

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

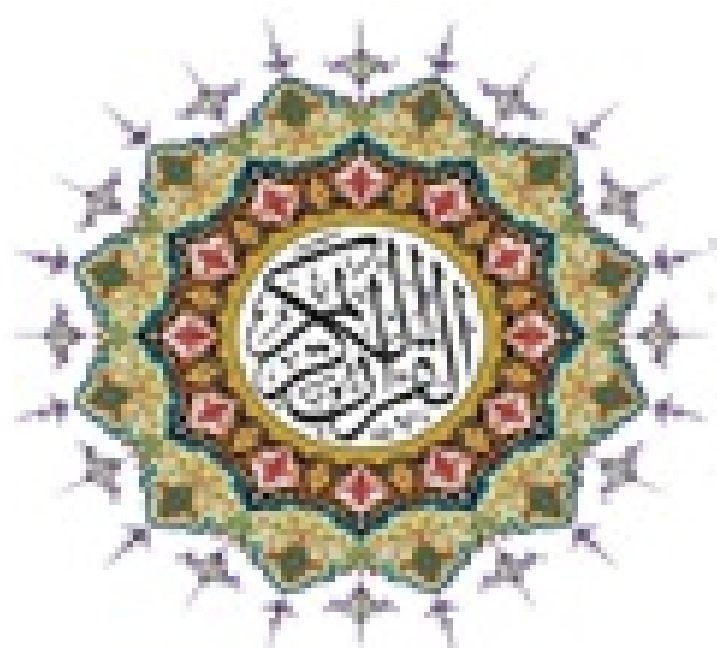
گامی

عمران
علیه السلام

www.ghaemiyeh.com
www.ghaemiyeh.org
www.ghaemiyeh.net
www.ghaemiyeh.ir

علم مفاهیم شناسی در قرآن

جلد ۳۸

رسول ملکیان اصفهانی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

علم مفاهيم شناسي در قرآن سري جديد جلد 38

نويسنده:

رسول ملكيان اصفهاني

ناشر چاپي:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۴۹	علم مفاهیم شناسی در قرآن سری جدید جلد ۳۸
۴۹	مشخصات کتاب
۴۹	۱- جامعه
۴۹	۱- جامعه
۵۰	۲- آثار اصلاح جامعه
۵۱	۳- آثار اقتدار جامعه اسلامی
۵۱	۴- آثار بصیرت رهبران جامعه
۵۱	۵- آثار تشکیل جامعه اسلامی
۵۳	۶- آثار جامعه شناسی
۵۳	۷- آثار جامعه فاسد
۵۳	۸- آثار جامعه گریزی
۵۳	۹- آثار رشد جامعه
۵۴	۱۰- آثار روابط اجتماعی
۵۵	۱۱- آثار زندگی در جامعه فاسد
۵۵	۱۲- آثار فساد جامعه
۵۷	۱۳- آثار کفر جامعه
۵۷	۱۴- آثار گرایشهای اجتماعی
۵۷	۱۵- آثار یأس از اصلاح جامعه
۵۷	۱۶- آرزوی رهبری جامعه اسلامی
۵۷	۱۷- آرمان جامعه
۵۹	۱۸- آرمان جامعه اسلامی
۵۹	۱۹- آسیب شناسی اجتماعی
۸۱	۲۰- آسیب شناسی جامعه

۸۴	۲۱- آسیب شناسی جامعه دینی
۸۵	۲۲- آسیب شناسی دینی
۱۰۷	۲۳- ابتلای جامعه دینی
۱۰۷	۲۴- ابتلائات جامعه
۱۰۷	۲۵- ابتلائات جامعه بی تقوا
۱۰۹	۲۶- اتحاد جامعه دینی
۱۰۹	۲۷- اجرت کارگزاران جامعه اسلامی
۱۰۹	۲۸- اجل جامعه
۱۰۹	۲۹- احتجاج رهبران جامعه اسلامی
۱۱۱	۳۰- احسان به جامعه
۱۱۱	۳۱- اختلاف جامعه دینی
۱۱۱	۳۲- ادیان و جامعه قدرتمند
۱۱۱	۳۳- ارزش خدمت به جامعه
۱۱۳	۳۴- استفاده از جامعه اسلامی
۱۱۳	۳۵- استقلال جامعه اسلامی
۱۱۳	۳۶- استهزای جامعه دینی
۱۱۳	۳۷- اسرار جامعه اسلامی
۱۱۵	۳۸- اسلام شناس در جامعه
۱۱۵	۳۹- اسلام و جامعه
۱۱۵	۴۰- اصالت جامعه
۱۱۵	۴۱- اصلاح جامعه
۱۱۹	۴۲- اصلاح در جامعه
۱۱۹	۴۳- اصول رابطه اجتماعی
۱۱۹	۴۴- اضرار به جامعه اسلامی
۱۲۱	۴۵- اعراض از جامعه اسلامی
۱۲۱	۴۶- اعراض از جامعه دینی

- ۴۷- افساد جامعه ۱۲۱
- ۴۸- افساد در جامعه ۱۲۱
- ۴۹- اقدامات امنیتی در جامعه ۱۲۳
- ۵۰- امتحان جامعه دینی ۱۲۳
- ۵۱- امتحان رهبران جامعه ۱۲۳
- ۵۲- امنیت جامعه اسلامی ۱۲۴
- ۵۳- امنیت جامعه دینی ۱۲۵
- ۵۴- انبیا و اصلاح جامعه ۱۲۵
- ۵۵- انبیا و جامعه قدرتمند ۱۲۷
- ۵۶- انحطاط جامعه ۱۲۷
- ۵۷- انحطاط معنوی جامعه ۱۲۷
- ۵۸- انذار جامعه ۱۲۷
- ۵۹- اهتمام به رفع گرسنگی جامعه ۱۲۹
- ۶۰- اهداف جامعه ۱۲۹
- ۶۱- اهل کتاب در جامعه اسلامی ۱۲۹
- ۶۲- اهمیت اتحاد جامعه ۱۳۱
- ۶۳- اهمیت اصلاح اجتماعی ۱۳۱
- ۶۴- اهمیت اصلاح جامعه ۱۳۲
- ۶۵- اهمیت اعراض از جامعه ۱۳۶
- ۶۶- اهمیت امنیت جامعه ۱۳۷
- ۶۷- اهمیت امور اقتصادی جامعه ۱۳۷
- ۶۸- اهمیت پاکی جامعه ۱۳۷
- ۶۹- اهمیت تأمین نیازهای جامعه ۱۳۹
- ۷۰- اهمیت جامعه ۱۳۹
- ۷۱- اهمیت جامعه اسلامی ۱۴۱
- ۷۲- اهمیت جامعه شناسی ۱۴۱

- ۷۳- اهمیت حفظ نظام اجتماعی ۱۴۱
- ۷۴- اهمیت رفع مشکلات اجتماعی ۱۴۳
- ۷۵- اهمیت رفع مشکلات اقتصادی جامعه ۱۴۳
- ۷۶- اهمیت رهبری جامعه ۱۴۳
- ۷۷- اهمیت سلامت جامعه ۱۴۵
- ۷۸- اهمیت فرهنگ جامعه ۱۴۵
- ۷۹- اهمیت قدرت جامعه اسلامی ۱۴۵
- ۸۰- اهمیت مصالح جامعه ۱۴۷
- ۸۱- اهمیت مصونیت جامعه ۱۴۷
- ۸۲- اهمیت هجرت از جامعه فاسد ۱۴۷
- ۸۳- اهمیت هوشیاری جامعه اسلامی ۱۴۷
- ۸۴- ایمان جامعه اسلامی ۱۴۹
- ۸۵- برهنگی در جامعه ۱۴۹
- ۸۶- بصیرت رهبران جامعه اسلامی ۱۴۹
- ۸۷- بی تفاوتی در مشکلات جامعه ۱۴۹
- ۸۸- بینش جامعه دوران اصحاب کهف ۱۵۱
- ۸۹- پاسداری از ایمان جامعه ۱۵۱
- ۹۰- تأثیرپذیری از جامعه ۱۵۱
- ۹۱- تأمین مصالح جوامع ۱۵۱
- ۹۲- تأمین منافع جامعه ۱۵۳
- ۹۳- تأمین نیازهای جامعه ۱۵۳
- ۹۴- تأمین نیازهای جامعه اسلامی ۱۵۵
- ۹۵- تأمین نیازهای جامعه دینی ۱۵۵
- ۹۶- تجاوزگری جوامع ۱۵۵
- ۹۷- تحولات جامعه هنگام خواب اصحاب کهف ۱۵۵
- ۹۸- تحولات در جامعه ۱۵۷

- ۹۹- تداوم جامعه دینی ۱۶۱
- ۱۰۰- تدبیر جامعه اسلامی ۱۶۱
- ۱۰۱- تشویق به فقرزدایی از جامعه ۱۶۱
- ۱۰۲- تعاون در جامعه ۱۶۳
- ۱۰۳- تقدم مصالح جامعه ۱۶۳
- ۱۰۴- توطئه علیه جامعه اسلامی ۱۶۳
- ۱۰۵- جامعه ابتدایی ۱۶۳
- ۱۰۶- جامعه اسلامی ۱۶۵
- ۱۰۷- جامعه اسلامی و دشمنان ۱۷۰
- ۱۰۸- جامعه اسلامی و کافران ۱۷۱
- ۱۰۹- جامعه اسلامی و منافقان ۱۷۱
- ۱۱۰- جامعه بی طبقه ۱۷۱
- ۱۱۱- جامعه پس از نوح(ع) ۱۷۱
- ۱۱۲- جامعه پسندیده ۱۷۳
- ۱۱۳- جامعه جاهلیت ۱۷۳
- ۱۱۴- جامعه دوران ابراهیم(ع) ۱۷۳
- ۱۱۵- جامعه دوران اصحاب کهف ۱۷۵
- ۱۱۶- جامعه دوران لوط(ع) ۱۷۵
- ۱۱۷- جامعه دینی ۱۷۷
- ۱۱۸- جامعه زنده ۱۷۹
- ۱۱۹- جامعه کافر ۱۷۹
- ۱۲۰- جامعه مبعوض ۱۷۹
- ۱۲۱- جامعه مجرم ۱۸۱
- ۱۲۲- جامعه منحط ۱۸۱
- ۱۲۳- جامعه نخستین ۱۸۱
- ۱۲۴- جبر محیط اجتماعی ۱۸۱

۱۸۳	۱۲۵- جوامع تحت امر شیطان
۱۸۳	۱۲۶- جوامع کافر
۱۸۳	۱۲۷- جوامع مشرک
۱۸۵	۱۲۸- جوامع منحرف
۱۸۵	۱۲۹- حسابرسی جوامع عصیانگر
۱۸۵	۱۳۰- حقوق جوامع جامعه
۱۸۷	۱۳۱- حقیقت جامعه
۱۸۷	۱۳۲- حمایت از جامعه دینی
۱۸۷	۱۳۳- حمایت از جوامع دینی
۱۸۸	۱۳۴- حیات جامعه
۱۸۹	۱۳۵- حیات جوامع
۱۸۹	۱۳۶- حیات در جامعه اسلامی
۱۹۰	۱۳۷- خطر انقراض جوامع
۱۹۱	۱۳۸- خلاقیت جامعه اسلامی
۱۹۱	۱۳۹- خیانت به امانت جامعه
۱۹۱	۱۴۰- درخواست مدیریت جامعه
۱۹۲	۱۴۱- دشمنان جامعه اسلامی
۱۹۳	۱۴۲- دشمنان جامعه دینی
۱۹۳	۱۴۳- دین و جامعه
۱۹۳	۱۴۴- رفاه جامعه اسلامی
۱۹۵	۱۴۵- روابط اجتماعی
۱۹۶	۱۴۶- روابط اجتماعی جامعه
۱۹۷	۱۴۷- روابط بین الملل
۱۹۹	۱۴۸- روش برخورد با مفاسد اجتماعی
۱۹۹	۱۴۹- رهبران دینی و اصلاح جامعه
۱۹۹	۱۵۰- رهبران ظالم و جامعه

- ۱۹۹ ----- ۱۵۱- زمینه اصلاح جامعه
- ۲۰۱ ----- ۱۵۲- زمینه اعتماد جوامع
- ۲۰۱ ----- ۱۵۳- زمینه انحراف جامعه
- ۲۰۱ ----- ۱۵۴- زمینه انحطاط جامعه
- ۲۰۳ ----- ۱۵۵- زمینه انذار جامعه
- ۲۰۳ ----- ۱۵۶- زمینه انقراض جامعه
- ۲۰۳ ----- ۱۵۷- زمینه پاکی جامعه
- ۲۰۵ ----- ۱۵۸- زمینه حفظ مصالح جامعه
- ۲۰۵ ----- ۱۵۹- زمینه حیات جامعه
- ۲۰۵ ----- ۱۶۰- زمینه خدمات متقابل در جامعه
- ۲۰۶ ----- ۱۶۱- زمینه رفع گرسنگی از جامعه
- ۲۰۷ ----- ۱۶۲- زمینه سلامت جامعه
- ۲۰۷ ----- ۱۶۳- زمینه عذاب جوامع
- ۲۰۷ ----- ۱۶۴- زمینه فساد جامعه
- ۲۰۹ ----- ۱۶۵- زمینه قدرت جامعه
- ۲۰۹ ----- ۱۶۶- زمینه قوام جامعه
- ۲۰۹ ----- ۱۶۷- زمینه کیفر جوامع عصیانگر
- ۲۱۱ ----- ۱۶۸- زمینه کیفر جوامع فاسد
- ۲۱۱ ----- ۱۶۹- زمینه هدایت جامعه
- ۲۱۱ ----- ۱۷۰- زمینه هلاکت جامعه
- ۲۱۱ ----- ۱۷۱- زمینه هلاکت جوامع
- ۲۱۱ ----- ۱۷۲- زن در جامعه
- ۲۱۳ ----- ۱۷۳- زیانکاری جوامع عصیانگر
- ۲۱۳ ----- ۱۷۴- ساختار جامعه
- ۲۱۴ ----- ۱۷۵- سازندگی جامعه
- ۲۱۵ ----- ۱۷۶- سعادت جامعه دینی

- ۱۷۷- سلامت اقتصاد جامعه ۲۱۵
- ۱۷۸- سنتهای اجتماعی ۲۱۵
- ۱۷۹- سنتهای حاکم بر جامعه ۲۱۵
- ۱۸۰- سوءاستفاده از محبوبان جامعه ۲۱۸
- ۱۸۱- شخصیت جوامع ۲۱۹
- ۱۸۲- شرایط اصلاح جامعه ۲۱۹
- ۱۸۳- شرایط رهبری جامعه ۲۱۹
- ۱۸۴- شناخت عوامل انقراض جوامع ۲۱۹
- ۱۸۵- شناخت عوامل رشد جوامع ۲۲۱
- ۱۸۶- ضعف جامعه دینی ۲۲۱
- ۱۸۷- طبقات اجتماعی ۲۲۱
- ۱۸۸- طبقات اجتماعی صدراسلام ۲۲۱
- ۱۸۹- طبقات جامعه ۲۲۳
- ۱۹۰- ظلم به جامعه ۲۲۳
- ۱۹۱- ظلم به جامعه اسلامی ۲۲۳
- ۱۹۲- عبودیت در جامعه اسلامی ۲۲۳
- ۱۹۳- عدالت در جامعه ۲۲۵
- ۱۹۴- عذاب جامعه فاسق ۲۲۵
- ۱۹۵- عذاب جامعه گناهکار ۲۲۵
- ۱۹۶- عذاب جامعه مجرم ۲۲۷
- ۱۹۷- عذاب جوامع عصیانگر ۲۲۷
- ۱۹۸- عذاب جوامع فاسد ۲۲۷
- ۱۹۹- عذر جامعه فاسد ۲۲۷
- ۲۰۰- عظمت جامعه اسلامی ۲۲۹
- ۲۰۱- عفت جامعه ۲۲۹
- ۲۰۲- عوامل اتحاد جامعه اسلامی ۲۲۹

۲۲۹	۲۰۳- عوامل اصلاح جامعه
۲۳۳	۲۰۴- عوامل افساد جامعه
۲۳۳	۲۰۵- عوامل انحراف جامعه
۲۳۳	۲۰۶- عوامل انحطاط جامعه
۲۴۳	۲۰۷- عوامل انحطاط جامعه اسلامی
۲۴۳	۲۰۸- عوامل انحطاط جوامع
۲۴۵	۲۰۹- عوامل انقراض جامعه
۲۴۵	۲۱۰- عوامل انقراض جامعه اسلامی
۲۴۶	۲۱۱- عوامل انقراض جوامع
۲۴۷	۲۱۲- عوامل ایمان جامعه
۲۴۷	۲۱۳- عوامل تحولات اجتماعی
۲۴۹	۲۱۴- عوامل تشکیل جامعه
۲۵۱	۲۱۵- عوامل تشکیل جامعه دینی
۲۵۱	۲۱۶- عوامل حیات جامعه اسلامی
۲۵۱	۲۱۷- عوامل ذلت جامعه
۲۵۳	۲۱۸- عوامل رشد اجتماعی
۲۵۳	۲۱۹- عوامل رشد جامعه
۲۶۱	۲۲۰- عوامل رشد جامعه اسلامی
۲۶۱	۲۲۱- عوامل زیان به جامعه
۲۶۱	۲۲۲- عوامل سلامت جامعه
۲۶۳	۲۲۳- عوامل شقاوت جامعه
۲۶۳	۲۲۴- عوامل ضعف جامعه اسلامی
۲۶۳	۲۲۵- عوامل عظمت جامعه اسلامی
۲۶۳	۲۲۶- عوامل فساد جامعه
۲۶۵	۲۲۷- عوامل فساد جامعه دینی
۲۶۵	۲۲۸- عوامل قوام جامعه

- ۲۶۷ ۲۲۹- عوامل کفر جامعه
- ۲۶۷ ۲۳۰- عوامل گمراهی جامعه
- ۲۶۹ ۲۳۱- عوامل محرومیت جامعه
- ۲۶۹ ۲۳۲- عوامل مؤثر در اصلاح جامعه
- ۲۶۹ ۲۳۳- عوامل مؤثر در سلامت جامعه
- ۲۶۹ ۲۳۴- عوامل مؤثر در قوام جامعه
- ۲۷۱ ۲۳۵- عوامل ناامنی اجتماعی
- ۲۷۲ ۲۳۶- عوامل نابودی جوامع
- ۲۷۳ ۲۳۷- عوامل ناهنجاری اجتماعی
- ۲۷۳ ۲۳۸- عوامل هدایت جامعه
- ۲۷۳ ۲۳۹- عوامل هدایت جوامع
- ۲۷۵ ۲۴۰- عوامل هلاکت جامعه
- ۲۷۵ ۲۴۱- عوامل هلاکت جوامع
- ۲۷۷ ۲۴۲- فرار منافقان از جامعه اسلامی
- ۲۷۸ ۲۴۳- فرجام جوامع عصیانگر
- ۲۷۹ ۲۴۴- فرد و جامعه
- ۲۷۹ ۲۴۵- فساد اکثریت جامعه
- ۲۷۹ ۲۴۶- فلسفه انذار جامعه
- ۲۸۰ ۲۴۷- فلسفه سیاستهای اجتماعی
- ۲۸۱ ۲۴۸- فهم جامعه کافر
- ۲۸۱ ۲۴۹- قانونمندی نابودی جامعه
- ۲۸۱ ۲۵۰- قانونمندی تحولات اجتماعی
- ۲۸۲ ۲۵۱- قانونمندی جامعه
- ۲۸۲ ۲۵۲- قانونمندی جوامع
- ۲۸۴ ۲۵۳- قدرت نظامی جامعه اسلامی
- ۲۸۵ ۲۵۴- قوام جامعه

- ۲۵۵- کافران در جامعه اسلامی ۲۸۵
- ۲۵۶- کتمان علم هنگام نیازهای جامعه ۲۸۵
- ۲۵۷- کفران نعمت در جامعه ۲۸۶
- ۲۵۸- کیفر استهزای جامعه دینی ۲۸۷
- ۲۵۹- کیفر جوامع عصیانگر ۲۸۷
- ۲۶۰- گروههای اجتماعی ۲۸۷
- ۲۶۱- گروههای جامعه ۲۸۹
- ۲۶۲- مبارزه با ناهنجاری اجتماعی ۲۸۹
- ۲۶۳- مبلغان و اصلاح جامعه ۲۸۹
- ۲۶۴- محرومیت جامعه مجرم ۲۹۱
- ۲۶۵- محمد(صلی الله علیه و آله) و منافع جامعه ۲۹۱
- ۲۶۶- مدیریت جامعه ۲۹۱
- ۲۶۷- مدیریت جامعه اسلامی ۲۹۳
- ۲۶۸- مدیریت جامعه دینی ۲۹۳
- ۲۶۹- مرگ جامعه کافر ۲۹۳
- ۲۷۰- مرگ جوامع ۲۹۳
- ۲۷۱- مسؤول هدایت جامعه ۲۹۵
- ۲۷۲- مسؤولیت جامعه ۲۹۵
- ۲۷۳- مسؤولیت جامعه اسلامی ۳۰۱
- ۲۷۴- مسؤولیت جامعه دینی ۳۰۵
- ۲۷۵- مسؤولیت رهبران جامعه ۳۰۷
- ۲۷۶- مشکلات جامعه ۳۰۹
- ۲۷۷- مشکلات جامعه دوران اصحاب کهف ۳۰۹
- ۲۷۸- مصالح جامعه ۳۰۹
- ۲۷۹- ملاکهای برتری جامعه ۳۱۱
- ۲۸۰- مناققان در جامعه اسلامی ۳۱۱

- ۲۸۱- منافقان در جامعه دینی ۳۱۱
- ۲۸۲- منافقان و جامعه اسلامی ۳۱۱
- ۲۸۳- منشأ استقلال جامعه ۳۱۳
- ۲۸۴- منشأ استقلال جامعه اسلامی ۳۱۳
- ۲۸۵- منشأ امنیت جامعه ۳۱۳
- ۲۸۶- منشأ انقراض جوامع ۳۱۵
- ۲۸۷- منشأ پیدایش جوامع ۳۱۵
- ۲۸۸- منشأ تحولات اجتماعی ۳۱۵
- ۲۸۹- منشأ تحولات جامعه ۳۲۰
- ۲۹۰- منشأ تکامل جامعه ۳۲۱
- ۲۹۱- منشأ خلاقیت جامعه اسلامی ۳۲۱
- ۲۹۲- منشأ سرنوشت جوامع ۳۲۱
- ۲۹۳- منشأ قدرت جامعه ۳۲۲
- ۲۹۴- منشأ هلاکت جوامع ۳۲۲
- ۲۹۵- موانع اصلاح جامعه ۳۲۳
- ۲۹۶- موانع رشد جامعه ۳۲۳
- ۲۹۷- مؤمنان در جامعه ۳۲۵
- ۲۹۸- مؤمنان و اصلاح جامعه ۳۲۵
- ۲۹۹- مؤمنان و تأمین نیازهای جامعه ۳۲۵
- ۳۰۰- مؤمنان و جامعه ۳۲۷
- ۳۰۱- نجات از جامعه فاسد ۳۲۷
- ۳۰۲- نشانه های جامعه اسلامی ۳۲۷
- ۳۰۳- نظام اجتماعی ۳۲۹
- ۳۰۴- نعمت نجات از جامعه فاسد ۳۲۹
- ۳۰۵- نقش جامعه ۳۲۹
- ۳۰۶- نقش جامعه فاسد ۳۳۲

- ۳۰۷- نیازهای جامعه ۳۳۳
- ۳۰۸- نیازهای جامعه اسلامی ۳۳۴
- ۳۰۹- نیازهای مادی جامعه ۳۳۵
- ۳۱۰- نیازهای معنوی جامعه ۳۳۵
- ۳۱۱- وجود جامعه ۳۳۷
- ۳۱۲- وحدت جامعه ۳۳۷
- ۳۱۳- ویژگی جامعه اسلامی ۳۳۷
- ۳۱۴- ویژگی جامعه کافر ۳۳۸
- ۳۱۵- ویژگیهای جامعه اسلامی ۳۳۹
- ۳۱۶- ویژگیهای جامعه زمان فرعون ۳۴۱
- ۳۱۷- هجرت از جامعه ظالم ۳۴۱
- ۳۱۸- هجرت از جامعه فاسد ۳۴۱
- ۳۱۹- هجرت از جامعه مشرک ۳۴۱
- ۳۲۰- هلاکت جامعه فاسد ۳۴۴
- ۳۲۱- هلاکت جوامع ۳۴۵
- ۳۲۲- هلاکت جوامع قبل از قیامت ۳۴۶
- ۳۲۳- هلاکت جوامع ظالم ۳۴۷
- ۳۲۴- هلاکت جوامع عصیانگر ۳۴۷
- ۳۲۵- هلاکت جوامع فاسد ۳۴۷
- ۳۲۶- هوشیاری جامعه اسلامی ۳۴۸
- ۳۲۷- جامعه اسلامی ۳۴۹
- ۳۲۸- آثار اقتدار جامعه اسلامی ۳۵۲
- ۳۲۹- آثار تشکیل جامعه اسلامی ۳۵۲
- ۳۳۰- آرزوی رهبری جامعه اسلامی ۳۵۲
- ۳۳۱- آرمان جامعه اسلامی ۳۵۵
- ۳۳۲- اجرت کارگزاران جامعه اسلامی ۳۵۵

- ۳۳۳- احتجاج رهبران جامعه اسلامی - ۳۵۵
- ۳۳۴- استفاده از جامعه اسلامی - ۳۵۷
- ۳۳۵- استقلال جامعه اسلامی - ۳۵۷
- ۳۳۶- اسرار جامعه اسلامی - ۳۵۷
- ۳۳۷- اضرار به جامعه اسلامی - ۳۵۷
- ۳۳۸- اعراض از جامعه اسلامی - ۳۵۹
- ۳۳۹- امنیت جامعه اسلامی - ۳۵۹
- ۳۴۰- اهل کتاب در جامعه اسلامی - ۳۵۹
- ۳۴۱- اهمیت جامعه اسلامی - ۳۶۱
- ۳۴۲- اهمیت قدرت جامعه اسلامی - ۳۶۱
- ۳۴۳- اهمیت هوشیاری جامعه اسلامی - ۳۶۱
- ۳۴۴- ایمان جامعه اسلامی - ۳۶۱
- ۳۴۵- بصیرت رهبران جامعه اسلامی - ۳۶۳
- ۳۴۶- تأمین نیازهای جامعه اسلامی - ۳۶۳
- ۳۴۷- تدبیر جامعه اسلامی - ۳۶۳
- ۳۴۸- توطئه علیه جامعه اسلامی - ۳۶۳
- ۳۴۹- جامعه اسلامی - ۳۶۵
- ۳۵۰- جامعه اسلامی و دشمنان - ۳۶۹
- ۳۵۱- جامعه اسلامی و کافران - ۳۶۹
- ۳۵۲- جامعه اسلامی و منافقان - ۳۷۰
- ۳۵۳- حیات در جامعه اسلامی - ۳۷۱
- ۳۵۴- خلاقیت جامعه اسلامی - ۳۷۱
- ۳۵۵- دشمنان جامعه اسلامی - ۳۷۱
- ۳۵۶- رفاه جامعه اسلامی - ۳۷۱
- ۳۵۷- ظلم به جامعه اسلامی - ۳۷۳
- ۳۵۸- عبودیت در جامعه اسلامی - ۳۷۳

۳۷۳	۳۵۹- عظمت جامعه اسلامی
۳۷۳	۳۶۰- عوامل اتحاد جامعه اسلامی
۳۷۵	۳۶۱- عوامل انحطاط جامعه اسلامی
۳۷۵	۳۶۲- عوامل انقراض جامعه اسلامی
۳۷۵	۳۶۳- عوامل حیات جامعه اسلامی
۳۷۷	۳۶۴- عوامل رشد جامعه اسلامی
۳۷۷	۳۶۵- عوامل ضعف جامعه اسلامی
۳۷۷	۳۶۶- عوامل عظمت جامعه اسلامی
۳۷۷	۳۶۷- فرار منافقان از جامعه اسلامی
۳۷۹	۳۶۸- قدرت نظامی جامعه اسلامی
۳۷۹	۳۶۹- کافران در جامعه اسلامی
۳۷۹	۳۷۰- مدیریت جامعه اسلامی
۳۷۹	۳۷۱- مسؤولیت جامعه اسلامی
۳۸۳	۳۷۲- منافقان و جامعه اسلامی
۳۸۵	۳۷۳- منشأ استقلال جامعه اسلامی
۳۸۵	۳۷۴- منشأ خلاقیت جامعه اسلامی
۳۸۶	۳۷۵- نشانه های جامعه اسلامی
۳۸۷	۳۷۶- نیازهای جامعه اسلامی
۳۸۷	۳۷۷- ویژگی جامعه اسلامی
۳۸۹	۳۷۸- ویژگیهای جامعه اسلامی
۳۹۰	۳۷۹- هوشیاری جامعه اسلامی
۳۹۱	۳۸۰- آسیب شناسی جامعه دینی
۳۹۱	۳۸۱- ابتلای جامعه دینی
۳۹۱	۳۸۲- اتحاد جامعه دینی
۳۹۲	۳۸۳- اختلاف جامعه دینی
۳۹۳	۳۸۴- استهزای جامعه دینی

- ۳۸۵- اعراض از جامعه دینی ۳۹۳
- ۳۸۶- امتحان جامعه دینی ۳۹۳
- ۳۸۷- امنیت جامعه دینی ۳۹۴
- ۳۸۸- تأمین نیازهای جامعه دینی ۳۹۵
- ۳۸۹- تداوم جامعه دینی ۳۹۵
- ۳۹۰- جامعه دینی ۳۹۵
- ۳۹۱- حمایت از جامعه دینی ۳۹۹
- ۳۹۲- دشمنان جامعه دینی ۳۹۹
- ۳۹۳- سعادت جامعه دینی ۳۹۹
- ۳۹۴- ضعف جامعه دینی ۳۹۹
- ۳۹۵- عوامل تشکیل جامعه دینی ۴۰۱
- ۳۹۶- عوامل فساد جامعه دینی ۴۰۱
- ۳۹۷- کیفر استهزای جامعه دینی ۴۰۱
- ۳۹۸- مدیریت جامعه دینی ۴۰۱
- ۳۹۹- مسؤولیت جامعه دینی ۴۰۳
- ۴۰۰- منافقان در جامعه دینی ۴۰۵
- ۴۰۱- جامعه شناسی ۴۰۵
- ۴۰۲- آثار جامعه شناسی ۴۰۷
- ۴۰۳- اهمیت جامعه شناسی ۴۰۷
- ۲- جان ۴۰۸
- ۱- آثار ایثار با جان ۴۰۸
- ۲- ارزش جان انسان ها ۴۰۸
- ۳- ارزش جان قاتل ۴۰۸
- ۴- ارزش جان مفسدان ۴۰۹
- ۵- ارزش جان مؤمنان ۴۰۹
- ۶- امتحان با جان ۴۰۹

- ۴۱۱ ۷- اهمیت حفظ جان
- ۴۱۱ ۸- پاداش ایثار با جان
- ۴۱۱ ۹- پیدایش حیات از موجودات بی جان
- ۴۱۳ ۱۰- پیدایش موجودات بی جان از جانداران
- ۴۱۳ ۱۱- جهاد با جان
- ۴۱۳ ۱۲- حفظ جان
- ۴۱۵ ۱۳- سوگند به جان انسان ها
- ۴۱۵ ۱۴- عوامل ایثار با جان
- ۴۱۵ ۱۵- قصاص جان
- ۴۱۵ ۱۶- مشرتی جان مجاهدان
- ۴۱۷ ۱۷- ناخوشایندی ایثار با جان
- ۴۱۷ ۱۸- نقش جان مؤمنان
- ۴۱۸ ۳- جانداران
- ۴۱۸ ۱- آثار زوجیت جانداران
- ۴۱۸ ۲- اقسام جانداران
- ۴۱۹ ۳- جانداران دو پا
- ۴۱۹ ۴- زوجیت جانداران
- ۴۲۰ ۵- عبرت از خلقت جانداران
- ۴۲۱ ۶- عنصر خلقت جانداران
- ۴۲۱ ۷- عوامل نابودی جانداران
- ۴۲۲ ۸- کیفیت حرکت جانداران
- ۴۲۳ ۹- منشأ زوجیت جانداران
- ۴۲۴ ۴- جاودانگی
- ۴۲۴ ۱- آثار جاودانگی خدا
- ۴۲۴ ۲- آثار جاودانگی در بهشت
- ۴۲۴ ۳- آثار جاودانگی نعمتهای بهشت

- ۴- آثار ذکر جاودانگی در بهشت ۴۲۵
- ۵- آرزوی جاودانگی ۴۲۵
- ۶- ارزش جاودانگی ۴۲۶
- ۷- اهمیت جاودانگی در بهشت ۴۲۷
- ۸- ایصال به درخت جاودانگی ۴۲۷
- ۹- پندار جاودانگی دنیا - ۴۲۷
- ۱۰- پندار جاودانگی نعمت - ۴۲۹
- ۱۱- تلاش برای جاودانگی در بهشت ۴۲۹
- ۱۲- جاودانگی آتش جهنم ۴۲۹
- ۱۳- جاودانگی آخرت ۴۳۳
- ۱۴- جاودانگی ابرار ۴۳۵
- ۱۵- جاودانگی ابو لهب در جهنم ۴۳۷
- ۱۶- جاودانگی ادیان ۴۳۷
- ۱۷- جاودانگی ارزش های معنوی ۴۳۷
- ۱۸- جاودانگی اسلام ۴۳۷
- ۱۹- جاودانگی الگو ۴۳۹
- ۲۰- جاودانگی امکانات مادی ۴۴۱
- ۲۱- جاودانگی انبیا ۴۴۱
- ۲۲- جاودانگی انسان ۴۴۱
- ۲۳- جاودانگی باغهای بهشت ۴۴۳
- ۲۴- جاودانگی بهشت ۴۴۳
- ۲۵- جاودانگی بهشتیان ۴۵۲
- ۲۶- جاودانگی پادشاه مؤمنان ۴۵۷
- ۲۷- جاودانگی پادشاهای خدا ۴۵۷
- ۲۸- جاودانگی پاکان ۴۵۹
- ۲۹- جاودانگی تمایلات انسان ۴۵۹

- ۴۵۹ ۳۰- جاودانگی توحید
- ۴۶۱ ۳۱- جاودانگی توحید در نسل ابراهیم(ع)
- ۴۶۱ ۳۲- جاودانگی جهنم
- ۴۶۵ ۳۳- جاودانگی جهنمیان
- ۴۷۱ ۳۴- جاودانگی چشمه های بهشت
- ۴۷۱ ۳۵- جاودانگی حاکمیت خدا
- ۴۷۳ ۳۶- جاودانگی حیات اخروی
- ۴۷۴ ۳۷- جاودانگی خدا
- ۴۸۱ ۳۸- جاودانگی خوردنیهای بهشت
- ۴۸۱ ۳۹- جاودانگی در آخرت
- ۴۸۳ ۴۰- جاودانگی در بهشت
- ۴۹۱ ۴۱- جاودانگی در بهشت آدم(ع)
- ۴۹۱ ۴۲- جاودانگی در بهشت عدن
- ۴۹۲ ۴۳- جاودانگی در جهنم
- ۵۰۷ ۴۴- جاودانگی در عذاب
- ۵۰۸ ۴۵- جاودانگی در عذاب اخروی
- ۵۰۹ ۴۶- جاودانگی دین ابراهیم(ع)
- ۵۰۹ ۴۷- جاودانگی ربوبیت خدا
- ۵۰۹ ۴۸- جاودانگی رحمت خدا
- ۵۱۱ ۴۹- جاودانگی رضایت خدا
- ۵۱۱ ۵۰- جاودانگی روح
- ۵۱۳ ۵۱- جاودانگی زندگی اخروی
- ۵۱۵ ۵۲- جاودانگی زیباطلبی انسان
- ۵۱۵ ۵۳- جاودانگی سایه های بهشت
- ۵۱۵ ۵۴- جاودانگی سد ذوالقرنین
- ۵۱۶ ۵۵- جاودانگی سرور بهشتیان

- ۵۱۷ ۵۶- جاودانگی سعادت‌مندی اصحاب یمین
- ۵۱۷ ۵۷- جاودانگی شقاوت اخروی
- ۵۱۷ ۵۸- جاودانگی شقاوت‌مندان در جهنم
- ۵۱۹ ۵۹- جاودانگی صالحان
- ۵۱۹ ۶۰- جاودانگی عذاب اخروی
- ۵۱۹ ۶۱- جاودانگی عذاب اخروی کافران
- ۵۲۱ ۶۲- جاودانگی عذاب جهنم
- ۵۲۱ ۶۳- جاودانگی عذاب جهنمیان
- ۵۲۳ ۶۴- جاودانگی عذاب عبرت ناپذیران
- ۵۲۳ ۶۵- جاودانگی عذاب فاسقان
- ۵۲۵ ۶۶- جاودانگی عذاب کافران
- ۵۲۵ ۶۷- جاودانگی عذاب مجرمان
- ۵۲۷ ۶۸- جاودانگی عذاب معرضان از قرآن
- ۵۲۷ ۶۹- جاودانگی عذاب مکذبان آیات خدا
- ۵۲۷ ۷۰- جاودانگی عذابهای جهنم
- ۵۲۹ ۷۱- جاودانگی علم خدا
- ۵۲۹ ۷۲- جاودانگی عمل
- ۵۲۹ ۷۳- جاودانگی عمل صالح
- ۵۳۰ ۷۴- جاودانگی فیض خدا
- ۵۳۱ ۷۵- جاودانگی قدرت خدا
- ۵۳۲ ۷۶- جاودانگی قرآن
- ۵۳۵ ۷۷- جاودانگی کافران در جهنم
- ۵۳۶ ۷۸- جاودانگی گرسنگی جهنمیان
- ۵۳۷ ۷۹- جاودانگی لاغری جهنمیان
- ۵۳۷ ۸۰- جاودانگی لذایذ انسان
- ۵۳۷ ۸۱- جاودانگی لذایذ بهشت

- ۸۲- جاودانگی مالکیت خدا ۵۳۷
- ۸۳- جاودانگی متقین در بهشت ۵۳۹
- ۸۴- جاودانگی معبود راستین ۵۳۹
- ۸۵- جاودانگی معجزه محمد(صلی الله علیه و آله) ۵۴۰
- ۸۶- جاودانگی معنویات ۵۴۱
- ۸۷- جاودانگی مؤمنان ۵۴۱
- ۸۸- جاودانگی مؤمنان در بهشت ۵۴۳
- ۸۹- جاودانگی میوه های بهشت ۵۴۳
- ۹۰- جاودانگی نعمت های اخروی ۵۴۵
- ۹۱- جاودانگی نعمت های دنیوی ۵۴۵
- ۹۲- جاودانگی نعمتهای اخروی ابرار ۵۴۷
- ۹۳- جاودانگی نعمتهای بهشت ۵۴۷
- ۹۴- جاودانگی نور خدا ۵۵۰
- ۹۵- جاودانگی نهرهای بهشت ۵۵۱
- ۹۶- جاودانگی ولایت خدا ۵۵۱
- ۹۷- جاودانگی هوای بهشت ۵۵۱
- ۹۸- درخت ممنوعه و جاودانگی ۵۵۳
- ۹۹- ذکر جاودانگی خدا ۵۵۳
- ۱۰۰- زمینه جاودانگی حاکمیت خدا ۵۵۳
- ۱۰۱- زمینه جاودانگی در بهشت ۵۵۳
- ۱۰۲- زمینه جاودانگی در جهنم ۵۵۵
- ۱۰۳- زیان جاودانگی در جهنم ۵۵۵
- ۱۰۴- شرایط جاودانگی در بهشت ۵۵۷
- ۱۰۵- عقیده به جاودانگی با ثروت ۵۵۷
- ۱۰۶- علاقه به جاودانگی ۵۵۷
- ۱۰۷- عوامل جاودانگی ۵۵۹

۵۶۰	۱۰۸- عوامل جاودانگی در بهشت
۵۶۲	۱۰۹- عوامل جاودانگی در جهنم
۵۶۷	۱۱۰- عوامل جاودانگی در عذاب
۵۶۷	۱۱۱- عوامل جاودانگی عمل صالح
۵۶۷	۱۱۲- گرایش به جاودانگی
۵۶۹	۱۱۳- ملاک جاودانگی همسری
۵۶۹	۱۱۴- منشأ جاودانگی بکارت حورالعین
۵۷۱	۱۱۵- منشأ جاودانگی بهشتیان
۵۷۱	۱۱۶- منشأ جاودانگی در بهشت
۵۷۱	۱۱۷- منشأ جاودانگی در نعمتهای بهشت
۵۷۱	۱۱۸- منشأ جاودانگی سنتهای خدا
۵۷۳	۱۱۹- منشأ جاودانگی نعمت ها
۵۷۳	۱۲۰- موانع جاودانگی در جهنم
۵۷۳	۱۲۱- موجبات جاودانگی در جهنم
۵۷۵	۱۲۲- موجبات جاودانگی در عذاب اخروی
۵۷۵	۱۲۳- نشانه های جاودانگی انسان
۵۷۵	۱۲۴- نشانه های جاودانگی خدا
۵۷۵	۱۲۵- نعمت جاودانگی خدا
۵۷۸	۵- جاه طلبان
۵۷۸	۱- افساد جاه طلبان
۵۷۸	۲- آثار جاه طلبی
۵۷۹	۳- آثار جاه طلبی بنی اسرائیل
۵۷۹	۴- آثار جاه طلبی رهبران شرک
۵۷۹	۵- آثار جاه طلبی فرعونیان
۵۸۰	۶- جاه طلبی یهود
۵۸۱	۷- سرزنش جاه طلبی

- ۵۸۱ ۸- موانع جاه طلبی
- ۵۸۲ ۶- جاهل
- ۵۸۲ ۱- اطاعت از جاهل
- ۵۸۲ ۲- بینش کافران جاهل
- ۵۸۳ ۳- تقلید از جاهل
- ۵۸۳ ۴- جاهل قاصر
- ۵۸۳ ۵- جاهل معذور
- ۵۸۳ ۶- کافران جاهل
- ۵۸۵ ۷- جاهلان
- ۵۸۹ ۸- اجتناب از پیروی جاهلان
- ۵۸۹ ۹- اجتناب از مقابله به مثل با جاهلان
- ۵۹۱ ۱۰- اجتناب از همنشینی با جاهلان
- ۵۹۱ ۱۱- اعراض از جاهلان
- ۵۹۱ ۱۲- اعراض از راه جاهلان
- ۵۹۱ ۱۳- بی ادبی جاهلان
- ۵۹۳ ۱۴- بینش جاهلان
- ۵۹۳ ۱۵- تأثیرپذیری از جاهلان
- ۵۹۳ ۱۶- تربیت جاهلان
- ۵۹۵ ۱۷- تفاوت علما با جاهلان
- ۵۹۵ ۱۸- تواضع با جاهلان
- ۵۹۵ ۱۹- جاهلان به امامت
- ۵۹۵ ۲۰- جاهلان به تعالیم دین
- ۵۹۷ ۲۱- جاهلان به ربوبیت خدا
- ۵۹۷ ۲۲- جاهلان به معاد
- ۵۹۷ ۲۳- جاهلان صدر اسلام
- ۵۹۹ ۲۴- جاهلان و تعالیم خدا

- ۲۵- جاهلان و علما ۵۹۹
- ۲۶- جاهلان و محمد(صلی الله علیه و آله) ۵۹۹
- ۲۷- ختم قلب جاهلان به معاد ۵۹۹
- ۲۸- خواسته های جاهلان ۶۰۱
- ۲۹- خوشرفتاری با جاهلان ۶۰۱
- ۳۰- دشمنی جاهلان صدراسلام ۶۰۳
- ۳۱- راه جاهلان ۶۰۳
- ۳۲- رسوم جاهلان ۶۰۳
- ۳۳- روش برخورد با جاهلان ۶۰۳
- ۳۴- روش برخورد جاهلان ۶۰۵
- ۳۵- رهبری و جاهلان ۶۰۷
- ۳۶- زندگی مسالمت آمیز با جاهلان ۶۰۷
- ۳۷- سرزنش جاهلان ۶۰۷
- ۳۸- سرزنش مجادله با جاهلان ۶۰۷
- ۳۹- سرنوشت جاهلان ۶۰۹
- ۴۰- شخصیت جاهلان ۶۰۹
- ۴۱- عجز جاهلان ۶۱۰
- ۴۲- عفو جاهلان ۶۱۱
- ۴۳- علما در میان جاهلان ۶۱۱
- ۴۴- علما و جاهلان ۶۱۱
- ۴۵- گناه جاهلان قاصر ۶۱۲
- ۴۶- مدارا با جاهلان ۶۱۳
- ۴۷- مسؤولیت جاهلان ۶۱۳
- ۴۸- معذوریت جاهلان ۶۱۵
- ۴۹- معذوریت جاهلان قاصر ۶۱۵
- ۵۰- موسی(ع) و جاهلان ۶۱۵

- ۵۱- نهی از تبعیت جاهلان ۶۱۶
- ۵۲- هارون(ع) و جاهلان ۶۱۷
- ۵۳- جاهلیت ۶۱۷
- ۵۴- آثار پیروی از رسوم جاهلیت ۶۱۷
- ۵۵- آثار تعصب بر رسوم جاهلیت ۶۱۹
- ۵۶- اجتناب از رسوم جاهلیت ۶۱۹
- ۵۷- ادعای مشرکان جاهلیت ۶۱۹
- ۵۸- ارث در جاهلیت ۶۱۹
- ۵۹- ارث زن در جاهلیت ۶۲۱
- ۶۰- ازدواج در جاهلیت ۶۲۱
- ۶۱- ازلام در جاهلیت ۶۲۱
- ۶۲- استخاره در جاهلیت ۶۲۳
- ۶۳- استقامت بر رسوم جاهلیت ۶۲۳
- ۶۴- اشاعه فحشا در جاهلیت ۶۲۳
- ۶۵- افترا به خدا در جاهلیت ۶۲۳
- ۶۶- افتراهای مشرکان جاهلیت ۶۲۵
- ۶۷- اقرار مشرکان جاهلیت ۶۲۶
- ۶۸- اقلیت علمای جاهلیت ۶۲۷
- ۶۹- الحاق زنزاده به شوهر در جاهلیت ۶۲۷
- ۷۰- الله در جاهلیت ۶۲۷
- ۷۱- انحرافات اخلاقی زنان در جاهلیت ۶۲۹
- ۷۲- انحرافات اعتقادی زنان در جاهلیت ۶۲۹
- ۷۳- انذار مشرکان جاهلیت ۶۲۹
- ۷۴- اهل کتاب دوران جاهلیت ۶۲۹
- ۷۵- بت پرستی در جاهلیت ۶۳۱
- ۷۶- بتهای جاهلیت ۶۳۳

- ۶۳۳ ----- ۷۷- بدعتگذاران در جاهلیت
- ۶۳۳ ----- ۷۸- برتری مرد در جاهلیت
- ۶۳۵ ----- ۷۹- بی ارزشی دختر در جاهلیت
- ۶۳۵ ----- ۸۰- بی ارزشی زن در جاهلیت
- ۶۳۵ ----- ۸۱- بی منطقی رسوم جاهلیت
- ۶۳۵ ----- ۸۲- بی منطقی قوانین جاهلیت
- ۶۳۷ ----- ۸۳- بینش اعراب جاهلیت
- ۶۳۷ ----- ۸۴- بینش غلط مشرکان جاهلیت
- ۶۳۷ ----- ۸۵- بینش مردم جاهلیت
- ۶۳۷ ----- ۸۶- بینش مشرکان جاهلیت
- ۶۴۱ ----- ۸۷- پسردوستی مشرکان جاهلیت
- ۶۴۳ ----- ۸۸- پیروی از رسوم جاهلیت
- ۶۴۳ ----- ۸۹- تاریخ جاهلیت
- ۶۴۳ ----- ۹۰- تبعیض در جاهلیت
- ۶۴۵ ----- ۹۱- تبعیض نژادی مشرکان جاهلیت
- ۶۴۵ ----- ۹۲- تحریم چهارپایان در جاهلیت
- ۶۴۵ ----- ۹۳- تحریم حیوانات در جاهلیت
- ۶۴۶ ----- ۹۴- تحریم گوشت قربانی در جاهلیت
- ۶۴۷ ----- ۹۵- تحریم مباحات در جاهلیت
- ۶۴۹ ----- ۹۶- تحیر مشرکان جاهلیت
- ۶۴۹ ----- ۹۷- تعصب قومی مشرکان جاهلیت
- ۶۴۹ ----- ۹۸- تعصب مشرکان جاهلیت
- ۶۵۱ ----- ۹۹- تعلیم ادب در جاهلیت
- ۶۵۱ ----- ۱۰۰- تعویض همسران در جاهلیت
- ۶۵۱ ----- ۱۰۱- تغذیه در جاهلیت
- ۶۵۱ ----- ۱۰۲- تفأل در جاهلیت

- ۱۰۳- تفکر طبقاتی در جاهلیت ۶۵۳
- ۱۰۴- تناقض گویی مشرکان جاهلیت ۶۵۳
- ۱۰۵- توجیه گری مشرکان جاهلیت ۶۵۳
- ۱۰۶- توقعات مشرکان جاهلیت ۶۵۳
- ۱۰۷- تولیت مسجد الحرام در جاهلیت ۶۵۵
- ۱۰۸- جامعه جاهلیت ۶۵۵
- ۱۰۹- جهل در جاهلیت ۶۵۵
- ۱۱۰- جهل مشرکان دوران جاهلیت ۶۵۶
- ۱۱۱- حج در جاهلیت ۶۵۷
- ۱۱۲- حنث سوگند مشرکان جاهلیت ۶۵۸
- ۱۱۳- حیوانات حرام در جاهلیت ۶۵۹
- ۱۱۴- حیوانات موقوفه در جاهلیت ۶۵۹
- ۱۱۵- خدائشناسی مشرکان جاهلیت ۶۶۰
- ۱۱۶- خرافات در جاهلیت ۶۶۱
- ۱۱۷- خودآرایی در جاهلیت ۶۶۱
- ۱۱۸- خودنمایی در جاهلیت ۶۶۳
- ۱۱۹- خوردن جنین در جاهلیت ۶۶۳
- ۱۲۰- دامداری در جاهلیت ۶۶۳
- ۱۲۱- دختر در جاهلیت ۶۶۴
- ۱۲۲- دختر در دوران جاهلیت ۶۶۷
- ۱۲۳- دروغگویی مشرکان جاهلیت ۶۶۷
- ۱۲۴- دزدی در جاهلیت ۶۶۹
- ۱۲۵- دفن میت در جاهلیت ۶۶۹
- ۱۲۶- دین ستیزی در جاهلیت ۶۶۹
- ۱۲۷- ذبح حیوانات در جاهلیت ۶۷۱
- ۱۲۸- ذبح در جاهلیت ۶۷۱

- ۱۲۹- ذلت دختر در جاهلیت ۶۷۱
- ۱۳۰- راههای کسب در جاهلیت ۶۷۱
- ۱۳۱- ربا در جاهلیت ۶۷۳
- ۱۳۲- رباخواری در جاهلیت ۶۷۳
- ۱۳۳- رسوم جاهلیت ۶۷۳
- ۱۳۴- رسوم جاهلیت در صدر اسلام ۶۹۵
- ۱۳۵- روش برخورد مشرکان جاهلیت ۶۹۵
- ۱۳۶- زراعت موقوفه در جاهلیت ۶۹۷
- ۱۳۷- زکات چهارپایان در جاهلیت ۶۹۷
- ۱۳۸- زکات در جاهلیت ۶۹۷
- ۱۳۹- زکات غلات در جاهلیت ۶۹۹
- ۱۴۰- زمینه دخترکشی در جاهلیت ۶۹۹
- ۱۴۱- زمینه علاقه به جاهلیت ۶۹۹
- ۱۴۲- زن در جاهلیت ۶۹۹
- ۱۴۳- زنا در جاهلیت ۷۰۳
- ۱۴۴- سختی رسوم جاهلیت ۷۰۳
- ۱۴۵- سرزنش مشرکان جاهلیت ۷۰۴
- ۱۴۶- سرزنش مشرکان دوران جاهلیت ۷۰۵
- ۱۴۷- سفاهت مشرکان دوران جاهلیت ۷۰۵
- ۱۴۸- سقایت حاجیان در جاهلیت ۷۰۵
- ۱۴۹- سنتهای جاهلیت ۷۰۷
- ۱۵۰- سوارکاری حرام در جاهلیت ۷۰۷
- ۱۵۱- سوگند در جاهلیت ۷۰۷
- ۱۵۲- سوگندهای مشرکان جاهلیت ۷۰۹
- ۱۵۳- شتر در جاهلیت ۷۰۹
- ۱۵۴- شرایط الوهیت در جاهلیت ۷۰۹

- ۱۵۵- شرایط ایمان مشرکان جاهلیت ۷۰۹
- ۱۵۶- شرک در جاهلیت ۷۱۱
- ۱۵۷- طلاق در جاهلیت ۷۱۳
- ۱۵۸- ظلم در جاهلیت ۷۱۳
- ۱۵۹-ظهار در جاهلیت ۷۱۵
- ۱۶۰- عزى در جاهلیت ۷۱۶
- ۱۶۱- عقیده باطل مشرکان جاهلیت ۷۱۷
- ۱۶۲- عقیده جاهلیت ۷۱۷
- ۱۶۳- عقیده مردم دوران جاهلیت ۷۱۷
- ۱۶۴- عقیده مشرکان جاهلیت ۷۱۸
- ۱۶۵- علاقه به رسوم جاهلیت ۷۲۲
- ۱۶۶- علایق مردم جاهلیت ۷۲۳
- ۱۶۷- عمل ناپسند در جاهلیت ۷۲۳
- ۱۶۸- عوامل اندوه مشرکان جاهلیت ۷۲۳
- ۱۶۹- عوامل بدعت در جاهلیت ۷۲۵
- ۱۷۰- عوامل ذلت مشرکان جاهلیت ۷۲۵
- ۱۷۱- عوامل سرور مشرکان جاهلیت ۷۲۵
- ۱۷۲- عوامل غضب مشرکان جاهلیت ۷۲۵
- ۱۷۳- غصب ارث در جاهلیت ۷۲۵
- ۱۷۴- غصب مال یتیم در جاهلیت ۷۲۷
- ۱۷۵- غفلت مردم جاهلیت ۷۲۷
- ۱۷۶- غلات حرام در جاهلیت ۷۲۷
- ۱۷۷- فرار مشرکان جاهلیت ۷۲۹
- ۱۷۸- فرزند کشی در جاهلیت ۷۲۹
- ۱۷۹- فرزندخواندگی در جاهلیت ۷۳۱
- ۱۸۰- فرزندکشی در جاهلیت ۷۳۱

- ۱۸۱- فرهنگ جاهلیت ۷۳۳
- ۱۸۲- فقر در جاهلیت ۷۳۳
- ۱۸۳- فلسفه زیارت قبور در جاهلیت ۷۳۳
- ۱۸۴- قربانی در جاهلیت ۷۳۵
- ۱۸۵- قربانی فرزند در جاهلیت ۷۳۵
- ۱۸۶- قرعه در جاهلیت ۷۳۵
- ۱۸۷- قضاوت ناپسند مشرکان جاهلیت ۷۳۵
- ۱۸۸- قوانین جاهلانه دوران جاهلیت ۷۳۷
- ۱۸۹- کافران جاهلیت ۷۳۷
- ۱۹۰- کشاورزی در جاهلیت ۷۳۸
- ۱۹۱- کعبه در جاهلیت ۷۳۹
- ۱۹۲- گمراهی در جاهلیت ۷۳۹
- ۱۹۳- گمراهی مشرکان دوران جاهلیت ۷۳۹
- ۱۹۴- گوشت قربانی در جاهلیت ۷۴۱
- ۱۹۵- لات در جاهلیت ۷۴۱
- ۱۹۶- مال دوستی مردم جاهلیت ۷۴۱
- ۱۹۷- ماه های حرام در جاهلیت ۷۴۱
- ۱۹۸- مبارزه با رسوم جاهلیت ۷۴۳
- ۱۹۹- مبانی رسوم جاهلیت ۷۴۵
- ۲۰۰- محرمات جاهلیت ۷۴۵
- ۲۰۱- محرمات در جاهلیت ۷۴۵
- ۲۰۲- محمد(صلی الله علیه و آله) و رسوم جاهلیت ۷۴۹
- ۲۰۳- مرد در جاهلیت ۷۴۹
- ۲۰۴- مردسالاری در جاهلیت ۷۴۹
- ۲۰۵- مسلمانان صدر اسلام و رسوم جاهلیت ۷۵۰
- ۲۰۶- مشرکان جاهلیت ۷۵۱

- ۲۰۷- مشرکان جاهلیت و قیامت ۷۵۱
- ۲۰۸- مشرکان دوران جاهلیت ۷۵۱
- ۲۰۹- ملاک ارزشها در جاهلیت ۷۵۹
- ۲۱۰- ملائکه پرستی مشرکان جاهلیت ۷۶۱
- ۲۱۱- منابع اقتصادی دوران جاهلیت ۷۶۱
- ۲۱۲- منات در جاهلیت ۷۶۱
- ۲۱۳- موقعیت والدین در جاهلیت ۷۶۲
- ۲۱۴- مهریه در جاهلیت ۷۶۳
- ۲۱۵- نجات از جاهلیت ۷۶۳
- ۲۱۶- نشانه های برتری قبیله در جاهلیت ۷۶۳
- ۲۱۷- نظام خانواده در جاهلیت ۷۶۵
- ۲۱۸- نفرت مشرکان جاهلیت ۷۶۵
- ۲۱۹- ورود به خانه دیگران در جاهلیت ۷۶۵
- ۲۲۰- وقف در جاهلیت ۷۶۵
- ۲۲۱- ویژگیهای جاهلیت ۷۶۷
- ۲۲۲- ویژگیهای مشرکان دوران جاهلیت ۷۶۷
- ۲۲۳- هواپرستی در جاهلیت ۷۶۷
- ۷- جایزه ۷۶۹
- ۱- احکام جایزه ۷۶۹
- ۲- جایزه در دستگیری مجرمان ۷۶۹
- ۳- جایزه در مسابقه ۷۶۹
- ۴- جواز جایزه برای کشف جرم ۷۷۰
- ۸- جبر ۷۷۱
- ۱- آثار جبر گزایی ۷۷۱
- ۲- آثار عقیده به جبر ۷۷۱
- ۳- بطلان جبر ۷۷۱

- ۴- بی منطقی جبر ۷۷۲
- ۵- بی منطقی جبر گرایی ۷۷۲
- ۶- جبر تاریخ ۷۷۴
- ۷- جبر در رجعت ۷۷۴
- ۸- جبر در قیامت ۷۷۴
- ۹- جبر محیط اجتماعی ۷۷۴
- ۱۰- جبر موجودات ۷۷۶
- ۱۱- جبر و اختیار ۷۷۶
- ۱۲- دلایل بطلان جبر ۷۷۸
- ۱۳- رد جبر ۷۸۰
- ۱۴- زمینه جبر گرایی ۷۸۲
- ۱۵- ممانعت از جبر ۷۸۲
- ۱۶- نجات از جبر محیط اجتماعی ۷۸۲
- ۱۷- نفی جبر ۷۸۲
- ۱۸- جبر و اختیار ۷۸۴
- ۱۹- بطلان جبر ۷۹۸
- ۲۰- جبر و اختیار ۸۰۰
- ۲۱- دلایل بطلان جبر ۸۰۲
- ۲۲- رد جبر ۸۰۳
- ۹- جبرئیل ۸۰۵
- ۱- جبرئیل ۸۰۵
- ۲- آثار دشمنی با جبرئیل ۸۰۵
- ۳- آثار رؤیت جبرئیل ۸۰۶
- ۴- ابراهیم(ع) و جبرئیل ۸۰۶
- ۵- اطاعت از جبرئیل ۸۰۶
- ۶- امانت داری جبرئیل ۸۰۷

- ۷- امانتداری جبرئیل ۸۰۸
- ۸- انقیاد جبرئیل ۸۰۸
- ۹- برتری انبیا از جبرئیل ۸۰۹
- ۱۰- بشارتهای جبرئیل ۸۱۰
- ۱۱- پرسش از جبرئیل ۸۱۰
- ۱۲- تجسم جبرئیل ۸۱۲
- ۱۳- تدبیر جبرئیل ۸۱۲
- ۱۴- تعالیم جبرئیل ۸۱۳
- ۱۵- تقدس جبرئیل ۸۱۴
- ۱۶- تنزیه جبرئیل ۸۱۴
- ۱۷- جایگاه جبرئیل ۸۱۴
- ۱۸- جبرئیل از عالم امر ۸۱۴
- ۱۹- جبرئیل در افق اعلی ۸۱۶
- ۲۰- جبرئیل در سدره المنتهی ۸۱۶
- ۲۱- جبرئیل در قیامت ۸۱۸
- ۲۲- جبرئیل و عجز ۸۱۸
- ۲۳- جبرئیل و عیسی(ع) ۸۲۰
- ۲۴- جبرئیل و محمد(صلی الله علیه و آله) ۸۲۰
- ۲۵- جبرئیل و مریم(ع) ۸۲۰
- ۲۶- جبرئیل و نقص ۸۲۲
- ۲۷- جبرئیل و یعقوب(ع) ۸۲۲
- ۲۸- حتمیت اوامر جبرئیل ۸۲۲
- ۲۹- حقیقت جبرئیل ۸۲۲
- ۳۰- حمایتهای جبرئیل ۸۲۴
- ۳۱- دشمنان جبرئیل ۸۲۴
- ۳۲- دشمنی یهود با جبرئیل ۸۲۶

- ۳۳- ذکر امانتداری جبرئیل ۸۲۸
- ۳۴- ذکر حاکمیت جبرئیل ۸۲۸
- ۳۵- ذکر شرافت جبرئیل ۸۲۸
- ۳۶- ذکر قدرت جبرئیل ۸۳۰
- ۳۷- رؤیت جبرئیل ۸۳۰
- ۳۸- رؤیت قلبی جبرئیل ۸۳۲
- ۳۹- سدره المنتهی هنگام نزول جبرئیل ۸۳۳
- ۴۰- صعود جبرئیل ۸۳۴
- ۴۱- عظمت جبرئیل ۸۳۴
- ۴۲- عقل جبرئیل ۸۳۴
- ۴۳- عمل پسندیده جبرئیل ۸۳۴
- ۴۴- فضایل جبرئیل ۸۳۶
- ۴۵- فلسفه دشمنی با جبرئیل ۸۳۸
- ۴۶- فلسفه صعود جبرئیل ۸۳۸
- ۴۷- فلسفه نزول جبرئیل ۸۳۸
- ۴۸- قدرت جبرئیل ۸۳۸
- ۴۹- کارگزاران جبرئیل ۸۴۰
- ۵۰- کرامت جبرئیل ۸۴۰
- ۵۱- کفر دشمنان جبرئیل ۸۴۲
- ۵۲- گفتگوی جبرئیل با یوسف(ع) ۸۴۲
- ۵۳- گواهی جبرئیل ۸۴۲
- ۵۴- محمد(صلی الله علیه و آله) و جبرئیل ۸۴۳
- ۵۵- مراد از جبرئیل ۸۴۴
- ۵۶- مسؤولیت جبرئیل ۸۴۴
- ۵۷- معارفه جبرئیل و مریم(ع) ۸۴۶
- ۵۸- مقامات جبرئیل ۸۴۶

- ۵۹- منشأ قدرت جبرئیل ۸۴۸
- ۶۰- ناپسندی دشمنی با جبرئیل ۸۴۸
- ۶۱- نجات جبرئیل ۸۵۰
- ۶۲- نزدیکی جبرئیل به محمد(صلی الله علیه و آله) ۸۵۰
- ۶۳- نزول جبرئیل ۸۵۲
- ۶۴- نزول جبرئیل بر برگزیدگان خدا ۸۵۲
- ۶۵- نزول جبرئیل بر محمد(صلی الله علیه و آله) ۸۵۴
- ۶۶- نزول جبرئیل بر مریم(س) ۸۵۴
- ۶۷- نقش جبرئیل ۸۵۶
- ۶۸- وضوح جایگاه جبرئیل ۸۶۱
- ۶۹- ویژگیهای تجسم جبرئیل ۸۶۲
- ۷۰- ویژگیهای جبرئیل ۸۶۲
- ۷۱- یهود و جبرئیل ۸۶۲
- ۱۰- جرایم ۸۶۴
- ۱- جرایم ۸۶۴
- ۲- آثار تداوم جرایم ۸۶۴
- ۳- آثار جرایم ۸۶۵
- ۴- تناسب جرایم با مجازات ۸۶۵
- ۵- جرایم آل فرعون ۸۶۶
- ۶- جرایم بنی اسرائیل ۸۶۷
- ۷- جرایم در اصحاب اخدود ۸۶۹
- ۸- جرایم علمای مسیحیت ۸۶۹
- ۹- جرایم علمای یهود ۸۶۹
- ۱۰- جرایم غیر قابل عفو ۸۶۹
- ۱۱- جرایم فرعونیان ۸۷۱
- ۱۲- جرایم قبل از اسلام ۸۷۳

۸۷۳	۱۳- جرایم منافقان
۸۷۷	۱۴- جرایم موسی(ع)
۸۷۸	۱۵- جرایم یهود
۸۷۹	۱۶- جرم غیرقابل عفو
۸۷۹	۱۷- عفو معاونان جرایم
۸۷۹	۱۸- عوامل پیشگیری از جرایم
۸۸۱	۱۹- عوامل پیشگیری از جرم
۸۸۱	۲۰- عوامل جرم
۸۸۳	۲۱- کیفیت کشف جرایم
۸۸۳	۲۲- مبارزه با جرایم
۸۸۳	۲۳- مبارزه با عوامل جرم
۸۸۵	۲۴- مراتب جرایم
۸۸۵	۲۵- معاونت در جرایم
۸۸۵	۲۶- موارد جرایم
۸۸۷	۲۷- موارد جرم
۸۸۹	۲۸- موانع ارتکاب جرایم
۸۹۰	۲۹- آثار ترک جرم
۸۹۱	۳۰- آثار جرم
۸۹۱	۳۱- ادله اثبات جرم
۸۹۳	۳۲- اراده در جرم
۸۹۳	۳۳- اقسام جرم
۸۹۳	۳۴- بزرگترین جرم
۸۹۵	۳۵- تفاوت جرم کافران
۸۹۵	۳۶- تناسب مجازات با جرم
۸۹۵	۳۷- جرم اخلال در جهاد
۸۹۵	۳۸- جرم ارتداد

- ۳۹- جرم استهزای انبیا ۸۹۷
- ۴۰- جرم اشاعه فساد ۸۹۷
- ۴۱- جرم افساد ۸۹۷
- ۴۲- جرم امر به منکر ۸۹۷
- ۴۳- جرم اهانت به دین ۸۹۸
- ۴۴- جرم ایمان در اصحاب اهدود ۸۹۹
- ۴۵- جرم بدعت ۸۹۹
- ۴۶- جرم پیروی از شیطان ۸۹۹
- ۴۷- جرم تحریم مباحات ۹۰۰
- ۴۸- جرم تخلف از جهاد ۹۰۱
- ۴۹- جرم تخلف از قوانین جنگ ۹۰۱
- ۵۰- جرم تکذیب انبیا ۹۰۱
- ۵۱- جرم تکذیب دین ۹۰۱
- ۵۲- جرم تکذیب قیامت ۹۰۳
- ۵۳- جرم تکذیب محمد(صلی الله علیه و آله) ۹۰۳
- ۵۴- جرم تکذیب وحی ۹۰۳
- ۵۵- جرم خانواده لوط(ع) ۹۰۵
- ۵۶- جرم خطایی ۹۰۵
- ۵۷- جرم دین سازی ۹۰۵
- ۵۸- جرم رشوه ۹۰۵
- ۵۹- جرم رهبران شرک ۹۰۷
- ۶۰- جرم رهبران کفر ۹۰۷
- ۶۱- جرم شرک ۹۰۷
- ۶۲- جرم عصیان از محمد(صلی الله علیه و آله) ۹۰۹
- ۶۳- جرم غضب ۹۰۹
- ۶۴- جرم غیرقابل عفو ۹۰۹

- ۶۵- جرم فرار از جنگ ۹۰۹
- ۶۶- جرم فرزند کشی ۹۱۱
- ۶۷- جرم قبل از تحریم ۹۱۱
- ۶۸- جرم قتل ۹۱۱
- ۶۹- جرم قتل بعد از عفو ۹۱۳
- ۷۰- جرم قوم لوط ۹۱۳
- ۷۱- جرم کافران ۹۱۵
- ۷۲- جرم کفر ۹۱۵
- ۷۳- جرم لوط(ع) ۹۱۷
- ۷۴- جرم مبارزه با اسلام ۹۱۷
- ۷۵- جرم محاربه ۹۱۷
- ۷۶- جرم مخالفت با انبیا ۹۱۹
- ۷۷- جرم مشرکان ۹۱۹
- ۷۸- جرم معرضان از آیات خدا ۹۱۹
- ۷۹- جرم نفاق ۹۲۱
- ۸۰- جرم نهی از معروف ۹۲۱
- ۸۱- جواز جایزه برای کشف جرم ۹۲۱
- ۸۲- روش جرم شناسی ۹۲۱
- ۸۳- زمینه جرم ۹۲۳
- ۸۴- عنصر معنوی جرم ۹۲۳
- ۸۵- عوامل پیشگیری از جرم ۹۲۴
- ۸۶- عوامل جرم ۹۲۵
- ۸۷- عوامل جرم زا ۹۲۵
- ۸۸- فرجام جرم ۹۲۷
- ۸۹- مبارزه با عوامل جرم ۹۲۷
- ۹۰- منشأ جرم ۹۲۷

- ۹۲۸ ۹۱- موارد جرم
- ۹۳۱ ۹۲- موانع ارتکاب جرم
- ۹۳۱ ۹۳- موانع جرم
- ۹۳۱ ۹۴- روش جرم شناسی
- ۹۳۳ ۱۱- جزع
- ۹۳۳ ۱- بی ثمری جزع جهنمیان
- ۹۳۳ ۲- جزع اخروی رهبران مستکبر
- ۹۳۳ ۳- سرزنش جزع
- ۹۳۵ ۱۲- جزیره العرب
- ۹۳۵ ۱- جزیره العرب
- ۹۳۵ ۲- بادیه نشینان جزیره العرب و احکام
- ۹۳۵ ۳- بادیه نشینی در جزیره العرب
- ۹۳۶ ۴- بت پرستی مردم جزیره العرب
- ۹۳۶ ۵- بی فرهنگی بادیه نشینان جزیره العرب
- ۹۳۶ ۶- بینش اهالی جزیره العرب
- ۹۳۶ ۷- بینش اهالی جزیره العرب و کعبه
- ۹۳۸ ۸- بینش مردم جزیره العرب
- ۹۳۸ ۹- تأمین نیازهای مادی جزیره العرب
- ۹۳۸ ۱۰- تأمین نیازهای معنوی جزیره العرب
- ۹۳۸ ۱۱- تاریخ جزیره العرب
- ۹۴۰ ۱۲- چهل بادیه نشینان جزیره العرب
- ۹۴۰ ۱۳- حاکمیت دین در جزیره العرب
- ۹۴۲ ۱۴- حجاب در جزیره العرب
- ۹۴۲ ۱۵- حق ناپذیری بادیه نشینان جزیره العرب
- ۹۴۲ ۱۶- حمله ایران به جزیره العرب
- ۹۴۲ ۱۷- حمله روم به جزیره العرب

- ۱۸- خوشنمایی ابراهیم(ع) در جزیره العرب ۹۴۴
- ۱۹- خوشنمایی موسی(ع) در جزیره العرب ۹۴۴
- ۲۰- دین در جزیره العرب ۹۴۴
- ۲۱- شهرنشینی در جزیره العرب ۹۴۶
- ۲۲- عذاب استیصال در جزیره العرب ۹۴۶
- ۲۳- عوامل رشد اقتصادی جزیره العرب ۹۴۶
- ۲۴- کفر بادیه نشینان جزیره العرب ۹۴۶
- ۲۵- گمراهی مردم جزیره العرب ۹۴۶
- ۲۶- مردم جزیره العرب ۹۴۸
- ۲۷- مردم جزیره العرب و حج ۹۴۸
- ۲۸- مردم جزیره العرب و زیارت مسجدالحرام ۹۴۸
- ۲۹- مردم جزیره العرب و مسجدالحرام ۹۴۸
- ۳۰- مرکز جزیره العرب ۹۵۰
- ۳۱- نبوت در جزیره العرب ۹۵۰
- ۳۲- نژاد مردم جزیره العرب ۹۵۰
- ۳۳- نفاق بادیه نشینان جزیره العرب ۹۵۰
- ۳۴- نیاکان مردم جزیره العرب ۹۵۲
- ۳۵- وحی در جزیره العرب ۹۵۲
- ۳۶- ویژگیهای بادیه نشینان جزیره العرب ۹۵۲
- ۱۳- جزیه ۹۵۳
- ۱- آثار جزیه ۹۵۳
- ۲- احکام جزیه ۹۵۳
- ۳- جزیه از اهل کتاب ۹۵۴
- ۴- جزیه از مجوس ۹۵۴
- ۵- شرایط پرداخت جزیه ۹۵۶
- ۶- فلسفه جزیه ۹۵۶

- ۷- مقدار جزیه ۹۵۶
- ۸- موارد جزیه ۹۵۶
- ۱۴- جعاله ۹۵۸
- ۱- احکام جعاله ۹۵۸
- ۲- تاریخ جعاله ۹۵۸
- ۳- تعیین عامل جعاله ۹۵۹
- ۴- جعاله با ذوالقرنین ۹۵۹
- ۵- جعاله در دوران یوسف (ع) ۹۵۹
- ۶- جعاله مردم شمال سرزمین ذوالقرنین ۹۵۹
- ۷- جعاله یوسف(ع) ۹۶۱
- ۸- جواز ضمانت در جعاله ۹۶۱
- ۹- زمان در جعاله ۹۶۱
- ۱۰- شرایط صحت جعاله ۹۶۱
- ۱۱- عقد جعاله ۹۶۳
- ۱۲- مشروعیت جعاله ۹۶۳
- ۱۳- مقدار کار در جعاله ۹۶۵
- ۱۵- جمادات ۹۶۶
- ۱- احیای جمادات ۹۶۶
- ۲- امکان احیای جمادات ۹۶۶
- ۳- جواز احیای جمادات ۹۶۷
- ۴- حشر جمادات ۹۶۷
- ۵- حیات اخروی جمادات ۹۶۷
- ۶- شعور اخروی جمادات ۹۶۷
- ۷- شعور جمادات ۹۶۹
- ۱۶- جمعه ۹۷۰
- ۱- آداب نماز جمعه ۹۷۰

- ۲- احکام نماز جمعه ۹۷۱
- ۳- اذان نماز جمعه ۹۷۲
- ۴- ارزش نماز جمعه ۹۷۳
- ۵- استماع خطبه نماز جمعه ۹۷۳
- ۶- امامت جمعه محمد(صلی الله علیه و آله) ۹۷۳
- ۷- امامت نماز جمعه در صدر اسلام ۹۷۳
- ۸- اهمیت استماع خطبه های نماز جمعه ۹۷۵
- ۹- اهمیت تلاش برای نماز جمعه ۹۷۵
- ۱۰- اهمیت نماز جمعه ۹۷۵
- ۱۱- بیع بعد از نماز جمعه ۹۷۷
- ۱۲- بیع هنگام نماز جمعه ۹۷۷
- ۱۳- پاداش نماز جمعه ۹۷۷
- ۱۴- پاداش نمازگزاران جمعه ۹۷۷
- ۱۵- ترک بیع هنگام نماز جمعه ۹۷۹
- ۱۶- ترک نماز جمعه محمد(صلی الله علیه و آله) ۹۷۹
- ۱۷- تلاش برای نماز جمعه ۹۷۹
- ۱۸- خطبه نماز جمعه ۹۸۱
- ۱۹- خطبه های نماز جمعه محمد(صلی الله علیه و آله) ۹۸۱
- ۲۰- روزه در جمعه ۹۸۱
- ۲۱- روزی نمازگزاران جمعه ۹۸۱
- ۲۲- سرزنش ترک نماز جمعه ۹۸۳
- ۲۳- سوگند به روز جمعه ۹۸۳
- ۲۴- شرایط نماز جمعه ۹۸۳
- ۲۵- شرکت در نماز جمعه ۹۸۵
- ۲۶- عجله برای نماز جمعه ۹۸۵
- ۲۷- فضیلت جمعه ۹۸۵

- ۹۸۷ ۲۸- فضیلت شب جمعه
- ۹۸۷ ۲۹- فلسفه نماز جمعه
- ۹۸۷ ۳۰- قیام هنگام خطبه نماز جمعه
- ۹۸۷ ۳۱- قیامت در جمعه
- ۹۸۹ ۳۲- موانع ترک نماز جمعه
- ۹۸۹ ۳۳- نماز جمعه محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۹۹۰ ۱۷- جمعیت
- ۹۹۰ ۱- آثار رشد جمعیت
- ۹۹۰ ۲- آثار کثرت جمعیت
- ۹۹۰ ۳- اهمیت رشد جمعیت
- ۹۹۱ ۴- تعیین جمعیت خانواده
- ۹۹۱ ۵- تفاخر به جمعیت مردگان
- ۹۹۱ ۶- جمعیت قوم یونس
- ۹۹۳ ۷- جمعیت مکذبان انبیا
- ۹۹۳ ۸- خطر ازدیاد جمعیت بنی اسرائیل
- ۹۹۳ ۹- سرزنش تفاخر به جمعیت مردگان
- ۹۹۳ ۱۰- کثرت جمعیت اهل مدین
- ۹۹۵ ۱۱- کثرت جمعیت قوم ابراهیم
- ۹۹۵ ۱۲- کثرت جمعیت قوم ثمود
- ۹۹۵ ۱۳- کثرت جمعیت قوم عاد
- ۹۹۵ ۱۴- کثرت جمعیت قوم نوح
- ۹۹۷ ۱۵- کثرت جمعیت کافران
- ۹۹۷ ۱۶- کثرت جمعیت مدین
- ۹۹۷ ۱۷- نعمت کثرت جمعیت
- ۹۹۹ ۱۸- نقش جمعیت
- ۹۹۹ ۱۹- نقش جمعیت در جنگ

۹۹۹ ۲۰- نقش کثرت جمعیت

۱۰۰۲ درباره مرکز

مشخصات کتاب

نام کتاب: علم مفاهیم شناسی در قرآن جلد 38

تحقیق و تالیف: رسول ملکیان اصفهانی - 1400 ش

ناشر دیجیتال: مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

ص: 1

1- جامعه

1- جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 36 - 5

5 - تفاوت صلاحیت زن و مرد در عصر تولد مریم ، برای احراز مشاغل و مسؤولیت های اجتماعی

ربّ ائی وضعتها ائی . . . و لیس الذکر کالائتی

بنابراینکه «لیس الذکر کالائتی»، کلام مادر مریم باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 61 - 15

15 - جواز حضور زنان همراه مردان ، در مسائل مهم اجتماعی

و نساءنا و نساءکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 144 - 7

7 - وظیفه رسولان الهی ، راهنمایی و پیام آوری است و وظیفه مردم ، پیمودن آن راه بر اساس پیام های آن رسولان

و ما محمّد الا رسول قد خلت من قبله الرّسل افین مات

جمله «و ما محمد ...»، تعیین کننده وظیفه رسولان الهی (پیام آوری) است و جمله «افائن مات ...»، تعیین کننده وظیفه مردم است که باید همواره (چه رسولان در میانشان باشند و یا نباشند) پایبند به آن پیامها باشند.

2- آثار اصلاح جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 1

3- طهارت و پاکدامنی و تلاش در راه اصلاح جامعه ، مایه نجات از امواج بلا و کیفر الهی

أخرجوا آل لوط .. إناهم أناس يتطهرون . فأنجینه و أهله إلا امرأته

قوم لوط، وی و خاندانش را به جرم پاکی و پارسایی محکوم به تبعید و اخراج کردند؛ اما خداوند ایشان را به همین دلیل از کیفر دامنگیر آن قوم نجات داد.

3- آثار اقتدار جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 40

40- جامعه مقتدر و اصیل اسلامی ، برانگیزاننده خشم کافران و نه دوستی ایشان

كززع أخرج شطه .. لیغیظ بهم الكفار

از تعبیر «لیغیظ» استفاده می شود که کافران، ناگزیر در قبال رشد امت اسلامی موضع خصمانه می گیرند و انتظار دوستی از آنان بی جا و بی مورد است.

4- آثار بصیرت رهبران جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 108 - 7

7- بصیرت امت ها در گرو بصیرت رهبران ایشان است .

علی بصیره أنا و من اتبعنی

نیارودن «علی بصیره» در «من اتبعنی» علی رغم مقصود بودن آن ، اشاره به این دارد که بصیرت پیروان پیامبر (رهبر) در گرو بصیرت اوست.

5- آثار تشکیل جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 10 - 3

3- تبلیغ دین و تشکیل جامعه اسلامی ، در پی دارنده سخنان ناروا و تبلیغات سوء دشمنان و مخالفان دین

و اصبر علی ما یقولون

ص: 2

6- آثار جامعه شناسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 36 - 12

12 - جامعه شناسی، باستان شناسی و تاریخ، زمینه ساز شناخت سنت های الهی و ره یابی به واقعیت پیام وحی

و کم اهلکنا قبلهم من قرن هم اشد منهم بطشاً .. هل من محیص

7- آثار جامعه فاسد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 57 - 4

4 - انسان ها در جامعه فاسد و محیط منحرف، بدون ایمان به خدا و لطف او، در معرض انحراف و هلاکت اند.

ولولا نعمه ربی لکنت من المحضرين

8- آثار جامعه گریزی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 11 - 5

5 - جامعه گریزی و سطح پایین فرهنگ اجتماعی، عامل سستی در تعهدات اجتماعی و پابندی به قوانین *

المخلفون من الأعراب

وصف «الأعراب» ممکن است مشعر به علیت باشد؛ یعنی، بادیه نشینی در تخلف آنان نقش داشته است.

9- آثار رشد جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 29 - 16

16 - نبود مفساد اقتصادی و اجتماعی در یک جامعه، نشانه برخورداری آن جامعه از رحمت خداوند *

لا تاكلوا اموالکم .. لا تقتلوا ... انّ اللّٰه کان بکم رحیماً

10- آثار روابط اجتماعی

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 3

19 - پیروزی و سعادت جامعه ایمانی ، در گرو ایجاد پیوند و ارتباط با یکدیگر

و رابطوا... لعلکم تفلحون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 24 - 12

12 - زندگی مختلط و شراکت در امور اقتصادی ، زمینه ساز تضييع حقوق و لغزشگاه بسیاری از مردم

وإن كثيرًا من الخطاء ليغى... إلا الذين آمنوا... وقليل ما هم

11- آثار زندگی در جامعه فاسد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبياء - 21 - 74 - 7

7- زندگی در جامعه آلوده و فاسد ، مایه رنج و محنت مؤمنان و غیر قابل تحمل برای آنان است .

و نَجِيْنَه من القريه التي كانت تعمل الخبث

12- آثار فساد جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 16 - 11

11- عذاب جامعه فسادگر ، آن چنان شدید است که مایه نابودی و هدم کامل آن می شود .

ففسقوا فيها فحقّ عليها القول فدمرناها تدميراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 56 - 10

10 - دگرگونی ارزش ها ، در جامعه فساد زده و منحرف

قالوا أخرجوا آل لوط... إنهم أناس يتطهرون

در جامعه فسادزده قوم لوط، پاکی و پارسایی مورد ریشخند واقع شده و پاکدامنان آن جامعه (لوط و خاندانش) به جرم طهارت، محاکمه و محکوم شدند.

ص: 4

13- آثار کفر جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 53 - 5

5- کفرورزی جوامع و ستیزه جویی با پیامبران ، از عوامل از میان رفتن شایستگی آنان برای دستیابی به نعمت های الهی

ذلک بأن اللّٰه لم یک مغیرا نعمه أنعمها علی قوم حتی یغیروا ما بأنفسهم

14- آثار گرایشهای اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 11 - 9

9- گرایش ها و رفتار های جوامع بشری ، زمینه ساز دستیابی آنان به نعمت و یا گرفتار شدن به سختیها

إن الله لا یغیر ما بقوم حتی یغیروا ما بأنفسهم

15- آثار یأس از اصلاح جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 169 - 4

4- لزوم دوری جستن از محیط فساد ، در صورت یأس از اصلاح آن

ربّ نجّنی و أهلی ممّا یعملون

16- آرزوی رهبری جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 74 - 17

17 - آرزوی در دست گرفتن مدیریت جامعه و رهبری امت اسلامی ، امری پسندیده و روا است .

واجعلنا للمتّقین إمامًا

17- آرمان جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 140 - 4

ص: 5

4 - جامعه ای که دارای یک ایده و آرمان باشد ، به منزله یک پیکر است .

ان یمسسکم قرح فقد مسّ القوم قرح مثله

چون خداوند جراحتهای وارد شده به گروهی از مسلمانان و یا کافران را به تمام آنها نسبت داده است، با اینکه قطعاً یکایک افراد مجروح نشدند، معلوم می شود که از نظر قرآن هر جامعه ای که دارای آرمانی واحد باشد، به منزله یک پیکر است.

18- آرمان جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 110 - 12

12 - اصلاح جوامع بشری ، هدف مشترک جامعه آرمانی اسلام

کنتم خیر أمة أخرجت للناس تأمرون بالمعروف و تنهون عن المنکر

با توجه به واژه «آمه» که در لغت به معنای گروه دارای هدف و مقصد مشترک است، مطلب فوق استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 152 - 12

12 - پیروزی بر دشمنان دین ، خواسته و آرمان جامعه ایمانی

من بعد ما اریکم ما تحبّون

مراد از «ما تحبّون» (آنچه آرزوی شما بود)، پیروزی بر دشمن است.

19- آسیب شناسی اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 28 - 5,8

5- نقش مؤثر و محوری رهبران و سردمداران فاسد در سقوط و نابودی ملت ها و جامعه های بشری

ألم تر إلی الذین .. و أحلّوا قومهم دار البوار

8- رهبران و سردمداران کفر و شرک در مکه ، افرادی ناسپاس و عامل اصلی سقوط و بدبختی مردم بودند .

ألم تر إلى الذين بدلوا نعمت الله كفرًا و أحلّوا قومهم دار البوار

با توجه به اینکه آیه فوق در مکه نازل شده است، می توان استفاده کرد که مصداق مورد نظر آیه «الذین بدلوا .. و أحلّوا قومهم» سران کفر و شرک، همچون ابوجهل و ابولهب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 66 - 0

ص: 6

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 74 - 5

5- جوامع مبتلا به انحرافات جنسی و همجنس بازی ، در معرض نابودی و عذاب الهی

و جاء أهل المدينة .. قال إن هؤلاء ضیفی فلا تفضحون ... فأخذتهم الصیحه ... فجعلن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 88 - 6

6- جلوگیری از نفوذ ادیان الهی و رواج بی دینی ، زمینه ساز رواج فساد و تبه کاری در جامعه است .

الذین کفروا و صدّوا عن سبیل الله .. بما كانوا یفسدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 112 - 5,6,12,15

5- قرار گرفتن جامعه در معرض کفران نعمت های الهی پس از آسایش و رفاه مادی

قریه کانت ءامنه مطمئنّه یأتیها رزقها رغداً .. فكفرت بأنعم الله

6- مبتلا شدن جامعه به فقر ، گرسنگی و ناامنی ، در نتیجه کفران نعمت های الهی

قریه کانت ءامنه مطمئنّه .. فكفرت بأنعم الله فأذقها الله لباس الجوع و الخوف

12- گناهان و ناسپاسی های اجتماعی ، دارای آثار شوم برای کل جامعه

قریه کانت ءامنه .. فكفرت ... فأذقها الله لباس الجوع و الخوف

15- فقر و گرسنگی مردم ، زمینه ساز ناامنی اجتماعی است . *

فكفرت بأنعم الله فأذقها الله لباس الجوع و الخوف

از اینکه خداوند در کیفر کفران نعمت، ابتدا فقر و گرسنگی و سپس ترس و ناامنی را مطرح ساخته است، می توان به دست آورد که فقر و

گرسنگی زمینه ناامنی اجتماعی، همچون دزدی و .. را فراهم می آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- فسق و گناه برخورداران از مکنت و ثروتمندان هر جامعه ، عامل هلاکت و نابودی آن جامعه است .

و إذا أردنا أن نهلك قرية أمرنا مترفيها ففسقوا فيها

«مترف» از واژه «ترفه» گرفته شده و «ترفه» هم به معنای روزی و نعمت فراوان است (مفردات راغب).

6- افزایش تعداد مترفان و ثروتمندان فاسق و تبهکار در جامعه ، از عوامل هلاکت و نابودی آن جامعه براساس سنت های خداوند

و إذا أردنا أن نهلك قرية أمرنا مترفيها ففسقوا فيها

برخی برآنند «أمرنا» به معنای «کثرنا» (فرونی دادیم) است (مفردات راغب) که بر اساس آن، مراد از «أمرنا مترفيها» افزایش مترفان در جامعه است.

7- فسق و فساد طبقه ثروتمند در گرایش دیگر طبقات به فساد و تباهی ، تأثیر و نقش مهمی دارد .

أمرنا مترفيها ففسقوا فيها

اختصاص به ذکر یافتن مترفان از میان دیگر طبقات، بیانگر این است که فسق و فساد این طبقه تأثیر بیشتر و نقش مهم تری در

مقایسه با دیگر طبقات در فاسد شدن جامعه و نابودی آن دارد.

10- گسترش و فراگیری فساد در سطح جامعه، مایه نزول حتمی عذاب الهی است.

ففسقوا فیها فحق علیها القول

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 17 - 10، 5

5- بسیاری از جوامع و ملل پس از حضرت نوح (ع) بر اثر وجود مترفان فاسق و تبهکار در میان آنان، به هلاکت و نابودی دچار شدند.

و إذا أردنا أن نهلك قرية أمرنا مترفيها ففسقوا فيها... و کم أهلکنا من القرون من

10- گناه، عامل اصلی هلاکت جوامع بشری است.

کم أهلکنا من القرون... و کفی برک بذنوب عباده خبیراً بصیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 32 - 7

7- عمل ناشایست زنا، دارای فرجامی بد و ناگوار برای فرد و جامعه

و ساء سبیلاً

از جمله «راههای بد» راهی است که منتهی الیه و فرجام آن، ناشایست باشد. بنابراین «ساء سبیلاً» می تواند مشعر به این معنا باشد که: زنا نه تنها خود فاحشه است؛ بلکه راهی است بد که فرجام و پیامد آن برای فرد و جامعه نیز، بد و ناپسند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 103 - 10

10- نقش مهم رهبران و زمامداران فاسد، در تباهی و هلاکت امتها

فقال له فرعون... فأغرقه و من معه جمیعاً

در داستان هلاکت فرعون، همواره شخص فرعون به عنوان عنصر اصلی جریان کفر، به صورت ضمیر مفرد و جدا از مجموعه یارانش ذکر شده است و این بیانگر برداشت فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 5 - 6

6- فقدان آگاهی و دانش ، زمینه ساز گرفتاری افراد و جوامع به تقلید های ناروا و کورکورانه

وقالوا اتخذ الله ولداً . ما لهم به من علم و لا لأبائهم

کلمه «لأبائهم» اشاره به این نکته دارد که پندارهای مشرکان، از سر تقلید بوده است و جمله «ما لهم به من علم و..» بر این نکته دلالت دارد که مشرکان و پدران شان، در گزینش این اعتقاد پایه های علمی نداشته اند. مجموع این دو قضیه، گویای آن است که «جهل» در کشاندن افراد و جوامع به تقلید کورکورانه، نقشی مهم دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 8

5- إعراض از آیات الهی و نشنیده انگاشتن آن و غفلت از گناهان گذشته خویش ، ستم ، و موجب سقوط و نابودی امت ها است .

و من أظلم . . . و تلك القرى أهلكنهم لما ظلموا

مراد از ظلم در «لم اظلموا» - به دلیل ارتباط این آیه با آیات قبل - همان اموری است که در آیه پنجاه و هفت بیان شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- فریفته شدن به دنیا و امکانات فناپذیر آن و اصیل پنداشتن آنها ، از زمینه های سقوط تمدن ها و نابودی دنیاگرایان است .

أى الفریقین خیر مقامًا . . . و کم أهلکنا قبلهم من قرن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - بهره گیری از شخصیت های محبوب جامعه و وابسته نشان دادن افکار و رفتار خویش به آنان ، از ترفند های رهبران ضلالت است .

فقالوا هذا . . . إله موسى فنسى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - تسویلات و وسوسه های نفس ، زمینه ساز به کارگیری دین و دانش برای ایجاد انحراف و گمراه ساختن مردم

بصرت . . . فنبذتها و كذلك سوّلت لی نفسی

آنچه که سامری در اختیار داشت و موجب گمراهی او و مردم بسیاری شد، علوم و معارفی بود که وی آن را در راه گمراه کردن مردم به کار گرفت.

10 - تسویلات نفس (زیبانهایی کارهای زشت و ناروا) ، خطری در کمین افراد و جوامع

و كذلك سوّلت لی نفسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- ظلم و ستم ، عامل انحطاط و انهدام کامل جوامع و تمدن ها است .

و کم قصمنا من قریه کانت ظالمه

توصیف «قریه» (مردم شهرها) به «ظالمه» (ستمکار) بیانگر نقش ظلم در نابودی و انهدام است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- مترفان و ستمگران جامعه ، عامل نابودی تمدن ها و هلاکت افراد جامعه

و کم قصمنا من قریه کانت ظالمه . . . ارجعوا إلی ما أترفتم فیہ

ص: 9

مخاطبان این آیات، گروه خاصی از مردم اند؛ زیرا خداوند در توصیف آنان دو صفت ستمگری و تنعم را مطرح ساخته است و این دو صفت نوعاً در قشر خاصی از جامعه وجود دارد و بیشتر مردم نه ظالم اند و نه مترف.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 77 - 8

8- هلاکت و بدبختی جوامع بشری، بازتاب زشت کاری و رفتار نامناسب خود آنها است.

الذین کذبوا بآیاتنا إناهم كانوا قوم سوء فأغرقناهم أجمعین

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که خداوند دو عامل (تکذیب آیات الهی و سوء پیشینه) را موجب هلاکت برشمرد و هر دو عامل را به خود انسان نسبت داد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 71 - 4

4 - سلامت جامعه بشری و مصون ماندن آن از فساد و تباهی، در گرو اجرای قوانین الهی و ایستادگی در برابر تمایلات حق ستیزان

ولو اتبع الحق أهواءهم لفسدت السموات والأرض ومن فیهنّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 10 - 7

7 - جامعه های گرفتار بی بند و باری جنسی (بی عفتی و زناکاری)، در معرض زوال و نابودی است.

ولولا فضل الله علیکم ورحمته و أن الله تواب حکیم

برداشت فوق بر اساس این احتمال است که جمله «ولولا فضل الله علیکم...» به تقدیر «ولولا فضل الله علیکم... لا ختل نظام حیاتکم و لهلکتکم» باشد؛ یعنی، «اگر فضل و رحمت خدا نبود... نظام زندگی شما - با وجود همه فساد و بی بند و باری - از هم می پاشید و شما نابود می شدید».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 12 - 5

5 - شایعات و پخش خبر های دروغ، از میان برنده اعتماد متقابل و حسن ظن افراد جامعه نسبت به یکدیگر

لولا إذ سمعتموه ظنّ المؤمنون و المؤمنات بأنفسهم خيراً و قالوا هذا إفك مبين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

12 - نور - 24 - 33 - 27

27 - دل بستگی به مادیات و دنیامداری ، زمینه رواج فحشا و فساد جنسی در یک جامعه است .

و لا تکرهوا فتیتکم علی البغاء .. لتبتغوا عرض الحیوه الدنیا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 10

12 - جامعه بی خیر از تعالیم دینی و از یادبرنده خدا، در معرض هلاکت و محکوم به نابودی است.

حَتَّىٰ نَسُوا الذِّكْرَ وَ كَانُوا قَوْمًا بُورًا

برداشت فوق، از تقدم جمله «حَتَّىٰ نَسُوا الذِّكْرَ» بر «كَانُوا قَوْمًا بُورًا» و ارتباط میان آن دو، استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - تکذیب آیات خداوند و نپذیرفتن دعوت انبیا، در پی دارنده سقوط و نابودی جوامع بشری

فَقُلْنَا اذْهَبَا إِلَى الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَدَمَّرْنَاهُمْ تَدْمِيرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - پایبندی مطلق و بی دلیل به سنت های ملی و قومی، مایه تخدیر جامعه و سدّ راه خردورزی و مانع شناخت

قَالُوا بَلْ وَجَدْنَا آبَاءَنَا كَذَلِكَ يَفْعَلُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - نادرستی روابط اقتصادی، سبب فراگیری فساد و تباهی در جامعه

أَوْفُوا الْكَيْلَ . . . وَ لَا تَعْتُوا فِي الْأَرْضِ مَفْسِدِينَ

برداشت یاد شده بدان احتمال است که جمله «و لا تعثوا..» عطف تفسیری بر جمله پیشین باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - فسادگری، ریشه بلاها و تباهی های جامعه فرعونى

فانظر كيف كان عقبه المفسدين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 34 - 3

3 - ویرانی شهرها ، تباهی جامعه و ذلت عزتمندان ، نتیجه همیشگی سلطه شاهان بر کشور بیگانه

إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا وَجَعَلُوا أَعْرَظَ أَهْلِهَا أُذْلًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 51 - 5

5 - نقش سردمداران کفر و فساد در هلاکت و بدبختی تمامی جامعه

أَنَا دَمْرُنْهُمْ وَقَوْمَهُمْ

ص: 11

ضمیر «هم» به گروه های نه گانه بازمی گردد که طرح ترور شبانه صالح و خانواده اش را ریخته بودند. و از این که نام آنان به صورت مجزا و مقدم بر نام قومشان یاد شده است، مطلب فوق استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 52 - 3

3 - ظلم و گناه ، بنیان برافکن جوامع بشری

يقوم لم تستعجلون بالسيئه قبل الحسنه. .. فتلك بيوتهم خاويه بما ظلموا

ثمودیان، به صورت جامعه ای متشکل بودند که در نتیجه ظلم و گناه خود به گونه دسته جمعی و فراگیر هلاک شدند و این نشان می دهد که هر جامعه ای که معصیت و ستم در آن رواج پیدا کند، در معرض خطر نابودی قرار می گیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 4 - 13، 12

12 - افزایش نامتعادل تعداد زنان بر مردان در یک جامعه ، در پی دارنده ضعف و زبونی آن

يستضعف طائفه منهم . . . و يستحيى نساءهم

برداشت یاد شده از آن جا است که خداوند، زنده گذاشته شدن دختران بنی اسرائیل را، یکی دیگر از نموده های زیون سازی فرعون به شمار آورده است.

13 - تفرقه میان مردم و افزایش بسیار و نامتعادل زنان بر مردان در یک جامعه ، از عوامل فساد و تباهی آن جامعه و مردم

جعل اهلها شيعاً يستضعف طائفه منهم يذبح أبناءهم ويستحيى نساءهم إِنَّه كان من المفسد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 58 - 6، 3

3 - سرمستی و غرور ، عامل هلاکت جوامع پیشین

و کم اهلکنا من قریه بطرت معیشتها

«بطر» (مصدر «بطرت») به غرور و طغیان - که آدمی بر اثر فراوانی نعمت دچار آن شود - گفته می شود. بنابراین «بطرت معیشتها»؛ یعنی، «طغت فی معیشتها» (در زندگی اش طغیان کرد). گفتنی است که عبارت «بطرت معیشتها» وصف و مفید تعلیل است؛ یعنی، جوامع گذشته بدان جهت به هلاکت رسیدند که گرفتار سرمستی و غرور بودند.

6- سرمستی و غرور ناشی از نعمت و رفاه فراوان ، از عوامل هلاکت جوامع بشری است .

و کم أهلکنا من قریه بطرت معیشتها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 59 - 13

13 - ظلم و بیدادگری ، عامل نابودی جوامع پیشین با عذاب استیصال

و ما کنا مهلکی القرى إلاّ و أهلها ظلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 12

21 - زراندوزی و انباشتگی ثروت در دست افراد ، از زمینه های پیدایش فساد و تباهی در جامعه

و لا تبغ الفساد فی الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 14 - 6

6 - قوم نوح ، به دنبال قبول نکردن رسالت نوح (ع) دچار سیلی عظیم و بنیان کن شدند و به هلاکت رسیدند .

و لقد أرسلنا نوحًا إلى قومه .. فأخذهم الطوفان

«طوفان» هر حادثه ای را می گویند که انسان را احاطه کند. این واژه در «آب فراوان (سیل)» متعارف شده است (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 32 - 5

5 - اختلاف دینی ، از عوامل دسته بندی و گروه بندی های اجتماعی است .

فرّقوا دینهم و كانوا شیعًا

احتمال دارد ذکر «و كانوا شیعًا» پس از «فرّقوا» به خاطر توجه به این واقعیت است که: اختلاف دینی، گروه بندی اجتماعی را به دنبال دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 59 - 15

15 - بی حجابی ، از جمله عوامل ناهنجاری در محیط دینی است .

یدنین علیهنّ من جلیبهنّ ذلک أدنی أن یعرفن فلا یؤذین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 60 - 11، 12، 10

10 - منافقان ، از جمله عوامل پیدایش ناهنجار های اجتماعی اند .

لئن لم ینته المنافقون .. لنغرینک بهم

11 - بیمار دلان ، آسیب رسانان به هنجار های اجتماعی اند .

لئن لم ینته . . . و الذین فی قلوبهم مرض ... لنغرینک بهم

12 - شایعه پراکنان ، برهمزنان آرامش جامعه و آسیب رسان به آن اند .

لئن لم ینته المنفقون و .. المرجفون فی المدینه لنغرینک بهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 19 - 8

8 - کفران نعمت های الهی ، در پی دارنده گسیختگی زمام جامعه و از هم فروپاشی آن

واشکروا له .. فأعرضوا ... و مرّقنهم کلّ ممّرق

ص: 13

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 39 - 9

9- کفر ، موجب خسارت جامعه بشری بوده و حاصلی جز آن ندارد .

و لا یزید الکفرین کفرهم إلا خسارًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 33 - 3

3 - مردم گمراه و فاسد ، در پیدایش نظام اجتماعی فاسد و ظاهر شدن رهبران گمراه گر و انحراف ساز در جامعه ، مؤثر بوده و دارای نقش اند .

فإنهم یومئذ فی العذاب مشترکون

مشترک بودن عذاب مردم اغوا شده با رهبران اغواگر خود، می رساند که اغوا شدن مردم، هرچند به وسیله رهبران آنان است؛ ولی آنان نیز در این گمراهی نقش داشته و مؤثر بوده اند. گفتنی است که نقش آنان می تواند در رابطه با پیدایش نظام فاسد و ظهور رهبران گمراه کننده در جامعه باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 21 - 10

10 - گناهان ، زمینه ساز عذاب الهی و نابود شدن تمدن ها ، قدرت ها و آثار ملی

فأخذهم الله بذنوبهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 22 - 4

4- کفر و انکار رسالت پیامبران ، زمینه ساز فروپاشی تمدن ها و نابودی قدرت ها و آثار ملی

كانوا هم أشدّ منهم قوّه وءاثراً فی الأرض .. فكفروا فأخذهم الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 27 - 9,10

9 - خطرساز بودن رهبران متکبر و منکر قیامت و روز حساب برای جامعه

کَلِّ متکَبِّرَ لایُؤْمِنِ بَیَوْمِ الْحِسَابِ

پناه بردن موسی(ع) از شر متکبران منکر قیامت (چون فرعونیان)، گویای مطلب یاد شده است.

10 - تکبر در برابر سخن حق و باور نداشتن به روز حساب ، از زمینه های فسادگری و کشتار افراد بی گناه در جامعه

کَلِّ متکَبِّرَ لایُؤْمِنِ بَیَوْمِ الْحِسَابِ

توصیف فرعون فاسد و سفاک به متکبر و منکر روز حساب، می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 14

9- نابودی بسیاری از اقوام نیرومند و دارای تمدن و آثار ملی، در گذشته تاریخ به خاطر کفر و شرکشان

فما أغنی عنهم ما كانوا یکسبون

جمله «فما أغنی عنهم ما كانوا یکسبون» (ولی آنچه به دست می آورند، به حالشان سودی نبخشید)، به نزول عذاب گریز ناپذیر و سود نبخشیدن تلاش های کافران محکوم به عذاب اشاره دارد. گفتنی است چون این آیه درباره کافران و مشرکان می باشد، می توان استفاده کرد که سبب محکومیت آنان به عذاب، همان کفر و شرک آنان بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 27 - 7

7- جامعه متکاثر و رفاه زده، گرفتار طغیان و سرکشی

و لو بسط الله الرزق لعباده لبغوا فی الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 8 - 5

5- بی توجهی به پیام وحی و استهزای آن، از جمله عوامل نابودی جوامع در طول تاریخ

كانوا به یستهزءون . فأهلکنا أشد منهم بطشاً و مضی مثل الأولین

از ارتباط دو آیه، استفاده می شود که استهزای پیام وحی از سوی جوامع شرک پیشه، موجب نابودی آنان شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 10 - 10

10- کفر پیشگی، از عوامل عمده نابودی ملت ها

دمر الله علیهم و للکفرین أمثلها

وصف کفر در «للکافرین»، بیانگر این نکته است که کفر، عامل اصلی نابودی ملت ها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- ترک جهاد، زمینه محو ارزش ها و به فساد کشیده شدن جامعه

فهل عسیتم إن تولّیتم أن تفسدوا فی الأرض

برداشت یاد شده با توجه به دو نکته به دست می آید: 1- «تولّیتم» به معنای روی گرداندن از جهاد باشد که در آیه قبل مطرح شده است.

2- تعبیر «عسیتم... أن تفسدوا فی الأرض» در معنا، جواب «إن تولّیتم» به شمار آید.

5- گناه ترک واجبات از سوی فرد، دارای پیامد های ناگوار اجتماعی

فهل عسیتم إن تولّیتم أن تفسدوا فی الأرض

واژه «فی الأرض»، می رساند که فساد روی گردانان از دین و تکالیف الهی، محدود و منحصر در قلمرو وجود خودشان نیست؛ بلکه

همچون بیماری مسری در بستر جامعه شیوع می یابد.

ص: 15

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 38 - 15

15- نقش ثروت اندوزی و عدم انفاق ، در زوال جامعه و پیدایش تحولات ویرانگر اجتماعی *

تدعون لتتفقوا .. و إن تتولوا يستبدل قوماً غيركم

برداشت یاد شده بدان احتمال است که تعبیر «یستبدل قوماً غیرکم» اشاره به یکی از سنت های اجتماعی خداوند داشته باشد؛ زیرا امت های گرفتار در انحرافات اقتصادی، از درون پوسیده و یا به وسیله ملتی دیگر مقهور می شوند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 6 - 8

8 - نقش ویرانگر منابع خبری فاسد ، در مناسبات و امنیت جوامع

إن جاءكم فاسق بنبأ .. أن تصیبوا قوماً بجهله

از تعلیل «أن تصیبوا قوماً بجهاله» و متفرع شدن آن بر فسق مخبر، مطلب بالا نتیجه گیری می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 39 - 4

4 - نقش مهم رهبری کفر ، در گمراهی و انحراف ارکان جامعه

فتوٰی برکنه

در صورتی که مراد از «رکن»، ارکان جامعه بوده و «باء» برای تعدیه باشد، از منتسب شدن انحراف ارکان جامعه، به شخص فرعون، مطلب یاد شده استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 9 - 11

11 - جوامعی که خود را در پناه تعالیم وحی قرار ندهند ، خطر گرفتار شدن در ورطه انواع گمراهی ها ، آنان را تهدید می کند .

هو الذی ینزل علی عبده آیت ینت لیخرجکم من الظلمت إلی النور

9- استثمار و بی عدالتی اقتصادی، از مشکلات عمده و اساسی جوامع در طول تاریخ

لقد أرسلنا رسلنا .. و أنزلنا معهم الكتب و الميزان

با توجه به این که «میزان» (ترازو) ابزاری است که در مبادلات اقتصادی به کار می رود و با آن کالاها را توزین می کنند؛ می توان گفت که: این واژه در آیه شریفه استعاره از خصوص عدالت اقتصادی است. بنابراین، پیام عدالت اقتصادی - که در این آیه به عنوان رسالت همه پیامبران برشمرده است - نشان می دهد که موضوع استثمار توده ها و ظلم و اجحاف اقتصادی به آنان، در تاریخ بشر ریشه داشته است و همه جوامع با آن مشکل دست به گریبان بوده اند.

7 - تکذیب قرآن و معاد ، از عوامل و زمینه های سقوط تدریجی جوامع بشری

سنستدرجهم من حیث لایعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 81 - 16

16 - طغیان گری در مورد نعمت های خداوند ، خطری در کمین جوامع رها شده از حاکمیت ستم گران

أنجینکم من عدوکم .. کلوا ... لاتطغوا فیه

نهی شدن بنی اسرائیل از طغیان گری، پس از عبور آنان از دریا و نجات از ستم و حاکمیت فرعونیان مطرح شده است. طرح این مسأله در آن موقعیت، گویای وجود زمینه هایی برای طغیان گری در آن شرایط است.

20- آسیب شناسی جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 166 - 7

7 - سران و بزرگان گمراه ، دارای نقشی بسزا در گمراهی مردم

إذ تبرأ الذین اتبعوا من الذین اتبعوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 57 - 8

8- شرکورزی و مخالفت با تعالیم و توصیه های پیامبران ، از عوامل مهم نابودی جامعه ها و تحولات تاریخ و دگرگونی های آن است .

فإن تولّوا .. یستخلف ربی قوماً غیرکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 62 - 11

11- وفاداری جوامع به آرا و اندیشه های باطل قومی و قبیله ای ، بازدارنده بروز اندیشه های نو و برحق در میان آنان

أَتْنَهِنَا أَنْ نَعْبُدَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 85 - 10

10- جوامع مرقه ، در خطر انحرافات اقتصادی و گسترش دادن ظلم و ستم در پهنه گیتی

إِنِّي أُرِيكُمْ بَخِيرٍ . . . أَوْفُوا الْمَكِّيَالَ . . . وَ لَا تَعْتُوا فِي الْأَرْضِ مَفْسِدِينَ

ص: 17

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 87 - 8

8- پایبندی جوامع به آرا و آداب باطل پیشینیان ، مانع بروز اندیشه های نو و برحق در میان آنان است .

أَنْ تَتْرَكَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 97 - 5

5- فرمان های فرعون ، هرگز هدایتگر مردم به راه صواب و صحیح نبود .

وَمَا أَمْرُ فِرْعَوْنَ بِرَشِيدٍ

مرشد (راهنمای به درستی و راستی) نیز می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 116 - 5

5- فساد ها و تباهیها ، آن گاه که رواج یابد و فراگیر شود ، امت ها را در خطر عذاب های الهی قرار می دهد .

يَنْهَوْنَ عَنِ الْفَسَادِ فِي الْأَرْضِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 11 - 9

9- گرایش ها و رفتار های جوامع بشری ، زمینه ساز دستیابی آنان به نعمت و یا گرفتار شدن به سختیها

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغَيِّرُ مَا بَقِيَتْ حَتَّىٰ يَغْيُرُوا مَا بَأْنَفْسِهِمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 58 - 4

4- جرم پیشگی و تبه کاری ، زمینه ساز هلاکت و نابودی جوامع بشری

قَالُوا إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَىٰ قَوْمٍ مُّجْرِمِينَ

21- آسیب شناسی جامعه دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 86 - 11

11 - دنیا طلبی ، از ریشه های بروز جنگ ها و درگیری های خونین میان گروه های معتقد به آیین الهی است .

ثم أنتم هؤلاء تقتلون أنفسكم .. أولئك الذين اشتروا الحيوة الدنيا

ص: 18

22- آسیب شناسی دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 2 - 10

10- سرگرمی انسان به دنیا، عامل بی توجهی به وحی و دین الهی

ما یأتیهم من ذکر . . . و هم یلعبون

جمله «و هم یلعبون» حال برای ضمیر فاعلی «استمعوه» و بیانگر وضعیت مشرکان و مردم حق گریز است. این وضعیت می تواند در حق گریزی و بی اعتنائی به پیام های الهی مؤثر باشد. گفتنی است جمله «لاهیة قلوبهم» در صدر آیه بعد - که حال برای مبتدا در جمله «و هم یلعبون» است - همین برداشت را تأیید می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 3 - 2,3,9

2- کافران، همواره درصدد جلوگیری از راه خدا و در پی ممانعت از گسترش تعالیم الهی هستند.

للكفرین . . . الذین ... و یصدّون عن سبیل الله

3- کافران، همواره در پی کج جلوه دادن راه و تعالیم الهی هستند.

للكفرین . . . الذین ... و یصدّون عن سبیل الله و یبغونها عوجاً

9- دل بستگی به دنیا و ترجیح دادن آن بر آخرت، زمینه ساز دین ستیزی و کفر است.

الذین یستحبّون الحیوه الدنیا علی الآخرة و یصدّون عن سبیل الله

تقدیم «یستحبّون الحیاه الدنیا» بر جمله «و یصدّون عن سبیل الله و یبغونها عوجاً» احتمالاً بیانگر معنای یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 15 - 3

3- لجاجت و هدایت ناپذیری، عامل عدم تسلیم و مقاومت در برابر تعالیم آسمانی

و لو فتحنا علیهم باباً من السماء فظلّوا فیہ یعرجون . لقالوا إنما سكرت أبصرنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 90 - 4

4- التقاط در دین (پذیرش قسمتی از دین و انکار برخی دیگر) گناهی بزرگ و زمینه ساز نزول عذاب الهی است .

كما أنزلنا علی المقتسمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 105 - 3

3- کفر و حق ناپذیری ، منشأ دروغ پردازی و افترا بستن به حقایق دین است .

إنما یفتری الکذب الذین لایؤمنون بأیت الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 19

1- نسبت دادن برداشت های شخصی ، بی اساس و دروغین خود به دین ، حرام و ممنوع است .

و لا تقولوا لما تصف ألسنتكم الكذب هذا حلال و هذا حرام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 94 - 5

5- پیش داوری های مبتنی بر ملاک های غلط ، مانع برخورد صحیح با تعالیم انبیاست .

و ما منع الناس .. إذ جاءهم الهدى إلا أن قالوا أبعث الله بشراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 36 - 3

3- غفلت از معاد و تردید در آن ، معلول دل بستگی شدید به دنیا است .

أنا أكثر منك مالاً .. قال ما أظن أن تبید هذه أبداً . و ما أظن الساعة قائمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 48 - 16

16- انکار معاد ، نکوهیده تر از دل بستگی به زندگانی دنیا و دارای نقشی مؤثرتر در آن در پیدایش شرک

لقد جئتمونا كما خلقناكم أول مره بل زعمتم أن نجعل لكم موعداً

حرف «بل» برای اضراب و نشان نابرابر بودن مابعد و ماقبل آن است. در این برداشت، تشبیه در «كما خلقناكم»، ناظر به مال و فرزند نداشتن انسان در آغاز خلقت و هنگام اعاده آن، دانسته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 77 - 5

5- رفاه طلبی و قدرت خواهی ، از عوامل ارتداد

كفر بآيتنا و قال لأتینّ مالاً و ولداً

ظاهر عبارت «کفر بآیاتنا» به قرینه «لأوتین» - که برای استقبال است - حدوث کفر است نه استمرار آن.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 16 - 5,6

5 - کافران به آیین و برنامه های الهی ، در صدد بازداشتن مردم از گرایش به دین و عمل به آن هستند . *

فاعبدنی ... فلا یصدنک عنها من لایؤمن بها

مرجع ضمیر «عنها» و «بها» ممکن است تمامی تعالیم و رهنمودهای آموخته شده به موسی (ع) در وادی طوی (توحید، لزوم عبادت و نماز، معاد و کیفر و پاداش الهی) باشد.

6 - پیروی از هواها و امیال نفسانی ، در پی دارنده کفر و بی ایمانی به قیامت است .

من لایؤمن بها واتبع هویه

ص: 20

«اتبع» ماضی است و عطف بر «لایؤمن» که مضارع است؛ بنابراین پیروی از هوس ها که در زمان قبل انجام گرفته است، سبب بی ایمان در زمان بعد خواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 21 - 13

13 - روحیه خود برترینی و خوی تجاوزگری، از موانع پذیرفتن حق و ایمان آوردن

لقد استکبروا فی أنفسهم و عتو عتوًّا کبیرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 111 - 5

5 - اشرافیت و بینش غلط طبقاتی، مانع از ایمان آوردن به پیامبران

قالوا أنؤمن لک و اتبعک الأردلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 136 - 3

3 - رفاه و توانمندی قوم عاد، زمینه ساز کفر و لجاجت آنان در برابر هود (ع)

و اتقوا الذی أمّدکم .. . أمّدکم بأنعم و بنین ... قالوا سواء علینا أوعظت أم ل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 153 - 3

3 - سرمستی، رفاه زدگی، اسراف گری و فسادانگیزی ثمودیان، مانع درک آنان از مفاهیم بلند و آسمانی پیام صالح (ع)

قالوا إنما أنت من المسحّرين

بیان رفاه مندی، اسراف گری و فسادانگیزی ثمودیان، پیش از ذکر موضع گیری آنان در مقابل صالح (ع)، می تواند نشان دهنده این حقیقت باشد که آنچه سبب شد، ثمودیان مفاهیم مهم معرفتی صالح (ع) را، کلماتی جنون آمیز، بیهوده و گزاف به شمار آوردند و او را فردی افسون شده بخوانند؛ این بود که آنان گرفتار غرور، سرمستی، اسراف و فسادگری شده بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - دنیاطلبی و فسادانگیزی مردم ایکه ، مانع درک آنان از مفاهیم بلند و آسمانی پیام شعیب (ع) (ع)

قالوا إنما أنت من المسحّرين

بیان تقلب مردم «ایکه» در معاملات و روحیه فسادانگیزی آنان (پیش از ذکر موضع گیری آنها در مقابل شعیب(ع) می تواند نشانگر این باشد که آنچه سبب شد تا مردم ایکه مفاهیم مهم معرفتی آن حضرت را جنون آمیز، بیهوده و گزاف به شمار آورده و او را فردی افسون شده بخوانند، این بود که آنان گرفتار دنیاطلبی و فسادانگیزی شده بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 21

1 - محیط و عادت های شرک آلود ، مانع هدایت بلقیس به راه راست و بکتاپرستی در گذشته عمر وی

و صدّها ما کانت .. إنّها کانت من قوم کفرین

«صَدَّ» (مصدر «صَدَّ») به معنای منع و بازداشتن است. متعلق «صَدَّ» محذوف و به تقدیر «صَدَّهَا عَنِ السَّبِيلِ» می باشد. برداشت یاد شده بدان احتمال است که آیه یاد شده ناظر به پاسخ این پرسش باشد که بلقیس چرا پیش از این ماجرا (ماجرای میان او و سلیمان(ع)) با فراستی که داشت، از راه راست منحرف شده بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 2 - 3

3 - ایمان ، در عین فضیلت آفرینی ، ممکن است که انسان را دچار خودفریبی کند .

أَحْسِبُ النَّاسَ أَنْ يَتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا ءَامَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 12 - 10، 1

1 - اغواگران کافر ، برای مرتد ساختن مسلمانان ، در تلاش بودند .

و قال الذین کفروا للذین ءامنوا اتّبعوا سبیلنا و لنحمل خطیکم

برعهده گرفتن بار خطای مسلمانان، از سوی کافران، با بیان فعل امر (لنحمل خطایکم) هنگام دعوت از آنان برای تبعیت از خط و راه کافران، حکایت از نوعی برخورد اغواگرانه دارد.

10 - فریب دادن با تمسک به دروغ و پذیرش مسؤولیت خطا ، از راه های ایجاد انحراف دینی است .

و قال الذین کفروا للذین ءامنوا اتّبعوا سبیلنا و لنحمل خطیکم .. إنّهم لکذّبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 33 - 11

11 - گروهی از مردم ، به هنگام برخورداری از رفاه و آسایش و رهیدن از خطرات و سختی ها ، ناسپاسی می کنند و شرک میورزند .

و إذا مسّ الناس ضرّاً .. ثمّ إذا أذاقهم ... إذا فریق منهم برّبهم یشرکون

2- برخی از کافران عصر پیامبر، به منظور دور ساختن مردم از هدایت قرآنی، داستان های بیهوده را فرامی گرفتند و ترویج می دادند.

و من الناس من يشتري لهو الحديث ليضل عن سبيل الله

درباره این که «مراد از «من الناس» در این آیه و نیز «خرید حدیث لهو» چیست؟»، مفسران گفته اند، بعضی از کافران مکه، به کشورهایمانند ایران مسافرت می کردند و کتاب های افسانه می خریدند و یا می آموختند و آنها را به مکه منتقل می کردند و به منظور مبارزه با قرآن، رواج می دادند. لازم به ذکر است که مراد از «سبیل الله» در این آیه، به قرینه آیات آغاز سوره، می تواند

ص: 22

قرآن باشد.

3- کافران، به منظور منحرف ساختن جامعه از راه خدا و ترویج باطل، سرمایه گذاری می کردند.

و من الناس من يشتري لهو الحديث ليضل عن سبيل الله

آورده شدن فعل مضارع «یشتري» و «یضل» دلالت بر تلاش های مستمر می کند.

4- داستان های خرافی و سرگرمی های واهی، ابزار کافران برای مبارزه با دین بود.

و من الناس من يشتري لهو الحديث ليضل عن سبيل الله

5- کافران مکه برای بازداشتن مردم از گوش فرا دادن به آیات قرآن و سخنان پیامبر (صلی الله علیه و آله) کنیزان آوازه خوان را می خریدند و مردم را به آواز مشغول می کردند.

و من الناس من يشتري لهو الحديث ليضل عن سبيل الله

منظور از «لهو الحديث» طبق برخی از شأن نزول ها، غنا است که به وسیله کنیزانی خوانده می شد. لازم به گفتن است که طبق این معنا «اشترء» حقیقی است.

8- غنا و نغمه های مفسده انگیز، ابزار کافران برای گمراه کردن مردم از راه خدا است.

و من الناس من يشتري لهو الحديث ليضل عن سبيل الله

12- از اهداف رواج دهندگان افسانه های باطل و خرافی در میان مردم، به تمسخر گرفتن راه خدا است.

یشتري لهو الحديث ليضل... و يتخذها هزواً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 7 - 7

7- برخورد منفی با آیات الهی، مانع از پذیرش آنها است.

و من الناس من يشتري لهو الحديث ليضل عن سبيل الله... و إذا تلى عليه آیتنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 21 - 9، 2

2- تعصّب و تقلید کور از نیاکان ، مانع گرایش کافران به پیروی از قرآن و تعالیم آسمانی است .

و إذا قيل لهم اتبعوا ما أنزل الله قالوا بل نتبع ما وجدنا عليه ءاباءنا

9- آداب و رسوم اقوام ، در هدایت و یا گمراهی نسل ها آنان ، تأثیری قابل توجه دارد .

و إذا قيل لهم اتبعوا ما أنزل الله قالوا بل نتبع ما وجدنا عليه ءاباءنا

14 - شیطان ، بازدارنده انسان ها از تبعیت از دین است .

اتبعوا ما أنزل الله قالوا بل نتبع . . أولو كان الشيطان يدعوهم إلى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 25 - 15

15 - جهل و بی خبری مشرکان ، باعث قبول نکردن دین الهی و روی آوردن آنان به آیین و سنت های بی پایه پدران خود است .

و إذا قيل لهم اتبعوا ما أنزل الله قالوا بل نتبع ما وجدنا عليه ءاباءنا . . و

برداشت بالا، براساس این احتمال است که «لایعلمون» مفعولٌ به و متعلق نداشته باشد و درصدد نفی علم از مشرکان باشد.

ص: 23

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 33 - 19

19 - رحمانیت خدا، مورد سوء استفاده اغواکنندگان، در غافل ساختن انسان از قیامت و کیفر اعمال است.

و لا یغترکم باللّٰه الغرور

«باء» در «بالله» سببی است و مراد از آن، این است که شیطان و یا هر موجود فریبنده ای، به وسیله ذکر خدا و برخی از اوصاف او، همانند رحمانیت و یا غفاریت، چه بسا انسان را مغرور کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 67 - 3

3 - پیروی بی چون و چرا (و بی منطق) از بزرگان، راهزن خرد دینی است.

رَبَّنَا إِنَّا أَعْطَيْنَا سَادَتَنَا وَكِبْرَاءَنَا فَأُضَلُّونَا السَّبِيلَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 21 - 9

9 - تردید - هر چند اندک - درباره اصول عقیده، در پی دارنده فاجعه ای عقیدتی و رفتاری

فَاتَّبِعُوهُ... و ما كان له عليهم من سلطان إلا لنعلم... ممّن هو منها في شكّ

تنوین «شکّ» برای تقلیل است و دلالت بر ناچیزی و اندکی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 33 - 8

8 - تأثیر تبلیغات منحرفانه در آسیب زدن به آیین درست و جای گزین کردن اعتقاد باطل به جای آن

وقال الذين استضعفوا للذين استكبروا... تأمرونا أن نكفر بالله و نجعل له أنداد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 43 - 7

7- پافشاری بر تقلید از آیین نیاکان و گذشتگان ، از جمله موانع پذیرش دین حق

و إذا تتلى عليهم آياتنا بينت قالوا ما هذا إلا رجل يريد أن يصدكم عما كانى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 45 - 4

4- برخورداری ملت های کفرپیشه از مال و امکانات فراوان ، سبب ایستادگی آنها در مقابل پیامبران و تکذیب آنان شد .

و ما بلغوا معشار ما آتینهم فكدبوا رسلى

جمله «و ما بلغوا..» معترضه است و «فا» در «فكدبوا» عاطفه می باشد. ذکر جمله معترضه بین معطوف و معطوف علیه، می رساند که تکذیب پیامبران از سوی ملت های دارای امکانات، متأثر از برخورداری آنان بوده است.

ص: 24

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 5 - 8

8 - دین و معارف الهی ، در معرض کج فهمی و تحریف معنوی با توطئه فریبکاران

و لا یغرنکم باللّٰه الغرور

برداشت یاد شده، به خاطر این نکته است که فریب خوردن انسان به وسیله فریبکاران درباره خداوند و دین او، می تواند با تحریف معارف الهی و معرفی نادرست آن صورت پذیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 43 - 1

1 - استکبار و حيله گری مشرکان ، دو عامل تنفر و دوری آنان از گرایش به اسلام و دین الهی

فلما جاءهم نذیر ما زادهم إلا نفورا . استکباراً فی الأرض و مکر السّیّ

برداشت یاد شده، مبتنی بر این احتمال است که «استکباراً» مفعول لأجله بوده و «مکر السّیّ» نیز بر آن عطف شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 125 - 12

12 - بی تقوایی ، زمینه ساز انحراف از مسیر حق و افتادن در دام آیین شرک و بت پرستی

إذ قال لقومه ألا تتقون . أتدعون بعلاً و تذرّون أحسن الخلقین

برداشت یاد شده به دلیل این نکته است که الیاس(ع)، پیش از سرزنش قوم خود به جهت گرویدن آنان به آیین شرک، آنان را به دلیل بی تقوایی سرزنش کرده است و این مطلب می رساند که بی تقوایی، زمینه ساز گرایش به آیین های باطل (همچون بت پرستی) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 63 - 3

3 - روح لجاجت و ستیزه جویی ، از عوامل انکار آیات الهی و نپذیرفتن حق

کذلک یؤفک الذین کانوا بأیت اللّٰه یجحدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 70 - 2

2- روح لجاجت و ستیزه جویی ، از عوامل دین ستیزی و حق ناپذیری

الذین یجدلون فی آیت اللہ . . الذین کذبوا بالکتب و بما أرسلنا به رسلنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 75 - 3

3- افراط در شادمانی و زندگی سرمستانه ، زمینه ساز غفلت از حقایق و معارف الهی و انکار و تکذیب آنها

ص: 25

الذین کذبوا بالکتب . . . ذلکم بما کنتم تفرحون فی الأرض بغير الحقّ و بما کنتم تم
برداشت یاد شده بر این اساس استوار است که مشار الیه «ذلکم» تکذیب کافران باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 13 - 19، 20

19 - اختلافات پیروان شریعت ، مانع حیات و قوام دین در جامعه .

أن أقیموا الدین و لا تتفرّقوا فیه

برداشت بالا- بر این اساس است که عطف جمله «لا تتفرّقوا فیه» بر «أقیموا الدین»، عطف تفسیری و از نوع یکی از متلازمین بر دیگری
باشد.

20 - اکتفا به انجام برخی از تعالیم شریعت ، خطری برای کلیت دین

أقیموا الدین و لا تتفرّقوا فیه

برداشت یاد شده با توجه به دو مطلب زیر است: الف) مراد از «لا تتفرّقوا» عمل به برخی از دستورات و ترک بعضی دیگر باشد. ب) فعل
«لا تتفرّقوا» تفسیر و تأکید برای «أقیموا الدین» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 36 - 5

5 - دلبستگی به زندگی دنیایی ، منشأ اصلی مجادله در آیات الهی و انکار آن است .

و یعلم الذین یجدلون . . . فما أوتیتم من شیء فتمتع الحیوه الدنیا

با توجه به فای تقریر در «فما أوتیتم»، می توان استفاده کرد که مجادله در آیات الهی و انکار آن، از دنیا محوری برخاسته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 48 - 17

17 - دلخوشی به مظاهر دنیا و کفران و ناسپاسی انسان ، موجب روی گردانی وی از پیام وحی است .

فإن أعرضوا . . . فإنّ الإنسن کفور

جمله «و اِنَّا اِذَا .. کفور» می تواند اشاره به وجه اعراض و روی گردانی کافران از پیام وحی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 24 - 10

10 - عنصر رفاه و استکبار ، مایه انکار تمامی پیامبران و مقابله با همه ادیان الهی

قالوا اِنَّا بما اُرسلتم به کفرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 80 - 1

1 - تصور ناقص انسان از خداوند و گستره علم وی ، زمینه ساز فروغلتیدن وی در دام حق ستیزی و مبارزه با پیامبران

أَمْ أَمْرُوا أَمْرًا .. أَمْ يَحْسِبُونَ أَنَّا لَنَسْمَعُ سُرَّهُمْ وَنَجْوِيهِمْ

ص: 26

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 9 - 4

4- سرگرمی در میدان تردید و توقف در وادی شک و مصمم نبودن برای رسیدن به یقین ، مایه محرومیت انسان از درک پیام مستدل وحی

إن كنتم موقنین . . . بل هم فی شكّ یلعبون

تعبیر «فی شكّ» استقرار در شك را می رساند؛ به علاوه آن که «یلعبون» آن را تأکید می کند. از مقابله این آیه با «إن كنتم موقنین»، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 22 - 5

5- فراگیری فساد و غوطهوری مردم در جرم و گناه ، مانع نفوذ منطق مستدل وحی در ایشان

فدعا ربّه أنّ هؤلآء قوم مجرمون

دعای موسی (ع)، شکوه ای از روی یأس و ناامیدی از ایمان فرعونیان به درگاه خداوند بود. تعبیر «أَنَّ هؤلآء...» بیانگر علت ناامیدی موسی (ع) از تأثیر سخنانش در فرعونیان می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 18 - 11

11 - تأثیرپذیری از خواسته ها و امیال ناآگاهان ، ناسازگار با اجرای صحیح و بایسته شریعت

ثمّ جعلنك على شریعه من الأمر فاتبعها . و لا تتبع أهواء الذین لا یعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 11 - 7

7- بینش طبقاتی ، عامل کفر و حق ناپذیری

وقال الذین كفروا . . . لو كان خیرًا ما سبقونا إلیه

از آیه شریفه استفاده می شود که کافران، به نوعی روحیه استکباری ناشی از اشرافیت گرفتار بودند و مؤمنان را از طبقه حقیر و پایین به شمار می آوردند.

8- عدم درک کافران نسبت به وحی و سخنان پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، ناشی از هواپرستی و تیرگی قلب آنان

قالوا .. ماذا قال ... أولئك الذين طبع الله على قلوبهم واتبعوا أهواءهم

بنابر این که تعبیر «طبع الله على قلوبهم» به عنوان علت «یستمع إلیک . . . قالوا ... ماذا قال آنفاً» یاد شده باشد - و نه معلول آن - برداشت بالا استفاده می شود.

11- هواپرستی ، مانع درک حقایق وحی و عامل مهر شدن قلب انسان به اراده خداوند *

أولئك الذين طبع الله على قلوبهم واتبعوا أهواءهم

جمله «واتبعوا أهوائهم» می تواند بیانگر علت «طبع الله...» باشد؛ چه این که «طبع الله» می تواند بیانگر علت ناتوانی کافران و منافقان از درک پیام وحی به شمار آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 14 - 4

4 - بادیه نشینی ، از عوامل کندی نفوذ فرهنگ و معارف عمیق دین در میان اعراب *

قالت الأعراب ءامنا قل لم تؤمنوا

از این که خداوند وصف بدویت [اعراب] را مورد اشاره و موضوع سخن قرار داده است، احتمال معنای یاد شده می رود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 21 - 3

3 - روحیه ناباوری و سطحی نگری ، مانع رهجویی انسان به شناخت آیات الهی

ءآیت للموقنین .. أفلا تبصرون

تصریح به «موقنین» و توییح کافران با عبارت «أفلا تبصرون»، می رساند که مشکل اصلی آنان - که آیات الهی را در زمین و وجود انسان، نمی بینند و یا پیام آن را درک نمی کنند - سست اندیشی، ناباوری و سطحی نگری است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 44 - 3

3 - کفر و لجاجت ، مانع درک حقیقت نشانه های الهی

وإن یروا .. یقولوا سحاب

آنچه حقیقتاً پاره های عذاب را در چشم کافران تکه های متراکم ابر جلوه می دهد، لجاجت و حق ستیزی آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 27 - 4

4- ناباوری به معاد ، زمینه ساز پیدایش و رشد عقاید خرافی و انحرافی در دین

إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ لَيَسْمُونَ الْمَلَائِكَةَ تَسْمِيَةَ الْأُنثَى

از این که عدم ایمان به آخرت، موضوع برای عقاید انحرافی و خرافی مشرکان قرار داده شده است، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 29 - 2

2- دنیامداری و پندارگرایی ، مانع اصلی نفوذ تبلیغ پیامبر (صلی الله علیه و آله) در مشرکان

إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ... إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ... فَأَعْرَضَ عَنْ مَنْ تَوَلَّى

از فای تفریع در «فأعرض»، استفاده می شود که بی اعتقادی مشرکان به آخرت و نیز اتکای آنان بر حدس و گمان، موجب شده بود که آنان قابلیت خود را برای تأثیرپذیری از رهنمودهای پیامبر (صلی الله علیه و آله)، از دست بدهند.

ص: 28

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 10 - 31

31 - تردید در عالمانه و حکیمانه بودن احکام دین و انطباق آن با مصالح واقعی بشر ، از عوامل عدم پابندی به آن *

ذلکم حکم اللّٰه . . . و اللّٰه علیم حکیم

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که پس از بیان حکم الهی، برای تأکید بیشتر بر اهمیت این حکم و پابندی مؤمنان به آن، موضوع علم و حکمت صادرکننده آن حکم تذکر داده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 21 - 9

9 - قدرت سیاسی و اقتصادی ، زمینه ساز کفر و حق ناپذیری

و اتّبعوا من لم یزده ماله و ولده إلاّ خسارًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 11 - 5

5 - رفاه و قدرت اقتصادی ، از زمینه های حق ناپذیری و دین گریزی

و المکذّبین اُولی النعمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 5 - 4

4 - هواهای نفسانی ، مانع پذیرش حقایق دینی و ایمان و اذعان به آن

بل یرید الإنسن لیفجر أمامه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 20 - 1،2

1 - علاقه و دلبستگی به دنیا ، از علت های کفر به قیامت و پرسش های انکارآمیز کافران درباره معاد

بل یرید الإنسن لیفجر أمامه . یسئل ایتان یوم القیمه ... کلاً بل تحبّون العاجله

برداشت یاد شده، بر این اساس استوار است که آیه شریفه مرتبط با آیه 5 و 6 همین سوره (بل یرید الإنسان لیفجر أمامه . یسئل ایتان یوم القیامه) باشد.

2 - نقدطلبی و نداشتن دوراندیشی ، ریشه دل‌بستگی به دنیا و رها کردن آخرت

کلاً بل تحبّون العاجله

کاربرد واژه «عاجله» (از ماده «عجله») به جای «الدنیا» می‌رساند که نقد بودن متاع دنیا و امکان دستیابی سریع تر به آن، نقش عمده‌ای در دنیاخواهی و آخرت‌گریزی کافران دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 29

5- باور نداشتن معاد، زمینه ساز انکار تعالیم الهی و آموزه های دینی است.

لایرجون حساباً . و کذبوا بایتنا کذاباً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 5 - 3

3- ثروت و امکانات مادی، زمینه ساز بازماندن از تلاش برای درک معارف الهی و غافل سازنده انسان از عاقبت خویش *

أما من استغنی

مراد از «استغناء» ممکن است داشتن مال و ثروت باشد. در این صورت - به قرینه «جاءک یسعی و هو یخشی» در توصیف جبهه مقابل - می توان گفت ثروتمندان در معرض ترک حضور در مجالس دینی و خودداری از تلاش برای آموختن دین و دچار محرومیت از خشیت هستند.

23- ابتلای جامعه دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 25 - 5

5- تخلف از دستورات حیاتبخش و زیربنایی خدا و رسول، مایه بروز فتنه هایی فراگیر و نزول عذابی شدید بر تمامی جامعه ایمانی

إذا دعاکم لما یحییکم . . . و اتقوا فتنه لاتصیب الذین ظلموا منکم خاصه

از مصادیق مورد نظر برای ستمکاری (ظلموا)، به قرینه آیه قبل، تخلف از دستورات حیاتبخش و زیربنایی خدا و رسول است.

24- ابتلائات جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 96 - 14

14 - گرفتاری های جوامع انسانی، کیفر اعمال ناشایست خود آنان است.

فأخذنهم بما کانوا یکسبون

25- ابتلائات جامعه بی تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 94 - 6

6 - گرفتار ساختن جوامع کفرپیشه و بی تقوا به سختی ها و محنت ها برای روی آوردن آنان به خداوند از سنت های الهی است .

ص: 30

و ما أرسلنا .. أخذنا أهلها بالبأساء و الضراء لعلهم يضرعون

26- اتحاد جامعه دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 91 - 4

4 - حراست از وحدت جامعه ایمانی و دور نگاهداشتن آن از کینه و دشمنی فلسفه تحریم شراب خواری و قماربازی

انما یرید الشیطن ان یوقع بینکم العدو و البغضاء

27- اجرت کارگزاران جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 60 - 10

10 - کارگزاران حکومت و ارائه کنندگان خدمات به جامعه اسلامی ، دارای استحقاق دریافت اجرت در قبال عمل خویش

إنما الصدقت للفقراء .. و العملین علیها

برداشت فوق بدین احتمال است که استحقاق اجرت در برابر کار، اختصاص به کار جمع آوری صدقات نداشته باشد؛ بلکه تمامی کارگزاران حکومت، مستحق دریافت اجرت باشند.

28- اجل جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 4 - 1

1- هلاکت و نابودی هر جامعه انسانی ، دارای قانون و اجلی مکتوب و معین

و ما أهلکنا من قریه إلا و لها کتاب معلوم

29- احتجاج رهبران جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 108 - 8

8- لزوم بهره مندی رهبران جامعه اسلامی و مبلغان دینی از بصیرت و بینایی و داشتن حجت روشن بر اتخاذ راه ها و روشها

قل هذه سبیلی ادعوا إلی الله علی بصیره أنا

ص: 31

30- احسان به جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 120 - 21

21 - همه حرکت های دینی ، حتی مبارزه و جهاد ، در راه سازندگی و احسان به جامعه بشری است .

لا یصیبهم ظمأ ولا نصب ولا مخمصة فی سبیل اللّٰه .. . إن اللّٰه لا یضیع أجر المحسن

31- اختلاف جامعه دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 2 - 9

9 - اختلاف و نزاع در جامعه ایمانی بر سر دنیا و غنائیم آن ، به دور از شأن مؤمنان واقعی

یسئلونک عن الأنفال .. . إنما المؤمنون ... وجلت قلوبهم ... و علی ربهم

بیان ویژگیهای یاد شده پس از اشاره به اختلاف و نزاع مسلمانان بر سر غنائیم جنگی، اشاره به این دارد که رسیدن به مقام بلند ایمان، آدمی را از شیفتگی به مال دنیا و متأثر شدن از آن و در نتیجه نزاع کردن بر سر آن، باز خواهد داشت.

32- ادیان و جامعه قدرتمند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 52 - 14

14- به وجود آوردن جامعه های نیرومند و توانا ، از هدف های پیامبران و ادیان الهی است .

و یزدکم قوه إلی قوتکم

33- ارزش خدمت به جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 114 - 3

3 - ارزش والای خدمت به جامعه

من امر بصدقه او معروف او اصلح بين الناس

ص: 32

34- استفاده از جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 20 - 3

3 - بهره بردن از مزایای جامعه اسلامی و به کنار نشستن به هنگام دشواری ها و سختی ها ، از ویژگی های منافقان است .

و إذا أظلم عليهم قاموا

35- استقلال جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 36

36- جامعه اسلامی در عصر بعثت ، جامعه ای مستحکم ، مستقل و خلاق

کز ع آخرج شطه فازره فاستغلظ فاستوی علی سوجه

خداوند، در مقام توصیف پیامبر (صلی الله علیه و آله) و یاران آن حضرت، اوصافی را که برای آنان یاد کرده است. این اوصاف عبارت است از: «استغلظ» (استحکام)، «استوی علی سوجه» (استقلال) و «یعجب الزرع» (زاینده و خلاقیت).

36- استهزای جامعه دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 14 - 6

6 - استهزای مسلمانان و به تمسخر گرفتن جامعه ایمانی ، هدف منافقان در تظاهر به اسلام

قالوا ءامنا .. إنما نحن مستهزءون

37- اسرار جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 27 - 5

5 - افشای اسرار جامعه اسلامی ، خیانت به خدا ، رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان است .

شان نزول آیه درباره فردی از مسلمانان صدر اسلام است که برخی از اسرار نظامی جامعه را فاش کرد. بنابراین افشای اسرار نظامی جامعه ایمانی، از مصادیق مورد نظر برای خیانت به خدا و رسول است.

38- اسلام شناس در جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 122 - 8

8 - هر جامعه و قومی نیاز به اسلام شناس و فقیه و مبلغی برخاسته از میان خودشان دارد .

فلولا نفر من کل فرقه منهم طائفه لیتفقھوا فی الدین و لینذروا قومهم

39- اسلام و جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 89 - 13

13 - مناسبات تنگاتنگ میان احکام و قوانین فردی اسلام با مصالح جامعه

فکفرتہ اطعام عشره مسکین . . . او تحریر رقبه

40- اصالت جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 53 - 11

11 - تأثیر عقاید و اعمال امت ها در تحولات اجتماعی آنان

ذلک بأن اللّٰه لم یک مغیرا نعمه أنعمها علی قوم حتی یغیروا ما بأنفسهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 49 - 7

7 - هر جامعه ای ، جدا از افرادش ، دارای حقیقتی مستقل و از مرگ و زندگی ویژه برخوردار است .

لکل أمه أجل

41- اصلاح جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قوانین الهی ، برای اصلاح و پاکسازی خانواده و جامعه

فلا تعضلوهنّ ان ینکحن . . . ذلکم ازکی لکم و اطهر و اللّٰه یعلم و انتم لا تعلمون

ص: 34

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 110 - 7,9

7 - اصلاح جوامع بشری ، مسؤولیت جامعه اسلامی

کنتم خیر أمة أخرجت للناس تأمرون بالمعروف و تنهون عن المنکر

9 - نظارت همگانی و اصلاح جوامع (امر به معروف و نهی از منکر) ، نگهدار ایمان به خداوند *

کنتم خیر أمة أخرجت للناس تأمرون .. و تؤمنون بالله

تقدم «امر به معروف و نهی از منکر» در آیه شریفه بر «ایمان»، علی رغم تقدم ذاتی ایمان بر آنها، می تواند گویای برداشت فوق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 142 - 15

15 - اصلاح امور جامعه بنی اسرائیل از دستور العمل های موسی به برادر و خلیفه خود هارون

و أصلح

چون فرمان به اصلاح پس از انتخاب هارون به سرپرستی بنی اسرائیل آمده است، معلوم می شود مراد، اصلاح امور اجتماعی، فرهنگی و .. بنی اسرائیل است، نه درستکاری هارون در امور شخصی خودش.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 164 - 13

13 - تلاش برای اصلاح جامعه و نهی از منکر ، امری لازم بر عهده همگان

قالوا معذرة إلی ربکم و لعلهم یتقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 88 - 21,24

21- شعیب (ع) تا حد توان و استطاعتش در اصلاح جامعه کوشید و با فساد مبارزه کرد .

إن أُرید إلاّ الإصلاح ما استطعت

حرف «ما» در «ما استطعت» ظرفیه مصدریه است؛ یعنی، به معنای مدت و زمان می باشد و فعل پس از خود را به تأویل مصدر می برد. بنابراین «إن أريد...»؛ یعنی: «مده استطاعتی الإصلاح ما أريد إلا الإصلاح»؛ من در مدت و زمانی که توان اصلاح امور را دارم به جز اصلاح امور را نخواهم خواست».

24- شعيب (ع)، موفقیت خویش در اصلاح جامعه را، در گرو امداد الهی می دانست .

إن أريد إلا الإصلاح ما استطعت و ما توفیقی إلا بالله علیه توکلت

«توفیق» در آیه شریفه، مصدر مجهولی است که به نایب فاعلش (یای متکلم) اضافه شده است و «باء» برای استعانت است. بنابراین «و ما توفیقی...»؛ یعنی، تنها به کمک خداوند بر انجام کارهای خیر، موفق خواهم بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 152 - 6,7

ص: 35

6- اصلاح جامعه و از میان بردن فساد ، از اهداف صالح (ع)

و أطيعون . و لاتطيعوا أمر المسرفين . الذين يفسدون في الأرض و لا يصلحون

7- اصلاح جوامع بشری و از میان بردن فساد ، از اهداف مهم پیامبران است .

و أطيعون . و لاتطيعوا أمر المسرفين . الذين يفسدون في الأرض

42- اصلاح در جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 129 - 15

15 - تلاش برای اصلاح بین مسلمانان و رعایت تقوا ، زمینه برخورداری از غفران و رحمت الهی

و إن تصلحوا و تتقوا فإنّ الله كان غفوراً رحيماً

43- اصول رابطه اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 58 - 7

7- حرمت ایجاد روابط دوستی با کسانی که حتی برخی از احکام و شعایر دین را به بازی گرفته و مورد تمسخر قرار می دهند . *

لاتتخذوا الذين .. و إذا ناديتهم إلى الصلوة اتخذوها هزواً و لعباً

تحریم دوستی با استهزا کنندگان نماز پس از تحریم دوستی با استهزا کنندگان دین، می تواند گویای این نکته باشد که تمسخر هر یک از احکام اسلام، مصداق استهزای دین است و همان حکم (حرمت ایجاد روابط) را در پی خواهد داشت.

44- اضرار به جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 107 - 7

7 - آسیب رساندن به جامعه اسلامی ، در رأس آرمان ها و اهداف منافقان و کافران

اتخذوا مسجداً ضاراً و كفراً

برداشت فوق با توجه به این است که در رأس همه اهداف «ضراراً» مطرح شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 109 - 13

13 - منافقان ، زیان زننده به جامعه اسلامی ، مروج کفر ، تفرقه افکن میان مؤمنان ، ظالم و دوزخی اند .

ص: 36

اتخذوا مسجداً ضراراً و كفوفاً و تفریقاً . . . و إرساداً . . . فانهار به فی نار جهنم

45- اعراض از جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 89 - 2

2 - مسلمانان بریده از جامعه اسلامی و رویگردان از هجرت ، منافق و کافرند .

فما لكم فی المنافقین . . . كما كفروا

46- اعراض از جامعه دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 89 - 6،10

6 - بریدن از جامعه ایمانی و سر باز زدن از هجرت ، نشانه نفاق و بی ایمانی است .

فلا تتخذوا منهم اولیاء حتی یهاجروا فی سبیل اللّٰه

10 - لزوم تعقیب و کشتن منافقان ، در صورت سر باز زدن آنان از هجرت در راه خدا و پیوستن به جامعه ایمانی

فان تولّوا فخذوهم و اقتلوهم حیث وجدتموهم

47- افساد جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 31 - 7

7 - کشاندن جامعه به فساد و تباهی ، از گناهان کبیره

لا تاكلوا اموالکم بینکم بالباطل . . . و لا تقتلوا انفسکم . . . ان تجتنبوا کبائر ما

48- افساد در جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 33 - 2،8

2 - محاربین در صورت فسادانگیزی در جامعه ایمانی ، محکوم به یکی از حدود چهارگانه (قتل ، به دار آویختن ، قطع دست و پا و تبعید)

انما جزؤا الذین یحاربون اللّٰه ورسوله . . . او ینفوا فی الارض

ص: 37

برداشت فوق بر این مبناست که او عاطفه در «و یسعون» او جمع باشد. یعنی حد ذکر شده از آن محاربی است که فسادگر باشد. تکرار نشدن «الذین» در «یسعون» مؤید این معناست.

8- تلاش برای فساد و تباهی جامعه ایمانی، ستیزه جویی با خدا و رسول (صلی الله علیه و آله) است.

انما جزؤا الذین یحاربون الله ورسوله و یسعون فی الارض فساداً

برداشت فوق بر این مبناست که «او» در «و یسعون» تفسیریه باشد. یعنی فسادگری در جامعه ایمانی، مصداقی از محاربه با خدا و رسول است.

49- اقدامات امنیتی در جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 73 - 5

5- رهبران جامعه باید احراز کنند که بیگانگان وارد شده به قلمرو حکومتی آنان، خرابکار و فسادگر نیستند.

تالله لقد علمتم ما جئنا لنفسد فی الأرض و ما كنا سرقین

50- امتحان جامعه دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 155 - 5

5- کشته شدن راه خدا، وسیله ای برای آزمون جامعه ایمانی هستند.

و لنبلونکم بشیء . . . و نقص من الأموال و الأنفس و الثمرت

مصداق مورد نظر برای «نقص الأنفس» - به قرینه آیات قبل - کشته شدگان راه خداست.

51- امتحان رهبران جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 124 - 13

13 - لزوم آزمون و احراز شایستگی افراد، قبل از انتخاب آنان برای مدیریت و رهبری جامعه

و إذ ابتلی إبرهیم ربه بکلمت فاتمهن قال إنی جاعلک للناس إماماً

جلد - نام سورہ - سورہ - آيہ - فیش

ص: 38

8 - وعده خداوند به مصونیت جامعه ایمانی از آسیب مشرکان مکه در صورت شرکت مسلمانان در جنگ بدر (بدر صغرا)

فقاتل . . . و حرّض المؤمنین عسی الله ان یکف بأس الذین کفروا

9 - جهاد ، مایه مصونیت جوامع ایمانی از گزند کافران و مشرکان

حرّض المؤمنین عسی الله ان یکف بأس الذین کفروا

53- امنیت جامعه دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 82 - 5

5 - جامعه ایمانی به دور از هر گونه شرک و ظلم، از خشم و عذاب خداوند در امان است.

فأی الفریقین أحق بالأمن . . . الذین ءامنوا ... أولئک لهم الأمن

چون در آیه قبل از موحدان و مشرکان به عنوان دو گروه یاد شده و در این آیه نیز از موحدان با صیغه ها و ضمائر جمع یاد شده، چنین بر می آید که امنیت از آن جامعه با هویت جمعی آن است، گر چه آحاد نیز مشمول آن باشند.

54- انبیا و اصلاح جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 213 - 28، 25، 18، 13، 11

11 - جامعه بشری ، نیازمند بعثت پیامبران برای حل اختلافات (هدایت جامعه)

فبعث الله النبیین . . . لیحکم بین الناس فیما اختلفوا فیه

13 - حکومت ، داوری و حل اختلافات مردم ، از اهداف بعثت پیامبران و نزول کتاب های آسمانی

و أنزل معهم الكتاب بالحق لیحکم بین الناس

18 - اتحاد و تشکل جوامع بشری ، از اهداف پیامبران و ادیان الهی

فبعث الله . . . و أنزل . . . لیحکم بین الناس فیما اختلفوا فیه

25 - ارتباط نزدیک میان محتوای تعالیم انبیا و مشکلات مردم

و انزل معهم الكتاب ليحكم بين الناس فيما اختلفوا فيه

28 - سرکشی و ظلم (بغی) عالمان دین ، مانع تحقق اهداف انبیا (اتحاد مردم بر اساس دین حق)

و ما اختلف فيه الا الذين اوتوه من بعد ما جاءتهم البينات بغياً بينهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 144 - 7

7 - وظیفه رسولان الهی ، راهنمایی و پیام آوری است و وظیفه مردم ، پیمودن آن راه بر اساس پیام های آن رسولان

ص: 39

و ما محمدًا إلا رسول قد خلت من قبله الرسل أفاین مات

جمله «و ما محمد . . .»، تعیین کننده وظیفه رسولان الهی (پیام آوری) است و جمله «افائن مات ...»، تعیین کننده وظیفه مردم است که باید همواره (چه رسولان در میانشان باشند و یا نباشند) پایبند به آن پیامها باشند.

55- انبیا و جامعه قدرتمند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 52 - 14

14- به وجود آوردن جامعه های نیرومند و توانا، از هدف های پیامبران وادیان الهی است .

و یزدکم قوه إلى قوتکم

56- انحطاط جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 123 - 11

11 - یادآوری وضعیّت نابهنجار یک جامعه در هنگام رکود و انحطاط، از روش های تربیتی قرآن در تصحیح حرکت آن جامعه

و اذ غدوت من اهلک . . . و اذ همّت طائفتان ... و لقد نصرکم الله بیدر و انتم اذله

57- انحطاط معنوی جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 4 - 7

7- تخلف جوامع از فرامین خدا، موجب سقوط معنوی آن جوامع و زمینه ساز گرفتاری آنان به عذاب دنیوی (عذاب استیصال).

و لاتتبعوا . . . و کم من قریه اهلکنها

برداشت فوق بر این اساس است که «فاء» در «فجاءها» بیانگر ترتیب باشد. بر این مبنا مراد از هلاکت، هلاکت معنوی خواهد بود. یعنی جوامعی در گذشته منحرف شدند و پس از آن گرفتار عذاب الهی گشتند.

58- انذار جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - انذار جامعه ، از هدف های اصلی و محور تفقه در دین است .

ص: 40

ليتفقوهوا في الدين وليندروا قومهم

اولياء الله و جامعه فاسد

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

13 - شعراء - 26 - 169 - 3

3 - محيط آلوده به انحراف و فساد ، غيرقابل تحمل براي مردان خدا

ربّ نجّني و اهلي ممّا يعملون

59- اهتمام به رفع گرسنگی جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

19 - حاقه - 69 - 34 - 6

6 - اهتمام شديد اسلام ، به رفع گرسنگی در جامعه و تغذيه بينوايان

إنّهُ كان لا يؤمن بالله العظيم . و لا يحصّ على طعام المسكين

از اين كه تكليف تغذيه بينوايان و گرسنگان، در رديف ايمان به خدا و به عنوان عامل عذاب الهی قرار گرفته است؛ می توان به حقيقت ياد شده پی برد.

60- اهداف جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2 - آل عمران - 3 - 104 - 13

13 - نقش مؤثر حضور دسته جمعی ، در پيشبرد اهداف

و لتكن منكم امة يدعون الى الخير . . . و اولئك هم المفلحون

«اولئك هم المفلحون»، يعنى: هم المفلحون فيما قصدوا، كه قصد آنها، همان دعوت به خير است. گفتنی است كه حضور دسته جمعی، از واژه «امّه» استفاده شده است.

61- اهل كتاب در جامعه اسلامي

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - حق سکونت و زندگی اهل کتاب در جامعه اسلامی ، مشروط به عدم ستیزه جویی و معارضه با حاکمیت اسلام است .

ص: 41

هو الذی أخرج الذین کفروا من أهل الکتب . . . ذلک بأنهم شاقوا لله ورسوله

از تعلیل «ذلک بأنهم. . .» استفاده می شود که اگر یهود بنی نضیر، به معارضه با خدا و حکومت پیامبر (صلی الله علیه و آله) نمی پرداختند، محکوم به تبعید نمی شدند و همچون گذشته در کنار مسلمانان زندگی می کردند.

62- اهمیت اتحاد جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 93 - 10، 16

10 - ایجاد اختلاف و بر هم زدن وحدت جامعه، در عین برخورداری از رفاه و آسایش، کفران و ناسپاسی نعمت های خداوند است.

و لقد بؤأنا بنی اسرائیل مَبُوءاً صدق . . . فما اختلفوا حتی جاءهم العلم

16 - ایجاد اختلاف و بر هم زدن وحدت جامعه از روی عمد، دارای کیفر اخروی است.

إن ربک یقضی بینهم یوم القیمه فیما كانوا فیه یختلفون

63- اهمیت اصلاح اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 76 - 11

11- لزوم اصلاح جامعه بشری، بر مبنای عدالت و اکتفا نکردن به خودسازی

و من یأمر بالعدل و هو علی صراط مستقیم

برداشت فوق، برای این است که خداوند در عین اهمیت دادن به خودسازی با بیان «و هو علی صراط مستقیم»، موضوع دعوت به عدل و اصلاح جامعه را مطرح فرمود و حتی آن را مقدم آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 7 - 8

8 - نخستین وظیفه مبلغان دینی، پرداختن به هدایت و اصلاح جامعه خویش

لتنذر أمّ القری و من حولها

از این که انداز «أمّ القری» به عنوان اولین وظیفه پیامبر در آیه مطرح شده، مطلب یاد شده قابل برداشت است.

64- اہمیت اصلاح جامعہ

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 42

6 - اصلاح جامعه و حفظ کشاورزی و نسل ، از ویژگی های حکومت صالح

و اذا تولى .. ليفسد فيها ويهلك الحرث والنسل

از اینکه خداوند، فساد و .. را از کارهای حکومتی منافقان می داند؛ معلوم می شود که در حکومت صالحان، چنین اعمالی نباید باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 110 - 12، 13، 5

5 - ایمان به خدا و اصلاح جامعه (امر به معروف و نهی از منکر) ، دو عامل رُشد جوامع انسانی

کنتم خیر أمة أخرجت للناس تأمرون .. و تؤمنون بالله

رشد و تکامل جوامع از مصادیق خیر است و آیه فوق، خیر بودن امت را منوط به ایمان و اصلاح اجتماع (امر به معروف و نهی از منکر) کرده است.

12 - اصلاح جوامع بشری ، هدف مشترک جامعه آرمانی اسلام

کنتم خیر أمة أخرجت للناس تأمرون بالمعروف و تنهون عن المنکر

با توجه به واژه «امّه» که در لغت به معنای گروه دارای هدف و مقصد مشترک است، مطلب فوق استفاده می شود.

13 - اصلاح جوامع بشری ، فلسفه ای برای ظهور ادیان

کنتم خیر أمة أخرجت للناس تأمرون بالمعروف و تنهون عن المنکر

حرف «لام» در «لنّاس»، بیانگر رعایت و فلسفه ظهور دین است و جمله «خیر امه ..»، دلالت دارد که همه ادیان عهده دار رسالت اصلاح بشر بوده اند که از میان آنها، امت اسلامی بهترین امت هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 114 - 13

13 - ایجاد خوشبینی و اصلاح بین مردم حتی با سخن دروغ ، عملی پسندیده

لا خیر فی کثیر من نجویهم الا .. اصلح بین الناس

امام صادق(ع) درباره «اصلاح بین الناس» فرمود: تسمع من الرجل كلاماً يبلغه فتخبث نفسه فتلقاه فتقول سمعت من فلان قال فيك من الخير كذا وكذا خلاف ما سمعت منه.

کافی، ج 2، ص 341، ح 16؛ نورالثقلین، ج 1، ص 550، ح 562.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 142 - 20

20 - اصلاح امور اجتماعی مردم و پرهیز از پیروی از افکار مفسدان، از وظایف مهم انبیا و رهبران الهی است.

و أصلح ولا تتبع سبیل المفسدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 43

13 - لزوم اهتمام مؤمنان به اصلاح جامعه و تأمین نیازهای معیشتی آنان، همپای اهتمام به تکالیف عبادی و فردی

و المؤمنون... یأمرون بالمعروف... و یقیمون الصلوه و یؤتون الزکوه

امر به معروف و نهی از منکر، در راستای اصلاح جامعه و پرداخت زکات در جهت تأمین نیازهای مالی مؤمنان و اقامه نماز از عبادات فردی انسانهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 113 - 5

5 - وظیفه پیامبران در مراحل نخست، اصلاح جامعه است؛ نه محاکمه مردم بر اعمال جاهلانه گذشته شان.

إن حسابهم إلاّ علی ربّی لو تشعرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 214 - 2

2 - لزوم پرداختن به اصلاح نزدیکان خود، قبل از اقدام به اصلاح جامعه و تودهای مردم

فلاتدع مع الله... و أنذر عشیرتک الأقربین

با توجه به این که رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) جهانی است ولی در این آیات خداوند نخست انداز بستگان را فرمان داده است، می توان مطلب یاد شده را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 17 - 7

7 - انسان متعهد، علاوه بر پرداختن به خود، باید به اصلاح دیگران نیز همت بگمارد.

بینی أقم الصلوه و أمر بالمعروف و انه عن المنکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عصر - 103 - 3 - 9

9- اصلاح جامعه در کنار اصلاح خویشتن ، ضرورتی اجتناب ناپذیر در ثمربخشی وجود انسان

لفی خسرو. إلا الذین ءامنوا و عملوا الصلحت و تواصوا بالحقّ و تواصوا بالصبر

65- اهمیت اعراض از جامعه

فاسد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 169 - 4

4- لزوم دوری جستن از محیط فساد ، در صورت یأس از اصلاح آن

ربّ نجّنی و أهلی ممّا یعملون

ص: 44

66- اهمیت امنیت جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 33 - 10

10 - اجرای حدود الهی ، روشی برای مبارزه با فساد اجتماعی و پاسداری از امنیت جامعه

انما جزؤا الذین یحاربون الله ورسوله و یسعون فی الارض فساداً ان یقتلوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 99 - 13

13- برخورداری جوامع از امنیت و نبود هراس برای تأمین معیشت ، امری مطلوب از دیدگاه قرآن و پیامبران

قال ادخلوا مصر إن شاء الله ءامنین

67- اهمیت امور اقتصادی جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 55 - 13

13- دانش و امانت داری ، شرط تصدّی امور مالی جامعه

اجعلنی . . . إنی حفیظ علیم

68- اهمیت پاکی جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 103 - 10

10 - تطهیر و تکامل روحی و معنوی جامعه ، هدف اصلی برنامه های اجتماعی و اقتصادی اسلام است .

خذ من أموالهم صدقه تطهرهم و تزکیهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 19 - 4

4 - سلامت و پاکی مردم در جامعه از فحشا و انحرافات جنسی ، مورد اهتمام دین اسلام است .

إِنَّ الَّذِينَ يَحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفَحْشَاءُ .. لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

تعیین کیفر سخت دنیوی و اخروی برای اشاعه دهندگان فحشا در جامعه حاکی از آن است که اسلام برای سلامت و پاکی جامعه

ص: 45

اسلامی، بسیار اهمیت قائل است.

69- اهمیت تأمین نیازهای جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 71 - 13

13 - لزوم اهتمام مؤمنان به اصلاح جامعه و تأمین نیازهای معیشتی آنان، همپای اهتمام به تکالیف عبادی و فردی

و المؤمنون... یأمرون بالمعروف... و یقیمون الصلوه و یؤتون الزکوه

امر به معروف و نهی از منکر، در راستای اصلاح جامعه و پرداخت زکات در جهت تأمین نیازهای مالی مؤمنان و اقامه نماز از عبادات فردی انسانهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 122 - 4

4 - اهمیت حفظ نظم اجتماعی و عدم اخلال در مسایل و نیازهای ضروری جامعه

و ما کان المؤمنون لینفروا کافه فلولاً نفر من کل فرقه منهم طائفه لیتفقها فی الدین

برداشت فوق به این دلیل است که خداوند از روی آوردن همه مردم به یک وظیفه (جهاد) و معطل گذاردن سایر امور و وظیفه ها - چون کسب دانش دین - منع کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 47 - 13

13 - کتمان دانش به ویژه در هنگام نیاز جامعه به آن، امری به دور از شأن انسان های پاک و نیکوکار

قال تزرعون... إلا قليلاً مما تأکلون

70- اهمیت جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 10 - 2

2- فرستادن انبیا از جانب خداوند، برای جوامع و امتهاست نه افراد.*

و لقد أرسلنا من قبلك في شيع الأولين

ذکر «شيع» در جمله، در حالی که بدون آن هم معنا تمام بود، مشعر به نکته فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 90 - 14، 10

ص: 46

10- اهتمام اسلام به سالم سازی روابط اجتماعی انسان ها و تحکیم بخشیدن به آن و پاک سازی جامعه از فحشا، بزهکاری، ستم و سرکشی

إن الله يأمر بالعدل والإحسن و... وینهی عن الفحشاء والمنکر والبغی

14- مردم، در قبال مسائل جامعه خویش چون: بی عدالتی، فحشا، بزهکاری، ستم، فقر و نیازمندی های اقتصادی مردم، مسؤولند.

إن الله يأمر بالعدل والإحسن وإیتای ذی القربی وینهی عن الفحشاء والمنکر و

71- اهمیت جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 100 - 7

7 - اهمیّت خاص ایجاد جامعه واحد اسلامی در لوای رهبری الهی *

و من ینخرج من بیته مهاجراً الی الله ورسوله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 27 - 6

6 - جامعه اسلامی و مصالح ملی آن، دارای حرمتی عظیم نزد خداوند

لاتخونوا الله و الرسول

72- اهمیت جامعه شناسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 137 - 7

7 - اهمیّت و ارزش جامعه شناسی و دقت در تحولات و حوادث تاریخی

فسیروا فی الارض فانظروا کیف کان عاقبه المکذبین

73- اهمیت حفظ نظام اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - لزوم توجه به پیامد های یک حکم و پیش بینی و تدارک تنش های اقتصادی - اجتماعی آن *

إنما المشركون نجس فلا يقربوا المسجد الحرام... و إن خفتم عيله فسوف يغنيكم الله

ص: 47

خداوند در این آیه، پس از بیان حکم ممنوعیت ورود مشرکان به مسجدالحرام، بلافاصله به پیامد اقتصادی آن برای مسلمین اشاره فرموده و با وعده به تدارک خسارت، این مشکل را حل کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 122 - 4

4- اهمیت حفظ نظم اجتماعی و عدم اخلال در مسایل و نیاز های ضروری جامعه

و ما كان المؤمنون لينفروا كافة فلولا نفر من كل فرقة منهم طائفة ليتفقهوا في الدين

برداشت فوق به این دلیل است که خداوند از روی آوردن همه مردم به یک وظیفه (جهاد) و معطل گذاردن سایر امور و وظیفه ها - چون کسب دانش دین - منع کرده است.

74- اهمیت رفع مشکلات اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 90 - 14

14- مردم، در قبال مسائل جامعه خویش چون: بی عدالتی، فحشا، بزهکاری، ستم، فقر و نیازمندی های اقتصادی مردم، مسؤولند.

إن الله يأمر بالعدل والإحسان وإيتاء ذی القربى وینهى عن الفحشاء والمنکر و

75- اهمیت رفع مشکلات اقتصادی جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 19 - 4

4- اهتمام دین به مسائل اجتماعی و رفع خلأ های اقتصادی جامعه، همپای تعالی بخشیدن به معنویات و پرداختن به مسائل فردی

و بالأسحار هم یستغفرون . و فی أموالهم حقّ للسانل و المحروم

76- اهمیت رهبری جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 124 - 13

13 - لزوم آزمون و احراز شایستگی افراد، قبل از انتخاب آنان برای مدیریت و رهبری جامعه

وإذ ابتلى إبراهيم ربه بكلمت فاتمهن قال إني جاعلك للناس إماماً

ص: 48

77- اهمیت سلامت جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 19 - 4

4 - سلامت و پاکی مردم در جامعه از فحشا و انحرافات جنسی ، مورد اهتمام دین اسلام است .

إِنَّ الَّذِينَ يَحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفَحْشَةُ .. لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

تعیین کیفر سخت دنیوی و اخروی برای اشاعه دهندگان فحشا در جامعه حاکی از آن است که اسلام برای سلامت و پاکی جامعه اسلامی، بسیار اهمیت قائل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 25 - 10

10 - هدف الهی از بعثت پیامبران ، ایجاد جوامع سالم ، رشید و بالنده است .

لقد أرسلنا رسلنا .. ليقوم الناس

«قیام» (مصدر «يقوم») به معنای ایستادن است. در این جا در معنای سلامت و صلاح به کار رفته است.

78- اهمیت فرهنگ جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 122 - 11، 9

9 - اهتمام اسلام به تقویت مبانی فرهنگی - دینی جامعه همپای جنگ و جهاد

فلولا نفر من كل فرقه منهم طائفة ليتفقهوا في الدين

برداشت فوق به این دلیل است که خداوند پس از ترغیب مکرر مؤمنان به شرکت در جهاد و تحذیر آنان از تخلف، در این آیه طلب فقاها را ضروری شمرده و طالبان فقاها را از شرکت در جنگ معاف کرده است.

11 - تحصیل کنندگان دانش دین ، معاف از شرکت در جنگ در صورت نیاز جامعه به دانش آنان و عدم نیاز جدی به حضورشان در جنگ

ما كان المؤمنون لينفروا كافة فلولا نفر من كل فرقه منهم طائفة ليفقهوا في الدين

79- اهمیت قدرت جامعه اسلامی

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

6 - انفال - 8 - 46 - 5

ص: 49

5- سستی اهل ایمان در پیکار با دشمنان دین، موجب از میان رفتن ابهت و قوت جامعه اسلامی

و لا تنزعوا فتشلوها و تذهب ریحکم

80- اهمیت مصالح جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 36 - 7

7- حرمت ماه های چهارگانه، در راستای مصالح جامعه و مایه قوام و استواری آن

منها أربعه حرم ذلك الدين القيم فلا تظلموا فيهن أنفسكم

81- اهمیت مصونیت جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 20 - 2

2- وضع کیفر سخت (عذاب دردناک)، به منظور جلوگیری از آلوده شدن جامعه ایمانی به مفسد اخلاقی و فحشا، جلوه ای از فضل و رحمت خداوند به امت اسلامی

إنّ الذين يحبّون أن تشيع الفحشه . . . لهم عذاب أليم . . . و لولا فضل الله عليكم و

82- اهمیت هجرت از جامعه فاسد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 99 - 9

9- هجرت از محیط اجتماعی ناسالم و نامساعد برای هدایت و ابلاغ دین به جامعه ای مستعد، امری لازم برای مبلغان دین و دین داران مجاهد

و قال إنّی ذاهب إلى ربّی سیهدین

83- اهمیت هوشیاری جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 101 - 9

9- لزوم هشيارى هميشگى جوامع اسلامى ، نسبت به وجود و عملکرد منافقان مرموز

و ممن حولكم من الأعراب

ص: 50

84- ایمان جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 66 - 6

6 - جامعه اسلامی صدر اسلام پس از نایل شدن به مراحل عالی ایمان ، به تنزل در درجات ایمانی گرایید .

علم أن فيكم ضعفا

85- برهنگی در جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 27 - 12

12 - برهنگی و بی حیایی جوامع بشری نشانه نفوذ شیطان و سلطه وی بر آنان است.

لا يفتننكم الشيطان... ينزع عنهما لباسهما ليريهما سوءتهما

86- بصیرت رهبران جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 108 - 8

8- لزوم بهره مندی رهبران جامعه اسلامی و مبلغان دینی از بصیرت و بینایی و داشتن حجت روشن بر اتخاذ راه ها و روشها

قل هذه سبيلي أدعوا إلى الله على بصيرة أنا

87- بی تفاوتی در مشکلات جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 10 - 10

10 - فروهستن مسؤولیت های دینی و بی تفاوتی در برابر مشکلات جامعه ، بی تقوایی است .

فأصلحوا... واتقوا الله

از مفهوم آیه شریفه، استفاده می شود که اگر به وظایف یاد شده در صدر آیه عمل نشود و مؤمنان خود را در قبال دیگر برادران ایمانی

مسئول ندانند، تقوا را رعایت نکرده اند.

ص: 51

88- بینش جامعه دوران اصحاب کهف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 15 - 6, 5

5- جامعه اصحاب کهف ، فاقد هرگونه دلیل و برهان بر عقاید شرک آلود خویش بودند .

هؤلاء قومنا .. لولا یأتون علیهم بسلطن ین

6- بی منطقی در عقیده و سستی اندیشه ، بزرگ ترین مشکل جامعه اصحاب کهف از دیدگاه خود آنان

اتخذوا من دونه ءالهه لولا یأتون علیهم بسلطن ین

89- پاسداری از ایمان جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 105 - 9

9- مؤمنان وظیفه دار پاسداری از حریم ایمان جامعه خویش

یا ایها الذین ءامنوا علیکم انفسکم

«انفس» می تواند ناظر به هر فرد نسبت به خودش باشد و می تواند به هر فرد نسبت به فرد و یا افراد دیگر باشد. همانند (فسلموا علی انفسکم، نور 61) بر این مبنا «علیکم انفسکم» یعنی مراقب ایمان یکدیگر باشید.

90- تأثیرپذیری از جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 15 - 4

4- جو اجتماعی و جبر محیطی ، عذری پذیرفته شده برای توجیه رنگ پذیری از جامعه نیست .

هؤلاء قومنا اتخذوا من دونه ءالهه

بیان گرایش اصحاب کهف به توحید و ایمان آنان در محیطی سراسر کفر، اشاره به این نکته دارد که انسان ها می توانند از محیط، رنگ پذیرفته، بلکه در مسیر حق، برخلاف جریان عمومی جامعه، حرکت کنند.

91- تأمین مصالح جوامع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 88 - 5

5- ادیان الهی ، در جهت تأمین خیر و صلاح جامعه بشری است .

الذین کفروا . . . بما كانوا یفسدون

ص: 52

بازگشت معنای «افساد» به این است که: انسان خیری را از میان ببرد و یا از تحقق خیری مانع شود. بنابراین مبارزه ادیان الهی با مفسدان، در حقیقت دفاع از خیر و صلاح در جامعه است.

92- تأمین منافع جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 38 - 12

12- منافع همه طبقات جامعه، حتی ثروتمندان، در گرو انفاق و نوعی تعدیل ثروت *

تدعون لتتفقوا .. و الله الغنی و اتم الفقراء

تعبیر «و اتم الفقراء» ممکن است هم شامل نیاز انسان به پاداش الهی و هم شامل نوعی نیاز طبیعی و اجتماعی انسان ها باشد؛ یعنی، اصولاً جامعه بدون انفاق، دوام نمی یابد و تشریح انفاق از سوی خداوند، در واقع تضمینی بر ثبات و پایداری جوامع بشری است.

93- تأمین نیازهای جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 110 - 5

5- ارتباط اهل ایمان با خدا و تأمین نیاز های جامعه، فراهم کننده شرایط و زمینه های وعده خداوند (فرمان به مبارزه با توطئه گران)

فاعفوا و اصفحوا حتی یأتی الله بأمره .. و اقیموا الصلوه و اتوا الزکوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 114 - 5

5- نیایش به درگاه الهی، برای تأمین نیاز های جامعه امری پسندیده و ارزشمند

قال عیسی ابن مریم اللهم ربنا انزل علینا مائده من السماء .. و ارزقنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 3 - 4

4- مؤمنان راستین همواره احیاگر ارزش های معنوی و برطرف کننده نیاز های مادی جامعه

الذین یقیمون الصلوه و مما رزقنهم ینفقون

اقامه نماز می تواند به عنوان نمونه ای بارز از احیای امور معنوی یاد شده باشد. فعل مضارع «یقیمون» و «ینفقون» حاکی از استمرار اقامه نماز و انفاق است.

ص: 53

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 26 - 8

8- مسلمانان در قبال مسائل و نیاز های جامعه خویش ، مسؤلند .

و ءات . . . و المسكين و ابن السبيل

94- تأمين نیاز های جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 195 - 1

1 - انفاق و رفع نیاز های جامعه اسلامی وظيفه ای بر عهده اهل ایمان

و أنفقوا

95- تأمين نیاز های جامعه دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 41 - 19

19 - رفع نیاز های جامعه ایمانی از سوی خود مسلمانان ، منشأ تشریح خمس ، نه ناتوانی خداوند بر تأمين آن نیازها

و اعلموا أنما غنمتم من شیء . . . و اللّٰه علی کل شیء قدير

96- تجاوزگری جوامع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 14 - 5

5 - فزون طلبی و تجاوزگری ، آفت شایع و رایج در میان جوامع انسانی

و ما تفرقوا الا . . . بغیا بینهم

از این که تمامی پیروان ادیان پیشین به واسطه تجاوزگری دچار اختلاف شده اند، شیوع و رواج آن استفاده می شود.

97- تحولات جامعه هنگام خواب اصحاب کهف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 21 - 20

20- جوامع پدید آمده در طول خواب چندین ساله اصحاب كهف ، در عقاید خویش ، دستخوش تحولات مهمی شده بودند .

ص: 54

إذ يتزعون بينهم أمرهم

در جامعه ای که اصحاب کهف از آن کناره گیری کردند، طبقه حاکم مشرکانی بودند که در صدد نابود ساختن موحدان برآمده بودند؛ ولی در عصر بیداری آنها اعتقاد به معاد و بحث و مناظره درباره آن، در میان مردم رواج کامل داشت و جو حاکم به سود مؤمنان بود.

98- تحولات در جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 249 - 28

28 - حاکمیت اذن الهی، بر تحولات اجتماعی

کم من فته قليله غلبت فته كثيره باذن الله

پیروزی بر دشمنان و در نتیجه حاکمیت دین الهی، یک تحول اجتماعی است که تحت اراده و حاکمیت الهی (باذن الله) انجام می پذیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 251 - 19

19 - دفع تجاوزها، تنها راه جلوگیری از فسادهای فراگیر در زمین

و لو لا دفع الله الناس بعضهم ببعض لفسدت الارض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 253 - 19

19 - حاکمیت اراده الهی بر افعال اختیاری انسان و تحولات اجتماعی - تاریخی

و لو شاء الله ما اقتتل... و لكن الله يفعل ما يريد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 126 - 11

11 - خداوند، تنها محور جریان همه هستی و تمامی تغییرات و تحولات اجتماعی

يمددكم ربكم بخسمة الاف... و ما جعله الله الا بشرى... و ما النصر الا من ع

چنانچه ملائکه نقش تعیین کننده ای نداشته باشند، بلکه نقش بشارتی آنان نیز به جعل خداوند باشد (و ما جعله الله ..) و تنها باید پیروزی از جانب خداوند اعطا شود، معلوم می شود که سررشته تمام امور به دست و خواست خداوند است و هیچ چیز نمی تواند آدمی و جهان را از خدا بی نیاز کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 129 - 11

ص: 55

11 - نگرش توحیدی و خدا محوری به تاریخ و تحلیل حوادث بر اساس آن ، دیدگاه اسلام در فلسفه تاریخ

و لقد نصرکم اللہ ببدر و انتم اذلہ . . . یمدکم ربکم ... لیقطع طرفاً ... یغفر ل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 137 - 2,3,4,7,10

2 - تحولات و تغییرات اجتماعی و تاریخی ، بر اساس قوانین و سنت های الهی *

قد خلت من قبلکم سنن فسیروا فی الارض فانظروا کیف کان عاقبه المکذبین

3 - پیش بینی تحولات اجتماعی و واکنش های تاریخی ، بر اساس شناسایی قوانین و سنت های الهی حاکم بر آنها

قد خلت من قبلکم سنن فسیروا فی الارض

از آنجا که تحولات اجتماعی و تاریخی جوامع انسانی دارای قوانین ثابت هستند، با شناخت آن قوانین می توان تحولات اجتماعی آینده را پیش بینی کرد.

4 - ضرورت کند و کاو در تحولات و حوادث اجتماعی - تاریخی برای شناسایی قوانین و سنت های حاکم بر جوامع

قد خلت من قبلکم سنن فسیروا فی الارض فانظروا کیف کان عاقبه المکذبین

7 - اهمیت و ارزش جامعه شناسی و دقت در تحولات و حوادث تاریخی

فسیروا فی الارض فانظروا کیف کان عاقبه المکذبین

10 - جهانگردی و کاوش در حوادث و تحولات اجتماعی - تاریخی ، راهی برای شناخت سنت های الهی

فسیروا فی الارض فانظروا کیف کان عاقبه المکذبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 140 - 8,10

8 - یادآوری پیروزی های گذشته و توجه به گردش قانونمند تغییرات اجتماعی ، برطرف کننده ضعف و اندوه جامعه ایمانی

و لا تهنوا و لا تحزنوا . . . ان یمسکم قرح فقد مسّ القوم قرح مثله و تلک الاّیام ن

بنابر اینکه «فقد مسّ القوم»، درباره شکست مشرکان در جنگ بدر باشد، خداوند برای از بین بردن اندوه و ضعف مؤمنان، پیروزی آنان را

در جنگ بدر یادآوری کرده و همه را (چه شکست و چه پیروزی) برخاسته از مشیت خویش دانسته است.

10 - شکست ها و پیروزی ها (تغییرات اجتماعی) ، دارای گردش قانونمند و هدفدار

و تلك الايام نداولها بين الناس و ليعلم الله الذين امنوا و يتخذ منكم شهداء

جمله «و ليعلم الله .. .» و آنچه بر آن عطف شده، یعنی «یتخذ» و «لیمحص» و «یمحق»، اهدافی است که خداوند برای «نداولها» (گردش ایام و تغییرات اجتماعی) بیان داشته و فعل هدفدار، حکایت از قانونمندی آن دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 159 - 11

11 - شکست ها و سختی ها ، زمینه ساز پراکندگی جامعه از پیرامون رهبران خود ، و مدارای ایشان با آنان از میان برنده آن زمینه هاست .

*

فبما رحمه من الله لنت لهم و لو كنت فظا غليظ القلب لانفضوا من حولك

با توجه به ارتباط این آیه با آیات پیشین، که شکست نبرد احد و مشکلات ناشی از آن را مطرح ساخت، می توان نتیجه گرفت که

ص: 56

شکست و مشکلات آن نبرد، زمینه پراکندگی مسلمانان را از پیرامون رسول خدا (صلی الله علیه و آله) فراهم ساخت و آنچه در این میان مانع از گسیختن مردم از پیرامون پیامبر (صلی الله علیه و آله) شد، خُلق خوش و مدارای آن حضرت با مردم بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 166 - 3

3 - جریان حوادث و امور عالم (شکست ها، سختی ها و دشواری های مردمان) در حیطة اذن الهی

و ما اصابکم .. فباذن الله

99- تداوم جامعه دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 105 - 8

8 - سلامت و دوام جامعه ایمانی، در گرو پاسداری از حریم ارزش های دینی در برابر فرهنگ کفر

علیکم انفسکم لایضرکم من ضل إذا اهتدیتم

مراد از «ضرر» در «لایضرکم» ممکن است ضرر معنوی بوده و اشاره به خطرهایی باشد که ایمان مؤمنان را تهدید می کند و ممکن است مراد آسیبهایی باشد که بنیه و توان جوامع مؤمن را تضعیف و یا نابود می سازد. برداشت فوق ناظر به دومین معناست.

100- تدبیر جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 178 - 21

21 - تخفیف قانون قصاص (جواز تبدیل آن به دیه) در جهت تدبیر امور جامعه اسلامی است.

ذلک تخفیف من ربکم

برداشت فوق از کلمه «رب» که به معنای مدبر و مربی است، استفاده شده است.

101- تشویق به فقرزدایی از جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 18 - 11

11 - کسانی که در تنگنای اقتصادی به سر می‌برند، در صورت احترام به یتیمان و ترغیب دیگران به فقرزدایی از جامعه، نزد خداوند گرامی بوده و از حقارت و خواری مبرا خواهند بود.

فَيَقُولُ رَبِّي أَهْنَن . كَلَّا بَلْ لَاتَكْرُمُونَ الْيَتِيمَ . وَ لَاتَحْضُنْ عَلَي طَعَامِ الْمَسْكِين

ص: 57

102- تعاون در جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 270 - 8

8 - انفاق و وفای به نذر ، از عوامل ایجاد و بسط تعاون اجتماعی *

و ما انفقتم من نفقه او نذرتم من نذر . . . و ما للظالمین من انصار

به نظر می رسد از مصادیق یاوران (انصار) همان مردمی باشند که از اموال انفاق کنندگان بهره مند می شوند؛ یعنی انفاق کنندگان و وفاکنندگان به نذر، برخوردار از یاری مردم هستند و نیز آنان، مددکار مردم و اجتماعند؛ بنابراین انفاق از عوامل بسط تعاون اجتماعی خواهد شد.

103- تقدم مصالح جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 179 - 4

4 - تقدم مصالح جامعه بر مصلحت فرد

و لكم فی القصاص حیوه یا ولی الألب

از اینکه قرآن قانون قصاص را - که مرگ و نابودی فرد در آن است - برای حیات جامعه مقرر کرده است، می توان به این نکته رسید که: از نظر قرآن مصالح جامعه بر مصلحت فرد مقدم است.

104- توطئه علیه جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 9 - 2

2 - ضربه زدن به اهل ایمان و توطئه علیه آنان ، از اهداف منافقان در اظهار ایمان

یخدعون الله و الذین ءامنوا

«خدع» به معنای پنهان کردن امری و اظهار کردن امری دیگر است به منظور ضربه زدن و ایجاد ناگواری.

105- جامعه ابتدایی

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

2 - بقرہ - 2 - 213 - 1,4,6,7

ص: 58

1 - وحدت و یگانگی انسان ها در جامعه ابتدایی

كان الناس امه واحده

4 - عدم تضاد منافع جوامع ابتدایی *

كان الناس امه واحده

با توجه به اینکه اختلافات انسانها غالباً از برخورد منافع آنان با یکدیگر برمی خیزد، از وحدت جوامع نخستین استفاده می گردد که آنان تضادی از نظر منافع نداشته اند.

6 - عدم بعثت پیامبر به سوی جوامع نخستین تا زمان پیدایش اختلاف بین آنها

كان الناس امه واحده فبعث الله النبيين .. ليحكم .. فيما اختلفوا

جمله «ليحكم بين الناس فيما اختلفوا»، بیانگر این معناست که قبل از بروز اختلاف در بین جوامع نخستین، پیامبری مبعوث نشده بود.

7 - بعثت پیامبران از سوی خداوند ، به دنبال بروز اختلاف در جامعه نخستین

كان الناس امه واحده فبعث الله النبيين .. ليحكم .. فيما اختلفوا فيه

جمله «ليحكم .. » بیان می کند که انبیا به هنگام بروز اختلاف در جوامع ابتدایی مبعوث شدند؛ نه قبل از آن. بنابراین جمله «فاختلفوا» پس از «كان الناس ...» مقدر است.

106- جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 234 - 16

16 - مسؤلیت جامعه ایمانی در مراقبت از قانون عده وفات

فاذا بلغن اجلهنّ فلا جناح عليكم

مفهوم «فاذا بلغن .. » با توجه به خطاب در کلمه «عليكم» حاکی از مسؤلیت جامعه ایمانی در مورد جلوگیری از ازدواج زنان شوهر مُرده در زمان عده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 236 - 12

12 - لزوم رعایت شؤونات و ارزش افراد در جامعه اسلامی

متّعوهنّ... بالمعروف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 272 - 10

10 - حُسن رعایت حال غیر مسلمانان در جامعه اسلامی

لیس علیک هدیههم... و ما تنفقوا من خیر

ص: 59

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 28 - 7

7 - اعتقاد به ولایت تکوینی خداوند ، مستلزم پذیرش ولایت مؤمنان در نظام اجتماعی اسلام

قل اللهم مالك الملك .. لا يتخذ المؤمنون الكافرين اولياء

گویا آیه مورد بحث، نتیجه مترتب بر اعتقاد به مضمون آیه «قل اللهم .. » است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 110 - 7

7 - اصلاح جوامع بشری ، مسؤولیت جامعه اسلامی

كنتم خير أمة أخرجت للناس تأمرون بالمعروف و تنهون عن المنكر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 130 - 7,8

7 - ایمان جامعه اسلامی ، زیر بنا و اساس پذیرش قوانین الهی در اقتصاد

يا ايها الذين امنوا لا تأكلوا الرِّبوا

مخاطب قرار دادن جامعه اسلامی با عنوان «يا ايها الذين آمنوا» و سپس نهی از رباخواری، اشاره به این حقیقت دارد که پذیرش حکم ربا، منوط به ایمان است.

8 - پرهیز از رباخواری در جامعه ایمانی ، نشانه تقواییبستگی آن جامعه است .

يا ايها الذين امنوا لا تأكلوا الرِّبوا .. و اتقوا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 139 - 5,11

5 - توجه به سنت های الهی در فرجام شوم تکذیب کنندگان دین خداوند ، از میان برنده هر گونه حزن و اندوه و سستی از جامعه ایمانی

فسيروا .. فانظروا كيف كان عاقبه المكذبين ... و لاتهنوا و لاتحزنوا

اگر جمله «ولا- تهنوا . . .»، عطف بر جمله «فانظروا كيف ...» باشد، معنای این دو آیه چنین می شود: شما محزون نباشید، عاقبت تکذیب کنندگان آیات الهی (دشمن شما مسلمانان)، نابودی است.

11 - ایمان جامعه دینی، موجب مسؤول گردیدن در جهت کوششی مستمر برای حاکمیت بر همه جوامع بشری

ولا تهنوا ولا تحزنوا و انتم الاعلون ان کنتم مؤمنین

خداوند از مسلمانان خواسته که بر دیگران برتر باشند؛ و انتم الاعلون. و از مصادیق بارز برتری، حاکمیت آنان و دینشان بر تمامی جهان است؛ و این، در گرو ایمان واقعی است: ان کنتم مؤمنین. بنابراین ایمان واقعی، تحریک کننده آدمی به توانی مستمر (ولا- تهنوا) برای حاکمیت بخشیدن به دین الهی بر تمام جوامع بشری است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 140 - 8

ص: 60

8 - یادآوری پیروزی های گذشته و توجه به گردش قانونمند تغییرات اجتماعی ، برطرف کننده ضعف و اندوه جامعه ایمانی

و لا تهنوا و لا تحزنوا .. ان یمسسکم قرح فقد مسّ القوم قرح مثله و تلک الایام ن

بنابر اینکه «فقد مسّ القوم»، درباره شکست مشرکان در جنگ بدر باشد، خداوند برای از بین بردن اندوه و ضعف مؤمنان، پیروزی آنان را در جنگ بدر یادآوری کرده و همه را (چه شکست و چه پیروزی) برخاسته از مشیت خویش دانسته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 150 - 9

9 - پذیرش ولایت خداوند و اعتقاد به یاری حتمی او ، مانع واپسگرایی و زیانکاری جامعه ایمانی و باعث رشد و سعادت

یردوکم علی اعقابکم فتتقلبوا خاسرین . بل اللّٰه مولیکم و هو خیر النّاصرین

پیامد پذیرش ولایت کافران، واپسگرایی و خسارت است. بنابراین پذیرش ولایت خداوند - به قرینه مقابله آن با پذیرش ولایت کافران - باعث رشد و سعادت خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 151 - 4

4 - خداوند با القای وحشت و دلهره در دل های کفرپیشگان تقویت کننده روحیه جامعه ایمانی در رویارویی با آنان

سنلقی فی قلوب الذّین کفروا الرّعب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 179 - 1،2،5

1 - خداوند ، جامعه ایمانی را به حالت مشخص نبودن خوبان از بدان رها نمی کند .

ما کان اللّٰه لیذر المؤمنین علی ما انتم علیه

مراد از جمله «علی ما انتم علیه» به قرینه «حتّٰی یمیز .. .»، مشخص نبودن خوبان از بدان است.

2 - جداسازی صفوف ناپاکان از پاکان در جامعه ایمانی ، سنّت تغییرناپذیر الهی

ما کان اللّٰه لیذر المؤمنین علی ما انتم علیه حتّٰی یمیز الخبیث من الطّیب

5- آزمایش الهی، مشخص کننده صفوف ناپاکان جامعه ایمانی از پاکان آن

ما كان الله ليذر المؤمنين على ما انتم عليه حتى يميز الخبيث من الطيب

مشخص کردن پاکان از ناپاکان و خالصها از ناخالصها دو وجه متعارف دارد: آزمایش و ابتلاء؛ و خبر دادن خداوند از واقعیت افراد. چون راه دوم سنت الهی نیست، بنابراین تنها راه متعارف آزمایش است. پس در جمله «حتی یميز...»، کلمه «بابتلاء هم و امتحانهم»، مقدر است.

107- جامعه اسلامی و دشمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 60 - 9

ص: 61

9- لزوم آمادگی نظامی جامعه اسلامی در برابر دشمنان شناخته شده و ناشناخته

ترهیبون ... و آخرین من دونهم لاتعلمونهم

108- جامعه اسلامی و کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 149 - 2

2- تلاش کفرپیشگان برای واداشتن جامعه ایمانی به پیروی از خویش

ان تطیعوا الذین کفروا یردوکم علی اعقابکم

109- جامعه اسلامی و منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 101 - 9

9- لزوم هشیاری همیشگی جوامع اسلامی ، نسبت به وجود و عملکرد منافقان مرموز

و ممن حولکم من الأعراب

110- جامعه بی طبقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 32 - 10

10 - جامعه بی طبقه ، امری خیالی و موجب اختلال و به هم ریختن نظام اجتماعی است .

ورفعنا بعضهم .. لیتخذ بعضهم بعضاً سخریاً

این که خداوند اصل تفاوت را به خویشتن نسبت می دهد و سپس فایده آن را در گردش نظام اجتماعی بیان می دارد، سستی و بی پایگی اندیشه جامعه بی طبقه را می رساند.

111- جامعه پس از نوح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - قوم عاد نخستین جامعه سامان یافته در پی هلاکت قوم نوح

اذکروا إذ جعلکم خلفاء من بعد قوم نوح

ص: 62

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 31 - 1

1 - شکل گیری جامعه ای جدید پس از طوفان نوح

ثم أنشأنا من بعدهم قرناً آخرین

«إنشاء» (مصدر «أنشأنا») به معنای پدید آوردن است. ضمیر «هم» در «من بعدهم» به قوم نوح بازمی گردد. «قرن» به مجموعه ای از انسان ها - که کنار هم زندگی کنند - گفته می شود.

112- جامعه پسندیده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 97 - 18

18 - جامعه قوام یافته در پرتو تعالیم دین ، جامعه ای آماده برای شناخت خداوند و صفات او

قیماً للناس . . . يعلم ما فی السموت و ما فی الارض و إنَّ الله بکل شیء علیم

برداشت فوق بر این اساس است که «ذلک» اشاره به «قیماً للناس» باشد. یعنی هدف از اینکه خداوند می خواهد جامعه انسانی دارای ثبات باشد این است که زمینه خداشناسی و علم انسانها به اسماء و صفات الهی فراهم آید.

113- جامعه جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 103 - 14، 15

14 - جهالت و نارسائی عقل و اندیشه ، عامل رواج بدعت ها و افترا ها در جامعه کفرپیشه عصر جاهلی

و لكن الذین كفروا یفترون علی الله الكذب و اكثرهم لایعقلون

15 - وجود اقلیت اندیشمند در جامعه بدعتگزار جاهلیت

و اكثرهم لایعقلون

114- جامعه دوران ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- حضرت ابراهيم و لوط (ع)، از جامعه آلوده خود به سرزمینی برکت خیز هجرت کردند.

إلى الأرض التي برکنا فيها

ص: 63

115- جامعه دوران اصحاب کهف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 10 - 1

1- اصحاب کهف، گروهی بودند که از خطر جامعه ناسالم کفر، به سوی پناهگاهی در کوه گریختند.

إذ أوى الفتية إلى الكهف

«أوى إلى كذا» یعنی: «به آن جا پیوست و آن را مأوا و مسکن خود قرار داد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 14 - 8

8- محیط اجتماعی اصحاب کهف، محیطی شرک آلود و نامساعد برای ابراز توحید بود.

وربطنا علی قلوبهم إذ قاموا فقالوا

چنان چه محیط برای اظهار نظر اصحاب کهف مساعد بود، نیازی به قیام نبود و امدادهای ویژه الهی (ربطنا ..) ضرورتی نداشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 15 - 14، 1

1- جامعه اصحاب کهف، جامعه ای مشرک و معتقد به معبودهایی متعدّد بود.

هؤلاء قومنا اتخذوا من دونه ءالهه

14- جامعه اصحاب کهف، موجوداتی دارای شعور و خرد را، معبود خود پنداشته و به پرستش آنها پرداخته بودند.

لولا یأتون علیهم بسلطن ین

کاربرد ضمیر «هم» نوعاً در مواردی است که مرجع آن، جمعی از موجودات با شعور باشند. بنابراین مراد از «ءالهه» که مرجع ضمیر «هم» است، معبودانی از جنس بشر یا فرشتگان و مانند این ها خواهد بود.

116- جامعه دوران لوط (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- حضرت ابراهيم و لوط (ع)، از جامعه آلوده خود به سرزمینی برکت خیز هجرت کردند.

إلى الأرض التي برکنا فيها

ص: 64

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 200 - 15

15 - ایجاد پیوند های اجتماعی در جامعه ایمانی ، نشانه پرهیزکاری مؤمنان

یا ایها الذین امنوا . . . و رابطوا و اتقوا الله

بنابر اینکه معنای «رابطوا»، ایجاد پیوند باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 33 - 8،11

8 - تلاش برای فساد و تباهی جامعه ایمانی ، ستیزه جویی با خدا و رسول (صلی الله علیه و آله) است .

انما جزوا الذین یحاربون الله و رسوله و یسعون فی الارض فساداً

برداشت فوق بر این مبناست که «واو» در «و یسعون» تفسیریه باشد. یعنی فسادگری در جامعه ایمانی، مصداقی از محاربه با خدا و رسول است.

11 - ضرورت پاسداری از امنیت و سلامت جامعه ایمانی با سرکوب آشوبگران و فسادانگیزان

انما جزوا الذین یحاربون الله و رسوله و یسعون فی الارض فساداً ان یقتلوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 24 - 7

7 - جهاد و مبارزه با کافران حق ناپذیر ، مایه حیات واقعی جامعه ایمانی

یا ایها الذین ءامنوا استجبوا لله و للرسول

از مصادیق مورد نظر برای «ما یحییکم»، به دلیل وقوع آیه مورد بحث در سیاق آیات جنگ و مبارزه، فراخوانی اهل ایمان به نبرد با دشمنان دین است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - برخی از گناهان و ستمکاری ها در جامعه ایمانی مایه گرفتار شدن همگان (مرتکبان گناه و غیر آنها ، یعنی ظالم و غیر ظالم) به عذاب های الهی است .

و اتقوا فتنه لاتصیین الذین ظلموا منکم خاصه

«لا» در «لاتصیین» نافییه و «خاصه» حال برای «الذین» است. جمله «لاتصیین الذین ...» تبیین و توضیحی است برای «فتنه». و مراد از انتقاء فتنه، پرهیز از عامل آن می باشد که به قرینه «ظلموا»، ستمکاری است. بنابراین معنای آیه چنین می شود: ای اهل ایمان از گناهایی که موجب فتنه ای عظیم می شود پرهیزید ؛ آن گونه فتنه ای که نه تنها دامنگیر گناهکار می شود، بلکه همگان را در شعله های خود خواهد سوزانید.

3 - اهل ایمان موظف به مبارزه با فتنه هایی که شعله های آن دامنگیر کل جامعه است .

و اتقوا فتنه لاتصیین الذین

عامل فتنه در مورد بحث - چنانچه گذشت - گناه و ستمکاری است و مرتکب این گناه به دلیل «ظلموا منکم» تنها برخی از افراد

جامعه هستند. بنابراین امر به اتقا (اتقوا فتنه) نسبت به مخاطبان متفاوت خواهد بود. یعنی نسبت به گنهکاران و ستم پیشگان، پرهیز از خود گناه است و نسبت به آنان که مرتکب نمی شوند، جلوگیری از ارتکاب آن است.

4 - مؤمنان وظیفه دار اهتمام بیشتر در پرهیز از گناهایی که آثار شوم آن فراگیر جامعه ایمانی است .

و اتقوا فتنه لاتصیبین الذین ظلموا منکم خاصه

بدیهی است هیچ گناه و ستمی را نباید مرتکب شد. بنابراین نهی از ارتکاب گناهی که فتنه ای فراگیر دارد، حاکی از تأکید بیشتر نسبت به پرهیز از چنین گناهی است.

118- جامعه زنده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 36 - 5

5 - جامعه ای از حیات واقعی برخوردار است که به دعوت پیامبران پاسخ مثبت دهد.

إنما یستجیب الذین یسمعون و الموتی یبعثهم الله

119- جامعه کافر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 36 - 1

1 - جوامع کفرپیشه همواره مهیای صرف دارایی های خویش برای جلوگیری از گسترش اسلام

إن الذین کفروا ینفقون اموالهم لیصدوا

انفاق مال به معنای مصرف کردن دارایی و هزینه کردن آن است و مراد از «ینفقون»، به قرینه «سینفقونها»، که اخبار از تحقق سرمایه گذاری است، بیان حالت کافران می باشد. یعنی کافران برای جلوگیری از انتشار اسلام آماده سرمایه گذاری هستند و از انفاق مال دریغ ندارند.

120- جامعه مبعوض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 91 - 3

3 - جامعه آلوده به دشمنی و کینه توزی ، جامعه ای شیطان زده و مطرود در پیشگاه خداوند

انما يريد الشيطان ان يوقع بينكم العداوة والبغضاء

ص: 66

121- جامعه مجرم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 84 - 5

5 - جوامع مبتلا به لواط و فحشا، جوامعی مجرم و در معرض نابودی با عذاب های سخت الهی

فانظر كيف كان عقبه المجرمين

122- جامعه منحط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 71 - 16

16 - امکان شمول رحمت و مغفرت الهی حتی بر جوامع منحط و آلوده به خون انبیا

فريقاً يقتلون... فعموا و صموا ثم تاب الله عليهم

123- جامعه نخستین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 19 - 1

1 - انسان ها در جامعه نخستین به صورت امت واحد می زیستند .

و ما كان الناس إلا أمه وحده

124- جبر محیط اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 74 - 8

8- تأثیر جامعه بر فرد، جبری و غیر قابل اجتناب نیست و حفظ سلامت اخلاقی در محیط کاملاً فاسد و آلوده، ممکن است .

و نَجَّيْنَاهُ مِنَ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ تَعْمَلُ الْخَبِيثَ

برداشت یاد شده به خاطر این است که حضرت لوط(ع) توانسته بود در محیط آلوده و فاسد قومش، پاک و بی گناه بماند و سرانجام نجات

یابد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 99 - 3

3 - محیط اجتماعی ، در عین تأثیر گذاشتن بر خصلت های روحی و گرایش های عقیدتی انسان ، از وی سلب اختیار و انتخاب

ص: 67

نمی کند .

الأعراب أشد كفراً و نفاقاً .. و من الأعراب من يؤمن بالله

تصریح به وجود مؤمنان راستین در میان اعراب بادیه نشین به دنبال بیان خصلت کفر ورزی و نفاق شدید آنان، می تواند إشعار به مطلب فوق داشته باشد.

125- جوامع تحت امر شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 28 - 3

3 - جوامعی که به پندار اجرای فرمان خدا به رسوم ناروای نیاکان خویش پایبندند، جوامعی تحت نفوذ شیاطین می باشند.

إنا جعلنا الشیطين أولیاء للذین لا یؤمنون .. الله أمرنا بها

جمله «إذا فعلوا ..» عطف بر «لا یؤمنون» است و در حقیقت صله برای «الذین» می باشد. یعنی: إنا جعلنا الشیاطین أولیاء للذین إذا فعلوا فاحشه ...

126- جوامع کافر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 24 - 9

9 - عناصر قدرتمند و مرّقه، سردمداران انحراف و کفر در جوامع کافر و شرک پیشه

قال مترفوها .. قالوا إنا بما أرسلتم به کفرون

از این که در جوامع شرک پیشه، تنها سخن مرفهان ذکر گردیده - با آن که اندیشه شرک مختص آنان نبوده است - می توان استفاده کرد که آنان، نقش اصلی را در تعیین گرایش های جامعه داشته اند.

127- جوامع مشرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 15 - 1

1- جامعه اصحاب کهف، جامعه ای مشرک و معتقد به معبودهایی متعدّد بود .

هؤلاء قومنا اتخذوا من دونه ءالهه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - زخرف - 43 - 24 - 9

ص: 68

9 - عناصر قدرتمند و مرفّه، سردمداران انحراف و کفر در جوامع کافر و شرک پیشه

قال مترفوها .. قالوا إنا بما أرسلتم به كفرون

از این که در جوامع شرک پیشه، تنها سخن مرفهان ذکر گردیده - با آن که اندیشه شرک مختص آنان نبوده است - می توان استفاده کرد که آنان، نقش اصلی را در تعیین گرایش های جامعه داشته اند.

128- جوامع منحرف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 34 - 6

6 - هشدار و تهدید الهی نسبت به جوامع منحرف و زشتکردار

قل إنما حرم ربي الفواحش ... ولكل أمه أجل

129- حسابرسی جوامع عصیانگر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 8 - 5

5 - جوامعی که از فرمان های خدا و رسولان او، سرپیچی کردند، مورد محاسبه سخت الهی و عذاب ناشناخته و ناخوشایند (عذاب استیصال) قرار گرفتند.

فحاسبنها حسابًا شديدًا و عذبنها عذابًا نكرًا

«نکر» (مرادف «منکر») به معنای شیء ناخوشایند و ناشناخته است.

130- حقوق جوامع جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 84 - 4

4 - داشتن وطن و سرپناه از حقوق ملت ها و جوامع بشری است . *

من دیرکم

قرآن با اضافه کردن کلمه «دیار» به «کم» و نسبت دادن خانه و وطن به انسانها (دیارکم = خانه های تان و وطن تان) این حقیقت را امضا و

تثبیت می کند که: هر ملت و طایفه ای این حق را دارد که در سرزمینی سکنا گزیند و محلی را برای زندگی انتخاب کند.

ص: 69

131- حقیقت جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 107 - 4

4 - مجموعه افراد جامعه به منزله پیکری واحدند .

الذین یختانون انفسهم

چون قرآن خیانت به دیگران را خیانت به خویش می داند، معلوم می شود تمامی افراد جامعه در دیدگاه قرآن به منزله یک پیکر هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 4 - 7

7- هر جامعه، دارای هویت، حیات و قوانین مشخصی جدا از افراد آن جامعه

و ما أهلکنا من قریه إلاّ و لها کتاب معلوم

132- حمایت از جامعه دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 62 - 3

3 - خداوند با حمایت خویش از پیامبر (صلی الله علیه و آله) و جامعه ایمانی، نیرنگ کافران را بی اثر خواهد کرد .

وإن یریدوا أن یخدوعوک فإن حسبک الله

جواب شرط «إن یریدوا ..» محذوف است و جمله «فإن حسبک الله» جانشین آن شده است؛ یعنی: إن یریدوا أن یخدوعوک فالله یکفیک شرهم.

133- حمایت از جوامع دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 40 - 11

11 - خدا، حامی و مدافع مراکز دینی و جوامع الهی

ولولا دفع الله... لهدمت صومع... ومسجد

134- حیات جامعہ

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 70

5 - انعام - 6 - 36 - 5

5- جامعه ای از حیات واقعی برخوردار است که به دعوت پیامبران پاسخ مثبت دهد.

إنما يستجيب الذين يسمعون و الموتى يعثهم الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 4 - 7

7- هر جامعه، دارای هویت، حیات و قوانین مشخصی جدا از افراد آن جامعه

و ما أهلكنا من قبله إلا و لها كتاب معلوم

135- حیات جوامع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 134 - 7

7- هر جامعه و امتی، دارای حیات، مرگ و شخصیتی مستقل

تلک أمه قد خلت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 141 - 7

7- هر جامعه و امتی دارای حیات، مرگ و شخصیتی مستقل

تلک أمه قد خلت

136- حیات در جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 89 - 9

9- لزوم هجرت در راه خدا و پیوستن به جامعه اسلامی

حتی یهاجروا فی سبیل الله

137- خطر انقراض جوامع

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

5 - انعام - 6 - 133 - 12

ص: 71

12 - خطر انقراض و نابودی نسل یک جامعه، هشدار خداوند به جوامع کافر ستم پیشه

إن یثأ یذهبکم . . . کما أنشأکم من ذریه قوم ءاخیرین

138- خلاقیت جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 36

36- جامعه اسلامی در عصر بعثت، جامعه ای مستحکم، مستقل و خلاق

کزرع أخرج شطه فآزره فاستغلظ فاستوی علی سوجه

خداوند، در مقام توصیف پیامبر (صلی الله علیه و آله) و یاران آن حضرت، اوصافی را که برای آنان یاد کرده است. این اوصاف عبارت است از: «استغلظ» (استحکام)، «استوی علی سوجه» (استقلال) و «یخرج الزرع» (زاینده و خلاقیت).

139- خیانت به امانت جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 27 - 7

7 - پیامدهای شوم خیانت به خدا و رسول و زشتی خیانت آدمی به امانت های جامعه، امری روشن و بی نیاز از برهان

لاتخونوا الله . . . و أنتم تعلمون

در اینکه مفعول «تعلمون» چیست، نظرهای مختلفی ایراد شده که از جمله آنهاست، زشتی خیانت، پیامدهای شوم آن و حرمت آن از دیدگاه عقل و شرع.

140- درخواست مدیریت جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 74 - 16

16 - بندگان خالص خدا، از خداوند خواستار در دست داشتن اداره جامعه متقین و مردم تقوا پیشه اند.

و اجعلنا للمتقین إماماً

برداشت فوق، بر این اساس استوار است که مقصود از «امام» امامت و پیشوایی سیاسی و اجتماعی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 72

17 - ضرورت تحليل و دستيابي به علل و عوامل جهت گيري هاي گوناگون جوامع و پيروان اديان در برابر جامعه اسلامي

لتجدن اشد الناس .. ذلک بان منهم قسيسين و رهباناً و انهم لا يستکبرون

142- دشمنان جامعه ديني

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

6 - انفال - 8 - 60 - 11، 8

8 - جامعه ايماني در عصر پيامبر (صلي الله عليه و آله) مواجه به دو گروه از دشمنان : دشمناني شناخته شده و دشمناني ناشناخته

عدو الله و عدوكم و ءاخرين من دونهم لا تعلمونهم

11 - تنها خداوند آگاه به دشمناني است که براي جامعه ايماني ناشناخته اند .

لا تعلمونهم الله يعلمهم

143- دين و جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مائده - 5 - 66 - 11

11 - لزوم تلاش براي محور قرار دادن کتب آسماني در کليه شؤون جامعه

و لو انهم اقاموا التوريه و الانجيل و ما انزل اليهم من ربهم

اقامه کتب آسماني به معنای ادای کامل حق آنها و کنایه از حضور تعاليم آنها در تمامی شؤون زندگي است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

6 - انفال - 8 - 1 - 7

7 - احکام خداوند و قوانين دين ، فراگير امور مادي و مسائل اجتماعي انسانها

قل الأنفال لله و الرسول

144- رفاه جامعه اسلامي

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3- 118 - 8

8- رفاه، آسایش و امنیّت جامعه ایمانی، مایه غم و اندوه بیگانگان

وَدِّوا مَا عَنَّا

ص: 73

از مفهوم جمله «وَدَّوَا مَا عَنْتُمْ»، استفاده شده است.

145- روابط اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 28 - 14، 3

3 - حرمت برگزیدن کافران و مقدم داشتن آنان بر مؤمنان ، در دوستی و ارتباط و ولایت

لا يَتَّخِذُ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ

14 - جواز برقراری ارتباط دوستانه با کافران ، در صورت تقیّه ، اضطراب و هراس

لا يَتَّخِذُ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ . . . إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تَقِيَةً

بنابراینکه ولایت به معنای دوستی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 159 - 8

8 - ترغیب به خوش خلقی و مدارا و نکوهش از سنگدلی و خشونت ، در برخورد های اجتماعی

و لَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 36 - 23

23 - لزوم حسن معاشرت در روابط اجتماعی

و بِالْوَالِدِينَ إِحْسَانًا . . . وَ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 81 - 8

8 - ادیان الهی در بردارنده حد و مرز روابط و مناسبات اجتماعی با دیگر ملتها

و لَوْ كَانُوا يُؤْمِنُونَ . . . مَا اتَّخَذُواهُمْ أَوْلِيَاءَ

146- روابط اجتماعی جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 200 - 10,15

10 - صبر و شکیبایی ، زمینه ای برای استحکام پیوند های اجتماعی

اصبروا و صابروا و رابطوا

ص: 74

بیان لزوم ارتباط و هماهنگی افراد با یکدیگر، پس از طرح ضرورت صبر و شکیبایی، می تواند اشاره به نفس صبر در ایجاد ارتباط و پیوند بین افراد جامعه ایمانی داشته باشد.

15 - ایجاد پیوند های اجتماعی در جامعه ایمانی ، نشانه پرهیزکاری مؤمنان

یا ایّها الذین امنوا .. و رابطوا و اتقوا الله

بنابر اینکه معنای «رابطوا»، ایجاد پیوند باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 86 - 4

4 - اهمیت روابط عاطفی و اخلاقی و برخورد های نیکو در جامعه اسلامی

و اذا حیّتکم بتحیّہ فحیّوا باحسن منها او ردّوها

توصیه خداوند به پاسخگویی بهتر در برابر درود و تحیت دیگران، برای ایجاد روابط عاطفی و اخلاقی در جامعه اسلامی است.

147- روابط بین الملل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 28 - 14، 3، 2

2 - حرمت و ممنوعیت پذیرش ولایت و سرپرستی کافران ، برای مؤمنان

لا یتّخذ المؤمنون الکافرین اولیاء

3 - حرمت برگزیدن کافران و مقدّم داشتن آنان بر مؤمنان ، در دوستی و ارتباط و ولایت

لا یتّخذ المؤمنون الکافرین اولیاء من دون المؤمنین

14 - جواز برقراری ارتباط دوستانه با کافران ، در صورت تقیّه ، اضطراب و هراس

لا یتّخذ المؤمنون الکافرین اولیاء .. الا ان تتقوا منهم تقیه

بنابراینکه ولایت به معنای دوستی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - جامعه ایمانی وظیفه دار برقراری روابط مسالمت آمیز با جوامعی که خواهان این نوع مناسبات هستند .

و اذا حیّیتم بتحیّیه فحییّوا باحسن منها او ردّوها

با توجه به معنای لغوی «تحیّیت» (درخواست سلامتی)، جمله «اذا . . .» به این معناست که اگر فردی یا گروهی خواهان سلامت و امنیّت شما باشند، شما نیز خواهان سلامت و امنیّت آنان باشید.

ص: 75

148- روش برخورد با مفاسد اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 44 - 10

10 - هماهنگی مبلغان دینی در شیوه برخورد با مفاسد جامعه، کارسازتر و به موفقیت نزدیک تر است.

اذهبا... فقولاً له قولاً لئیناً لعله یتدگر

موسی و هارون(ع)، هر دو به یک شیوه برخورد با فرعون مأمور شدند.

149- رهبران دینی و اصلاح جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 88 - 22

22- رهبران و مبلغان دین، تا توان دارند باید در اصلاح جامعه و ابلاغ معارف الهی تلاش کنند.

إن أُرید إلاّ الإصلاح ما استطعت

150- رهبران ظالم و جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 123 - 6

6 - تمامی جوامع بشری در معرض تهدید حيله و مکر سردمداران مجرم خویش

و كذلك جعلنا فی کل قریه أكبر مجرمیها لیمکروا فیها

151- زمینه اصلاح جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 88 - 23

23- اصلاح جوامع بشری، در گرو گرایش آنان به توحید و یکتاپرستی و رعایت عدل و انصاف در مبادلات و امور اقتصادی است.

قال یقوم اعبدوا الله... أوفوا المکیال و المیزان بالقسط... إن أُرید إلاّ الإص

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 46 - 4

4- در تبلیغ دین ، نخست باید به رفع موانع و اصلاح پایگاه ها و عناصر اصلی جامعه پرداخت .

و لقد أرسلنا موسى . . . إلى فرعون و ملأیه

ص: 76

152- زمینه اعتماد جوامع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 12 - 6

6 - ایمان ، زمینه ساز اعتماد افراد جامعه اسلامی نسبت به یکدیگر

لولا إذ سمعتموه ظنّ المؤمنون والمؤمنات بأنفسهم خيراً وقالوا هذا إفك مبين

توصیف مردان و زنان صدر اسلام به «ایمان»، حکایت از این حقیقت دارد که ایمان و دین داری با بی اعتمادی و بدگمانی سازگاری ندارد و هر جا ایمان حقیقی وجود داشته باشد، اعتماد و حسن ظن هم وجود خواهد داشت. آیه «يعظكم الله أن تعودوا لمثله أبداً إن كنتم مؤمنين» نیز، تأیید کننده همین برداشت است.

153- زمینه انحراف جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 78 - 10

10 - نقش تحریف کتب آسمانی و عالمان تحریفگر در انحراف جوامع

و انّ منهم لفريقاً .. و يقولون على الله الكذب و هم يعلمون

از ذکر تحریف و بیان کیفیت آن و لحن تند آیه نسبت به علمای اهل کتاب برمی آید که این عمل در گمراه کردن مردم سهم بسزایی داشته است.

154- زمینه انحطاط جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 195 - 5

5 - ترک انفاق و خودداری از تأمین هزینه های جهاد ، زمینه ساز هلاکت ترک کنندگان انفاق و از عوامل سقوط جامعه است .

و أنفقوا في سبيل الله و لاتلقوا بأيديكم إلى التهلكه

جمله «لا تلتقوا ..» را می توان با مسأله تأمین هزینه های جهاد (أنفقوا في سبيل الله) معنا کرد و می توان آن را در ارتباط با خود جهاد و مبارزه (قاتلوا في سبيل الله) دانست و نیز می توان آن را بیانی برای آداب انفاق شمرد. برداشت فوق ناظر به وجه اول است؛ یعنی، هزینه های جهاد را تأمین کنید و با ترک آن خویشتن را به هلاکت نیفکنید.

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

2 - بقرہ - 2 - 268 - 5

ص: 77

5- خودداری از انفاق، زمینه گرایش جامعه به زشتیها

الشیطان یعدکم الفقر و یامرکم بالفحشاء

گویا جمله «یا مرمکم بالفحشاء»، توضیح و تفسیر جمله «یعدکم الفقر» است. یعنی شما را از انفاق بازمی دارد و در نتیجه، شما را به فحشا می کشاند. (از یک سو صفت بخل را در انسان رشد می دهد و از سوی دیگر عده ای در فقر و فلاکت خواهند ماند که نتیجه ای جز خیانت و جنایت در جامعه نخواهد داشت.)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- مانده - 5 - 63 - 11

11- ترک نهی از منکر از سوی عالمان دینی، مایه شکل گیری جامعه با چهره ای زشت و ناپسند

لبس ما کانوا یصنعون

برداشت فوق بر این مبناست که مراد از «ما»ی موصوله، جامعه اهل کتاب باشد؛ یعنی عالمان یهود و نصارا - با ترک نهی از منکر - جامعه بدی را می سازند.

155- زمینه انذار جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 122 - 12

12- کسب معارف دینی، مقدمه ای برای انذار و هدایت جامعه است.

لیتفقها فی الدین و لینذروا قومهم إذا رجعوا إلیهم

156- زمینه انقراض جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 39 - 5

5- ترک جهاد و سستی در امر پیکار با دشمن، زمینه ساز نابودی جامعه و جایگزین شدن جامعه دیگری به جای آن

إلا تنفروا یعدبکم عذاباً ألیماً و یتبدل قوماً غیرکم

157- زمینه پاکی جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 103 - 11

11 - پرداخت صدقه (زکات) ، تضمین کننده پاکی جامعه و شکوفایی اقتصاد آن *

ص: 78

خذ من أموالهم صدقه تطهرهم و تزكهم

برداشت فوق بر این اساس است که تطهیر و رشد، صرفاً فردی نباشد و نظر به حیثیت اجتماعی آن نیز داشته باشد. به تعبیر دیگر، صدقه و زکات، از آن جهت که تعدیل ثروت را به دنبال دارد، عدالت اجتماعی را تضمین می کند.

158- زمینه حفظ مصالح جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 22 - 2

2- جهاد در راه خداوند، تضمین کننده صلاح جامعه و حافظ روابط عاطفی - اجتماعی

فهل عسیتم إن تولیتهم أن تفسدوا فی الأرض و تقطعوا أرحامکم

«تولیتهم» به معنای روی گرداندن از جهاد است و مفهوم آیه بر مطلب بالا دلالت دارد.

159- زمینه حیات جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 2 - 4

4- «وحی» حیات بخش انسان و جامعه است .

ینزل الملائکه بالروح من أمره علی من یشاء

چنان که مفسران گفته اند، مراد از «الروح» می تواند وحی باشد. به کار بردن کلمه «الروح» به جای وحی، استعاره است. وجه شبه این استعاره حیات بخش بودن وحی است؛ همان گونه که روح حیات بخش موجودات می باشد.

160- زمینه خدمات متقابل در جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 32 - 8

8 - طبقات مختلف اجتماعی و تفاوت سطح زندگی آنان، در جهت گردش نظام اجتماعی و بهره‌وری انسان‌ها از نیروی خدماتی یکدیگر است .

ورفعنا بعضهم... بعضاً سخراً

161- زمينه رفع گرسنگي از جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 79

3- ریشه کن ساختن گرسنگی در جامعه ، نیازمند همکاری مردمی و تلاش همگانی است .

و لا تحضون علی طعام المسکین

162- زمینه سلامت جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 25 - 12

12 - نقش بنیادین عدالت اقتصادی در قوام ، سلامت و بالندگی جامعه

و أنزلنا معهم . . . و المیزان ليقوم الناس بالقسط

«قسط» به معنای عدل است و مراد از آن - به قرینه «المیزان» - عدالت در روابط و مناسبات اقتصادی است.

163- زمینه عذاب جوامع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 74 - 5

5- جوامع مبتلا به انحرافات جنسی و همجنس بازی ، در معرض نابودی و عذاب الهی

و جاء أهل المدینه . . . قال إن هؤلاء ضیفی فلا تفضحون ... فأخذتهم الصیحه ... فجعلن

164- زمینه فساد جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 16 - 7

7- فسق و فساد طبقه ثروتمند در گرایش دیگر طبقات به فساد و تباهی ، تأثیر و نقش مهمی دارد .

أمرنا مترفیها ففسقوا فیها

اختصاص به ذکر یافتن مترفان از میان دیگر طبقات، بیانگر این است که فسق و فساد این طبقه تأثیر بیشتر و نقش مهم تری در مقایسه با دیگر طبقات در فاسد شدن جامعه و نابودی آن دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 183 - 5

5 - نادرستی روابط اقتصادی ، سبب فراگیری فساد و تباهی در جامعه

أوفوا الكيل . . . و لاتعثوا فی الأرض مفسدین

ص: 80

برداشت یاد شده بدان احتمال است که جمله «ولاتعشوا..» عطف تفسیری بر جمله پیشین باشد.

165- زمینه قدرت جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 52 - 16

16- آبادانی و رونق اقتصادی، زمینه ساز قدرت و نیرومندی جوامع است.

یرسل السماء علیکم مدرارًا و یزدکم قوه الی قوتکم

166- زمینه قوام جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 97 - 12

12 - دستیابی اهل ایمان به جامعه ای با قوام در پرتو حراست از حرمت کعبه و انجام مناسک حج، موجب آگاهی آنان به علم گسترده و همه جانبه خداوند.

جعل الله... ذلك لتعلموا ان الله يعلم ما فی السموت و ما فی الارض

برداشت فوق بر این مبناست که «ذلک» اشاره به خود حقایق بیان شده باشد نه بیان آن حقایق، یعنی آنگاه که انسانها در پرتو احترام به کعبه و ماههای حرام و انجام مناسک آن به جامعه ای با قوام رسیدند، در می یابند که خداوند دارای علمی گسترده است.

167- زمینه کیفر جوامع عصیانگر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 17 - 12

12- ربوبیت خداوند، مقتضی مجازات جوامع فاسد و عصیانگر بر اساس علم و آگاهی است.

و کم أهلکنا... و کفی برک بذنوب عباده خبیرًا بصیرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 9 - 3

3 - جوامع عصیانگر و متمرّد از فرمان های خدا و پیامبران، در معرض رویه رو شدن با پیامد های سنگین کردار خویش و دچار شدن به

فرجامی خسارت بار

فذاقت وبال أمرها و كان عقبه أمرها خسراً

ص: 81

168- زمینه کیفر جوامع فاسد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 17 - 12

12- ربوبیت خداوند ، مقتضی مجازات جوامع فاسد و عصیانگر بر اساس علم و آگاهی است .

و کم أهلكنا . . . و كفى برّك بذنوب عباده خبيراً بصيراً

169- زمینه هدایت جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 122 - 12

12 - کسب معارف دینی ، مقدمه ای برای انذار و هدایت جامعه است .

ليتفقها في الدين ولينذروا قومهم إذا رجعوا إليهم

170- زمینه هلاکت جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 58 - 4

4- جرم پیشگی و تبه کاری ، زمینه ساز هلاکت و نابودی جوامع بشری

قالوا إنا أرسلنا إلى قوم مجرمين

171- زمینه هلاکت جوامع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 74 - 5

5- جوامع مبتلا به انحرافات جنسی و همجنس بازی ، در معرض نابودی و عذاب الهی

و جاء أهل المدينة . . . قال إن هؤلاء ضیفی فلاتقضون . . . فأخذتهم الصيحة . . . فجعلن

172- زن در جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 82

2 - آل عمران - 3 - 36 - 5

5 - تفاوت صلاحیت زن و مرد در عصر تولد مریم ، برای احراز مشاغل و مسؤولیت های اجتماعی

ربّ ائی وضعتها ائتی . . . و لیس الذکر کالائتی

بنابراینکه «لیس الذکر کالائتی»، کلام مادر مریم باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 61 - 15

15 - جواز حضور زنان همراه مردان ، در مسائل مهم اجتماعی

و نساءنا و نساءکم

173- زیانکاری جوامع عصیانگر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 9 - 3، 2

2 - جوامعی که از فرمان های خدا و پیامبران سرباز زدند ، به فرجامی خسارت بار گرفتار شدند .

و کان عقبه امرها خسراً

3 - جوامع عصیانگر و متمرّد از فرمان های خدا و پیامبران ، در معرض روبه رو شدن با پیامد های سنگین کردار خویش و دچار شدن به

فرجامی خسارت بار

فذاقت و بال امرها و کان عقبه امرها خسراً

174- ساختار جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 205 - 5

5 - ارزش و اهمیّت کشاورزی و نیروی انسانی و نقش آن در قوام جامعه

و اذا تولی . . . و یهلک الحرث و النسل

از اینکه نابود ساختن این دو، فساد در زمین معرفی شده، اهمیت و ارزش آن به دست می آید.

175- سازندگی جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 120 - 21

ص: 83

21 - همه حرکت های دینی ، حتی مبارزه و جهاد ، در راه سازندگی و احسان به جامعه بشری است .

لا یصیبهم ظمأ ولا نصب ولا مخمصة فی سبیل الله .. إن الله لا یضیع أجر المحسن

176- سعادت جامعه دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 200 - 19

19 - پیروزی و سعادت جامعه ایمانی ، در گرو ایجاد پیوند و ارتباط با یکدیگر

و رابطوا .. لعلکم تفلحون

177- سلامت اقتصاد جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 188 - 12

12 - نقش بسزای قاضیان در سلامت اقتصاد جامعه و حفظ حقوق مردم

و لاتأکلوا أموالکم بینکم بالباطل و تدلوا بها إلی الحکام .. و أنتم تعلمون

178- سنتهای اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 16 - 8

8- جامعه و تحولات آن ، دارای سنت و قانونمندی مشخصی است .

و إذا أردنا أن نهلك .. ففسقوا فیها ... فدمرناها

«قریه» در لغت به معنای مجتمع انسانی است (مفردات راغب). اینکه خداوند می فرماید: «وقتی ثروتمندان و مرفهین جامعه فاسق شدند، سخن ما درباره آنان قطعی می شود» (فحق علیها القول); حکایت از آن دارد که تحولات جامعه، دارای قانون مشخصی است.

179- سنتهای حاکم بر جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 137 - 4

4 - ضرورت کند و کاو در تحولات و حوادث اجتماعی - تاریخی برای شناسایی قوانین و سنت های حاکم بر جوامع

ص: 84

قد خلت من قبلکم سنن فسیروا فی الارض فانظروا کیف کان عاقبه المکذبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 138 - 3,5

3 - توجه به سنت های الهی در جوامع بشری و سرنوشت شوم تکذیب کنندگان ، روشنگر مردم است .

قد خلت من قبلکم سنن . . . هذا بیان للناس

بنابر اینکه «هذا»، اشاره به معارفی باشد که در آیه قبل (قد خلت . . .) بیان شده است.

5 - توجه به سنت های الهی در جوامع بشری و سرنوشت شوم تکذیب کنندگان ، هدایتگر تقوایستگان و پندی برای آنان

قد خلت من قبلکم سنن . . . هدی و موعظه للمتقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 115 - 2

2 - سنت الهی ، بر استمرار هدایت و ادامه فیض و نعمت های خویش بر جوامع انسانی قرار گرفته است .

ما کان الله لیضل قوماً بعد إذ هدیهم

واژه «قوماً» ممکن است اشاره به این مطلب باشد که سنت یاد شده، مربوط به جامعه بشری است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 129 - 1,2

1 - خداوند ، در تدبیر امور جوامع و امت ها ، سنت ها و قوانین محکم و ثابتی قرار داده است .

و لولا کلمه سبقت من ربک

مقصود از «کلمه» در این آیه - به مناسبت بحث در باره جوامع و مهلت به آنها - سنت های الهی و قوانین حاکم بر تاریخ و جوامع است.

2 - سرنوشت امت های کفرپیشه و هلاکت و بقای آنان ، دارای سنت ها و قوانین معین و زمان های مشخص

کم أهلکننا قبلهم . . . و لولا کلمه سبقت من ربک لکان لزاماً

به قرینه آیه قبل که در باره هلاکت جوامع کفرپیشه است، مفاد «لولا- کلمه. . .» این است که خداوند، زمان عذاب کافران و نیز دیگر

معیارهای آن را مشخص ساخته و آنها را از پیش تعیین کرده است.

180- سوء استفاده از محبوبان جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 88 - 12

12 - بهره گیری از شخصیت های محبوب جامعه و وابسته نشان دادن افکار و رفتار خویش به آنان ، از ترفند های رهبران ضلالت است .

فقالوا هذا .. إله موسى فنسى

ص: 85

181- شخصیت جوامع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 134 - 7

7 - هر جامعه و امتی ، دارای حیات ، مرگ و شخصیتی مستقل

تلک أمه قد خلت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 141 - 7

7 - هر جامعه و امتی دارای حیات ، مرگ و شخصیتی مستقل

تلک أمه قد خلت

182- شرایط اصلاح جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 152 - 5

5- اصلاح جوامع بشری ، تنها در پرتو رهبری دین و پیامبران میسر است .

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا . و لا تطيعوا أمر المسرفین . الذین یفسدون فی الأرض

183- شرایط رهبری جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 124 - 13

13 - لزوم آزمون و احراز شایستگی افراد ، قبل از انتخاب آنان برای مدیریت و رهبری جامعه

و إذ ابتلی ابرهیم ربه بکلمت فاتمهن قال إنی جاعلک للناس إماماً

184- شناخت عوامل انقراض جوامع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - شناخت تاریخ و عوامل پیشرفت و انقراض جامعه ، در جهت دهی صحیح به حرکت های اجتماعی ، نقش مؤثر دارد .

ص: 86

فنجینه ... و جعلنهم خلف و أغرقنا الذين كذبوا بآيتنا فانظر كيف كان عقبه المنذر

185- شناخت عوامل رشد جوامع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 73 - 10

10 - شناخت تاریخ و عوامل پیشرفت و انقراض جامعه ، در جهت دهی صحیح به حرکت های اجتماعی ، نقش مؤثر دارد .

فنجینه ... و جعلنهم خلف و أغرقنا الذين كذبوا بآيتنا فانظر كيف كان عقبه المنذر

186- ضعف جامعه دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 66 - 4

4 - بروز ضعف در جامعه ایمانی صدر اسلام ، موجب تخفیف حکم پایداری در برابر دشمنان شد .

الئن خفف الله عنکم و علم أن فیکم ضعفا

187- طبقات اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 151 - 4

4 - خطر پیدایش طبقه مسرف و متجاوز ، در شرایط رفاه و توانمندی اقتصادی جامعه و تسلیم شدن توده های ناآگاه در برابر آنان

فی جنّات و عیون . و زروع و نخل ... و لاتطیعوا أمر المسرفین

از ارتباط عبارت «فی جنّات و عیون» با «و لاتطیعوا أمر المسرفین» می توان استفاده کرد که در محیط رفاه و ثروت، رهبران اسراف گر ظهور می کنند و توده های ناآگاه نیز به اطاعت از آنان، گردن می نهند.

188- طبقات اجتماعی صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 28 - 1,10

1- پیامبر (صلی الله علیه و آله) در ابلاغ پیام الهی به مردم، با مؤمنانی تهیدست و دنیاگرایانی رفاه مند، مواجه بود.

و اصبر نفسک مع الذین یدعون ربّهم . . . و لاتطع من أغفلنا قلبه

از تعبیر «ترید زینه الحیاه الدنیا» استفاده می شود که در آیه، دو گروه، با دو مشخصه، یاد شده اند: نخست، مؤمنان خالصی که از

ص: 87

زینت دنیا بی بهره بودند و گروه دوم، کسانی که زینت دنیایی داشتند.

10- توجه به ربوبیت خداوند ، سوق دهنده آدمی به استغاثه و دعا به درگاه او است .

یدعون ربهم

189- طبقات جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- بقره - 2 - 253 - 17

17 - ایمان و کفر ، محور طبقه بندی افراد جامعه

فمنهم من امن و منهم من کفر

190- ظلم به جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 36 - 9

9- شکستن حرمت ماه های حرام (پرداختن به جنگ در آن) ، ظلم به خویش و جامعه بشری است .

فلا تظلموا فیهن أنفسکم

191- ظلم به جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- مائده - 5 - 11 - 2

2- تلاش دشمنان اسلام برای تجاوز به حریم جامعه اسلامی در صدر اسلام

اذ هم قوم ان یسطوا الیکم ایدیهم

192- عبودیت در جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 77 - 8

8 - اقامه نماز، عبودیت و بندگی خدا و انجام کار های نیک، مشخصه های جامعه اسلامی

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا .. و افعلوا الخير

ص: 88

193- عدالت در جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 58 - 21

21 - حاکمان ، عهده دار اجرای عدالت در جامعه

و اذا حکمتکم بین الناس ان تحکموا بالعدل

امام باقر (ع) درباره آیه فوق فرمود: ... انهم هم الحکام او لا ترى انه خاطب بها الحکام.

غیبت نعمانی، ص 25، باب ما جاء فی الامامه و الوصیه ; تفسیر برهان، ج 1، ص 380، ح 5 ; تفسیر عیاشی، ج 1، ص 247، ح 154، 167 ; الدر المنثور، ج 2، ص 571.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 8 - 7

7 - لزوم نظارت مؤمنان بر اجرای قسط در جامعه *

کونوا قومین لله شهداء بالقسط

«شاهد» در لغت به معنای حاضر آمده است. بنابراین حضور مؤمنان به قسط، به معنای نظارت آنان بر اجرای قسط است.

194- عذاب جامعه فاسق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 165 - 12

12 - نهی از منکر مایه رهایی یافتن از عذاب های تعیین شده برای جوامع گنهکار است .

أنجینا الذین ینهون عن السوء و أخذنا الذین ظلموا بعذاب بئیس

195- عذاب جامعه گناهکار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - عذاب سهمگین خداوند در انتظار جوامع مختلف از قوانین دین و پذیرنده ولایتهای غیر خداوند

و لا تتبعوا من دونه . . . و کم من قریه أهلکنها

بیان هلاکت جوامع پیشین پس از فرمان به رعایت قوانین دین و سرپیچی از ولایت غیر خدا «اتبعوا ما أنزل الیکم . . .»، بیانگر آن است که عذاب امتهای پیشین به سبب تخلف آنان از این فرمان بوده است.

ص: 89

196- عذاب جامعه مجرم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 147 - 12

12 - جامعه مجرم خود را از شمول رحمت خداوند محروم و سزاوار عذاب او می گرداند.

و لا یرد بأسه عن القوم المجرمین

«بأس» در لغت به معنای شدت است و در این آیه کنایه از عذاب است.

197- عذاب جوامع عصیانگر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 8 - 5

5 - جوامعی که از فرمان های خدا و رسولان او، سرپیچی کردند، مورد محاسبه سخت الهی و عذاب ناشناخته و ناخوشایند (عذاب استیصال) قرار گرفتند.

فحاسبنها حساباً شدیداً و عدّبنها عذاباً نکرّاً

«نکر» (مرادف «منکر») به معنای شیء ناخوشایند و ناشناخته است.

198- عذاب جوامع فاسد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 16 - 11

11- عذاب جامعه فسادگر، آن چنان شدید است که مایه نابودی و هدم کامل آن می شود.

ففسقوا فیها فحقّ علیها القول فدمّرتها تدمیراً

199- عذر جامعه فاسد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 164 - 14

14 - تنها مصلحان و نهی کنندگان از منکر در جوامع فسادپیشه ، دارای عذری قابل قبول در پیشگاه خداوند هستند .

لم تعظون قوماً .. قالوا معذره إلی ربکم

ص: 90

200- عظمت جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 46 - 7

7 - جامعه ایمانی در صدر اسلام پس از پیکار بدر برخوردار از ابهت و قوتی چشمگیر، حتی در نظر دشمنان

و تذهب ریحکم

201- عفت جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 5 - 28

28 - اهتمام اسلام به عفت و پاکدامنی جامعه

و المحصنت من المؤمنت و المحصنت . . . محصنین غیر مسفحین و لا متخذی اخدان

202- عوامل اتحاد جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 46 - 6

6 - اطاعت از خدا و رسول در پی دارنده وحدت و عظمت جامعه اسلامی

و أطيعوا الله . . . و لاتنزعوا فتشلولوا و تذهب ریحکم

برحذر داشتن اهل ایمان از نزاع و اختلاف، پس از فراخوانی آنان به اطاعت از خدا و رسول می تواند اشاره به این معنا داشته باشد که تنها راه برای دور ماندن از نزاعها و اختلافات، پیروی کردن از خدا و رسول اوست.

203- عوامل اصلاح جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 187 - 7

7 - ضرورت وجود مبلغان و تبیین کنندگان کتب آسمانی در جامعه

و اذ اخذ الله ميثاق الذين اوتوا الكتب لتبيننه للناس

گرفتن میثاق از عالمان و تأکید خداوند بر لزوم تبیین آن برای مردم، مبین مطلب فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 71 - 16

ص: 91

16 - نقش سازنده ایمان در اصلاح فرد و جامعه و زدودن فقر و فساد از سیمای جامعه بشری

المؤمنون ... یأمرون بالمعروف ... و یؤتون الزکوة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 122 - 17

17 - هدف از تبلیغ و انذار جامعه ، دور داشتن آن از فساد و تباهی است .

و لینذروا ... لعلهم یحذرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 115 - 3

3 - نقش تعیین کننده انذار و هشدار ، در هدایت و اصلاح جامعه های بشری

إن أنا إلا نذیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 77 - 23،24

23 - نقش تعیین کننده ثروت ، در صلاح و فساد جامعه

و لاتبع الفساد فی الأرض

24 - لزوم به کارگیری ثروت در راه اصلاح جامعه

و لاتبع الفساد فی الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 6 - 7

7 - اصلاح و تربیت دینی اعضای خانواده ، زیر بنا و خشت اول اصلاحات در جامعه

قوا أنفسکم و أهلیکم نارًا

از فرمان خداوند به مؤمنان، مبنی بر تربیت و اصلاح اعضای خانواده خود - با آن که آنان وظیفه جهاد با کافران و منافقان را نیز برعهده

دارند (آیه 9 همین سوره) - می توان مطلب یاد شده را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 15 - 9

9 - تأثیر کلیدی رهبران سیاسی و نظام اجتماعی ، در ایمان یا کفر و صلاح یا فساد جامعه

كما أرسلنا إلى فرعون رسولا

ص: 92

204- عوامل افساد جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 34 - 3

3- ویرانی شهرها، تباهی جامعه و ذلت عزّتمندان، نتیجه همیشگی سلطه شاهان بر کشور بیگانه

إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا وَجَعَلُوا أَعْرَجهَ أَهْلِهَا أُذْلهَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 77 - 23

23 - نقش تعیین کننده ثروت، در صلاح و فساد جامعه

و لا تبغ الفساد فی الأرض

205- عوامل انحراف جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- بقره - 2 - 257 - 11

11 - حاکمیت طاغوت، منحرف کننده جامعه، به سوی ظلمت ها و تباهیها

اولیاءوهم الطّاغوت یخرجونهم من النّور الی الظّلمات

206- عوامل انحطاط جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 195 - 6

6 - ترک جهاد و دفاع، موجب هلاکت و سقوط جامعه اسلامی است.

قتلوا فی سبیل اللّهِ... و لا تلقوا بأیدیکم الی التهلکة

در برداشت فوق جمله «لا تلقوا...» در ارتباط با جمله «قاتلوا فی سبیل اللّهِ» معنا شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

28 - سرکشی و ظلم (بغی) عالمان دین ، مانع تحقق اهداف انبیا (اتحاد مردم بر اساس دین حق)

و ما اختلف فيه الا الذين اوتوه من بعد ما جاءتهم البينات بغياً بينهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

27 - فقدان زمامدار الهی در یک جامعه، موجب پراکندگی صفوف آن جامعه و تسلط اجانب بر آنان *

من بعد موسی . . . و قد أخرجنا من ديارنا

درخواست بنی اسرائیل از پیامبر خویش برای تعیین زمامداری الهی، حاکی است که چنین مقامی در میان آنها نبوده و در نتیجه، سلطه ستمگرانی را به دنبال داشته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 275 - 3

3 - رباخواری، موجب انحراف و نابسامانی نظام اقتصادی جامعه می گردد.

الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 282 - 39

39 - مراعات نکردن عدالت در حقوق افراد جامعه و بی ثباتی در تعیین حدود روابط اقتصادی، از عوامل مفسده انگیز در روابط اجتماعی

ذَلِكُمْ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ وَأَقْوَمُ لِلشَّهَادَةِ وَأَدْنَىٰ أَلَّا تَرْتَابُوا

چون «ذَلِكُمْ أَقْسَطُ . . .» بیان علت احکام ذکر شده است، نشانگر یک قاعده کلی است. یعنی عدالت اجتماعی و ثبات حدود و روابط اقتصادی، یک اصل و قانون است که با عدم رعایت آن، جامعه رو به فساد خواهد رفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 21 - 16

16 - کشتن انبیای الهی و عدالتخواهان، موجب گرفتاری جامعه به مشکلات توانفرساست.

وَيَقْتُلُونَ النَّبِيِّينَ بِغَيْرِ حَقٍّ . . . فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ

بنابراینکه «فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ»، نظر به مشکلات دنیوی و اخروی داشته باشد؛ به قرینه آیه بعد که می فرماید: «حَبَطَتِ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 103 - 22,23

22 - جامعه جزیره العرب در عصر بعثت پیامبر (صلی الله علیه و آله)، به خاطر تفرقه و نزاع، در معرض نابودی و هلاکت

و کنتم علی شفا حفره من النار

بنابراینکه «النار»، استعاره از هلاکت و نابودی باشد.

23 - تفرقه و دشمنی افراد یک جامعه با یکدیگر، قراردهنده آن جامعه، بر لبه پرتگاه نابودی و هلاکت

اذ کنتم اعداء فآلف بین قلوبکم . . . و کنتم علی شفا حفره من النار

بنابراینکه «النار»، استعاره از هلاکت و نابودی به واسطه نزاعها و کشمکشها باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 94

3 - آل عمران - 3 - 118 - 19

19 - مناسبات صمیمانه جامعه اسلامی با بیگانگان ، هموارکننده نفوذ ایشان در آن جامعه و اخلال در آن

لا تتخذوا بطنه من دونکم لا یألونکم خیالاً

جمله «لا یألونکم .. .»، بیان علت برای «لا تتخذوا...» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 144 - 10

10 - خطر ارتداد و واپسگرایی برای جامعه ، پس از فقدان رهبر دینی آن جامعه

و ما محمد الا رسول قد خلت من قبله .. افین مات او قتل انقلبتم علی اعقابکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 160 - 12

12 - تکیه بر غیر خدا ، موجب خذلان و خواری جوامع بشری

وان یخذلکم فمن ذا الذی ینصرکم .. و علی الله فلیتوکل المؤمنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 28 - 3

3 - شکستن حریم قوانین الهی در روابط جنسی ، رنج آفرین و موجب مشقت برای جوامع انسانی است .

و یرید الذین یتبعون الشهوات .. یرید الله ان یخفف عنکم

چنانچه رعایت احکام الهی در ازدواج موجب سبکباری باشد، زیر پا گذاردن آن قوانین، رنج آور و مشقتبار خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 29 - 11

11 - جابجایی نامشروع و باطل اموال در جامعه ، موجب تباهی و نابودی آن جامعه

لا تاکلوا .. ولا تقتلوا انفسکم

جمله «و لا تقتلوا» می تواند بیانگر علت حکم در معطوف علیه، یعنی جمله «لا تاكلوا» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 26 - 11

11 - بی گناهان جامعه، در خطر گرفتار آمدن به کیفر گناهکاران

قال فانها محرمة عليهم اربعين سنه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 4 - 7

7 - تخلف جوامع از فرامین خدا، موجب سقوط معنوی آن جوامع و زمینه ساز گرفتاری آنان به عذاب دنیوی (عذاب استیصال).

ص: 95

و لاتتبعوا .. و کم من قریه أهلکنها

برداشت فوق بر این اساس است که «فاء» در «فجاءها» بیانگر ترتیب باشد. بر این مبنا مراد از هلاکت، هلاکت معنوی خواهد بود. یعنی جوامعی در گذشته منحرف شدند و پس از آن گرفتار عذاب الهی گشتند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 79 - 8

8 - جوامع بی اعتنا به پیام های الهی و بیزار از خیرخواهی نصیحت گران ، در خطر هلاکت و نابودی

فأخذتهم الرجفة .. نصحت لكم و لكن لاتحبون النصحين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 84 - 5

5 - جوامع مبتلا به لواط و فحشا ، جوامعی مجرم و در معرض نابودی با عذاب های سخت الهی

فانظر کیف کان عقبه المجرمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 28 - 8

8 - رهبران و سردمداران کفر و شرک در مکه ، افرادی ناسپاس و عامل اصلی سقوط و بدبختی مردم بودند .

ألم تر إلى الذین بدّلوا نعمت الله کفرًا و أحلّوا قومهم دار البوار

با توجه به اینکه آیه فوق در مکه نازل شده است، می توان استفاده کرد که مصداق مورد نظر آیه «الذین بدّلوا .. و أحلّوا قومهم» سران کفر و شرک، همچون ابوجهل و ابولهب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 66 - 5

5 - فراگیری جرم و جنایت در جامعه ، موجب انحطاط و زوال آن خواهد شد .

إنّا أرسلنا إلى قوم مجرمین .. أن دابر هؤلاء مقطوع مصبحین

از اینکه ملائکه عذاب قوم لوط به آن حضرت اعلام می کنند که: «آن دابره‌ؤلاء مقطوع» (نسل آن قوم قطع می شود) و نمی گویند: نسل گنهکاران قطع می شود و نیز در آیه بعد کار «آمدن» به همه اهل شهر نسبت داده شده (و جاء أهل المدینه)، حاکی است که همه مردم شهر قوم لوط آلوده به گناه بوده اند. تعبیر «مجرم» از آنان و نجات خانواده لوط (ع) از عذاب به جز همسر او نیز مؤید برداشت فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 96 - 10

10 - تسویلات نفس (زیبانمایی کارهای زشت و ناروا) ، خطری در کمین افراد و جوامع

و کذلک سوّلت لی نفسی

ص: 96

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 18 - 25 - 12

12 - جامعه بی خیر از تعالیم دینی و از یادبرنده خدا، در معرض هلاکت و محکوم به نابودی است.

حتّٰی نسوا الذکر و کانوا قومًا بورًا

برداشت فوق، از تقدم جمله «حتّٰی نسوا الذکر» بر «کانوا قومًا بورًا» و ارتباط میان آن دو، استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 36 - 7

7 - تکذیب آیات خداوند و نپذیرفتن دعوت انبیا، در پی دارنده سقوط و نابودی جوامع بشری

فقلنا اذہبا الی القوم الذین کذبوا بآیتنا فدمرناہم تدمیرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 14 - 27 - 9

9 - فسادگری، ریشه بلاها و تباهی های جامعه فرعونى

فانظر کیف کان عقبہ المفسدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 52 - 3

3 - ظلم و گناه، بنیان برافکن جوامع بشری

يقوم لم تستعجلون بالسیئہ قبل الحسنہ. .. فتلك بیوتهم خاویہ بما ظلموا

ثمودیان، به صورت جامعه ای متشکل بودند که در نتیجه ظلم و گناه خود به گونه دسته جمعی و فراگیر هلاک شدند و این نشان می دهد که هر جامعه ای که معصیت و ستم در آن رواج پیدا کند، در معرض خطر نابودی قرار می گیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 4 - 13

13 - تفرقه میان مردم و افزایش بسیار و نامتعادل زنان بر مردان در یک جامعه، از عوامل فساد و تباهی آن جامعه و مردم

جعل أهلها شیعاً يستضعف طائفه منهم یدبّح أبناءهم و يستحیی نساءهم إنّه کان من المّف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 38 - 15

15- نقش ثروت اندوزی و عدم انفاق، در زوال جامعه و پیدایش تحولات ویرانگر اجتماعی *

تدعون لتتفقوا .. و إن تولّوا یستبدل قومًا غیرکم

برداشت یاد شده بدان احتمال است که تعبیر «یستبدل قومًا غیرکم» اشاره به یکی از سنت های اجتماعی خداوند داشته باشد؛ زیرا امت های گرفتار در انحرافات اقتصادی، از درون پوسیده و یا به وسیله ملتی دیگر مقهور می شوند.

ص: 97

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 44 - 7

7 - تکذیب قرآن و معاد ، از عوامل و زمینه های سقوط تدریجی جوامع بشری

سنستدر جهنم من حیث لایعلمون

207- عوامل انحطاط جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 149 - 7,8

7 - ارتداد و واپسگرایی جامعه ایمانی و پیروی آنان از کفرپیشگان ، حرکتی زیانبار و خسارت آفرین

ان تطیعوا الذین کفروا یردّوکم علی اعقابکم فتتقلبوا خاسرین

8 - از دست دادن ارزش های اصیل ایمانی ، از پیامد های تبعیّت از کفرپیشگان

ان تطیعوا... فتتقلبوا خاسرین

از مصادیق روشن خسارت جامعه ایمانی، از دست دادن ارزشهای اسلامی و ایمانی است.

208- عوامل انحطاط جوامع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 28 - 5

5- نقش مؤثر و محوری رهبران و سردمداران فاسد در سقوط و نابودی ملت ها و جامعه های بشری

ألم تر إلی الذین... وأحلّوا قومهم دار البوار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 10 - 7

7 - جامعه های گرفتار بی بند و باری جنسی (بی عفتی و زناکاری) ، در معرض زوال و نابودی است .

ولولا فضل الله علیکم ورحمته و أنّ الله تواب حکیم

برداشت فوق بر اساس این احتمال است که جمله «ولولا فضل الله عليكم..» به تقدیر «ولولا فضل الله عليكم... لا ختل نظام حیاتکم و لهلکتکم» باشد؛ یعنی، «اگر فضل و رحمت خدا نبود... نظام زندگی شما - با وجود همه فساد و بی بند و باری - از هم می پاشید و شما نابود می شدید».

ص: 98

209- عوامل انقراض جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 58 - 6

6 - سرمستی و غرور ناشی از نعمت و رفاه فراوان ، از عوامل هلاکت جوامع بشری است .

و کم أهلکنا من قریه بطرت معیشتها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 19 - 8

8 - کفران نعمت های الهی ، در پی دارنده گسیختگی زمام جامعه و از هم فروپاشی آن

واشکروا له... فأعرضوا... و مزقنهم کلّ ممزق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 34 - 2

2 - اراده الهی ، محرک اصلی عوامل طبیعی در انهدام جوامع حق ستیز

إنا أرسلنا علیهم حاصباً

تأکید بر انتساب یافتن عذاب و کیفر به مبدأ الهی (إنا أرسلنا)، بیانگر مطلب یاد شده است.

210- عوامل انقراض جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 39 - 3

3 - تخلف از جنگ با دشمنان اسلام و جامعه اسلامی ، موجب نابودی جامعه اسلامی و سقوط آن *

إلا تنفروا یعذبکم... و یتبدل قوماً غیرکم

«نفر» به معنای خروج برای امر مهیج و تحریک آمیز است که بیشتر در مورد خروج برای جنگ به کار می رود و فعل مجزوم «یعذب» و

«یتبدل» جواب شرط برای «لاتنفروا» است. بنابراین پیام آیه چنین می شود: اگر مسلمانان به جنگ نروند عذاب می شوند و نابود خواهند

شد و مردم دیگری به جای آنان خواهند نشست.

211- عوامل انقراض جوامع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 6 - 9

9- کفر موجب هلاکت بسیاری از جوامع گذشته، در عین قدرتمندتر بودن آنها از کافران عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله)

ألم یروا کم أهلکنا من قبلهم من قرن مکنهم فی الأرض ما لم نمکن لکم

ص: 99

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 47 - 5

5 - ظلم موجب نابودی و هلاکت اقوام است.

هل يهلك إلا القوم الظلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 28 - 5

5- نقش مؤثر و محوری رهبران و سردمداران فاسد در سقوط و نابودی ملت ها و جامعه های بشری

ألم تر إلى الذين... وأحلّوا قومهم دار البوار

212- عوامل ایمان جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 15 - 9

9 - تأثیر کلیدی رهبران سیاسی و نظام اجتماعی ، در ایمان یا کفر و صلاح یا فساد جامعه

كما أرسلنا إلى فرعون رسولا

213- عوامل تحولات اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 11 - 10، 8، 6

6- خداوند در پی تحوّل و تغییر در گرایش ها و رفتار های جوامع بشری ، وضعیّت و سرنوشت آنان را تغییر می دهد .

إن الله لا يغير ما بقوم حتى يغيروا ما بأنفسهم

8- انسان دارای نقشی بسزا در وضعیّت اجتماعی و معیشتی و سرنوشت خویش

إن الله لا يغير ما بقوم حتى يغيروا ما بأنفسهم

10- جوامع بشری در رقم زدن سرنوشت خویش نه مستقل از اراده خداوندند و نه مجبور از ناحیه او

إن الله لا يغير ما بقوم حتى يغيروا ما بأنفسهم

جمله «إن الله لا يغير ما بقوم» تغییر دهنده و از میان برنده را خدا می داند و عبارت «حتى يغيروا ما بأنفسهم» انسانها را در رقم زدن سرنوشت خویش دخیل می شمرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 6 - 11

ص: 100

11- خداوند ، خواست و اراده خویش را در تحولات اجتماعی ، از طریق اسباب طبیعی انجام می دهد .

و آمدنکم بأمول و بنین و جعلنکم أكثر نفیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 51 - 8

8 - نقش شخصیت ها در رویداد های تاریخی و اجتماعی

ثم اتخذتم العجل من بعده

آوردن کلمه «من بعده» - که مراد از آن غیاب موسی است - به این نکته اشاره دارد که: تا موسی در میان بنی اسرائیل حضور داشت، آنان به شرک گرایش پیدا نکردند و این گویای نقش شخصیتها در رویدادهای مهم تاریخی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 92 - 6

6 - نقش شخصیت ها در رویداد های تاریخی و اجتماعی

لقد جاء کم موسی . . . ثم اتخذتم العجل من بعده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 53 - 11

11 - تأثیر عقاید و اعمال امت ها در تحولات اجتماعی آنان

ذلک بأن اللّٰه لم یک مغیرا نعمه أنعمها علی قوم حتی یغیروا ما بأنفسهم

214- عوامل تشکیل جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 205 - 5

5 - ارزش و اهمیّت کشاورزی و نیروی انسانی و نقش آن در قوام جامعه

و اذا تولی . . . و یهلک الحرث و النسل

از اینکه نابود ساختن این دو، فساد در زمین معرفی شده، اهمیت و ارزش آن به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 140 - 4

4 - جامعه ای که دارای یک ایده و آرمان باشد، به منزله یک پیکر است.

ان یمسسکم قرح فقد مسّ القوم قرح مثله

چون خداوند جراحتهای وارد شده به گروهی از مسلمانان و یا کافران را به تمام آنها نسبت داده است، با اینکه قطعاً یکایک افراد مجروح نشدند، معلوم می شود که از نظر قرآن هر جامعه ای که دارای آرمانی واحد باشد، به منزله یک پیکر است.

ص: 101

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 5 - 9

9 - ثروت ها و اموال ، وسیله برپایی و قوام جامعه

اموالکم الّتی جعل اللّٰه لکم قیاماً

کلمه «قیاماً»، به معنی برپادارنده است. (لسان العرب).

215- عوامل تشکیل جامعه دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 63 - 12

12 - نقش اساسی عالمان و دانشمندان دینی در ساختار دینی و اخلاقی جامعه

لبس ما کانوا یصنعون

216- عوامل حیات جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 179 - 3، 1

1 - قانون قصاص و اجرای آن موجب حیات جامعه اسلامی است .

و لکم فی القصاص حیوه

3 - بهره مندان از خرد ناب ، توانا بر درک فلسفه قانون قصاص (حیات جامعه)

و لکم فی القصاص حیوه یا ولی الألب

زندگی در پرتو قانون قصاص و اجرای آن، برای همه جامعه اسلامی است نه خصوص خردمندان. بنابراین مخاطب قرار دادن اولی الألباب (دارندگان خرد ناب) در بیان حقیقت مذکور، اشاره به این دارد که: درک آن حقیقت در خور خردی ناب است.

217- عوامل ذلت جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - افزایش نامتعادل تعداد زنان بر مردان در یک جامعه ، در پی دارنده ضعف و زبونی آن

يستضعف طائفه منهم . . . و يستحيى نساءهم

برداشت یاد شده از آن جا است که خداوند، زنده گذاشته شدن دختران بنی اسرائیل را، یکی دیگر از نمودهای زبون سازی فرعون

ص: 102

به شمار آورده است.

218- عوامل رشد اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 112 - 16

16- دستیابی جامعه به امنیت، رشد و رفاه اقتصادی و یا ابتلای آن به فقر، گرسنگی، ناامنی و ترس، در گرو اعمال افراد آن جامعه است

و ضرب الله مثلاً قریه كانت ءامنه مطمئنه .. فكفرت بأنعم الله فأذقها الله لباس

219- عوامل رشد جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- بقره - 2 - 213 - 11، 13

11 - جامعه بشری، نیازمند بعثت پیامبران برای حل اختلافات (هدایت جامعه)

فبعث الله النبيين .. ليحكم بين الناس فيما اختلفوا فيه

13 - حکومت، داوری و حل اختلافات مردم، از اهداف بعثت پیامبران و نزول کتاب های آسمانی

و أنزل معهم الكتاب بالحق ليحكم بين الناس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- بقره - 2 - 232 - 11، 13، 20

11 - جلوگیری نکردن از ازدواج زنان مُطلَّقه، موجب رشد و طهارت فزونتر برای جامعه

و اذا طَلَّقْتُم النِّسَاءَ .. فلا تعضلوهنَّ ... ذلکم ازکی لکم و اطهر

13 - قوانین الهی برای رشد و طهارت جامعه، مفیدتر از قوانین و رسوم مردم است.

و اذا طَلَّقْتُم النِّسَاءَ .. فلا تعضلوهنَّ ... ذلکم ازکی لکم و اطهر

20 - قوانین الهی، برای اصلاح و پاکسازی خانواده و جامعه

فلا تعضلوهنَّ ان ينكحن . . . ذلکم ازکی لکم و اطهر و اللّٰه یعلم و انتم لا تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 246 - 18

18 - پیکار در راه خداوند ، عزّت بخش و رهاکننده جامعه از قید تجاوز و اسارت

و ما لنا الا نقاتل فی سبیل اللّٰه و قد اخرجنا من دیارنا و ابنائنا

ص: 103

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 277 - 13

13 - ایمان و عمل صالح به ویژه نماز و زکات زمینه نفی ربا در جامعه

يُمَحِّقُ اللَّهُ الرَّبُّوَا .. اٰمَنُوْا وَعَمَلُوا الصّٰلِحٰتِ

ذکر این آیه پس از آیات قبل (در مورد ربا) رهنمودی است برای از بین بردن ربا در جامعه.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 7 - 14

14 - سلامت تفکر و حرکت جامعه ، در گرو سلامت قلبها

فَاَمَّا الَّذِيْنَ فِيْ قُلُوْبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُوْنَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَاْوِيْلِهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 21 - 19

19 - تأمین سعادت جامعه در پرتو ایمان ، خدمات انبیا و تلاش عدالتخواهان است .

اِنَّ الَّذِيْنَ يَكْفُرُوْنَ .. فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابِ الْيَمِّ

نبود ایمان، انبیا و مصلحان در جوامع موجب رنج و بدبختی است، معلوم می شود وجود آنها زمینه ساز سعادت خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 103 - 25

25 - رهایی از آتش تفرقه و دشمنی میان افراد یک جامعه ، نعمتی الهی

وَ اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ اِذْ كُنْتُمْ اَعْدَاءً .. وَ كُنْتُمْ عَلٰى شَفَا حَفْرِهِ مِنَ النَّارِ فَاَنْقَذَ

جمله «کنتم علی»، عطف است بر «کنتم اعداء». در نتیجه هر یک بیانی است از نعمت الهی.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 104 - 11

11 - نقش بنیادین دعوت به خیر و امر به معروف و نهی از منکر، در رستگاری جامعه

و لتکن منکم ائمه . . . و اولئک هم المفلحون

بنابراینکه مشارالیه «اولئک» جامعه اسلامی باشد؛ یعنی تنها خود امرکنندگان به معروف و نهی کنندگان از منکر رستگار نیستند، بلکه افراد جامعه بخاطر وجود چنین افرادی بهره مند از رستگاری هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 110 - 5,6,8

5 - ایمان به خدا و اصلاح جامعه (امر به معروف و نهی از منکر) ، دو عامل رُشد جوامع انسانی

کنتم خیر ائمه أخرجت للناس تأمرون . . . و تؤمنون بالله

رشد و تکامل جوامع از مصادیق خیر است و آیه فوق، خیر بودن امت را منوط به ایمان و اصلاح اجتماع (امر به معروف و نهی

ص: 104

از منکر) کرده است.

6- امر به معروف و نهی از منکر، وظیفه عمومی جامعه اسلامی برای رشد خویش

کنتم خیر امة اخرجت للناس تأمرون .. و تؤمنون بالله

از مصادیق بارز «خیر» برای جامعه، رشد آن جامعه است.

8- ایمان مصلحان (امرکنندگان به معروف و نهی کنندگان از منکر) به خداوند، شرط اعتلای جامعه

کنتم خیر امة .. و تؤمنون بالله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 123 - 11

11- یادآوری وضعیت نابهنجار یک جامعه در هنگام رکود و انحطاط، از روش های تربیتی قرآن در تصحیح حرکت آن جامعه

و اذ غدوت من اهلک .. و اذ همّت طائفتان ... و لقد نصرکم الله بیدر و انتم اذله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 130 - 13

13- پرهیز از رباخواری و رعایت تقوای الهی در امور اقتصادی، زمینه فلاح و رستگاری جامعه

لا تأکلوا الرّبوا .. و اتقوا الله لعلکم تفلحون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 144 - 11

11- ادیان الهی، راه و روش رشد و تعالی انسان و جامعه

افاین مات او قتل انقلبتم علی اعقابکم

چون مراد از «انقلبتم علی اعقابکم»، بازگشت از دین الهی است و از آن تعبیر به واپسگرایی شده، معلوم می شود که دین الهی، رشد و تعالی مردم را تضمین می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - ثروت باید برای رشد اقتصادی جامعه به کار گرفته شود .

اموالکم الّتی جعل اللّٰه لکم قیاماً

از اینکه خداوند مال را برای برپایی جامعه قرار داده و به همین جهت پرداخت آن را به سفیهان منع کرده، معلوم می شود که ثروتها باید در جهت رشد اقتصادی، که قوام جامعه به آن بستگی دارد، به کار گرفته شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

27 - فراهم آوردن ازدواج های سهل و آسان در جامعه، راه جلوگیری از مفاسد جنسی

و من لم یستطع . . . فمن ما ملکت ایمانکم . . . ذلک لمن خشی العنت منکم

چون ازدواج با کنیزان سهل است و خداوند برای جلوگیری از زنا و مفساد جنسی آن را پیشنهاد و تجویز کرده، معلوم می شود که بهترین راه برای جلوگیری از مفساد جنسی، فراهم آوردن ازدواج سهل و آسان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 28 - 2

2 - پایبندی به مقررات الهی در ازدواج و روابط جنسی، زمینه سبکباری و دور ماندن جوامع از مشقت ها و رنجهاست .

یرید الله ان یخفف عنکم

بیان خواست الهی به سبکباری انسانها پس از تبیین احکام و مقررات ازدواج، اشاره به این است که دوری جوامع بشری از رنجها و مشقتها در گرو پیروی از آن احکام است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 29 - 13

13 - سلامت جامعه از مفساد اجتماعی، از اهداف ارائه احکام اقتصادی از سوی خداوند

لا تاكلوا .. لا تقتلوا ... ان الله کان بکم رحیماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 44 - 11

11 - قضاوت و حکومت بر مبنای کتب آسمانی، جاری ساختن نور و هدایت در جامعه است .

فیها هدی و نور یحکم بها النبیون . . . و الرنبیون و الاحبار

یادآوری قضاوت پیامبران بر اساس تورات، پس از توصیف آنان به هدایتگری و نورانیت، بیانگر آن است که پیاده کردن احکام آن در جامعه، موجب هدایت و نورانیت مردمان خواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 81 - 6

6 - سلامت و سعادت جوامع در گرو پیروی از رهبران الهی و عمل به قوانین دین

و لو کانوا یؤمنون بالله و النبی و ما أنزل إلیه ما اتخذوهم أولیاء

با توجه به آیات گذشته که در آن جامعه ای منحط از بنی اسرائیل ترسیم گردیده بود، معلوم می شود آیه مورد بحث، رهنمودی است برای نجات جوامع از انحطاط، بنابراین «ما اتخذوهم أولیاء» تنها، بیان یکی از نتایج ترک پیروی از رهبران الهی و عمل به قوانین دینی است و نتایج دیگر که از آنها به سلامت و سعادت تعبیر شد با توجه به آیات گذشته به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 113 - 6

6- حیات و پویایی جوامع، در پرتو ارزش های معنوی علاوه بر نعمت های مادی است.

يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِنْ كُلِّ مَكَانٍ... وَلَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولٌ مِنْهُمْ

جمله «يَأْتِيهَا رِزْقُهَا...» می تواند اشاره به نعمتهای مادی و «وَلَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولٌ مِنْهُمْ» اشاره به ارزشهای معنوی داشته باشد.

ص: 106

220- عوامل رشد جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 149 - 4

4 - ادیان الهی، راه رشد و تعالی انسان و جامعه

ان تطیعوا الذین کفروا یردّوکم علی اعقابکم

خداوند با تعبیر واپسگرایی به جای کفر و شرک، اشاره به این معنا دارد که دین الهی، راه رشد و تعالی واقعی انسان است.

221- عوامل زیان به جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 2 - 1

1 - برخورد دوگانه تاجران، هنگام فروش کالا و خرید آن و به کار بردن سنجش دقیق با پیمانانه کامل تنها به هنگام خرید، مایه زیان جامعه و زمینه ساز عذاب الهی است.

ویل للمطففین . الذین إذا اکتالوا علی الناس یتوفون

«اكتالوا»؛ یعنی، با پیمانانه کالا را دریافت کردند. حرف «علی» در آیه شریفه جایگزین حرف «من» شده است تا نشانگر متضرر شدن مردم از این گونه تجارت باشد.

222- عوامل سلامت جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 32 - 8

8 - لزوم مبارزه با ریشه ها و علل گناه، برای تأمین سلامت جامعه

لا تاكلوا اموالکم بینکم بالباطل . . . و لا تقتلوا انفسکم . . . و لا تتمنّوا ما فضل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 25 - 13

13 - دین و عدالت، مایه قوام و سلامت جامعه است.

وأنزلنا معهم الكتب والميزان ليقوم الناس بالقسط

ص: 107

223- عوامل شقاوت جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 77 - 8

8- هلاکت و بدبختی جوامع بشری ، بازتاب زشت کاری و رفتار نامناسب خود آنها است .

الذین کذبوا بآیتنا إثمهم کانوا قوم سوء فأغرقنهم أجمعین

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که خداوند دو عامل (تکذیب آیات الهی و سوء پیشینه) را موجب هلاکت برشمرد و هر دو عامل را به خود انسان نسبت داد.

224- عوامل ضعف جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 46 - 5

5- سستی اهل ایمان در پیکار با دشمنان دین ، موجب از میان رفتن ابهت و قوت جامعه اسلامی

و لاتنزعوا فتفشلوا و تذهب ریحکم

225- عوامل عظمت جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 46 - 6

6- اطاعت از خدا و رسول در پی دارنده وحدت و عظمت جامعه اسلامی

و أطيعوا الله . . . و لاتنزعوا فتفشلوا و تذهب ریحکم

برحذر داشتن اهل ایمان از نزاع و اختلاف، پس از فراخوانی آنان به اطاعت از خدا و رسول می تواند اشاره به این معنا داشته باشد که تنها راه برای دور ماندن از نزاعها و اختلافات، پیروی کردن از خدا و رسول اوست.

226- عوامل فساد جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 11 - 1

1 - منافقان ، عناصری فسادگر و تباہ کننده جامعه

وإذا قيل لهم لا تفسدوا في الأرض

کلمه «فی الأرض» نشانگر این است که فسادگری منافقان محدود به خود و اطرافیانشان نبوده، بلکه فسادی است فراگیر و سرایت کننده به جامعه ای که در آن به سر می برند.

ص: 108

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 15 - 9

9- تأثیر کلیدی رهبران سیاسی و نظام اجتماعی، در ایمان یا کفر و صلاح یا فساد جامعه

كما أرسلنا إلى فرعون رسولا

227- عوامل فساد جامعه دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 12 - 2

2 - منافقان، سرچشمه و منشأ فسادها و تبهکاریها در جوامع دینی هستند.

ألا إنهم هم المفسدون

در آیاتی از قرآن غیر منافقان نیز فسادگر خوانده شده اند بنابراین حصر در جمله «ألا إنهم...» (تنها منافقان فسادگرند) حصر ادعایی است و اشاره به این معنا دارد که: فسادگری غیر منافقان در قیاس با منافقان چیزی به حساب نمی آید؛ و یا اینکه فساد دیگران نیز به گونه ای به نفاق و منافقان باز می گردد.

228- عوامل قوام جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 97 - 11، 10، 9، 8، 7

7 - ماه های حرام و قربانی های بی نشان و بانشان حج، دارای نقشی خاص در قوام و برپایی جوامع

جعل الله الكعبة... قیماً للناس و الشهر الحرام و الهدی و القلند

الشهر الحرام و ما بعد آن عطف بر «الكعبة» و در حقیقت آنها نیز مفعول اول برای «جعل» می باشند و مفعول دوم آن یعنی «قیماً للناس» به قرینه ماقبل حذف شده است.

8 - تأثیر حج در قوام و برپایی جوامع *

جعل الله الكعبة... قیماً للناس و الشهر الحرام و الهدی و القلند

ماه حرام به قرینه ذکر کعبه و هدی و قلاند بدان جهت مایه قوام جامعه شمرده شده است که مناسک حج در آن واقع می شود بنابراین «قیماً

للناس» در حقیقت ثمره مناسک حج است.

9- حجی که عامل قوام و برپایی جوامع نباشد حج واقعی نیست . *

جعل الله الكعبة البيت الحرام قيماً للناس

10- نقش اساسی تر کعبه در قوام جامعه نسبت به ماه های حرام و قربانی حج

جعل الله الكعبة البيت الحرام قيماً للناس و الشهر الحرام و الهدى و القلند

تقدیم ذکری کعبه و نیز حذف «قیماً للناس» نسبت به «الشهر الحرام . . .» اشاره به این دارد که نقش ماههای حرام و قربانی حج

ص: 109

و ... در قوام جوامع بواسطه کعبه می باشد.

11 - آگاهی انسان ها به علم گسترده خداوند ، از اهداف بیان نقش کعبه و ماه های حرام و قربانی در قوام جامعه

جعل الله .. ذلك لتعلموا ان الله يعلم ما في السموت و ما في الارض

«ذلك» می تواند اشاره به بیان مطالب یاد شده باشد، یعنی خداوند فلسفه ایجاد کعبه و نیز احکام مربوط به آن را بیان کرد تا انسانها بدانند افعال خداوند و احکام او عالمانه و دارای اهدافی والاست و این را نشان و علامتی از علم گسترده خداوند بشمارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 2 - 1

1- قرآن و تعالیم آن ، قوام بخش و رهبری کننده جامعه بشری است .

أنزل على عبده الكتب و لم يجعل له عوجاً قِيماً

«قِيم» به معنای «مقیم» یعنی «برپادارنده و سامان بخش» است. «قِيم القوم» به معنای «مدیر و مدبّر امور قوم» است. (اقتباس از لسان العرب). لازم به ذکر است که قِيماً یا مفعول برای فعل مقدر «جعل» است - یعنی: «جعله قِيماً» - و یا حال برای «الكتاب».

229- عوامل کفر جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 15 - 9

9 - تأثیر کلیدی رهبران سیاسی و نظام اجتماعی ، در ایمان یا کفر و صلاح یا فساد جامعه

كما أرسلنا إلى فرعون رسولاً

230- عوامل گمراهی جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 39 - 4

4 - نقش مهم رهبری کفر ، در گمراهی و انحراف ارکان جامعه

فتوٰی برکنه

در صورتی که مراد از «رکن»، ارکان جامعه بوده و «باء» برای تعدیه باشد، از منتسب شدن انحراف ارکان جامعه، به شخص فرعون، مطلب

یاد شده استفاده می شود.

ص: 110

231- عوامل محرومیت جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 53 - 7

7 - محرومیت جوامع بشری از نعمت های الهی ، پیامد گرفتار شدن آنان به کفر و گناه است .

ذلک بأن اللّٰه لم یک مغیرا نعمه أنعمها علی قوم حتی ینغیروا

232- عوامل مؤثر در اصلاح جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 2 - 2

2 - دعوت و برخورد از سر مهربانی و شفقت ، مؤثر در هدایت و اصلاح جامعه

قال یقوم

233- عوامل مؤثر در سلامت جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 11 - 9

9 - زنان ، همچون مردان ، دارای نقش در سلامت معنوی یا بیماری اخلاقی جامعه

ولا نساء من نساء

از ارتباط این آیه با آیه قبل، استفاده می شود که برای حفظ برادری اجتماعی و حاکمیت رحمت بر کل جامعه، زنان و مردان سهمی همسان دارند. پس همچنان که مردان باید از استهزا بپرهیزند، زنان نیز مکلف اند.

234- عوامل مؤثر در قوام جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 13 - 7

7 - تشخیص و تمیز انسان ها بهوسیله یکدیگر ، امری مهم در قوام جامعه و مناسبات اجتماعی

و جعلنکم شعوباً و قبائل لتعارفوا

از این که شناخت اعضای جامعه بشری نسبت به یکدیگر، غایت و هدف پیدایش تکوینی «شعوب و قبائل» معرفی شده؛ دانسته می شود که تعارف و شناسایی انسان ها نسبت به یکدیگر دارای نقشی مهم در قوام و پایداری زندگی اجتماعی آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 111

4- اهمیت عدالت اقتصادی، در قوام جامعه و برخورداری از رحمت الهی *

الرحمن . . . و أقيموا الوزن بالقسط ولا تخسروا الميزان

برداشت یاد شده بدین احتمال است که ارتباط این آیه با آیات پیشین - که در زمینه قانون مندی نظام جهان و نیز رحمانیت خداوند بود - بیانگر مطلب بالا باشد؛ یعنی، اگر قانون مندی شرط قوام هستی است و در پرتو این قوانین، رحمت الهی شامل بشر شده، رعایت قوانین اقتصادی نیز شرط استواری جامعه است و آنان در پرتو همین اصل از رحمت عام الهی (شکوفایی اقتصادی و رابطه صحیح اجتماعی) برخوردار خواهند شد.

235- عوامل ناامنی اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 113 - 7

7- فقر، ناامنی و عذاب دنیوی، دستاورد تکذیب کنندگان انبیا و رسولان الهی

فأذقها الله لباس الجوع والخوف . . . رسول منهم فكذبوه فأخذهم العذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 112 - 6,7,9,16

6- مبتلا شدن جامعه به فقر، گرسنگی و ناامنی، در نتیجه کفران نعمت های الهی

قریه كانت ءامنه مطمئنه . . . فكفرت بأنعم الله فأذقها الله لباس الجوع والخوف

7- کمترین کیفر الهی برای جامعه ناسپاس، پیدایش فقر، گرسنگی و ناامنی فراگیر است . *

فأذقها الله لباس الجوع والخوف

برداشت فوق، بر اساس این احتمال است که «اذق» اشاره به چشاندن و ظاهر ساختن گوشه ای از کیفر باشد و «لباس» اشاره به اثرات و فراگیری آن کیفر داشته باشد.

9- ابداع روش های جدید برای گناه و استمرار آن و نیز ناسپاسی در برابر خدا، عامل پیدایش فقر، گرسنگی و ناامنی اجتماعی

فكفرت بأنعم الله . . . بما كانوا يصنعون

برداشت فوق، با توجه به واژه «یصنعون» که در بردارنده معنای ابداع و ایجاد مسبوق به عدم است، استفاده گردید.

16- دستیابی جامعه به امنیت، رشد و رفاه اقتصادی و یا ابتلای آن به فقر، گرسنگی، ناامنی و ترس، در گرو اعمال افراد آن جامعه است

و ضرب الله مثلاً قریه کانت ءامنه مطمئنّه .. فکفرت بأنعم الله فأذقها الله لباس

236- عوامل نابودی جوامع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 112

8- شرکوری و مخالفت با تعالیم و توصیه های پیامبران ، از عوامل مهم نابودی جامعه ها و تحولات تاریخ و دگرگونی های آن است .

فإن تولوا .. يستخلف ربی قوماً غیرکم

237- عوامل ناهنجاری اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 60 - 10،11،12

10 - منافقان ، از جمله عوامل پیدایش ناهنجاری های اجتماعی اند .

لئن لم ینته المنفقون .. لنغریبک بهم

11 - بیمار دلان ، آسیب رسانان به هنجار های اجتماعی اند .

لئن لم ینته .. و الذین فی قلوبهم مرض ... لنغریبک بهم

12 - شایعه پراکنان ، برهمزنان آرامش جامعه و آسیب رسان به آن اند .

لئن لم ینته المنفقون و .. المرجفون فی المدینه لنغریبک بهم

238- عوامل هدایت جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 44 - 11

11 - قضاوت و حکومت بر مبنای کتب آسمانی ، جاری ساختن نور و هدایت در جامعه است .

فیها هدی و نور یحکم بها النبیین .. و الریبون و الاحبار

یادآوری قضاوت پیامبران بر اساس تورات، پس از توصیف آنان به هدایتگری و نورانیت، بیانگر آن است که پیاده کردن احکام آن در جامعه، موجب هدایت و نورانیت مردمان خواهد شد.

239- عوامل هدایت جوامع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - شناخت تاریخ و عوامل پیشرفت و انقراض جامعه ، در جهت دهی صحیح به حرکت های اجتماعی ، نقش مؤثر دارد .

فنجینه . . . و جعلنهم خلف و أغرقنا الذين كذبوا بآيتنا فانظر كيف كان عقبه المنذر

ص: 113

240- عوامل هلاکت جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 77 - 8

8- هلاکت و بدبختی جوامع بشری، بازتاب زشت کاری و رفتار نامناسب خود آنها است.

الذین کذبوا بآیتنا إثمهم کانوا قوم سوء فأغرقنهم أجمعین

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که خداوند دو عامل (تکذیب آیات الهی و سوء پیشینه) را موجب هلاکت برشمرد و هر دو عامل را به خود انسان نسبت داد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 36 - 7

7 - تکذیب آیات خداوند و نپذیرفتن دعوت انبیا، در پی دارنده سقوط و نابودی جوامع بشری

فقلنا اذهبوا إلى القوم الذین کذبوا بآیتنا فدّمّنهم تدمیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 51 - 5

5- نقش سردمداران کفر و فساد در هلاکت و بدبختی تمامی جامعه

أنا دّمّنهم و قومهم

ضمیر «هم» به گروه های نه گانه بازمی گردد که طرح ترور شبانه صالح و خانواده اش را ریخته بودند. و از این که نام آنان به صورت مجزا و مقدم بر نام قومشان یاد شده است، مطلب فوق استفاده می شود.

241- عوامل هلاکت جوامع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 131 - 5

5- ارتکاب ظلم و گناه در عین آگاهی، موجب هلاکت جامعه می شود.

ذلک أن لم یکن ربک مهلک القرى بظلم و أهلها غفلون

جمله «و اهلها غافلون»، یعنی خداوند جامعه ستمکاری را که اهل آن از تعالیم انبیا غافل بوده اند و پیام آنان را دریافت نکرده باشند، هلاک نمی کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 16 - 6، 1

1- فسق و گناه بر خورداران از مکنت و ثروتمندان هر جامعه ، عامل هلاکت و نابودی آن جامعه است .

ص: 114

و إذا أردنا أن نهلك قرية أمرنا مترفيها ففسقوا فيها

«مترف» از واژه «ترفه» گرفته شده و «ترفه» هم به معنای روزی و نعمت فراوان است (مفردات راغب).

6- افزایش تعداد مترفان و ثروتمندان فاسق و تبهکار در جامعه، از عوامل هلاکت و نابودی آن جامعه براساس سنت های خداوند

و إذا أردنا أن نهلك قرية أمرنا مترفيها ففسقوا فيها

برخی برآنند «أمرنا» به معنای «کثرنا» (فزونی دادیم) است (مفردات راغب) که بر اساس آن، مراد از «أمرنا مترفيها» افزایش مترفان در جامعه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 17 - 10، 5، 1

1- جوامع و ملت های بسیاری پس از دوران نوح (ع) در نتیجه فسق و گناه و به اراده خداوند نابود شدند .

فسقوا... و کم أهلکنا من القرون

«قرن» (مفرد قرون) به معنای قومی است که نزدیک به یک زمان و در یک عصر زندگی می کنند (مفردات راغب).

5- بسیاری از جوامع و ملل پس از حضرت نوح (ع) بر اثر وجود مترفان فاسق و تبهکار در میان آنان، به هلاکت و نابودی دچار شدند .

و إذا أردنا أن نهلك قرية أمرنا مترفيها ففسقوا فيها... و کم أهلکنا من القرون من

10- گناه، عامل اصلی هلاکت جوامع بشری است .

کم أهلکنا من القرون... و کفی برّک بذنوب عباده خبیراً بصیراً

242- فرار منافقان از جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 57 - 7

7- علاقه و تلاش شدید منافقان به یافتن پناهگاه و محل مناسب برای زندگی (خارج از محیط اسلامی) دلیل بی ایمانی و همگام نبودنشان با مؤمنان

و ما هم منکم... لویجدون ملجئاً... لؤلوا إلیه و هم یجمعون

جمله «لویجدون . . .» می تواند به منزله دلیل و ارائه شاهی برای «و ما هم منکم» در آیه قبل باشد.

243- فرجام جوامع عصیانگر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 9 - 3, 2, 1

1 - بسیاری از جوامع انسانی ، به خاطر سرپیچی از فرمان های خدا و پیامبران ، به سزای سنگین و پیامد زیان بار کردار خویش دچار شدند .

ص: 115

و کأئن من قریه عتت عن أمر ربها. .. فذاقت وبال أمرها

«وبال» به معنای شدت و سنگینی است و مقصود از آن در آیه شریفه شدت مجازات و سنگینی پیامدهای کردارها است.

2- جوامعی که از فرمان های خدا و پیامبران سرباز زدند ، به فرجامی خسارت بار گرفتار شدند .

و کان عقبه أمرها خسراً

3- جوامع عصیانگر و متمرّد از فرمان های خدا و پیامبران ، در معرض روبه رو شدن با پیامد های سنگین کردار خویش و دچار شدن به فرجامی خسارت بار

فذاقت وبال أمرها و کان عقبه أمرها خسراً

244- فرد و جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 49 - 7

7- هر جامعه ای ، جدا از خودش ، دارای حقیقتی مستقل و از مرگ و زندگی ویژه برخوردار است .

لکل أمه أجل

245- فساد اکثریت جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- هود - 11 - 116 - 5

5- فساد ها و تباهیها ، آن گاه که رواج یابد و فراگیر شود ، امت ها را در خطر عذاب های الهی قرار می دهد .

ینهون عن الفساد فی الأرض

246- فلسفه انذار جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 122 - 17

17- هدف از تبلیغ و انذار جامعه ، دور داشتن آن از فساد و تباهی است .

ولیندروا... لعلهم یحذرون

247- فلسفه سیاستهای اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 116

10 - تطهیر و تکامل روحی و معنوی جامعه، هدف اصلی برنامه های اجتماعی و اقتصادی اسلام است.

خذ من أموالهم صدقه تطهرهم و تزكیهم

248- فهم جامعه کافر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 65 - 9

9 - جوامع کفرپیشه، جوامعی به دور از درک حقایق دین و معارف الهی

بأنهم قوم لا یفقهون

با توجه به اینکه ایمان و کفر تعیین کننده توانایی و ناتوانی دانسته شده، معلوم می شود مفعول حذف شده از «لا یفقهون» همان حقایق و معارف است که اهل ایمان بدان باور دارند.

249- قانونمندی نابودی جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 4 - 1

1- هلاکت و نابودی هر جامعه انسانی، دارای قانون و اجلی مکتوب و معین

و ما أهلكنا من قریه إلا و لها كتاب معلوم

250- قانونمندی تحولات اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 16 - 8

8- جامعه و تحولات آن، دارای سنت و قانونمندی مشخصی است.

و إذا أردنا أن نهلك... ففسقوا فیها... فدمرناها

«قریه» در لغت به معنای مجتمع انسانی است (مفردات راغب). اینکه خداوند می فرماید: «وقتی ثروتمندان و مرفهین جامعه فاسق شدند، سخن ما درباره آنان قطعی می شود» (فحَقَّ علیها القول); حکایت از آن دارد که تحولات جامعه، دارای قانون مشخصی است.

251- قانونمندی جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 34 - 3

3 - امته‌ها و جوامع بشری، ناتوان از کمترین شتاب در سپری ساختن تاریخ حیات خویش

فإذا جاء أجلهم... لا يستقدمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 4 - 7

7- هر جامعه، دارای هویت، حیات و قوانین مشخصی جدا از افراد آن جامعه

و ما أهلكنا من قرية إلاّ ولها كتاب معلوم

252- قانونمندی جوامع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 16 - 8

8- جامعه و تحولات آن، دارای سنت و قانونمندی مشخصی است.

و إذا أردنا أن نهلك... ففسقوا فيها... فدمرناها

«قریه» در لغت به معنای مجتمع انسانی است (مفردات راغب). اینکه خداوند می فرماید: «وقتی ثروتمندان و مرفهین جامعه فاسق شدند، سخن ما درباره آنان قطعی می شود» (فحقّ علیها القول); حکایت از آن دارد که تحولات جامعه، دارای قانون مشخصی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 60 - 6

6- اعلام یکسان بودن رفتار امت‌ها در برخورد با آیات الهی و تعمیم عکس‌العمل پیشینیان به نسل‌های بعد، برخاسته از اشراف و احاطه خداوند به همه انسانهاست.

و ما منعنا أن نرسل بالآیت إلاّ أن کذب بها الأولون... إن ربک أحوط بالناس

خداوند، رفتار معجزه‌طلبان پیشین با معجزه‌خواهان بعدی را یکسان تلقی کرده و برخورد خود را به همه آنها تعمیم داده است و این آیه،

در مقام تعلیل آن می فرماید: «پروردگار به مردم احاطه دارد».

253- قدرت نظامی جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 60 - 15

ص: 118

15 - اتفاق امکانات برای تقویت بنیه نظامی جامعه اسلامی ، از مصادیق اتفاق « فی سبیل الله » است .

وَأعدوا لهم ما استطعتم .. و ما تنفقوا من شيء في سبيل الله

254- قوام جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 97 - 17 - 15

15 - فرمان به انجام مناسک حج و محترم شمردن کعبه برای رسیدن به جامعه ای با قوام ، فرمانی برخاسته از علم گسترده خداوند

جعل الله الكعبه .. ذلك لتعلموا ان الله يعلم ما في السموت و ما في الارض

چون توجه به نقش کعبه و ماههای حرام و قربانی در قوام جامعه آدمی را به علم خداوند رهنمون می سازد، الزاماً باید جعل آنها برای تأمین این هدف، عالمانه باشد.

17 - خداوند خواهان جامعه ای با قوام و استوار برای بندگان خویش

جعل الله الكعبه البيت الحرام قيماً للناس

255- کافران در جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 9 - 7

7 - خطر و زیان منافقان برای جامعه اسلامی ، همانند خطر و زیان کافران است .

جهد الكفار و المنفقين و اغلظ عليهم

256- کتمان علم هنگام نیازهای جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 47 - 13

13- کتمان دانش به ویژه در هنگام نیاز جامعه به آن ، امری به دور از شأن انسان های پاک و نیکوکار

قال تزرعون .. إلا قليلاً مما تأكلون

257- کفران نعمت در جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 119

5- قرار گرفتن جامعه در معرض کفران نعمت های الهی پس از آسایش و رفاه مادی

قریه کانت ءامنه مطمئننه یأتیها رزقها رغداً .. فكفرت بأنعم الله

258- کیفر استهزای جامعه دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 15 - 2

2 - استهزای منافقان از سوی خدا ، کیفر تمسخر آنان نسبت به اسلام و جامعه ایمانی است .

إنما نحن مستهزءون. اللّٰه یستهزئ

آیه مورد بحث، بیانگر سزا و کیفر منافقان استهزا کننده است.

259- کیفر جوامع عصیانگر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 9 - 1

1 - بسیاری از جوامع انسانی ، به خاطر سرپیچی از فرمان های خدا و پیامبران ، به سزای سنگین و پیامد زیان بار کردار خویش دچار شدند .

و کأین من قریه عتت عن أمر ربّها. .. فذاقت وبال أمرها

«وبال» به معنای شدت و سنگینی است و مقصود از آن در آیه شریفه شدت مجازات و سنگینی پیامدهای کردارها است.

260- گروههای اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 162 - 1

1 - دسته ای از مردم جوینده رضا و خشنودی خدا و گروهی زمینه ساز خشم و غضب الهی بر خود

افمن اتّبع رضوان اللّٰه کمن بآء بسخط من اللّٰه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 163 - 2

2 - جویندگان خشنودی و غضب الهی ، هر کدام دارای درجه و جایگاه متفاوت در پیشگاه خداوند هستند .

افمن اتبع رضوان الله کمن بآء بسخط . . هم درجات عند الله

ص: 120

در برداشت فوق ضمیر «هم» به دو گروه مذکور در آیه قبل برگردانده شده و کاربرد درجه در مورد غضب شدگان از جهت تغلیب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 179 - 2

2 - جداسازی صفوف ناپاکان از پاکان در جامعه ایمانی ، سنّت تغییرناپذیر الهی

ما كان الله ليذر المؤمنين على ما انتم عليه حتى يميز الخبيث من الطيب

261- گروههای جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 243 - 14

14 - ناسپاسی بیشتر مردم در برابر تفضّلات الهی

لذو فضل . . . ولكن اكثر الناس لا يشكرون

262- مبارزه با ناهنجاری اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 60 - 18، 13

13 - برای جلوگیری از ناهنجاری اجتماعی ، تنها جنبه دیوار دفاعی ایجاد کردن ، کافی نیست و باید با ریشه های آن نیز به مبارزه برخاست

يدنين عليهم من جليبين ذلك أدنى أن يعرفن فلا يؤذين . . . لئن لم ينته المنفقون

18 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) در صورت نیاز ، به ریشه کنی عوامل ناهنجاری های اجتماعی ، اقدام می کرد .

لئن لم ينته المنفقون . . . لنغرينك بهم ثم لا يجاورونك فيها إلا قليلاً

263- مبلغان و اصلاح جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 88 - 22

22- رهبران و مبلغان دین ، تا توان دارند باید در اصلاح جامعه و ابلاغ معارف الهی تلاش کنند .

إن أُريد إلاّ الإصلاح ما استطعت

ص: 121

264- محرومیت جامعه مجرم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 147 - 12

12 - جامعه مجرم خود را از شمول رحمت خداوند محروم و سزاوار عذاب او می گرداند.

و لا یرد بأسه عن القوم المجرمین

«بأس» در لغت به معنای شدت است و در این آیه کنایه از عذاب است.

265- محمد (صلی الله علیه و آله) و منافع جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 61 - 8

8 - گوش فرادادن پیامبر (صلی الله علیه و آله) به سخن همه مردم، در جهت منافع آنان و به خطر و صلاح جامعه

و یقولون هو أذن قل أذن خیر لکم

برداشت فوق بدین احتمال است که اضافه «أذن» به «خیر»، از باب اضافه موصوف به صفت باشد؛ یعنی، پیامبر (صلی الله علیه و آله) شنوای خوبی است برای شما و این صفت در جهت صلاح جامعه ایمانی است.

266- مدیریت جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 28 - 5

5 - ولایت و سرپرستی، ضرورت نظام اجتماعی *

لا یتخذ المؤمنون الکافرین اولیاء

به نظر می آید تعیین ولی و سرپرست در آیه، مفروغ عنه گرفته شده و تنها نسبت به مصداق آن تذکر داده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 121 - 6

6- رهبری قوای نظامی، بخشی ضروری از مدیریت جامعه اسلامی

و اذ غدوت من اهلک تبویء المؤمنین مقاعد للقتال

چون پیامبر (صلی الله علیه و آله) به عنوان مدیر جامعه اسلامی، امور مربوط به قوای نظامی را نیز رهبری می کرده، برداشت فوق به دست می آید.

ص: 122

267- مدیریت جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 28 - 10، 6، 4

4 - سرپرستی و مدیریت در جامعه اسلامی ، مخصوص مؤمنان است .

لا يتخذ المؤمنون الكافرين اولياء من دون المؤمنين

6 - ایمان ، ملاکی مهم برای شایستگی مدیریت و سرپرستی در نظام اسلامی

لا يتخذ المؤمنون الكافرين اولياء من دون المؤمنين

10 - جایگاه مهم ولایت و سرپرستی در نظام اجتماعی اسلام

لا يتخذ المؤمنون ... و من يفعل ذلك فليس من الله في شيء

268- مدیریت جامعه دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 150 - 3

3 - ناشایستگی کافران برای ولایت و سرپرستی و یاری جامعه ایمانی

ان تطيعوا الذين كفروا ... بل الله مولیکم و هو خير الناصرین

269- مرگ جامعه کافر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 185 - 8

8 - خداوند جوامع کفرپیشه را به اندیشه در امکان نزدیک بودن مرگ و هلاکتشان فراخواند .

اولم ينظروا في ... ان عسى ان يكون قد اقترب اجلهم

270- مرگ جوامع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- هر جامعه و امتی، دارای حیات، مرگ و شخصیتی مستقل

تلک أمه قد خلت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 123

7- هر جامعه و امتی دارای حیات، مرگ و شخصیتی مستقل

تلک أمه قد خلت

271- مسؤول هدایت جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 122 - 10

10 - فقیهان و عالمان، مسؤول ارشاد و هدایت جامعه خویش

لینفقھوا فی الدین ولینذروا قومهم إذا رجعوا إلیهم

272- مسؤولیت جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 234 - 16، 12

12 - مسؤولیت جامعه در نظارت بر اجرای قوانین

فلا جناح علیکم فیما فعلن فی انفسهنّ بالمعروف

16 - مسؤولیت جامعه ایمانی در مراقبت از قانون عدّه وفات

فاذا بلغن اجلهنّ فلا جناح علیکم

مفهوم «فاذا بلغن...» با توجه به خطاب در کلمه «علیکم» حاکی از مسؤولیت جامعه ایمانی در مورد جلوگیری از ازدواج زنان شوهر مُرده در زمان عدّه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 238 - 4

4 - لزوم نظارت اجتماعی بر رعایت نماز و آداب دینی در جامعه اسلامی

حافظوا علی الصلوات

چون «حافظوا» به صورت جمع آورده شده، می توان چنین فهمید که خطاب به جامعه ایمانی است. بدیهی است که این معنا منافاتی با فرمان محافظت بر نماز بر آحاد مردم ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 240 - 9

9 - جامعه اسلامی مسؤول نظارت بر رفتار زنان بیوه و بی سرپرست

فان خرجن فلا جناح علیکم . . . من معروف

ص: 124

اگر چه آیه درباره زنان شوهر مُرده است؛ ولی بنابراینکه خطاب به جامعه ایمانی باشد، نه خصوص اولیاء، معلوم می شود که تنها زن شوهر مرده مراد نیست؛ چون از نظر اجتماعی تفاوتی بین زن شوهر مرده و غیر او نخواهد بود؛ بلکه ملاک لزوم نظارت، بی سرپرست بودن زن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 273 - 2

2 - تأمین مخارج زندگی افرادی که انجام وظایف الهی آنان مانع از تحصیل هزینه زندگیشان می گردد، بر عهده جامعه اسلامی است .

للفقراء الذین احصروا فی سبیل اللّٰه لا یستطیعون ضرباً فی الارض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 282 - 61

61 - پیوند همگان و تعهد متقابل مؤمنان در جامعه ، نسبت به یکدیگر

یا ایّها الذّین امنوا .. و لا یأب کاتب ... و لا یأب الشّهداء ... و اشهدوا ...

آیه شریفه برای طرفین قرارداد، کاتب و شاهد، وظایف و حقوقی را معین کرده است که گویای تعهد و مسؤولیت متقابل آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 87 - 4

4 - ضرورت واکنش جامعه اسلامی ، در برابر انحرافات اعتقادی

اولئک جزاؤهم انّ علیهم .. و النّاس اجمعین

بنابراینکه مراد از «الناس»، مسلمانان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 104 - 9

9 - دعوت به نیکی ها و امر به معروف و نهی از منکر (نظارت همگانی) ، وظیفه همه افراد جامعه اسلامی

ولتکن منکم امه یدعون الی الخیر و یأمرون بالمعروف و ینهون عن المنکر

بنابراینکه من در «منکم» بیایه باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 110 - 6,7

6 - امر به معروف و نهی از منکر ، وظیفه عمومی جامعه اسلامی برای رشد خویش

کنتم خیر أمة أخرجت للناس تأمرون . . . و تؤمنون بالله

از مصادیق بارز «خیر» برای جامعه، رشد آن جامعه است.

7 - اصلاح جوامع بشری ، مسؤولیت جامعه اسلامی

کنتم خیر أمة أخرجت للناس تأمرون بالمعروف و تنهون عن المنکر

ص: 125

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 118 - 23

23 - پاسداری جامعه ایمانی از خطر نفوذ بیگانگان و دشمنان دین ، وظیفه و مسؤولیت همه اهل ایمان

یا ایها الذین امنوا لا تتخذوا بطانه من دونکم

به نظر می رسد هدف از دستور خداوند مبنی بر اینکه کافران را محرم اسرار قرار ندهید، جلوگیری از نفوذ آنان در جامعه اسلامی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 139 - 11

11 - ایمان جامعه دینی ، موجب مسؤول گردیدن در جهت کوششی مستمر برای حاکمیت بر همه جوامع بشری

و لا تهنوا و لا تحزنوا و انتم الاعلون ان کنتم مؤمنین

خداوند از مسلمانان خواسته که بر دیگران برتر باشند؛ و انتم الاعلون. و از مصادیق بارز برتری، حاکمیت آنان و دینشان بر تمامی جهان است؛ و این، در گرو ایمان واقعی است: ان کنتم مؤمنین. بنابراین ایمان واقعی، تحریک کننده آدمی به توانی مستمر (و لا- تهنوا) برای حاکمیت بخشیدن به دین الهی بر تمام جوامع بشری است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 156 - 6

6 - ضرورت دفاع جامعه ایمانی از معارف و عقاید دین ، در برابر هجوم تبلیغاتی دشمن

لا تکنونوا کالذین کفروا و قالوا لاخوانهم اذا ضربوا فی الارض

دفاع خداوند از معارف و عقاید دینی اسلام (لا تکنونوا ..)، درسی است برای مسلمانان که از آن معارف و عقاید دفاع کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 5 - 12، 6

6 - جامعه دارای حقوقی نسبت به اموال شخصی افراد

و لا تؤتوا السفهاء اموالکم

نسبت دادن اموال شخصی سفیهان به جامعه، می رساند که جامعه در اموال شخصی افراد، حقوقی دارد.

12 - تأمین خوراک و پوشاک (مخارج زندگی) سفیهان ، بر عهده جامعه است .

و ارزقوهم فیها و اکسوهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 35 - 3

3 - مسؤولیت تمامی افراد جامعه در برابر اختلافات خانوادگی زن و شوهر

و ان خفتم شقاق .. فابعثوا

ظاهراً مراد از مخاطبان جمله «فابعثوا»، عموم مسلمانان هستند.

ص: 126

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 127 - 20

20 - حفظ حقوق یتیمان و استیفای کامل آن ، وظیفه ای همگانی

و إن تقوموا للیتمی بالقسط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 71 - 4

4 - کیفر حق ناپذیران ، در راستای ربوبیت الهی بر جامعه انسانی است .

قد وقع علیکم من ربکم رجس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 122 - 3

3 - لزوم هجرت گروهی از هر جامعه ، به سوی مراکز علمی ، برای کسب شناخت اسلام و تقفه در دین

فلولا نفر من کل فرقه منهم طائفه لیتفقها فی الدین

273- مسؤولیت جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 75 - 11

11 - مسؤولیت بین المللی جامعه اسلامی در برابر مستضعفان خداپرست تحت ستم

و ما لکم لا تقاتلون فی سبیل اللّٰه و المستضعفین .. الذّین یقولون ربّنا اخرجنا م

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 86 - 5

5 - جامعه ایمانی وظیفه دار برقراری روابط مسالمت آمیز با جوامعی که خواهان این نوع مناسبات هستند .

و اذا حیّتکم بتحیّہ فحیّوا باحسن منها او ردّوها

با توجه به معنای لغوی «تحتیت» (درخواست سلامتی)، جمله «اذا . . .» به این معناست که اگر فردی یا گروهی خواهان سلامت و امنیت شما باشند، شما نیز خواهان سلامت و امنیت آنان باشید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 90 - 3

3 - لزوم وفاداری جامعه اسلامی به همپیمان ها و معاهده های بین المللی خود

الَّذِينَ يَصِلُونَ إِلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ

ص: 127

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 80 - 8

8 - لزوم نظارت عمومی جامعه ایمانی بر صحنه روابط خارجی و بازداشتن مؤمنان از پذیرش ولایت کافران و پیوند های مودت آمیز با آنان

كانوا لايتأهون عن منكر . . . تری كثيراً منهم يتولون الذين كفروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 178 - 3

3 - جامعه اسلامی وظیفه دار اجرای قانون قصاص است . *

يايها الذين ءامنوا كتب عليكم القصاص في القتلى

بدیهی است که حق قصاص از آن اولیای مقتول می باشد و اجرای آن تنها در مورد قاتل است. بنابراین مخاطب قرار دادن همه مسلمانان برای بیان حقیقت مذکور، می تواند اشاره به این باشد که: همگان باید پی گیر استیفای آن بوده و شرایط اجرای آن را فراهم سازند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 60 - 9، 4، 5

4 - جامعه اسلامی باید به پیشرفته ترین ادوات رزمی زمان مجهز باشد .

و أعدوا لهم ما استطعتم من قوه و من رباط الخيل

5 - قوای نظامی جامعه اسلامی باید به گونه ای باشد که دشمنان دین را همواره به هراس افکند .

ترهبون به عدو الله و عدوكم

9 - لزوم آمادگی نظامی جامعه اسلامی در برابر دشمنان شناخته شده و ناشناخته

ترهبون . . . و اءخرين من دونهم لاتعلمونهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 101 - 9

9- لزوم هشیاری همیشگی جوامع اسلامی ، نسبت به وجود و عملکرد منافقان مرموز

و ممن حولکم من الأعراب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 123 - 5

5- فرمان الهی به غفلت نورزیدن جامعه اسلامی از خطر نفوذ و کارشکنی دشمنان همجوار

قتلوا الذین یلونکم من الکفار و لیجدوا فیکم غلظه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 128

2 - جامعه اسلامی ، موظف به فراهم آوردن امکانات ازدواج مؤمنان غیر متأهل

وأنكحوا الأیمی منكم

برداشت یاد شده بر این اساس است که مخاطب در خطاب جمع «وأنكحوا الأیامی منكم» - به قرینه «أیة المؤمنون» در آیه قبل که خطاب به یکایک مؤمنان است - تمامی مردم و جامعه اسلامی باشد، نه فقط اولیای آنان.

274- مسؤولیت جامعه دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 167 - 5،8

5 - جامعه ایمانی ، وظیفه دار پیکار در راه خدا و یا دست کم دفاع از وطن و کیان خویش

تعالوا قاتلوا فی سبیل الله او اذفعا

8 - پیکار با دشمنان دین (جهاد ابتدایی) و دفاع در برابر هجوم آنان (جهاد دفاعی) ، دو تکلیف الهی بر عهده جامعه ایمانی *

قاتلوا فی سبیل الله او اذفعا

بنابر اینکه دعوت مطرح شده در آیه، بیان حکم جهاد باشد، نه دعوت برای حضور در نبردی خاص و مقطعی. بنابراین جمله «قاتلوا ...»، ناظر به جهاد ابتدایی و جمله «او اذفعا» ناظر به جهاد دفاعی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 44 - 12

12 - لزوم هشیاری جامعه ایمانی در مقابل تلاش برای گمراه ساختن مسلمانان

الم تر الی الذین .. ان تضلوا السبیل

هدف از بیان تصمیم عالمان یهود، هشیار ساختن مسلمانان نسبت به تلاش پیگیر آن عالمان برای گمراه ساختن جامعه ایمانی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 146 - 6

6 - جامعه ایمانی ، موظف به پذیرش توبه کنندگان واقعی

الا الذین تابوا و أصلحوا .. فأولئک مع المؤمنین

از جمله «فأولئک مع المؤمنین»، استفاده می شود که جامعه اسلامی باید پذیرای منافقین تائب باشد و آنان را به عنوان عضوی از جامعه اسلامی بپذیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 105 - 10

10 - جامعه ایمانی وظیفه دار هشیاری در برابر موضعگیری های گمراه کننده کافران

ص: 129

يايها الذين ءامنوا عليكم انفسكم لا يضركم من ضل اذا اهتديتم

«لا» در لایضركم می تواند نافیه باشد بر این مبنا مراد از جمله «لایضركم ..» این است که چنانچه از ایمان خود مراقبت کنید از دام گمراهان می رهید و می تواند «لا» ناهیه باشد، یعنی ای مؤمنان مبادا گمراهان شما را از راه بدر برده و ایمان شما را بر بایند برداشت فوق بر اساس احتمال دوم است. گفتنی است که مراد از «من ضل» به قرینه «ءامنوا» کفرپیشگان می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 61 - 4, 1

1 - جامعه ایمانی باید در صورت اظهار تمایل کافران به صلح، آن را بپذیرد و از آن استقبال کند.

وإن جنحوا للسلم فاجنح لها

4 - جامعه ایمانی نباید به کافرانی که در پی صلح نیستند طرح صلح دهد.

وإن جنحوا للسلم فاجنح لها

ب---رداشت فوق از مفهوم جمله شرطیه «إن جنحوا ..» استفاده می شود.

275- مسؤولیت رهبران جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 155 - 8

8 - مریبان و مدیران جامعه، باید مشکلات راه های پیشنهادی را برای سالکان آن راه ها، بیان کنند و عوامل موفقیت را نیز یادآور شوند.

و لنبلونكم بشيء من الخوف .. و بشر الصبرين

ارائه راه صحیح و بیان مشکلات آن و نیز طریق پیروزی بر آنها - که از آیات قبل و آیه مورد بحث به دست می آید - درسی است به همه مریبان و مدیران که تنها به پیشنهاد راه صحیح اکتفا نکنند؛ بلکه مشکلات و روش پیروزی بر آنها را نیز بیان دارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 47 - 20

20- لزوم اهتمام حاکمان جامعه به برنامه ریزی، محاسبه و پیش بینی شرایط اقتصادی

تزرعون سبع سنين .. مما تأكلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 73 - 5

5- رهبران جامعه باید احراز کنند که بیگانگان وارد شده به قلمرو حکومتی آنان ، خرابکار و فسادگر نیستند .

تالله لقد علمتم ما جننا لفسد فی الأرض و ما كنا سرقین

ص: 130

276- مشکلات جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 25 - 9

9- استثمار و بی عدالتی اقتصادی، از مشکلات عمده و اساسی جوامع در طول تاریخ

لقد أرسلنا رسلنا .. و أنزلنا معهم الكتب و الميزان

با توجه به این که «میزان» (ترازو) ابزاری است که در مبادلات اقتصادی به کار می رود و با آن کالاها را توزین می کنند؛ می توان گفت که: این واژه در آیه شریفه استعاره از خصوص عدالت اقتصادی است. بنابراین، پیام عدالت اقتصادی - که در این آیه به عنوان رسالت همه پیامبران برشمرده است - نشان می دهد که موضوع استثمار توده ها و ظلم و اجحاف اقتصادی به آنان، در تاریخ بشر ریشه داشته است و همه جوامع با آن مشکل دست به گریبان بوده اند.

277- مشکلات جامعه دوران اصحاب کهف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 15 - 6

6- بی منطقی در عقیده و سستی اندیشه، بزرگ ترین مشکل جامعه اصحاب کهف از دیدگاه خود آنان

اتخذوا من دونه ءالهه لولا یأتون علیهم بسطن بین

278- مصالح جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 5 - 10

10 - افرادی که اموال خویش را در غیر مصالح جامعه به کار می گیرند، در تلقی دین، سفیه هستند.*

اموالکم الّتی جعل اللّٰه لکم قیاماً

جمله «لا توتوا السّفهاء اموالکم الّتی .. قیاماً»، می رساند که خداوند از آن جهت پرداخت اموال سفیهان را به آنان ممنوع کرده که آن را در غیر مصالح جامعه و قوام و برپایی آن مصرف می کنند. بنابراین، مصرف مال در غیر مصلحت جامعه، مصرفی سفیهانه و مصرف کننده آن، سفیه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - تمسک به قرآن و پیروی از رهنمود های آن ، به خیر و صلاح جامعه و ترک آن ظلم به خویشان است .

ثم أورثنا الكتب . . . فمنهم ظالم لنفسه

ص: 131

279- ملاکهای برتری جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 110 - 4

4- امر به معروف و نهی از منکر، (نظارت همگانی) و ایمان به خدا، معیار و ملاک بهتر بودن یک جامعه در میان جوامع انسانی

کنتم خیر أمة أخرجت للناس تأمرون .. و تؤمنون بالله

280- منافقان در جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 9 - 7

7 - خطر و زیان منافقان برای جامعه اسلامی، همانند خطر و زیان کافران است .

جهد الكفار و المنفقين و اغلظ عليهم

281- منافقان در جامعه دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 19 - 4

4 - منافقان، در جامعه قرآنی و در برابر اسلام، خود را در معرض زوال و نابودی می بینند .

يجعلون أصبعهم في أذانهم من الصوعق حذر الموت

282- منافقان و جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 57 - 6، 5

5 - محیط جامعه اسلامی، محیطی بسیار سخت و غیر قابل تحمل و دشوار برای منافقان

لو يجدون ملجئاً .. لولوا إليه و هم يجمعون

«جُمُوح» (مصدر يجمعون) به معنای به سرعت دویدن و به پشت سر نگاه نکردن است. اینکه اگر منافقان پناهگاهی می یافتند بی درنگ

و بدون اینکه پشت سرشان را بنگرند به آن پناه می بردند، نشان می دهد که زندگی برای آنان در جامعه اسلامی بسیار نگران کننده و دشوار بوده است.

6- رنج و اضطراب منافقان در جامعه اسلامی ، با وجود داشتن مال و فرزند بسیار ، نمودی از عذاب دنیوی آنان *

فلا تعجبک أموالهم و لا أولادهم إنما يريد الله ليعذبهم بها في الحیوه الدنيا . . . ل

برداشت فوق بدین احتمال است که بیان زندگی دشوار منافقان، نمودی از عذاب دنیوی آنان باشد که در آیات قبل ذکر شده است.

ص: 132

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 109 - 13

13 - منافقان ، زیان زننده به جامعه اسلامی ، مروج کفر ، تفرقه افکن میان مؤمنان ، ظالم و دوزخی اند .

اتخذوا مسجداً ضراراً و کفراً و تفریقاً .. و إرساداً... فانهار به فی نار جهنم

283- منشأ استقلال جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 76 - 12

12- دعوت به عدالت و بر صراط مستقیم بودن ، منشأ قدرت ، استقلال و خیرات برای جامعه است .

أحدهما أبکم لا یقدر علی شیء .. هل یتوی هو و من یأمر بالعدل و هو علی صراط مستقیم

برداشت فوق، از تقابل «من یأمر بالعدل..» و «أحدهما أبکم... لایأت بخیر» به دست آمد.

284- منشأ استقلال جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 37

37- نقش اساسی پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، و رهبری الهی در استحکام ، استقلال و خلاقیت امت اسلامی

کزرع أخرج شطه فآزره فاستغلظ فاستوی علی سوقه

با توجه به این که ضمیر «شطه» و «آزره» به «زرع» بازمی گردد؛ استفاده می شود که در این روند بالندگی، اصلی وجود دارد و شاخه ها و فروع، در پرتو آن تغذیه شده و رشد می یابند. بدون شک در فرایند بالندگی نظام اسلامی، وجود پیامبر (صلی الله علیه و آله) و رهبری الهی همان اصل به شمار آمده و نقش اساسی دارد.

285- منشأ امنیت جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 48 - 6

6- تأمین سلامت و امنیت جامعه های بشری و ایجاد نعمت برای آنان ، به دست خدا و در اختیار اوست .

اهبط بسلم منا و برکت علیک و علی أمم ممن معک و أمم سنمتعهم

برداشت فوق ، از «منا» استفاده می شود. قابل ذکر است که کلمه «منا» در مورد «برکات» مقدر است ، چنان چه کلمه «علیک» در مورد «بسلام» مقدر می باشد؛ یعنی: بسلام منا علیک و برکات منا علیک.

ص: 133

286- منشأ انقراض جوامع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 66 - 6

6- خداوند با نابود ساختن جوامع غوطهور در فساد و تباهی ، صحنه جوامع بشری و روند آن را دگرگون می سازد .

إنا أرسلنا إلى قوم مجرمين ... و قضينا ... أن دابر هؤلاء مقطوع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 6 - 21

21 - پیدایش و انقراض تمدنها، تحت اراده و سیطره الهی

ألم يروا كم أهلكننا من قبلهم من قرن مكنهم فى الأرض .. فأنشأنا من بعدهم قرناً اخر

287- منشأ پیدایش جوامع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 6 - 18

18 - خداوند جایگزین کننده ملت‌هایی به جای ملت‌های هلاک شده پیشین

فأهلكنهم بذنوبهم و أنشأنا من بعدهم قرناً اخرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 31 - 3

3 - حاکمیت اراده خدا ، در شکل‌گیری و نیز نابودی جوامع بشری

ثم أنشأنا من بعدهم قرناً اخرين

288- منشأ تحولات اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 48 - 10

10- تدبیر امور انسان های مؤمن و کافر، تحولات جوامع بشری و سرنوشت آنها، به دست خدا و در اختیار اوست .

اهبط بسلم منا . . . و أمم سنمتعهم ثم یمسهم منا عذاب الیم

ص: 134

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 11 - 7

7- تحولات اجتماعی و معیشتی بشر در اختیار خداوند و به دست اوست .

إن الله لا یغیر ما بقوم حتی یغیروا ما بأنفسهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 74 - 8

8- خداوند با نابود ساختن جوامع غوطهور در فساد و تباهی ، صحنه جوامع و روند آن را دگرگون می سازد .

و جاء أهل المدینه یستبشرون . . . قال هؤلاء بناتی إن کنتم فعلین ... فأخذتهم الصی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 69 - 12

12 - تحولات تاریخی و اجتماعی نسل بشر ، تحت اراده و مشیت الهی است .

و اذکروا إذ جعلکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 74 - 7

7- تحولات تاریخی و اجتماعی بشر در اختیار خدا و به دست اوست .

جعلکم خلفاء من بعد عاد و بوأکم فی الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 168 - 2

2- تحولات تاریخی و اجتماعی بشر به دست خدا و در اختیار اوست .

و قَطَّعْنَهُمْ فی الأرض أمماً . . . و بلونهم بالحسنت و السيئات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- خداوند با نابود ساختن جوامع غوطهور در فساد و تباهی ، صحنه جوامع بشری و روند آن را دگرگون می سازد .

إنا أرسلنا إلى قوم مجرمين . . . و قضيٰنا . . . أن دابر هؤلاء مقطوع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 98 - 7

7 - دخالت خداوند در رخداد های تاریخ و تحولات اجتماعی به نفع جبهه حق

فألقوه في الجحيم . فأرادوا به كيداً فجعلناهم الأسفلين

ص: 135

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 116 - 5

5 - نقش خداوند در سرنوشت اجتماعی و تحولات تاریخ

و لقد متنا على موسى و هرون . و نجينهما و قومها ... و نصرنهم فكانوا هم الغلب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 23 - 6

6 - قوانین الهی ، حاکم بر تحولات جامعه و تاریخ

سنه الله التي قد خلت من قبل و لن تجد لسنة الله تبديلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 37 - 8

8 - اراده الهی ، حاکم بر تحولات تاریخ و جوامع بشری

و تركنا فيها آية

خداوند، به اراده و قدرت خویش جامعه مفسد لوط را آن چنان از صفحه زمین محو گردانید که تنها نشانه ای از آن برجای ماند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 22 - 6

6 - اراده الهی ، حاکم بر همه تحولات فردی و اجتماعی در زندگی بشر

ما أصاب من مصيبة في الأرض . . . من قبل أن نبرأها

ضمیر «ها» در «نبرأها» به مصیبت بازمی گردد و «برء» (مصدر «نبرأ») به معنای آفریدن و پدید آوردن است. نسبت دادن همه پدیده های فردی و اجتماعی به خداوند، بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 7 - 6

6 - خداوند ، قادر به ایجاد تحوّل در روابط ملت ها و تبدیل خصومت ها به موَدّت

عسى الله . . . والله قدير

289- منشأ تحولات جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 128 - 15

15 - مالکیت خدا بر زمین ، نفوذ مشیت او بر حاکمان آن و سیر تحولات جوامع بشری به سوی حاکمیت تقواییشگان ، از تعالیم موسی (ع) به قوم خویش

ص: 136

قال موسى . . . إن الأرض لله يورثها من يشاء من عباده والعقبه للمتقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 4 - 2

2- مرگ و میرها و تحولات طبیعی در جوامع ، به دست خداوند و به تقدیر اوست .

و ما أهلكنا من قريه إلا و لها كتاب معلوم

290- منشأ تکامل جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 8 - 3

3- ره یابی انسان و جامعه به رشد و تعالی دینی ، فضل و نعمت خداوندی است .

أولئك هم المرشدون . فضلاً من الله و نعمه

291- منشأ خلاقیت جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 37

37- نقش اساسی پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، و رهبری الهی در استحکام ، استقلال و خلاقیت امت اسلامی

كزراع أخرج شطه فازره فاستغلظ فاستوی علی سوقه

با توجه به این که ضمیر «شطه» و «آزره» به «زرع» بازمی گردد؛ استفاده می شود که در این روند بالندگی، اصلی وجود دارد و شاخه ها و فروع، در پرتو آن تغذیه شده و رشد می یابند. بدون شک در فرایند بالندگی نظام اسلامی، وجود پیامبر (صلی الله علیه و آله) و رهبری الهی همان اصل به شمار آمده و نقش اساسی دارد.

292- منشأ سرنوشت جوامع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 6 - 5

5- تحولات تاریخ بشر و سرنوشت اقوام و جوامع ، به دست خداوند است .

فعل ربّک

ص: 137

293- منشأ قدرت جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 76 - 12

12- دعوت به عدالت و بر صراط مستقیم بودن ، منشأ قدرت ، استقلال و خیرات برای جامعه است .

أحدهما أبکم لا یقدر علی شیء . . . هل یستوی هو و من یأمر بالعدل و هو علی صراط مستقیم

برداشت فوق، از تقابل «من یأمر بالعدل. . .» و «أحدهما أبکم . . . لایأت بخیر» به دست آمد.

294- منشأ هلاکت جوامع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 74 - 5

5- تحولات تاریخ و نابود شدن جوامع و تمدن ها ، وابسته به اراده الهی است .

و کم أهلکننا قبلهم من قرن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 31 - 3

3 - حاکمیت اراده خدا ، در شکل گیری و نیز نابودی جوامع بشری

ثم أنشأنا من بعدهم قرناً اخرین

295- موانع اصلاح جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 142 - 23

23 - پیروی از راه و رسم مفسدان و اندیشه های آنان ، مانع اصلاح جامعه است .

و أصلح و لا تتبع سبیل المفسدین

296- موانع رشد جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 110 - 21

21- فسق، عامل بازدارنده جامعه از رشد و تکامل

ولو آمن... و اکثرهم الفسقون

ص: 138

«خیر» نتیجه ایمان است و واژه «فسق» در آیه شریفه، مقابل ایمان قرار گرفته است. در نتیجه، اهل فسق، محروم از خیر و تکامل هستند.

297- مؤمنان در جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 282 - 61

61 - پیوند همگان و تعهد متقابل مؤمنان در جامعه، نسبت به یکدیگر

یا ایها الذین امنوا... و لا یأب کاتب... و لا یأب الشهداء... و اشهدوا...

آیه شریفه برای طرفین قرارداد، کاتب و شاهد، وظایف و حقوقی را معین کرده است که گویای تعهد و مسؤلیت متقابل آنان است.

298- مؤمنان و اصلاح جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 71 - 13

13 - لزوم اهتمام مؤمنان به اصلاح جامعه و تأمین نیازهای معیشتی آنان، همپای اهتمام به تکالیف عبادی و فردی

و المؤمنون... یأمرون بالمعروف... و یقیمون الصلوه و یؤتون الزکوه

امر به معروف و نهی از منکر، در راستای اصلاح جامعه و پرداخت زکات در جهت تأمین نیازهای مالی مؤمنان و اقامه نماز از عبادات فردی انسانهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 112 - 13

13 - اهتمام مؤمنان واقعی به خودسازی، قبل از پرداختن به اصلاح جامعه *

التَّابُونَ الْعِبَادُونَ الْحَمْدُونَ... الْأُمْرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ

تقدم لفظی صفات فردی (توبه، عبادت و...) بر صفات اجتماعی (امر به معروف و نهی از منکر) می تواند اشاره به تقدم حقیقی و رتبی آن داشته باشد.

299- مؤمنان و تأمین نیازهای جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - لزوم اهتمام مؤمنان به اصلاح جامعه و تأمین نیازهای معیشتی آنان، همپای اهتمام به تکالیف عبادی و فردی

ص: 139

و المؤمنون ... يأمرن بالمعروف ... و يقيمون الصلوه و يؤتون الزكوه

امر به معروف و نهی از منکر، در راستای اصلاح جامعه و پرداخت زکات در جهت تأمین نیازهای مالی مؤمنان و اقامه نماز از عبادات فردی انسانهاست.

300- مؤمنان و جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 97 - 12

12 - دستیابی اهل ایمان به جامعه ای با قوام در پرتو حراست از حرمت کعبه و انجام مناسک حج ، موجب آگاهی آنان به علم گسترده و همه جانبه خداوند .

جعل الله .. ذلك لتعلموا ان الله يعلم ما في السموت و ما في الارض

برداشت فوق بر این مبناست که «ذلک» اشاره به خود حقایق بیان شده باشد نه بیان آن حقایق، یعنی آنگاه که انسانها در پرتو احترام به کعبه و ماههای حرام و انجام مناسک آن به جامعه ای با قوام رسیدند، در می یابند که خداوند دارای علمی گسترده است.

301- نجات از جامعه فاسد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 75 - 6

6- نجات از جامعه فاسد و آلوده ، نشانگر رحمت خاص الهی است . *

و نَجِّينَه .. و ادخلنه فی رحمتنا

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که عطف جمله «ادخلناه..» بر جمله «آتیناه»، از نوع عطف تفسیری باشد.

302- نشانه های جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 71 - 7

7- امر به معروف و نهی از منکر ، مهمترین وظیفه مؤمنان و بارزترین مشخصه جامعه اسلامی

و المؤمنون و المؤمنت .. يأمرن بالمعروف و ينهون عن المنکر

از اینکه در رأس همه کارها و ارزشها، از امر به معروف و نهی از منکر یاد شده است، اهمیت برتر آن استفاده می شود.

ص: 140

303- نظام اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 28 - 5،7،10

5 - ولایت و سرپرستی ، ضرورت نظام اجتماعی *

لا يَتَّخِذُ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ

به نظر می آید تعیین ولی و سرپرست در آیه، مفروغ عنه گرفته شده و تنها نسبت به مصداق آن تذکر داده شده است.

7 - اعتقاد به ولایت تکوینی خداوند ، مستلزم پذیرش ولایت مؤمنان در نظام اجتماعی اسلام

قل اللهم مالك الملك .. لا يَتَّخِذُ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ

گویا آیه مورد بحث، نتیجه مترتب بر اعتقاد به مضمون آیه «قل اللهم ..» است.

10 - جایگاه مهم ولایت و سرپرستی در نظام اجتماعی اسلام

لا يَتَّخِذُ الْمُؤْمِنُونَ .. و من يفعل ذلك فليس من الله في شيء

304- نعمت نجات از جامعه فاسد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 74 - 12

12- نجات از جامعه فاسد و ناپاک ، نعمتی بزرگ و درخور شکر و سپاس است .

و نَجِّينَهُ مِنَ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ تَعْمَلُ الْخَبِيثَ إِتْهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوْءٍ فَسَقِينَ

آیه شریفه در مقام امتنان بر حضرت لوط(ع) است. بنابراین نجات از دست قوم فاسد، نعمتی است که خداوند با آن کار بر حضرت لوط(ع) منت نهاد.

305- نقش جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 10 - 24

24- وضعیت اجتماعی فرهنگی، تأثیری چشمگیر در بینش و عقیده نسل های آینده دارد.

تریدون آن تصدونا عمّا کان یعدء اباؤنا

کفار، بی آنکه پذیرش آیین نیاکان خویش را براساس عقل و منطق قلمداد کنند و یا از درستی آن دم بزنند، از آن متعصبانه سخن می گفتند و این حاکی از آن است که فرهنگ و رسوم گذشتگان در نسلهای آتی، تأثیر زیادی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 5 - 4

4- پدران و نیاکان و محیط خانوادگی و اجتماعی، دارای نقشی مؤثر در باور های هر نسل

ص: 141

قالوا اتخذ الله ولداً . ما لهم به من علم ولا لأبائهم

ذکر «لأبائهم» اشاره به یکی از زمینه های اصلی گرایش ها و عقاید مردم عصر بعثت - که همان روحیه تقلید و دنباله روی از نیاکان است - دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 53 - 7

7- تأثیرپذیری انسان ، از خانواده و جامعه خویش

قالوا وجدنا آباءنا لها عبدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 28 - 3

3 - نقش مؤثر جامعه در شکل گیری افکار و عقاید و رفتار و سلوک آدمی

یویلتی لیتتی لم اتخذ فلاناً خلیلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 43 - 2

2 - تعلق بلقیس به جامعه شرک و کفر ، مانع پیوستن رسمی وی به آیین توحیدی سلیمان (ع) با وجود اذعان قلبی

وَأوتینا العلم من قبلها و کنا مسلمین . و صدّها... إنا کانت من قوم کفرین

برداشت یاد شده بدان احتمال است که آیه مذکور در مقام توضیح این نکته باشد که چرا بلقیس علی رغم علم و اذعان قلبی خود، پیش از این رسماً تسلیم سلیمان(ع) نشده و به یکتاپرستی نگرویده بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 49 - 4

4 - انسان از شرایط و محیط بیرونی خویش ، سریعاً تأثیر می پذیرد .

إذاهم یتبشرون . و إن كانوا من قبل ... لمبلسین

تکرار «من قبل» در آیه، می تواند به منظور تأکید بر این نکته باشد که انسان، در برخورد با حوادث خوش حال کننده و یا غم آور، به سرعت تغییر می کند و حالی به حالی می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 14 - 19

19 - نقش عملکرد جوامع ، در هدایت و گمراهی نسل آینده

و ما تفرقوا .. إنّ الذین أورثوا الکتب من بعدهم لفی شک منه مریب

ص: 142

306- نقش جامعه فاسد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 33 - 2

2 - محیط ناسالم و نظام اجتماعی فاسد ، موجب تبرئه انسان گمراه و مردم فاسد از مجازات الهی نمی شود .

فإنّهم يومئذ في العذاب مشتركون

اشتراک مردم گمراه با رهبران گمراه کننده - که معمولاً نظام اجتماعی مردم را نیز در دست دارند - در مجازات الهی، می تواند گویای حقیقت بالا باشد.

307- نیازهای جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 142 - 16

16 - امت ها و جوامع بشری نیازمند رهبری اصلاحگر

اخلفنی فی قومی و أصلح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 122 - 8

8 - هر جامعه و قومی نیاز به اسلام شناس و فقیه و مبلغی برخاسته از میان خودشان دارد .

فلولا نفر من کل فرقه منهم طائفه لیتفقھوا فی الدین و لینذروا قومهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 21 - 12

12- نیاز همواره جوامع بشری ، به وجود اندازگرانی الهی

و قد خلت النذر من بین یدیه و من خلفه

بنابراین که آیه شریفه نظر به استمرار خط نبوت و اندازگری در قبل و بعد از هود(ع) داشته باشد، نیاز همواره بشر به وجود اندازگران استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 58 - 9

9- لزوم تشکیل حکومت و برقراری نظام قضایی عادلانه در جامعه اسلامی *

انّ الله يأمركم ان تؤدّوا الامانات الى اهلها و اذا حكمتم بين الناس ان تحكموا ب

ص: 143

لازمه ادای امانت به اهلش و سپردن مسؤولیتها به افراد لایق و قضاوت عادلانه در میان مردم، وجود تشکیلات حکومتی و قضایی میان مردم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 10 - 8

8 - نیاز همیشگی جامعه اسلامی ، به تبلیغ روح برادری و تحکیم مودت میان اعضای آن

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ

از این که خداوند، به گونه ای مؤکد، روح برادری، دوستی و مسالمت را در میان مؤمنان زنده ساخته و این حقایق را به ایشان یاد آور شده است؛ مطلب بالا استفاده می شود.

309- نیازهای مادی جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 66 - 8

8 - کتب آسمانی ، مشتمل بر رهنمود های اقتصادی و راهگشای تأمین نیاز های جامعه *

و لو انهم اقاموا التوریه و الانجیل و ما انزل الیهم من ربهم لاکلوا

ترتیب رفاه اقتصادی بر عمل به تورات و انجیل می تواند به این معنا باشد که خداوند به عنوان پاداش، برکتهای زمین و آسمان را به روی عمل کنندگان بگشاید و می تواند به این معنا باشد که در خود تورات و انجیل رهنمودهایی است که عمل به آنها رونق اقتصادی را برای جامعه در پی دارد. برداشت فوق بر اساس معنای دوم است.

310- نیازهای معنوی جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 51 - 19

19 - جوامع انسانی ، نیازمند به هدایت الهی

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ

محرومیت از هدایت الهی زمانی می تواند برای ستمگران تهدید بشمار آید که تمامی مردمان به آن نیازمند باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 208 - 3

3 - نیاز جوامع بشری به انذار و انذارگرانی از جانب خداوند

و ما أهلكنا من قرية إلا لها منذرون

ص: 144

311- وجود جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 4 - 7

7- هر جامعه، دارای هویت، حیات و قوانین مشخصی جدا از افراد آن جامعه

و ما أهلکنا من قریه إلاّ و لها کتاب معلوم

312- وحدت جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 84 - 8

8 - هر ملت و جامعه ای به منزله پیکری واحد است و افراد آن به منزله اجزای آن هستند .

لاتسفکون دماءکم و لاتخرجون أنفسکم من دیرکم

مقصود از جمله های فوق (لا تسفکون ..) خودکشی و بیرون راندن خویش نیست؛ بلکه مقصود کشتن یکدیگر و بیرون راندن طایفه ای است طایفه دیگر را. تعبیر کردن از دیگران به خویشان، حکایت از آن دارد که: افراد یک ملت و معتقدان به یک آیین، به منزله یک امت واحد هستند.

313- ویژگی جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 159 - 26

26 - حاکمیت رهبری واحد، همراه با پذیرش اصل شورا، از ویژگی های نظام اسلامی

و شاورهم فی الامر فاذا عزمتم فتوکل علی الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 59 - 14

14 - خدامحوری در نظام اسلامی

اطیعوا الله و اطیعوا الرسول و اولی الامر منکم ... فردّوه الی الله و الرسول

314- ویزگی جامعہ کافر

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 145

9- جوامع کفرپیشه ، جوامعی به دور از درک حقایق دین و معارف الهی

بأنهم قوم لا یفقهون

با توجه به اینکه ایمان و کفر تعیین کننده توانایی و ناتوانی دانسته شده، معلوم می شود مفعول حذف شده از «لا یفقهون» همان حقایق و معارف است که اهل ایمان بدان باور دارند.

315- ویژگیهای جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 77 - 8

8 - اقامه نماز ، عبودیت و بندگی خدا و انجام کار های نیک ، مشخصه های جامعه اسلامی

یا ایها الذین ءامنوا .. و افعلوا الخیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 53 - 4

4 - جامعه اسلامی ، برخوردار از زندگی گوارا و شیرین و جامعه شرک و کفر ، گرفتار ناکامی ها و تلخی ها

و هو الذی مرج البحرین هذا عذب فرات و هذا ملح أجاج

برداشت یاد شده، بر این اساس استوار است که آیه شریفه، متضمن تئمیل باشد؛ به این معنا که ایمان به آب گوارا و شیرین و کفر و شرک به آب شور و تلخ تشبیه شده باشد و مؤمنان و جامعه ایمانی و کافران و جامعه کفر و الحاد به دریا تشبیه شده باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 38 - 8

8 - نظام اجتماعی مسلمانان ، متکی بر اصل شور و مشورت

و أمرهم شوری بینهم

اضافه «أمر» به «هم»، نشانگر آن است که امور اجتماعی و مربوط به همگان، مورد مشورت مسلمانان است.

36- جامعه اسلامی در عصر بعثت، جامعه ای مستحکم، مستقل و خلاق

کزرع أخرج شطه فآزره فاستغلف فاستوی علی سوجه

خداوند، در مقام توصیف پیامبر(صلی الله علیه و آله) و یاران آن حضرت، اوصافی را که برای آنان یاد کرده است. این اوصاف عبارت است از: «استغلف» (استحکام)، «استوی علی سوجه» (استقلال) و «یعجب الزّراع» (زاینده‌گی و خلاقیت).

316- ویژگیهای جامعه زمان فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 78 - 7

7 - نظام اجتماعی حاکم بر جامعه فرعونى ، مبتنى بر فرهنگ و عقاید جاهلی و مورورثی بود .

أجئتنا لتلفتنا عما وجدنا عليه آباءنا و تكون لكما الكبرياء فى الأرض

317- هجرت از جامعه ظالم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 41 - 9

9- هجرت از جوامع ستم پیشه ، از راه های گریز از ستم و زمینه ساز پیروزی

و الذین هاجروا فى الله من بعد ما ظلموا

318- هجرت از جامعه فاسد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 10 - 5

5- هجرت و گریز از محیط فاسد ، به منظور حفظ ایمان و ارزش ها ، کاری جوانمردانه و مورد تمجید خداوند است .

إذ أوى الفتيه إلى الكهف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبياء - 21 - 71 - 6

6- هجرت از محیط آلوده و بلاد کفر و شرک به سرزمین پاک و برکت خیز امری است بایسته و سزاوار .

و نجّينه و لو طأ إلى الأرض التى برکنا فيها

319- هجرت از جامعه مشرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- لزوم هجرت از محیط کفر و شرک، برای حفظ عقیده

و إذ اعتزلتموهم... فأووا إلى الكهف

بیان اعتزال اصحاب كهف از جامعه شرک و مردم مشرک، در حقیقت، بیان الگو و رهنمودی برای موحدان و مؤمنان است که به

ص: 147

هنگام تعارض، حفظ ایمان را بر ماندن در جامعه، ترجیح داده و از محیط کفر هجرت کنند.

8- اطمینان اصحاب کهف به برخورداری از رحمت الهی در صورت هجرت کردن از حاکمیت شرک و جامعه مشرک

فَأُوْوُوا إِلَى الْكَهْفِ يَنْشُرْ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ

فعل «ینشر» در جواب امر قرار گرفته و جزا برای شرط مقدر است؛ یعنی «إِنْ تَأُوْوُوا إِلَى الْكَهْفِ يَنْشُرْ..» و مفاد آن، حتمی بودن نشر رحمت الهی در صورت هجرت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 48 - 5,6,8,9,16

5- ابراهیم (ع)، هجرت از محیط شرک و بت پرستی را جهت حراست از عقیده توحیدی خود و عبادت پروردگار یگانه برگزید.

وَأَعْتَزَلَكُمْ وَمَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَأَدْعُوا رَبِّي

از جمله معانی «دعاء» عبادت است. در این آیه نیز «أدعوا» به قرینه «لِمَ تَعْبُدُ» در آیات قبل می تواند به معنای «عبادت می کنم» باشد. براین مبنا ابراهیم، هجرت خود را برای میسرشدن عبادت خداوند دانسته است.

6- هجرت از محیط شرک، در صورت بی تأثیر بودن تبلیغ، بر ماندن در آن جا ترجیح دارد.

وَأَعْتَزَلَكُمْ وَمَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ

حضرت ابراهیم پس از آن که سرسختی و لجاجت آزر را مشاهده نمود، چند راه در پیش داشت 1- ماندن در محیط شرک و اختفای عقیده و دست برداشتن از مبارزه 2- مبارزه با بت پرستی و گرفتار شدن به رجم 3- بیرون رفتن از محیط شرک. حضرت از این سه راه، راه سوم را برگزیده است که نشان ترجیح آن در شرایط خاص خود است.

8- لزوم هجرت از محیطی که نتوان در آن، خدای یگانه را عبادت کرد.

وَأَعْتَزَلَكُمْ وَمَا تَدْعُونَ... وَأَدْعُوا رَبِّي

9- ابراهیم (ع) در هجرت منفردانه خود از جامعه مشرک، تنها متکی بر خداوند و یاری او بود.

وَأَدْعُوا رَبِّي عَسَىٰ أَلَّا أَكُونَ بِدُعَاءِ رَبِّي شَقِيًّا

16- ابراهیم (ع)، در آستانه هجرت خود از دیار بت پرستان، به رفع سختی ها و کسب سعادت خود امیدوار بود و دعا به درگاه خداوند را عامل آن می دانست.

عَسَىٰ أَلَّا أَكُونَ بِدُعَاءِ رَبِّي شَقِيًّا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 49 - 1

1- حضرت ابراهیم (ع) از محیط شرک و بت پرستی هجرت کرد و از بت پرستان و معبود های آنان کناره گیری کرد .

فلما اعتزلهم و مايعبدون من دون الله و هبنا له إسحق و يعقوب

320- هلاکت جامعه فاسد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 66 - 6

ص: 148

6- خداوند با نابود ساختن جوامع غوطهور در فساد و تباهی، صحنه جوامع بشری و روند آن را دگرگون می سازد.

إنا أرسلنا إلى قوم مجرمين... و قضيٰنا... أن دابر هؤلاء مقطوع

321- هلاکت جوامع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 131 - 2،4

2- هلاک جوامع بشری، بدون فرستادن هدایت برای ایشان، کاری ظالمانه و به دور از ساحت قدس الهی است.

ذلک أن لم یکن ربک مهلک القرى بظلم

«بظلم» می تواند حال برای «ربک» باشد. در این صورت معنای جمله چنین می شود: خداوند از روی ظلم جامعه ناآگاه را هلاک نمی کند. بنابراین هلاکت در صورت عدم ابلاغ کاری ظالمانه است.

4 - خداوند مردم جامعه ای را که از روی غفلت و ناآگاهی ستم کنند، به عذاب دنیوی نابود نمی کند.

ذلک أن لم یکن ربک مهلک القرى بظلم و أهلها غفلون

برای جار و مجرور «بظلم» متعلقات مختلفی می توان در نظر گرفت، از آن جمله اینکه متعلق به «مهلک» باشد. یعنی: «مهلک القرى بسبب ظلم». برداشت فوق بر این اساس است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 133 - 8،9،14

8- اگر خداوند بخواهد مردم ستمگر و کافر را نابود می کند و نسلهای دیگری را جانشین آنان می سازد.

إن یشأ یدهبکم و یتخلف من بعدکم ما یشاء

9- اگر خداوند بخواهد نسلی از آدمیان را قبل از موعد طبیعی خود نابود می سازد و نسلهای دیگری را جایگزین آن می کند.

إن یشأ یدهبکم و یتخلف من بعدکم ما یشاء

چون آمد و شد نسلها امری عادی و طبیعی است، جمله «إن یشأ...» باید بیان امری خلاف عادت و سیر طبیعی باشد. از موارد محتمل آن است که نسلی قبل از درنگ عادی خود از صحنه تاریخ حذف و نابود گردد.

14 - پدید آوردن نسلها و جوامع موجود به جای اقوام پیشین، نشان قدرت الهی بر نابود ساختن جوامع ستم پیشه

إن يشأ يذهبكم .. كما أنشأكم من ذرية قوم ءاخرين

322- هلاکت جوامع قبل از قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 58 - 1

1- تمامی شهرها و تمدن‌ها و جوامع بشری، قبل از قیامت، توسط خداوند یا به کلی نابود و یا به وسیله عذابی، به ویرانی کشیده خواهد شد.

ص: 149

وإن من قريه إلا نحن مهلكوها قبل يوم القيمة

«قريه» در لغت به معنای مجتمع و محل سکونت است و بر اعم از روستا و شهر اطلاق می شود (برگرفته از لسان العرب).

323- هلاکت جوامع ظالم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 131 - 8

8 - سنت خداوند، نابود ساختن جوامع ظالم قبل از فرستادن پیامبران و اتمام حجت نیست.

ألم یأتکم رسل منکم ... ذلک أن لم یکن ربک مهلک القرى بظلم و أهلها غفلون

324- هلاکت جوامع عصیانگر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 17 - 11

11- نابودی جوامع عصیانگر، توسط خداوند، عالمانه و بر اساس بصیرت است.

و کم أهلکننا ... و کفی برّبک ... خبیراً بصیراً

325- هلاکت جوامع فاسد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 74 - 8

8- خداوند با نابود ساختن جوامع غوطهور در فساد و تباهی، صحنه جوامع و روند آن را دگرگون می سازد.

و جاء أهل المدینه یستبشرون ... قال هؤلاء بناتی إن کنتم فعلین ... فأخذتهم الصی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 16 - 11

11- عذاب جامعه فسادگر، آن چنان شدید است که مایه نابودی و هدم کامل آن می شود.

ففسقوا فیها فحقّ علیها القول فدّمّرنها تدمیراً

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 150

12 - لزوم هوشیاری مستمر جامعه ایمانی ، در برابر توطئه ها و نفوذ های دشمنان دین

یا ایها الذین امنوا .. لا یألونکم خیالاً ... و دّوا ما عنتم ... قد بدت البغضاء

بیان دشمنی و کینه بیگانگان، دلالت بر لزوم هوشیاری جامعه ایمانی در قبال آنان دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 123 - 5

5 - فرمان الهی به غفلت نورزیدن جامعه اسلامی از خطر نفوذ و کارشکنی دشمنان همجوار

قتلوا الذین یلونکم من الکفار و لیجدوا فیکم غلظه

327- جامعه اسلامی

{ جامعه اسلامی }

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 105 - 4

4 - جامعه متحد ایمانی ، همچون دیگر جوامع ، همواره در معرض تفرقه و اختلاف

و لا تكونوا کالذین تفرّقوا و اختلفوا من بعد ما جاءهم البینات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 106 - 7,8,9,15

7 - تفرقه و اختلاف در میان جامعه ایمانی پس از اتمام حجّت ، موجب کفر و ارتداد

و لا تكونوا کالذین تفرّقوا و اختلفوا .. اکفرتم بعد ایمانکم

گویا ارتداد (اکفرتم ..)، نتیجه تفرقه و اختلاف است که در آیه قبل از آن نهی شده است.

8 - تفرقه و اختلاف در میان جامعه ایمانی پس از اتمام حجّت ، کفر و ارتداد است . *

و لا تكونوا کالذین تفرّقوا و اختلفوا .. اکفرتم بعد ایمانکم

ارتداد (اکفرتم . . .)، به قرینه آیه قبل، می تواند همان تفرقه و اختلاف مسلمانان پس از اتحاد آنان باشد.

9- اختلاف و تفرقه در جامعه ایمانی، مستلزم روسیاهی و عذاب در قیامت

و لا تكونوا كالذين تفرقوا . . . فاما الذين اسودت وجوههم . . . فذوقوا العذاب

15- هواپرستان و بدعتگزاران در جامعه اسلامی، روسیاهان در قیامت

فأما الذين اسودت وجوههم

امیرالمؤمنین (ع): «فأما الذين اسودت وجوههم . . .»، انهم اهل البدع و الاهواء من هذه الامه.

مجمع البيان، ج 2، ص 809؛ نورالثقلین، ج 1، ص 382، ح 325.

ص: 151

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 118 - 4,6,7,9,15,19

4 - منزلت والای جامعه ایمانی ، در برابر بیگانگان و جوامع غیر ایمانی *

یا ایها الذین امنوا .. من دونکم

استعمال کلمه «دون» به جای «غیر»، می تواند اشاره به حقارت جوامع غیر ایمانی باشد.

6 - توطئه و تلاش پیگیر بیگانگان و غیر مؤمنان ، برای ایجاد اخلاص و فساد در میان اهل ایمان و جامعه ایمانی

یا ایها الذین امنوا .. لا یألونکم خبالا

7 - بیگانگان ، خواهان گرفتاری جامعه ایمانی به رنج ، مشقت و ضرر

وَدَّوْا مَا عَنَّتُمْ

«ما» در «ما عنتم»، مصدریّه است و «عنت» به معنای شدت گرفتاری و رنج است.

9 - دشمنی بیگانگان با اسلام و جامعه ایمانی ، آشکار از لابلای گفتار ایشان

قد بدت البغضاء من افواههم

15 - بدخواهی ، توطئه گری و عداوت قلبی اهل کتاب نسبت به مؤمنان ، و خطر ایجاد روابط صمیمانه جامعه ایمانی با آنان

یا ایها الذین امنوا لا تتخذوا بطانه من دونکم .. صدورههم اکبر

بنابر اینکه مراد از «من دونکم»، اهل کتاب باشند؛ به قرینه آیات قبل.

19 - مناسبات صمیمانه جامعه اسلامی با بیگانگان ، هموارکننده نفوذ ایشان در آن جامعه و اخلاص در آن

لا تتخذوا بطانه من دونکم لا یألونکم خبالا

جمله «لا یألونکم ..»، بیان علت برای «لا تتخذوا...» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 119 - 15,17,19,22

15 - ایمان جامعه اسلامی ، مورد خشم و کینه دشمنان دین

و تؤمنون بالكتب كله... و اذا خلوا عضوا عليكم الانامل من الغيظ

17 - عنایت خاص خداوند ، بر حفظ سلامت جامعه ایمانی از گزند دشمنان دین

وَدَّوَا مَا عَنَّتُمْ قَدْ بَدَتِ الْبَغْضَاءُ... و اذا خلوا عضوا عليكم الانامل من الغيظ قل مو

افشای کینه ها و دشمنیهای کافران و ارائه راه حل برای مقابله با توطئه آنها، نشانه عنایت ویژه خداوند به مؤمنان است.

19 - علم و آگاهی همه جانبه خداوند ، به خشم و کینه ای که دشمنان دین ، از اسلام و جامعه ایمانی به دل دارند .

عَضُّوا عَلَيْكُمُ الْاِنَامِلَ مِنَ الْغَيْظِ... اِنَّ اللّٰهَ عَلِيْمٌ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ

22 - هشدار خداوند به دشمنان دین ، نسبت به عواقب توطئه های ایشان علیه جامعه اسلامی

و اذا خلوا عضوا عليكم... اِنَّ اللّٰهَ عَلِيْمٌ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ

جمله «ان الله...» پس از جمله «و اذا خلوا...» در حقیقت هشدار است به کافران که نپندارند اگر در خفا علیه مسلمانان کینه توزی و توطئه می کنند، خداوند آگاه به آن نیست؛ چرا که خداوند نه تنها به جلسات مخفی آنان آگاه است، بلکه به درون سینه های آنان که مخفیتر از جلسات سری آنان است، نیز دانا می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 152

10 - لزوم تأثیرپذیری و استواری جامعه ایمانی در برابر جنگ روانی و دسیسه های دشمنان

اذ همّت طائفتان منکم ان تفشلا و الله وليهما

جمله «و الله وليهما»، در واقع تذکری است به مؤمنان و معتقدان ولایت الهی که در هنگامه های دشوار، ولایت و حمایت الهی را فراموش نکنند و به عناصری همچون عبدالله بن ابی، که در صدد سستی آفرینی و ایجاد دلهره در بین آنان است، گوش فرابندند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 134 - 4

4 - تأمین نیازمندی های جامعه ایمانی و خویشتن داری و گذشت در برخورد های اجتماعی ، از ویژگی های اهل تقوا

اعدت للمتقين. الذين ينفقون... والكاظمين الغيظ والعافين عن الناس

328- آثار اقتدار جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 40

40- جامعه مقتدر و اصیل اسلامی ، برانگیزاننده خشم کافران و نه دوستی ایشان

كزراع أخرج شطه... ليغيظ بهم الكفار

از تعبیر «لیغیظ» استفاده می شود که کافران، ناگزیر در قبال رشد امت اسلامی موضع خصمانه می گیرند و انتظار دوستی از آنان بی جا و بی مورد است.

329- آثار تشکیل جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 10 - 3

3 - تبلیغ دین و تشکیل جامعه اسلامی ، در پی دارنده سخنان ناروا و تبلیغات سوء دشمنان و مخالفان دین

و اصبر علی ما یقولون

330- آرزوی رهبری جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 74 - 17

17 - آرزوی در دست گرفتن مدیریت جامعه و رهبری امت اسلامی ، امری پسندیده و روا است .

ص: 153

و اجعلنا للمتقين إمامًا

331- آرمان جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 110 - 12

12 - اصلاح جوامع بشری ، هدف مشترک جامعه آرمانی اسلام

کنتم خیر أمة أخرجت للناس تأمرون بالمعروف و تنهون عن المنکر

با توجه به واژه «امّه» که در لغت به معنای گروه دارای هدف و مقصد مشترک است، مطلب فوق استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 152 - 12

12 - پیروزی بر دشمنان دین ، خواسته و آرمان جامعه ایمانی

من بعد ما اریکم ما تحبّون

مراد از «ما تحبّون» (آنچه آرزوی شما بود)، پیروزی بر دشمن است.

332- اجرت کارگزاران جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 60 - 10

10 - کارگزاران حکومت و ارائه کنندگان خدمات به جامعه اسلامی ، دارای استحقاق دریافت اجرت در قبال عمل خویش

إنما الصدقت للفقراء .. و العملین علیها

برداشت فوق بدین احتمال است که استحقاق اجرت در برابر کار، اختصاص به کار جمع آوری صدقات نداشته باشد؛ بلکه تمامی کارگزاران حکومت، مستحق دریافت اجرت باشند.

333- احتیاج رهبران جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- لزوم بهره مندی رهبران جامعه اسلامی و مبلغان دینی از بصیرت و بینایی و داشتن حجت روشن بر اتخاذ راه ها و روشها

قل هذه سبیلی ادعوا إلی الله علی بصیره أنا

ص: 154

334- استفاده از جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 20 - 3

3 - بهره بردن از مزایای جامعه اسلامی و به کنار نشستن به هنگام دشواری ها و سختی ها ، از ویژگی های منافقان است .

و إذا أظلم عليهم قاموا

335- استقلال جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 36

36- جامعه اسلامی در عصر بعثت ، جامعه ای مستحکم ، مستقل و خلاق

کزرع أخرج شطه فازه فاستغلظ فاستوی علی سوقه

خداوند، در مقام توصیف پیامبر(صلی الله علیه و آله) و یاران آن حضرت، اوصافی را که برای آنان یاد کرده است. این اوصاف عبارت است از: «استغلظ» (استحکام)، «استوی علی سوقه» (استقلال) و «یعبج الزرع» (زاینده و خلاقیت).

336- اسرار جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 27 - 5

5 - افشای اسرار جامعه اسلامی ، خیانت به خدا ، رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان است .

لاتخونوا الله و الرسول

شان نزول آیه درباره فردی از مسلمانان صدر اسلام است که برخی از اسرار نظامی جامعه را فاش کرد. بنابراین افشای اسرار نظامی جامعه ایمانی، از مصادیق مورد نظر برای خیانت به خدا و رسول است.

337- اضرار به جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 107 - 7

7 - آسیب رساندن به جامعه اسلامی ، در رأس آرمان ها و اهداف منافقان و کافران

اتخذوا مسجداً ضراراً و کفراً

برداشت فوق با توجه به این است که در رأس همه اهداف «ضراراً» مطرح شده است.

ص: 155

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 109 - 13

13 - منافقان ، زیان زننده به جامعه اسلامی ، مروج کفر ، تفرقه افکن میان مؤمنان ، ظالم و دوزخی اند .

اتخذوا مسجداً ضراراً و کفراً و تفریقاً .. و إرساداً ... فانهار به فی نار جهنم

338- اعراض از جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 89 - 2

2 - مسلمانان بریده از جامعه اسلامی و رویگردان از هجرت ، منافق و کافرند .

فما لكم فی المنافقین . . . كما كفروا

339- امنیت جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 118 - 8

8 - رفاه ، آسایش و امنیت جامعه ایمانی ، مایه غم و اندوه بیگانگان

وَدَّوْا مَا عَنَّا

از مفهوم جمله «وَدَّوْا مَا عَنَّا»، استفاده شده است.

340- اهل کتاب در جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 4 - 8

8 - حق سکونت و زندگی اهل کتاب در جامعه اسلامی ، مشروط به عدم ستیزه جویی و معارضه با حاکمیت اسلام است .

هو الذی أخرج الذین كفروا من أهل الکتاب . . . ذلک بأنهم شاقوا لله ورسوله

از تعلیل «ذلک بأنهم. . .» استفاده می شود که اگر یهود بنی نضیر، به معارضه با خدا و حکومت پیامبر(صلی الله علیه و آله) نمی

پرداختند، محکوم به تبعید نمی شدند و همچون گذشته در کنار مسلمانان زندگی می کردند.

ص: 156

341- اهمیت جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 100 - 7

7 - اهمیت خاص ایجاد جامعه واحد اسلامی در لوای رهبری الهی *

و من یرج من بیته مهاجراً الی اللّٰه و رسوله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 27 - 6

6 - جامعه اسلامی و مصالح ملی آن ، دارای حرمتی عظیم نزد خداوند

لاتخونوا اللّٰه و الرسول

342- اهمیت قدرت جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 46 - 5

5 - سستی اهل ایمان در پیکار با دشمنان دین ، موجب از میان رفتن ابهت و قوت جامعه اسلامی

و لاتنزعوا فتشملوا و تذهب ریحکم

343- اهمیت هوشیاری جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 101 - 9

9 - لزوم هشیاری همیشگی جوامع اسلامی ، نسبت به وجود و عملکرد منافقان مرموز

و ممن حولکم من الأعراب

344- ایمان جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - جامعه اسلامی صدر اسلام پس از نایل شدن به مراحل عالی ایمان ، به تنزّل در درجات ایمانی گرایید .

علم أن فيكم ضعفا

ص: 157

345- بصیرت رهبران جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 108 - 8

8- لزوم بهره مندی رهبران جامعه اسلامی و مبلغان دینی از بصیرت و بینایی و داشتن حجت روشن بر اتخاذ راه ها و روشها

قل هذه سبیلی ادعوا الی الله علی بصیره أنا

346- تأمین نیازهای جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 195 - 1

1 - انفاق و رفع نیاز های جامعه اسلامی وظیفه ای بر عهده اهل ایمان

وأنفقوا

347- تدبیر جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 178 - 21

21 - تخفیف قانون قصاص (جواز تبدیل آن به دیه) در جهت تدبیر امور جامعه اسلامی است .

ذلک تخفیف من ربکم

برداشت فوق از کلمه «رب» که به معنای مدبر و مربی است، استفاده شده است.

348- توطئه علیه جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 9 - 2

2- ضربه زدن به اهل ایمان و توطئه علیه آنان ، از اهداف منافقان در اظهار ایمان

یخدعون اللّٰه و الذین ءامنوا

«خدع» به معنای پنهان کردن امری و اظهار کردن امری دیگر است به منظور ضربه زدن و ایجاد ناگواری.

ص: 158

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 234 - 16

16 - مسؤولیت جامعه ایمانی در مراقبت از قانون عده وفات

فاذا بلغن اجلهنّ فلا جناح علیکم

مفهوم «فاذا بلغن ...» با توجه به خطاب در کلمه «علیکم» حاکی از مسؤولیت جامعه ایمانی در مورد جلوگیری از ازدواج زنان شوهر مُرده در زمان عده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 236 - 12

12 - لزوم رعایت شؤونات و ارزش افراد در جامعه اسلامی

متّعوهنّ ... بالمعروف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 272 - 10

10 - حُسن رعایت حال غیر مسلمانان در جامعه اسلامی

لیس علیک هدیهم ... و ما تفتقوا من خیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 28 - 7

7 - اعتقاد به ولایت تکوینی خداوند، مستلزم پذیرش ولایت مؤمنان در نظام اجتماعی اسلام

قل اللّهم مالک الملک ... لا یتخذ المؤمنون الکافرین اولیاء

گویا آیه مورد بحث، نتیجه مترتب بر اعتقاد به مضمون آیه «قل اللّهم ...» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 110 - 7

7 - اصلاح جوامع بشری ، مسؤولیت جامعه اسلامی

کنتم خیر أمة أخرجت للناس تأمرون بالمعروف و تنهون عن المنکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 130 - 7,8

7 - ایمان جامعه اسلامی ، زیر بنا و اساس پذیرش قوانین الهی در اقتصاد

یا ایها الذین امنوا لا تأکلوا الرِّبوا

مخاطب قرار دادن جامعه اسلامی با عنوان «یا ایها الذین آمنوا» و سپس نهی از رباخواری، اشاره به این حقیقت دارد که پذیرش حکم ربا، منوط به ایمان است.

ص: 159

8 - پرهیز از رباخواری در جامعه ایمانی ، نشانه تقوای پیشگی آن جامعه است .

يا ايّها الذين امنوا لا تأكلوا الرّبوا... و اتّقوا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 139 - 5,11

5 - توجّه به سنّت های الهی در فرجام شوم تکذیب کنندگان دین خداوند ، از میان برنده هر گونه حزن و اندوه و سستی از جامعه ایمانی

فسیروا... فانظروا كيف كان عاقبه المکذّبين... و لاتهنوا و لاتحزنوا

اگر جمله «و لا- تهنوا...» عطف بر جمله «فانظروا كيف...» باشد، معنای این دو آیه چنین می شود: شما محزون نباشید، عاقبت تکذیب کنندگان آیات الهی (دشمن شما مسلمانان)، نابودی است.

11 - ایمان جامعه دینی ، موجب مسؤول گردیدن در جهت کوششی مستمر برای حاکمیت بر همه جوامع بشری

و لا تهنوا و لا تحزنوا و انتم الاعلون ان کنتم مؤمنين

خداوند از مسلمانان خواسته که بر دیگران برتر باشند؛ و انتم الاعلون. و از مصادیق بارز برتری، حاکمیت آنان و دینشان بر تمامی جهان است؛ و این، در گرو ایمان واقعی است: ان کنتم مؤمنين. بنابراین ایمان واقعی، تحریک کننده آدمی به توانی مستمر (و لا- تهنوا) برای حاکمیت بخشیدن به دین الهی بر تمام جوامع بشری است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 140 - 8

8 - یادآوری پیروزی های گذشته و توجّه به گردش قانونمند تغییرات اجتماعی ، برطرف کننده ضعف و اندوه جامعه ایمانی

و لا تهنوا و لا تحزنوا... ان یمسسکم قرح فقد مسّ القوم قرح مثله و تلک الايام ن

بنابر اینکه «فقد مسّ القوم»، درباره شکست مشرکان در جنگ بدر باشد، خداوند برای از بین بردن اندوه و ضعف مؤمنان، پیروزی آنان را در جنگ بدر یادآوری کرده و همه را (چه شکست و چه پیروزی) برخاسته از مشیت خویش دانسته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 150 - 9

9 - پذیرش ولایت خداوند و اعتقاد به یاری حتمی او ، مانع واپسگرایی و زیانکاری جامعه ایمانی و باعث رشد و سعادت

یردوکم علی اعقابکم فتتقلبوا خاسرین. بل اللّٰه مولیکم و هو خیر النّاصرین

پیامد پذیرش ولایت کافران، واپسگرایی و خسارت است. بنابراین پذیرش ولایت خداوند - به قرینه مقابله آن با پذیرش ولایت کافران - باعث رشد و سعادت خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 151 - 4

4 - خداوند با القای وحشت و دلهره در دل های کفرپیشگان تقویت کننده روحیه جامعه ایمانی در رویارویی با آنان

سنلقى فی قلوب الّذین کفروا الرّعب

ص: 160

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 179 - 5، 2، 1

1 - خداوند ، جامعه ایمانی را به حالتِ مشخص نبودن خوبان از بدان رها نمی کند .

ما كان الله ليذر المؤمنين على ما انتم عليه

مراد از جمله «علی ما انتم علیه» به قرینه «حتّی یمیز ...» ، مشخص نبودن خوبان از بدان است.

2 - جداسازی صفوف ناپاکان از پاکان در جامعه ایمانی ، سنّت تغییرناپذیر الهی

ما كان الله ليذر المؤمنين على ما انتم عليه حتّی یمیز الخبيث من الطّيب

5 - آزمایش الهی ، مشخص کننده صفوف ناپاکان جامعه ایمانی از پاکان آن

ما كان الله ليذر المؤمنين على ما انتم عليه حتّی یمیز الخبيث من الطّيب

مشخص کردن پاکان از ناپاکان و خالصها از ناخالصها دو وجه متعارف دارد: آزمایش و ابتلاء؛ و خبر دادن خداوند از واقعیت افراد. چون راه دوّم سنّت الهی نیست، بنابراین تنها راه متعارف آزمایش است. پس در جمله «حتّی یمیز ...» ، کلمه «بابتلاءهم و امتحانهم»، مقدر است.

350- جامعه اسلامی و دشمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 60 - 9

9 - لزوم آمادگی نظامی جامعه اسلامی در برابر دشمنان شناخته شده و ناشناخته

ترهبون ... و آخرین من دونهم لاتعلمونهم

351- جامعه اسلامی و کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 149 - 2

2 - تلاش کفرپیشگان برای واداشتن جامعه ایمانی به پیروی از خویش

ان تطيعوا الذين كفروا يردّوكم على اعقابكم

352- جامعه اسلامی و منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 101 - 9

9- لزوم هشپاری همیشگی جوامع اسلامی ، نسبت به وجود و عملکرد منافقان مرموز

ص: 161

و ممن حولکم من الأعراب

353- حیات در جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 89 - 9

9- لزوم هجرت در راه خدا و پیوستن به جامعه اسلامی

حتّی یهاجروا فی سبیل اللّٰه

354- خلاقیت جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 36

36- جامعه اسلامی در عصر بعثت، جامعه ای مستحکم، مستقل و خلاق

کزرع أخرج شطه فازره فاستغلظ فاستوی علی سوقه

خداوند، در مقام توصیف پیامبر (صلی الله علیه و آله) و یاران آن حضرت، اوصافی را که برای آنان یاد کرده است. این اوصاف عبارت است از: «استغلاظ» (استحکام)، «استوی علی سوقه» (استقلال) و «یعجب الزّراع» (زاینده و خلاقیت).

355- دشمنان جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 82 - 17

17 - ضرورت تحلیل و دستیابی به علل و عوامل جهت گیری های گوناگون جوامع و پیروان ادیان در برابر جامعه اسلامی

لتجدن اشد الناس . . . ذلک بان منهم قسیسین و رهباناً و انهم لایستکبرون

356- رفاه جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 118 - 8

8- رفاه، آسایش و امنیت جامعه ایمانی، مایه غم و اندوه بیگانگان

وَدَّوَا مَا عَنَّا

از مفهوم جمله «وَدَّوَا مَا عَنَّا»، استفاده شده است.

ص: 162

357- ظلم به جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 11 - 2

2 - تلاش دشمنان اسلام برای تجاوز به حریم جامعه اسلامی در صدر اسلام

اذ هم قوم ان یبسطوا الیکم ایدیهم

358- عبودیت در جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 77 - 8

8 - اقامه نماز، عبودیت و بندگی خدا و انجام کارهای نیک، مشخصه های جامعه اسلامی

یاأیها الذین ءامنوا... و افعلوا الخیر

359- عظمت جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 46 - 7

7 - جامعه ایمانی در صدر اسلام پس از پیکار بدر برخوردار از ابهت و قوتی چشمگیر، حتی در نظر دشمنان

و تذهب ریحکم

360- عوامل اتحاد جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 46 - 6

6 - اطاعت از خدا و رسول در پی دارنده وحدت و عظمت جامعه اسلامی

و أطيعوا الله... و لاتنزعوا فتشلتوا و تذهب ریحکم

برحذر داشتن اهل ایمان از نزاع و اختلاف، پس از فراخوانی آنان به اطاعت از خدا و رسول می تواند اشاره به این معنا داشته باشد که تنها

راه برای دور ماندن از نزاعها و اختلافات، پیروی کردن از خدا و رسول اوست.

ص: 163

361- عوامل انحطاط جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 149 - 7,8

7 - ارتداد و واپسگرایی جامعه ایمانی و پیروی آنان از کفرپیشگان ، حرکتی زیانبار و خسارت آفرین

ان تطيعوا الذين كفروا يردوكم على اعقابكم فتتقلبوا خاسرين

8 - از دست دادن ارزش های اصیل ایمانی ، از پیامد های تبعیت از کفرپیشگان

ان تطيعوا... فتتقلبوا خاسرين

از مصادیق روشن خسارت جامعه ایمانی ، از دست دادن ارزشهای اسلامی و ایمانی است.

362- عوامل انقراض جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 39 - 3

3 - تخلف از جنگ با دشمنان اسلام و جامعه اسلامی ، موجب نابودی جامعه اسلامی و سقوط آن *

إلا تتفروا يعذبكم... ويستبدل قوماً غيركم

«نفر» به معنای خروج برای امر مهیج و تحریک آمیز است که بیشتر در مورد خروج برای جنگ به کار می رود و فعل مجزوم «يعذب» و «يستبدل» جواب شرط برای «لا تتفروا» است. بنابراین پیام آیه چنین می شود: اگر مسلمانان به جنگ نروند عذاب می شوند و نابود خواهند شد و مردم دیگری به جای آنان خواهند نشست.

363- عوامل حیات جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 179 - 1,3

1 - قانون قصاص و اجرای آن موجب حیات جامعه اسلامی است .

ولکم فی القصاص حیوة

3 - بهره مندان از خرد ناب ، توانا بر درک فلسفه قانون قصاص (حیات جامعه)

زندگی در پرتو قانون قصاص و اجرای آن، برای همه جامعه اسلامی است نه خصوص خردمندان. بنابراین مخاطب قرار دادن اولی الألباب (دارندگان خرد ناب) در بیان حقیقت مذکور، اشاره به این دارد که: درک آن حقیقت در خور خردی ناب است.

364- عوامل رشد جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 149 - 4

4 - ادیان الهی، راه رشد و تعالی انسان و جامعه

ان تطیعوا الذین کفروا یردوکم علی اعقابکم

خداوند با تعبیر واپسگرایی به جای کفر و شرک، اشاره به این معنا دارد که دین الهی، راه رشد و تعالی واقعی انسان است.

365- عوامل ضعف جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 46 - 5

5 - سستی اهل ایمان در پیکار با دشمنان دین، موجب از میان رفتن ابهت و قوت جامعه اسلامی

و لاتنزعوا فتفشلوا و تذهب ریحکم

366- عوامل عظمت جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 46 - 6

6 - اطاعت از خدا و رسول در پی دارنده وحدت و عظمت جامعه اسلامی

و أطيعوا الله . . . و لاتنزعوا فتفشلوا و تذهب ریحکم

برحذر داشتن اهل ایمان از نزاع و اختلاف، پس از فراخوانی آنان به اطاعت از خدا و رسول می تواند اشاره به این معنا داشته باشد که تنها راه برای دور ماندن از نزاعها و اختلافات، پیروی کردن از خدا و رسول اوست.

367- فرار منافقان از جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 57 - 7

7 - علاقه و تلاش شدید منافقان به یافتن پناهگاه و محل مناسب برای زندگی (خارج از محیط اسلامی) دلیل بی ایمانی و همگام نبودنشان با مؤمنان

و ما هم منکم . . . لو یجدون ملجئاً . . . لؤلوا إلیه و هم یجمعون

جمله «لو یجدون . . .» می تواند به منزله دلیل و ارائه شاهی برای «و ما هم منکم» در آیه قبل باشد.

ص: 165

368- قدرت نظامی جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 60 - 15

15 - انفاق امکانات برای تقویت بنیه نظامی جامعه اسلامی ، از مصادیق انفاق « فی سبیل الله » است .

و أعدوا لهم ما استطعتم .. و ما تنفقوا من شيء فی سبیل الله

369- کافران در جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 9 - 7

7 - خطر و زیان منافقان برای جامعه اسلامی ، همانند خطر و زیان کافران است .

جهد الکفار و المنفقین و اغلظ علیهم

370- مدیریت جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 28 - 10، 6، 4

4 - سرپرستی و مدیریت در جامعه اسلامی ، مخصوص مؤمنان است .

لا يتخذ المؤمنون الكافرين اولياء من دون المؤمنين

6 - ایمان ، ملاکی مهم برای شایستگی مدیریت و سرپرستی در نظام اسلامی

لا يتخذ المؤمنون الكافرين اولياء من دون المؤمنين

10 - جایگاه مهم ولایت و سرپرستی در نظام اجتماعی اسلام

لا يتخذ المؤمنون .. و من يفعل ذلك فليس من الله فی شيء

371- مسؤولیت جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - جامعه اسلامی وظیفه دار اجرای قانون قصاص است . *

يايها الذين ءامنوا كتب عليكم القصاص في القتلى

بدیهی است که حق قصاص از آن اولیای مقتول می باشد و اجرای آن تنها در مورد قاتل است. بنابراین مخاطب قرار دادن همه

ص: 166

مسلمانان برای بیان حقیقت مذکور، می تواند اشاره به این باشد که: همگان باید پی گیر استیفای آن بوده و شرایط اجرای آن را فراهم سازند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 60 - 9، 4، 5

4 - جامعه اسلامی باید به پیشرفته ترین ادوات رزمی زمان مجهز باشد .

و أعدوا لهم ما استطعتم من قوه و من رباط الخيل

5 - قوای نظامی جامعه اسلامی باید به گونه ای باشد که دشمنان دین را همواره به هراس افکند .

ترهبون به عدو الله و عدوكم

9 - لزوم آمادگی نظامی جامعه اسلامی در برابر دشمنان شناخته شده و ناشناخته

ترهبون . . . و اءخرين من دونهم لاتعلمونهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 101 - 9

9 - لزوم هشیاری همیشگی جوامع اسلامی ، نسبت به وجود و عملکرد منافقان مرموز

و ممن حولكم من الأعراب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 123 - 5

5 - فرمان الهی به غفلت نوزیدن جامعه اسلامی از خطر نفوذ و کارشکنی دشمنان همجوار

قتلوا الذين يلونكم من الكفار و لیجدوا فيكم غلظه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 32 - 2

2 - جامعه اسلامی ، موظف به فراهم آوردن امکانات ازدواج مؤمنان غیر متأهل

وأنكحوا الأيّمى منكم

برداشت یاد شده بر این اساس است که مخاطب در خطاب جمع «وأنكحوا الأيّمى منكم» - به قرینه «أیّه المؤمنون» در آیه قبل که خطاب به یکایک مؤمنان است - تمامی مردم و جامعه اسلامی باشد، نه فقط اولیای آنان.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 75 - 11

11 - مسؤولیت بین المللی جامعه اسلامی در برابر مستضعفان خداپرست تحت ستم

و ما لكم لا تقاتلون فى سبيل الله و المستضعفين .. الذين يقولون ربنا اخرجنا م

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 167

5 - جامعه ایمانی وظیفه دار برقراری روابط مسالمت آمیز با جوامعی که خواهان این نوع مناسبات هستند .

و اذا حیّیتم بتحیّه فحییوا باحسن منها او ردّوها

با توجه به معنای لغوی «تَحِیَّت» (درخواست سلامتی)، جمله «اذا . . .» به این معناست که اگر فردی یا گروهی خواهان سلامت و امنیت شما باشند، شما نیز خواهان سلامت و امنیت آنان باشید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - لزوم وفاداری جامعه اسلامی به همپیمان ها و معاهده های بین المللی خود

أَلَا الَّذِينَ يَصِلُونَ إِلَى قَوْمِ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - لزوم نظارت عمومی جامعه ایمانی بر صحنه روابط خارجی و بازداشتن مؤمنان از پذیرش ولایت کافران و پیوند های مودت آمیز با آنان

كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنِ مَنكَرٍ . . . تَرَى كَثِيرًا مِنْهُمْ يَتَوَلَّوْنَ الَّذِينَ كَفَرُوا

منافقان در جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - خطر و زیان منافقان برای جامعه اسلامی ، همانند خطر و زیان کافران است .

جهد الکفار و المنفقین و اغلظ علیهم

372- منافقان و جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- محیط جامعه اسلامی، محیطی بسیار سخت و غیر قابل تحمل و دشوار برای منافقان

لویجدون ملجئاً.. لولوا إلیه و هم یجمحون

«جُمُوح» (مصدر یجمحون) به معنای به سرعت دویدن و به پشت سر نگاه نکردن است. اینکه اگر منافقان پناهگاهی می یافتند بی درنگ و بدون اینکه پشت سرشان را بنگرند به آن پناه می بردند، نشان می دهد که زندگی برای آنان در جامعه اسلامی بسیار نگران کننده و دشوار بوده است.

6- رنج و اضطراب منافقان در جامعه اسلامی، با وجود داشتن مال و فرزند بسیار، نمودی از عذاب دنیوی آنان *

فلا تعجبك أموالهم ولا أولادهم إنما يريد الله ليعذبهم بها في الحياه الدنيا .. ل

برداشت فوق بدین احتمال است که بیان زندگی دشوار منافقان، نمودی از عذاب دنیوی آنان باشد که در آیات قبل ذکر شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 109 - 13

13 - منافقان، زیان زننده به جامعه اسلامی، مروج کفر، تفرقه افکن میان مؤمنان، ظالم و دوزخی اند.

اتخذوا مسجداً ضراراً و کفراً و تفریقاً .. و إحصاداً... فانهار به فی نار جهنم

373- منشأ استقلال جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 37

37- نقش اساسی پیامبر (صلی الله علیه و آله)، و رهبری الهی در استحکام، استقلال و خلاقیت امت اسلامی

کزرع أخرج شطه فآزره فاستغلظ فاستوی علی سوجه

با توجه به این که ضمیر «شطئه» و «آزره» به «زرع» بازمی گردد؛ استفاده می شود که در این روند بالندگی، اصلی وجود دارد و شاخه ها و فروع، در پرتو آن تغذیه شده و رشد می یابند. بدون شک در فرایند بالندگی نظام اسلامی، وجود پیامبر (صلی الله علیه و آله) و رهبری الهی همان اصل به شمار آمده و نقش اساسی دارد.

374- منشأ خلاقیت جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 37

37- نقش اساسی پیامبر (صلی الله علیه و آله)، و رهبری الهی در استحکام، استقلال و خلاقیت امت اسلامی

کزرع أخرج شطه فآزره فاستغلظ فاستوی علی سوجه

با توجه به این که ضمیر «شطئه» و «آزره» به «زرع» بازمی گردد؛ استفاده می شود که در این روند بالندگی، اصلی وجود دارد و شاخه ها و فروع، در پرتو آن تغذیه شده و رشد می یابند. بدون شک در فرایند بالندگی نظام اسلامی، وجود پیامبر (صلی الله علیه و آله) و رهبری الهی همان اصل به شمار آمده و نقش اساسی دارد.

375- نشانه های جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 71 - 7

ص: 169

7- امر به معروف و نهی از منکر، مهمترین وظیفه مؤمنان و بارزترین مشخصه جامعه اسلامی

و المؤمنون و المؤمنات .. یأمرون بالمعروف و ینهون عن المنکر

از اینکه در رأس همه کارها و ارزشها، از امر به معروف و نهی از منکر یاد شده است، اهمیت برتر آن استفاده می شود.

376- نیازهای جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- نساء - 4 - 58 - 9

9- لزوم تشکیل حکومت و برقراری نظام قضایی عادلانه در جامعه اسلامی *

انّ اللّٰه یأمرکم ان تؤدّوا الامانات الی اهلها و اذا حکمتم بین الناس ان تحکموا ب

لازمه ادای امانت به اهلش و سپردن مسؤولیتها به افراد لایق و قضاوت عادلانه در میان مردم، وجود تشکیلات حکومتی و قضایی میان مردم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 10 - 8

8- نیاز همیشگی جامعه اسلامی، به تبلیغ روح برادری و تحکیم مودت میان اعضای آن

إنّما المؤمنون إخوة فأصلحوا بین أخویکم

از این که خداوند، به گونه ای مؤکد، روح برادری، دوستی و مسالمت را در میان مؤمنان زنده ساخته و این حقایق را به ایشان یاد آور شده است؛ مطلب بالا استفاده می شود.

377- ویژگی جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 159 - 26

26- حاکمیت رهبری واحد، همراه با پذیرش اصل شورا، از ویژگی های نظام اسلامی

و شاورهم فی الامر فاذا عزمتم فتوکّل علی اللّٰه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 59 - 14

14 - خدامحوری در نظام اسلامی

اطيعوا الله و اطيعوا الرسول و اولى الامر منكم . . . فردّوه الى الله و الرسول

ص: 170

378- ویژگیهای جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 77 - 8

8 - اقامه نماز، عبودیت و بندگی خدا و انجام کارهای نیک، مشخصه های جامعه اسلامی

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا... و افعلوا الخير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 53 - 4

4 - جامعه اسلامی، برخوردار از زندگی گوارا و شیرین و جامعه شرک و کفر، گرفتار ناکامی ها و تلخی ها

و هو الذی مرج البحرين هذا عذب فرات و هذا ملح أجاج

برداشت یاد شده، بر این اساس استوار است که آیه شریفه، متضمن تمثیل باشد؛ به این معنا که ایمان به آب گوارا و شیرین و کفر و شرک به آب شور و تلخ تشبیه شده باشد و مؤمنان و جامعه ایمانی و کافران و جامعه کفر و الحاد به دریا تشبیه شده باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 38 - 8

8 - نظام اجتماعی مسلمانان، متکی بر اصل شور و مشورت

و أمرهم شوری بینهم

اضافه «أمر» به «هم»، نشانگر آن است که امور اجتماعی و مربوط به همگان، مورد مشورت مسلمانان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 36

36- جامعه اسلامی در عصر بعثت، جامعه ای مستحکم، مستقل و خلاق

كزرع أخرج شطه فازه فاستغلظ فاستوی علی سوجه

خداوند، در مقام توصیف پیامبر(صلی الله علیه و آله) و یاران آن حضرت، اوصافی را که برای آنان یاد کرده است. این اوصاف عبارت

است از: «استغْلظ» (استحکام)، «استوی علی سوقه» (استقلال) و «یعجب الزّراع» (زایندهگی و خلاقیت).

379- هوشیاری جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 118 - 12

12 - لزوم هوشیاری مستمر جامعه ایمانی ، در برابر توطئه ها و نفوذ های دشمنان دین

یا ایها الذین امنوا .. لا یألونکم خیالاً ... و دّوا ما عنتمّ ... قد بدت البغضاء

بیان دشمنی و کینه بیگانگان، دلالت بر لزوم هوشیاری جامعه ایمانی در قبال آنان دارد.

ص: 171

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 123 - 5

5 - فرمان الهی به غفلت نورزیدن جامعه اسلامی از خطر نفوذ و کارشکنی دشمنان همجوار

قتلوا الذین یلونکم من الکفار و لیجدوا فیکم غلظه

جامعه دینی

380- آسیب شناسی جامعه دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 86 - 11

11 - دنیاطلبی، از ریشه های بروز جنگ ها و درگیری های خونین میان گروه های معتقد به آیین الهی است .

ثم أنتم هؤلاء تقتلون أنفسکم . . . أولئک الذین اشتروا الحیوه الدنیا

381- ابتلای جامعه دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 25 - 5

5 - تخلف از دستورات حیاتبخش و زیربنایی خدا و رسول، مایه بروز فتنه هایی فراگیر و نزول عذابی شدید بر تمامی جامعه ایمانی

إذا دعاکم لما یحییکم . . . و اتقوا فتنه لاتصیب الذین ظلموا منکم خاصه

از مصادیق مورد نظر برای ستمکاری (ظلموا)، به قرینه آیه قبل، تخلف از دستورات حیاتبخش و زیربنایی خدا و رسول است.

382- اتحاد جامعه دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 91 - 4

4 - حراست از وحدت جامعه ایمانی و دور نگاهداشتن آن از کینه و دشمنی فلسفه تحریم شراب خواری و قماربازی

انما یرید الشیطن ان یوقع بینکم العدوه و البغضاء

383- اختلاف جامعہ دینی

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

6 - انفال - 8 - 2 - 9

ص: 172

9- اختلاف و نزاع در جامعه ایمانی بر سر دنیا و غنایم آن، به دور از شأن مؤمنان واقعی

يسئلونك عن الأنفال . . . إنما المؤمنون . . . وجلت قلوبهم . . . وعلی ربهم

بیان ویژگیهای یاد شده پس از اشاره به اختلاف و نزاع مسلمانان بر سر غنایم جنگی، اشاره به این دارد که رسیدن به مقام بلند ایمان، آدمی را از شیفتگی به مال دنیا و متأثر شدن از آن و در نتیجه نزاع کردن بر سر آن، باز خواهد داشت.

384- استهزای جامعه دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 14 - 6

6- استهزای مسلمانان و به تمسخر گرفتن جامعه ایمانی، هدف منافقان در تظاهر به اسلام

قالوا ءامننا . . . إنما نحن مستهزءون

385- اعراض از جامعه دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 89 - 10، 6

6- بریدن از جامعه ایمانی و سر باز زدن از هجرت، نشانه نفاق و بی ایمانی است.

فلا تتخذوا منهم اولياء حتى يهاجروا فی سبیل اللّٰه

10- لزوم تعقیب و کشتن منافقان، در صورت سر باز زدن آنان از هجرت در راه خدا و پیوستن به جامعه ایمانی

فان تولّوا فخذوهم و اقتلوهم حیث وجدتموهم

386- امتحان جامعه دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 155 - 5

5- کشته شدن راه خدا، وسیله ای برای آزمون جامعه ایمانی هستند.

ولنبلونکم بشیء . . . و نقص من الأموال و الأنفس و الثمرت

مصدق مورد نظر برای «نقص الأنفس» - به قرینه آیات قبل - کشته شدگان راه خداست.

387- امنیت جامعه دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 173

5 - جامعه ایمانی به دور از هر گونه شرک و ظلم، از خشم و عذاب خداوند در امان است.

فأى الفريقين أحق بالأمن . . . الذین ءامنوا ... أولئک لهم الأمن

چون در آیه قبل از موحدان و مشرکان به عنوان دو گروه یاد شده و در این آیه نیز از موحدان با صیغه ها و ضمائر جمع یاد شده، چنین بر می آید که امنیت از آن جامعه با هویت جمعی آن است، گر چه آحاد نیز مشمول آن باشند.

388- تأمین نیازهای جامعه دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 41 - 19

19 - رفع نیاز های جامعه ایمانی از سوی خود مسلمانان ، منشأ تشریح خمس ، نه ناتوانی خداوند بر تأمین آن نیازها

و اعلموا أنما غنمتم من شیء . . . و اللّٰه علی کل شیء قدير

389- تداوم جامعه دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 105 - 8

8 - سلامت و دوام جامعه ایمانی ، در گرو پاسداری از حریم ارزش های دینی در برابر فرهنگ کفر

علیکم انفسکم لایضرکم من ضل إذا هتدیتم

مراد از «ضرر» در «لایضرکم» ممکن است ضرر معنوی بوده و اشاره به خطرهایی باشد که ایمان مؤمنان را تهدید می کند و ممکن است مراد آسیبهایی باشد که بنیه و توان جوامع مؤمن را تضعیف و یا نابود می سازد. برداشت فوق ناظر به دومین معناست.

390- جامعه دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 200 - 15

15 - ایجاد پیوند های اجتماعی در جامعه ایمانی ، نشانه پرهیزکاری مؤمنان

یا ایّها الذّین امنوا . . . و رابطوا و اتّقوا اللّٰه

بنابر اینکه معنای «رابطوا»، ایجاد پیوند باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 33 - 8،11

ص: 174

8 - تلاش برای فساد و تباهی جامعه ایمانی ، ستیزه جویی با خدا و رسول (صلی الله علیه و آله) است .

انما جزؤا الذین یحاربون الله ورسوله و یسعون فی الارض فساداً

برداشت فوق بر این میناست که «واو» در «و یسعون» تفسیریه باشد. یعنی فسادگری در جامعه ایمانی، مصداقی از محاربه با خدا و رسول است.

11 - ضرورت پاسداری از امنیت و سلامت جامعه ایمانی با سرکوب آشوبگران و فسادانگیزان

انما جزؤا الذین یحاربون الله ورسوله و یسعون فی الارض فساداً ان یقتلوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 24 - 7

7 - جهاد و مبارزه با کافران حق ناپذیر ، مایه حیات واقعی جامعه ایمانی

یأیها الذین ءامنوا استجیبوا لله و للرسول

از مصادیق مورد نظر برای «ما یحییکم»، به دلیل وقوع آیه مورد بحث در سیاق آیات جنگ و مبارزه، فراخوانی اهل ایمان به نبرد با دشمنان دین است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 25 - 4, 3, 2

2 - برخی از گناهان و ستمکاری ها در جامعه ایمانی مایه گرفتار شدن همگان (مرتکبان گناه و غیر آنها ، یعنی ظالم و غیر ظالم) به عذاب های الهی است .

و اتقوا فتنه لاتصیب الذین ظلموا منکم خاصه

«لا» در «لاتصیب» نافی و «خاصه» حال برای «الذین» است. جمله «لاتصیب الذین ...» تبیین و توضیحی است برای «فتنه». و مراد از انتفاء فتنه، پرهیز از عامل آن می باشد که به قرینه «ظلموا»، ستمکاری است. بنابراین معنای آیه چنین می شود: ای اهل ایمان از گناهی که موجب فتنه ای عظیم می شود پرهیزید ؛ آن گونه فتنه ای که نه تنها دامنگیر گناهکار می شود، بلکه همگان را در شعله های خود خواهد سوزانید.

3 - اهل ایمان موظف به مبارزه با فتنه هایی که شعله های آن دامنگیر کل جامعه است .

و اتقوا فتنه لاتصیب الذین

عامل فتنه در مورد بحث - چنانچه گذشت - گناه و ستمکاری است و مرتکب این گناه به دلیل «ظلموا منکم» تنها برخی از افراد جامعه هستند. بنابراین امر به اتقا (اتقوا فتنه) نسبت به مخاطبان متفاوت خواهد بود. یعنی نسبت به گنهکاران و ستم پیشگان، پرهیز از خود گناه است و نسبت به آنان که مرتکب نمی شوند، جلوگیری از ارتکاب آن است.

4 - مؤمنان وظیفه دار اهتمام بیشتر در پرهیز از گناهایی که آثار شوم آن فراگیر جامعه ایمانی است .

و اتقوا فتنه لاتصیبین الذین ظلموا منکم خاصه

بدیهی است هیچ گناه و ستمی را نباید مرتکب شد. بنابراین نهی از ارتکاب گناهی که فتنه ای فراگیر دارد، حاکی از تأکید بیشتر نسبت به پرهیز از چنین گناهی است.

ص: 175

391- حمایت از جامعه دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 62 - 3

3 - خداوند با حمایت خویش از پیامبر (صلی الله علیه و آله) و جامعه ایمانی، نیرنگ کافران را بی اثر خواهد کرد.

و این یزیدوا آن یخدوعوک فإن حسبک الله

جواب شرط «این یزیدوا ..» محذوف است و جمله «فإن حسبک الله» جانشین آن شده است؛ یعنی: این یزیدوا آن یخدوعوک فالله یکفیک شریهم.

392- دشمنان جامعه دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 60 - 11، 8

8 - جامعه ایمانی در عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) مواجه به دو گروه از دشمنان شناخته شده و دشمنانی ناشناخته

عدو الله و عدوکم و آخرین من دونهم لاتعلمونهم

11 - تنها خداوند آگاه به دشمنانی است که برای جامعه ایمانی ناشناخته اند.

لاتعلمونهم الله يعلمهم

393- سعادت جامعه دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 200 - 19

19 - پیروزی و سعادت جامعه ایمانی، در گرو ایجاد پیوند و ارتباط با یکدیگر

ورابطوا .. لعلکم تفلحون

394- ضعف جامعه دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- بروز ضعف در جامعه ایمانی صدر اسلام ، موجب تخفیف حکم پایداری در برابر دشمنان شد .

الئن خفف الله عنکم و علم أن فیکم ضعفا

ص: 176

395- عوامل تشکیل جامعه دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 63 - 12

12 - نقش اساسی عالمان و دانشمندان دینی در ساختار دینی و اخلاقی جامعه

لبس ما كانوا يصنعون

396- عوامل فساد جامعه دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 12 - 2

2 - منافقان ، سرچشمه و منشأ فساد ها و تبهکاری ها در جوامع دینی هستند .

ألا إنهم هم المفسدون

در آیاتی از قرآن غیر منافقان نیز فسادگر خوانده شده اند بنابراین حصر در جمله «ألا إنهم . . .» (تنها منافقان فسادگرند) حصر ادعایی است و اشاره به این معنا دارد که: فسادگری غیر منافقان در قیاس با منافقان چیزی به حساب نمی آید؛ و یا اینکه فساد دیگران نیز به گونه ای به نفاق و منافقان باز می گردد.

397- کیفر استهزای جامعه دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 15 - 2

2 - استهزای منافقان از سوی خدا ، کیفر تمسخر آنان نسبت به اسلام و جامعه ایمانی است .

إنما نحن مستهزون. الله يستهزئ

آیه مورد بحث، بیانگر سزا و کیفر منافقان استهزا کننده است.

398- مدیریت جامعه دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 150 - 3

3 - ناشایستگی کافران برای ولایت و سرپرستی و یاری جامعه ایمانی

ان تطيعوا الذين كفروا . . . بل الله مولیکم و هو خير التاصرین

ص: 177

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 61 - 4، 1

1 - جامعه ایمانی باید در صورت اظهار تمایل کافران به صلح، آن را بپذیرد و از آن استقبال کند.

وإن جنحوا للسلم فاجنح لها

4 - جامعه ایمانی نباید به کافرانی که در پی صلح نیستند طرح صلح دهد.

وإن جنحوا للسلم فاجنح لها

ب---رداشت فوق از مفهوم جمله شرطیه «إن جنحوا ..» استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 167 - 8، 5

5 - جامعه ایمانی، وظیفه دار پیکار در راه خدا و یا دست کم دفاع از وطن و کیان خویش

تعالوا قاتلوا فی سبیل الله او ادفعوا

8 - پیکار با دشمنان دین (جهاد ابتدایی) و دفاع در برابر هجوم آنان (جهاد دفاعی)، دو تکلیف الهی بر عهده جامعه ایمانی *

قاتلوا فی سبیل الله او ادفعوا

بنابر اینکه دعوت مطرح شده در آیه، بیان حکم جهاد باشد، نه دعوت برای حضور در نبردی خاص و مقطعی. بنابراین جمله «قاتلوا ...»، ناظر به جهاد ابتدایی و جمله «او ادفعوا» ناظر به جهاد دفاعی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 44 - 12

12 - لزوم هشیاری جامعه ایمانی در مقابل تلاش برای گمراه ساختن مسلمانان

الم تر الی الذین .. ان تضلوا السبیل

هدف از بیان تصمیم عالمان یهود، هشیار ساختن مسلمانان نسبت به تلاش پیگیر آن عالمان برای گمراه ساختن جامعه ایمانی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 146 - 6

6 - جامعه ایمانی ، موظف به پذیرش توبه کنندگان واقعی

الا الذین تابوا و أصلحوا .. فأولئک مع المؤمنین

از جمله «فأولئک مع المؤمنین»، استفاده می شود که جامعه اسلامی باید پذیرای منافقین تائب باشد و آنان را به عنوان عضوی از جامعه اسلامی بپذیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 105 - 10

10 - جامعه ایمانی وظیفه دار هشیاری در برابر موضعگیری های گمراه کننده کافران

ص: 178

يايها الذين ءامنوا عليكم انفسكم لا يضركم من ضل اذا اهتديتم

«لا» در لا يضركم می تواند نافیه باشد بر این مبنا مراد از جمله «لا يضركم ..» این است که چنانچه از ایمان خود مراقبت کنید از دام گمراهان می رهید و می تواند «لا» ناهیه باشد، یعنی ای مؤمنان مبدا گمراهان شما را از راه بدر برده و ایمان شما را بر بایند برداشت فوق بر اساس احتمال دوم است. گفتنی است که مراد از «من ضل» به قرینه «ءامنوا» کفرپیشگان می باشد.

400- منافقان در جامعه دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 19 - 4

4- منافقان ، در جامعه قرآنی و در برابر اسلام ، خود را در معرض زوال و نابودی می بینند .

يجعلون اصبعمهم في ءاذانهم من الصوعق حذر الموت

401- جامعه شناسی

{ جامعه شناسی }

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 123 - 10

10 - مقایسه میان رخداد های تاریخی و سرنوشت ساز در یک جامعه ، از روش های قرآن در شناسایی نقاط ضعف و قوت آن جامعه

و اذ غدوت من اهلک . . . و لقد نصرکم اللّٰه بیدر و انتم اذلّٰه

خداوند در این آیه و آیات قبل، برای شناساندن نقاط قوت و ضعف جامعه ایمانی، به دو رخداد تاریخی بدر و احد و مقایسه بین آنها اشاره می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 137 - 5

5- کلیه جوامع ، همواره دارای روش ها و شیوه های خاص زندگی اجتماعی و جهتگیری های خاص تاریخی هستند .

قد خلت من قبلکم سنن . . . فانظروا کیف کان عاقبه المکذبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - ناهماهنگی و دوگانگی باورها و عملکرد برخی از مسلمانان صدر اسلام

و لقد كنتم تمنون الموت .. فقد رايتموه وانتم تنظرون

ص: 179

402- آثار جامعه شناسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - 36 - 50 - ق - 17

12 - جامعه شناسی ، باستان شناسی و تاریخ ، زمینه ساز شناخت سنت های الهی و ره یابی به واقعیت پیام وحی

و کم اهلکنا قبلهم من قرن هم اشد منهم بطشاً . . هل من محیص

403- اهمیت جامعه شناسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 137 - 7

7 - اهمیت و ارزش جامعه شناسی و دقت در تحولات و حوادث تاریخی

فسیروا فی الارض فانظروا کیف کان عاقبه المکذبین

ص: 180

2- جان

1- آثار ایثار با جان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 111 - 4

4 - ایمان ، شرط تأثیر ایثار های مالی و جانی انسان در دستیابی به بهشت

إن الله اشترى من المؤمنين أنفسهم وأموالهم بأن لهم الجنة

قید «من المؤمنین» اشعار دارد به اینکه تنها انسانهای مؤمن در این معامله شرکت دارند.

2- ارزش جان انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 111 - 9

9 - دین الهی و حمایت از آن ، دارای ارزش برتر از جان و مال انسانها

إن الله اشترى من المؤمنين أنفسهم وأموالهم .. یقتلون فی سبیل الله

3- ارزش جان قاتل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 32 - 10

10 - خون و جان قاتلان نابحق و مفسدان در زمین ، فاقد ارزش و احترام

من قتل نفساً بغير نفس او فساد فی الارض

ص: 181

«باء» در «بغیر نفس» برای مقابله است. بنابراین مفهوم جمله شرطیه «من قتل نفساً...» این است که قتل نفس آنگاه که در مقابل کشتن کسی (قصاص) و یا در مقابل فسادانگیزی باشد، کیفر ندارد.

4- ارزش جان مفسدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 32 - 10

10 - خون و جان قاتلان نابحق و مفسدان در زمین ، فاقد ارزش و احترام

من قتل نفساً بغیر نفس او فساد فی الارض

«باء» در «بغیر نفس» برای مقابله است. بنابراین مفهوم جمله شرطیه «من قتل نفساً...» این است که قتل نفس آنگاه که در مقابل کشتن کسی (قصاص) و یا در مقابل فسادانگیزی باشد، کیفر ندارد.

5- ارزش جان مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 111 - 5

5 - ارزش والای جان و مال مؤمنان در پیشگاه خداوند

إن الله اشترى .. بآن لهم الجنة

6- امتحان با جان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 186 - 2,3,23

2 - مال و تن و جان مؤمنان ، وسیله آزمایش آنان

لتبلونّ فی اموالکم و انفسکم

3 - آزمایش به وسیله تن و جان ، مرحله ای پس از آزمایش به وسیله مال *

لتبلونّ فی اموالکم و انفسکم

تقدّم ذکری «اموال» بر «انفس»، می تواند اشاره به دو مرحله ترتیبی از آزمایش باشد.

23 - پرداخت زکات ، مصداق آزمایش در اموال و واداشتن خویش به صبر ، آزمایش در انفس است .

لتبلون فی اموالکم و انفسکم

امام رضا (ع) پس از تلاوت آیه فوق فرمود: «لتبلون فی اموالکم» باخراج الزکاه و «فی انفسکم» بتوطين الانفس على الصبر.

عیون اخبار الرضا (ع)، ج 2، ص 89، ح 1؛ نورالثقلین، ج 1، ص 421، ح 474.

ص: 182

7- اهمیت حفظ جان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 32 - 13,14,16

13 - تضمین پاداش عظیم در برابر حفظ جان هر انسان ، نویدی از جانب خداوند بر بنی اسرائیل

کتبنا علی بنی اسرائیل . . . من احیایا فکانما احیا الناس جمیعاً

همسنگی حفظ حیات یک انسان با تمامی انسانها، می تواند کنایه از پاداش عظیم باشد.

14 - اهمیت و ارزش والای حفظ حیات انسانها

و من احیایا فکانما احیا الناس جمیعاً

16 - جلوگیری از تکرار رخدادی همچون کشته شدن هابیل ، فلسفه تعلق پاداش های عظیم خداوند بر پاسداری از جان انسانها

من اجل ذلک کتبنا . . . و من احیایا فکانما احیا الناس جمیعاً

8- پاداش ایثار با جان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 111 - 24

24 - ایثار جان و مال در راه خدا و دریافت پاداش بهشت ، شایسته سرور و شادمانی ، در بینش الهی

إن الله اشتری من المؤمنین . . . فاستبشروا ببيعكم الذی بايعتم به

9- پیدایش حیات از موجودات بی جان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 95 - 2,3,4

2 - خداوند پدیدآورنده حیات از دل طبیعت بی جان و مرده است.

إن الله . . . یخرج الحی من المیت

3 - رویش گیاهان و درختان از دانه ها و هسته ها، نمودی از بیرون آوردن موجود زنده از مرده است.

إن الله فالق الحب و النوى يخرج الحى من الميت و مخرج الميت من الحى

4- پدید آمدن موجود زنده از دل مردگان و مرده از دل زندگان، قانونی مستمر در طبیعت است.

يخرج الحى من الميت و مخرج الميت من الحى

جمله «يخرج الحى»، که جمله ای است فعلیه و با فعل مضارع آغاز شده، دال بر استمرار و تجدید است. همچنین جمله دوم (مخرج الميت ...)، که به صورت اسمیه آمده، دال بر دوام و ثبوت است.

ص: 183

10- پیدایش موجودات بی جان از جانداران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 95 - 4,5

4 - پدید آمدن موجود زنده از دل مردگان و مرده از دل زندگان، قانونی مستمر در طبیعت است.

یخرج الحی من المیت و مخرج المیت من الحی

جمله «یخرج الحی»، که جمله ای است فعلیه و با فعل مضارع آغاز شده، دال بر استمرار و تجدید است. همچنین جمله دوم (مخرج المیت ...)، که به صورت اسمیه آمده، دال بر دوام و ثبوت است.

5 - خداوند از نهاد موجودات جاندار، موجوداتی بی جان و فاقد حیات پدید می آورد.

إن الله... و مخرج المیت من الحی

11- جهاد با جان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 72 - 2

2 - شرکت در جهاد با مال و جان از سوی مجاهدان و یاری مهاجران از سوی انصار، شرط برخورداری هر یک از ولایت مقرر شده از جانب خدا

إن الذین ءامنوا و هاجروا... أولیاء بعض

مشارالیه «أولئک» و مرجع ضمیر در «بعضهم»، «الذین» اول و دوم، با تمام صفاتی که برای آنان ذکر شد، است. یعنی مؤمنان مهاجر - مثلاً - اگر جهاد نکنند و یا مؤمنان ساکن در مدینه اگر مهاجران را یاری ندهند از حقوق ولایت برخوردار نیستند.

12- حفظ جان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 32 - 15

15 - حفظ حیات یک انسان و جلوگیری از نابودی وی در پیشگاه خداوند به منزله حفظ حیات همه انسانهاست.

و من احیایها فکانما احیا الناس جمیعاً

مراد از «احیاء» نمی تواند زنده کردن مردگان باشد؛ بلکه به معنای حفظ حیات انسانها و جلوگیری از هلاکت آنان است. برداشت فوق را فرمایش منقول از امام صادق(ع) تأیید می کند که در پاسخ سؤال از معنای «من احیاءها» در آیه فوق فرمود: نجاها من غرق او حرق او سبع او عدو... .

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 313، ح 84؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 464، ح 11.

ص: 184

13- سوگند به جان انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 7 - 1

1 - سوگند خداوند به جان انسان ها

و نفس

«نفس»، به معنای روح و نیز جسد آمده است (صحاح اللغه). آیات بعد - که ویژگی های روح انسان را مطرح می کند - قرینه بر اراده معنای اول است. کلمه «نفس» گرچه نکره است؛ ولی بر ابهام دلالت ندارد. بلکه مراد جنس نفس است؛ زیرا آنچه بعد از آن، درباره نفس ذکر شده مربوط به تمام نفس ها است. نکره در این موارد، مفید تفخیم است.

14- عوامل ایثار با جان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 111 - 6

6 - ایمان راستین ، مستلزم ایثار جان و مال در راه خدا

إن الله اشترى من المؤمنين

15- قصاص جان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 45 - 4

4 - جان در برابر جان ، چشم در برابر چشم ، بینی در برابر بینی ، گوش در برابر گوش و دندان در برابر دندان ، قانون قصاص در تورات

و كتبنا عليهم .. والعين بالعين و الأنف بالأنف و الاذن بالاذن و السن بالسن

16- مشتری جان مجاهدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 111 - 1

1 - خداوند ، خریدار جان و مال مؤمنان به بهای بهشت

إن الله اشترى من المؤمنين أنفسهم وأموالهم بأن لهم الجنة

ص: 185

17- ناخوشایندی ایثار با جان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 81 - 8

8 - کراهت و ناخوسندی از ایثار مال و جان در راه خدا ، نشانه نفاق

و کرهوا أن یجهدوا بأموالهم و أنفسهم فی سبیل اللّٰه

18- نقش جان مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 111 - 3

3 - جان و مال مؤمنان ، ابزاری برای آنان در دستیابی به ارزش های جاودان

إن اللّٰه اشتری من المؤمنین أنفسهم و أموالهم بأن لهم الجنه

ص: 186

3- جانداران

1- آثار زوجیت جانداران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - 36 - 36 - 5

5 - حاکمیت قانون زوجیت بر پدیده های شناخته شده و ناشناخته جان دار جهان ، دلیل کمال خدا و مبرّا بودن او از هر نقص و کاستی

سبحن الذی خلق الأزواج کلّها . . و ممّا لایعلمون

از ارتباط میان تنزیه خدا از هر نقصی به توصیف او به آفریدن پدیده های جان دار جهان به صورت زوج (نر و ماده)، برداشت یاد شده به دست می آید.

2- اقسام جانداران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 45 - 5,6,7

5 - بعضی از جانداران ، بر شکم خود راه می روند .

فمنهم من یمشی علی بطنه

6 - بعضی از جانداران ، بر روی دو پا راه می روند .

و منهم من یمشی علی رجلین

7 - بعضی از جانداران ، بر روی چهار پا راه می روند .

و منهم من یمشی علی أربع

ص: 187

پیدایش موجودات بی جان از جانداران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 95 - 4,5

4 - پدید آمدن موجود زنده از دل مردگان و مرده از دل زندگان، قانونی مستمر در طبیعت است.

يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَمَخْرِجُ الْمَيِّتِ مِنَ الْحَيِّ

جمله «يُخْرِجُ الْحَيَّ»، که جمله ای است فعلیه و با فعل مضارع آغاز شده، دال بر استمرار و تجدید است. همچنین جمله دوم (مخرج المیت ...)، که به صورت اسمیه آمده، دال بر دوام و ثبوت است.

5 - خداوند از نهاد موجودات جاندار، موجوداتی بی جان و فاقد حیات پدید می آورد.

إِنَّ اللَّهَ... وَمَخْرِجُ الْمَيِّتِ مِنَ الْحَيِّ

3- جانداران دو پا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 45 - 6

6 - بعضی از جانداران، بر روی دو پا راه می روند.

و مِنْهُمْ مَنِ يَمْشِي عَلَى رِجْلَيْنِ

4- زوجیت جانداران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 36 - 4,7

4 - حاکمیت قانون زوجیت (نر و ماده بودن) بر تمامی موجودات دارای حیات (گیاهان، حیوانات و ...)

سُبْحٰنَ الَّذِي خَلَقَ الْأَوْجَادَ كُلَّهُمْ... وَمِمَّا لَا يَعْلَمُونَ

7 - جهان، دارای پدیده های جان داری است که چگونگی حاکمیت قانون زوجیت بر آنها، برای بشر ناشناخته است.

سُبْحٰنَ الَّذِي خَلَقَ الْأَوْجَادَ كُلَّهُمْ... وَمِمَّا لَا يَعْلَمُونَ

متعلق علم در «لایعلمون» ذکر نشده است؛ ولی به تناسب این که آیه شریفه درصدد بیان حاکمیتِ قانونِ زوجیت بر پدیده های جان دار جهان است، می تواند حاکمیت همین قانون باشد.

5- عبرت از خلقت جانداران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 45 - 8

ص: 188

8 - طبیعت (پیدایش انواع گوناگون جانداران از جسمی مایع و . . .) ، بستر مناسب برای عبرت آموزی و پندگیری

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِّأُولِي الْأَبْصَارِ . وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِنْ مَاءٍ

جمله «و الله خلق ..» عطف بر جمله «يقلب الله الليل...» است. این عطف می تواند به این مناسبت باشد که همان گونه که گردش و جابه جایی شب و روز مایه عبرت صاحبان بصیرت است آفرینش انواع جانداران نیز می تواند چنین تأثیری داشته باشد.

6- عنصر خلقت جانداران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 45 - 1,2,3,13

1 - خداوند ، [در آغاز] هر جاندار را از آب آفرید .

و الله خلق كل دابة من ماء

به حیوانات و جانداران روی زمین - چه بزرگ و قابل رؤیت باشند و چه کوچک و غیر قابل دیدن - «دابه» گویند (لسان العرب).

2 - آب ، از عناصر نخستین پیدایش حیات حیوانی است .

و الله خلق كل دابة من ماء

3 - خداوند ، موجودات جاندار را از انواع مایع های متناسب خود آفرید .

و الله خلق كل دابة من ماء

برداشت یاد شده، مبتنی بر این نکته است که تکثیر «ماء» برای تنويع باشد. بر این اساس معنای «ماء» انواع جسم مایع است و مقصود این است که عنصر اولی و منشأ پیدایش حیات جانداران، از جسم مایع است و حیات هر جاندار از مایعی متناسب خود می باشد.

13 - آفرینش انواع جانداران از جسمی مایع ، جلوه ای از قدرت مطلق خداوند است .

و الله خلق كل دابة من ماء . . . يخلق الله ما يشاء إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

7- عوامل نابودی جانداران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 45 - 1

1 - در صورت مؤاخذه شدن مردم در دنیا از سوی خداوند ، هیچ جنبنده ای در سطح زمین باقی نخواهد ماند .

و لو يؤاخذ الله الناس بما كسبوا ما ترك على ظهورها من دابته

8- کیفیت حرکت جانداران

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 189

5- بعضی از جانداران ، بر شکم خود راه می روند .

فمنهم من یمشی علی بطنه

6- بعضی از جانداران ، بر روی دو پا راه می روند .

و منهم من یمشی علی رجلین

7- بعضی از جانداران ، بر روی چهار پا راه می روند .

و منهم من یمشی علی أربع

9- منشأ زوجیت جانداران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 36 - 2

2- خداوند تمامی رویدنی های زمین ، انسان و پدیده های ناشناخته در نزد بشر را به صورت زوج (نر و ماده) آفریده است .

سبحن الذی خلق الأزواج کلّها ممّا تثبت الأرض و من أنفسهم و ممّا لایعلمون

«زوج» (مفرد «أزواج») برای دو معنا به کار می رود: 1- مقابل طاق و مرادف جفت; 2- به معنای نوع و صنف گفتنی است برداشت یاد شده مبتنی بر معنای نخست است.

ص: 190

4- جاودانگی

1- آثار جاودانگی خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 111 - 6

6- ظهور حیات حقیقی و فنا ناپذیر خداوند و قیومیت او بر هستی در قیامت، مایه خضوع و ذلت عمیق آدمیان در برابر او خواهد شد.

و عنت الوجوه للحي القيوم

2- آثار جاودانگی در بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 59 - 2

2- سرور و شادمانی بهشتیان، از نمردن و جاودانه زیستن و نیز رهایی از عذاب الهی در آخرت

إلا موتتنا الأولى و ما نحن بمعذبين

3- آثار جاودانگی نعمتهای بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 34 - 7

7- آسایش خاطر بهشتیان، در پرتو اطمینان از زوال ناپذیری نعمت ها

ادخلوها بسلم ذلك يوم الخلود

ص: 191

برداشت بالا بنابراین نکته است که «ذلک یوم..» در مقام تعلیل برای «ادخلوها بسلام» باشد؛ یعنی، چون در بهشت جاودانه اید، دیگر مجال هیچ اندوه ندارید و خاطرتان آسوده باد.

4- آثار ذکر جاودانگی در بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 14 - 7

7- توجه یکتاپرستان استوار بر ایمان به جاودانگی در بهشت، زداینده هر گونه بیم و اندوه از ایشان

فلاخوف علیهم ولا هم یحزنون . أولئک أصحاب الجنته خلدین فیها

با توجه به ارتباط این آیه با «فلا خوف علیهم ولا هم یحزنون» در آیه قبل، توجه به وعده خداوند به بهشتی بودن موحدان نیک کردار، می تواند زداینده ترس و اندوه آنان باشد.

5- آرزوی جاودانگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 59 - 3

3 - حیات جاودانه از خواسته ها و آرزوهای انسان ها و دستیابی به آن، مایه سرور و شادمانی آنان

أفما نحن بمیتین . إلا موتنا الأولى و ما نحن بمعذبین

شگفتی از نمردن و جاودانه زیستن و اظهار سرور و خوشحالی کردن از دستیابی به حیات جاودانه، می تواند حاکی از حقیقت یاد شده باشد. گفتنی است آیه بعد که در آن بهشتیان دستیابی به حیات ابدی را فوز بزرگ می شمرند (إنّ هذا لهو الفوز العظیم)؛ مؤید همین برداشت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 39 - 10

10 - حیات جاویدان و سرای پایدار، خواسته طبیعی انسان ها است .

وإنّ الآخره هی دار القرار

تذکر به ناپایداری زندگی دنیوی و جاودانگی حیات اخروی، خودگویای مطلب یاد شده است.

6- ارزش جاودانگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 75 - 17

ص: 192

17 - الوهیت و خدایی ، تنها از آن کسی است که ازلی ، ابدی و منزه از هر گونه نیازمندی باشد .

ما المسيح ابن مريم الا رسول قد خلت من قبله الرسل .. كانا يأكلان الطعام

7- اهمیت جاودانگی در بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 61 - 2، 1

1 - نجات از عذاب الهی و دستیابی به زندگی جاودانه بهشتی و رستگاری بزرگ ، سزاوار هرگونه عمل و تلاش است .

و ما نحن بمعدّين . إنّ هذا لهو الفوز العظيم . لمثل هذا فليعمل العملون

«لام» در «لمثل» برای تعلیل و «هذا» اشاره به مضامین آیات گذشته است که درباره رهایی از عذاب الهی و نیل به بهشت جاودان بود.

2 - رهایی از عذاب الهی و دستیابی به حیات جاودانه بهشتی (رستگاری بزرگ) ، تنها هدف شایسته برای هرگونه سعی و تلاش در زندگی آدمی

لمثل هذا فليعمل العملون

از تقدم جار و مجرور (لمثل) بر عامل خود (فليعمل) - که مفید حصر است - برداشت یاد شده به دست می آید.

8- ایصال به درخت جاودانگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 120 - 6

6 - راهنمایی آدم به درخت جاودانگی و ملک و سلطنت همیشگی ، پوشش شیطان برای فریب آدم و حوا و وادار ساختن آنان به خوردن از میوه درخت ممنوع

هل أدلك على شجرة الخلد و ملك لا يبلى

مقصود از «شجرة الخلد» درختی است که خوردن میوه آن موجب جاودانگی گردد. «ملک» به معنای مال و نیز سلطنت آمده است (قاموس). مراد از «ملک لا يبلى» مالکیت و حاکمیتی است که زوال نپذیرد و فرسوده نگردد.

9- پندار جاودانگی دنیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - جاودانه پنداشتن دنيا و استبعاد معاد از سوى ناباوران ، بر پایه گمان است ؛ نه برهان و يقين .

إِنَّهُ ظَنَّ

ص: 193

4- جاودانه پنداشتن دنیا و بعید شمردن معاد ، ریشه دل خوشی های نابجا و دلبستگی به خانواده و خاندان است .

إِنَّهٗ كَانَ فِي أَهْلِهِ مَسْرُورًا . إِنَّهٗ ظَنَّ أَنْ لَنْ يَحُورَ

حرف «إِنَّ» در «إِنَّهٗ ظَنَّ»، برای بیان علت سُروری است که در «كَانَ فِي أَهْلِهِ مَسْرُورًا» بیان شده است.

10- پندار جاودانگی نعمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 35 - 7,9

7- ثروت مند مغرور ، باغ و بوستان و نعمت های خود را جاودانه و فناپذیر می پنداشت .

قَالَ مَا أَظُنُّ أَنْ تَبِيدَ هَذِهِ أَبَدًا

«تبید» از «بید» به معنای هلاک و نابود شدن است.

9- ثروت مندان و قدرت مندان ، در خطر پندار جاودانگی نعمت ها در دنیایند .

أَنَا أَكْثَرُ مِنْكَ مَالًا .. قَالَ مَا أَظُنُّ أَنْ تَبِيدَ هَذِهِ أَبَدًا

داستان مذکور در آیه، چه واقعی باشد و چه سمبلیک، بیان خصلت های آدمی و واکنش های او در شرایط مختلف است. از جمله این خصلت ها آن است که وقتی در اوج رفاه قرار گیرد و اموال خود را در اطراف خود مشاهده کند، چنین می پندارد که نعمت های اطراف او جاودانه هستند.

11- تلاش برای جاودانگی در بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 61 - 1

1 - نجات از عذاب الهی و دستیابی به زندگی جاودانه بهشتی و رستگاری بزرگ ، سزاوار هرگونه عمل و تلاش است .

وَمَا نَحْنُ بِمَعْدُبِينَ . إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ . لِمَثَلِ هَذَا فليعمل العملون

«لام» در «لمثل» برای تعلیل و «هذا» اشاره به مضامین آیات گذشته است که درباره رهایی از عذاب الهی و نیل به بهشت جاودان بود.

12- جاودانگی آتش جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 39 - 3

3 - دوزخ و آتش آن دائمی و همیشگی است .

هم فیها خلدون

ص: 194

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 107 - 2

2- جهنم و آتش آن ، همیشگی و پایدار است .

خلدین فیها مادامت السموت و الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 5 - 13

13- سرای آخرت ، پایان ناپذیر است و دوزخ و آتش آن جاویدان است .

هم فیها خلدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 97 - 11

11- آتش دوزخ ، آتشی خاموش نشدنی و دارای نوسان و همواره فروزان است .

كلّما خبت زدّهم سعیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 28 - 3

3- آتش دوزخ همیشگی است و دشمنان خدا در آن جاودانه اند .

ذلک جزاء أعداء الله النار لهم فیها دار الخلد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 16 - 3

3- عذاب و آتش دوزخ ، جاودانه است .

و ما هم عنها بغائبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- آتش دوزخ، عذابی جاودانه است و اهل شقاوت در آن مغلّداند.

ثمّ لایموت فیها و لایحیی

مراد از «لایحیی»، نفی حیات مطلوب است که نجات از آتش، مصداق بارز آن می باشد. در این صورت قید «فیها»، اختصاص به «لایموت» خواهد داشت. بنابراین دوزخیان، نه در آتش می میرند و نه از آن بیرون می آیند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 14 - 1

ص: 195

1 - آتش جهنم ، همواره شعلهور است و زبانه می کشد .

نَارًا تَلْظِي

«تَلْظِي» (که در اصل «تَلْظِي» بوده است); یعنی، زبانه کشیده و برافروخته می شود. مضارع در صورتی که حال قرار گیرد، بر تکرار دلالت می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - همزه - 104 - 6 - 5

5 - آتش جهنم ، همواره برافروخته شده و شعله های تازه پیدا می کند .

الموقده

«ایقاد» (مصدر «موقده») یا از «وَقَدَّ» (آتش و بر افروخته شدن آن) و یا از «وَقُود» (هیزم ویژه آتش)، گرفته شده است. توصیف آتش جهنم به «موقده» - با آن که آتش از افروخته شدن و افروزنده انفکاک ندارد - اشاره به حدوث پیاپی این وصف دارد؛ به گونه ای که نه تنها هرگز خاموش نمی شود؛ بلکه همواره شعله های جدید دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - همزه - 104 - 8 - 2

2 - آتش جهنم ، جاودان و گرفتاری زراندوزان استهزاگر در آن ، همیشگی است .

إِنَّهَا عَلَيْهِمْ مُّوَصَّدَةٌ

13- جاودانگی آخرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 169 - 20

20 - جهان آخرت و نعمت های آن پایدار و زوال ناپذیر است .

عرض هذا الأذنی . . . و الدار الآخرة خیر

بیان برتری آخرت در مقابل توصیف متاع دنیا به زوال پذیری، می رساند که از علل برتری آخرت بر دنیا همیشگی بودن نعمتهای آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 22 - 1

1 - جهان آخرت ، جهانی جاودان و فناپذیر

و جنت لهم فيها نعيم مقيم. خلدین فیها ابدًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 26 - 8

ص: 196

8 - جهان آخرت ، سرایی است جاودان .

أولئك أصحاب الجنة هم فيها خلدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 5 - 13

13- سرای آخرت ، پایان ناپذیر است و دوزخ و آتش آن جاویدان است .

هم فيها خلدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 11 - 4

4 - جهان آخرت ، جهانی ابدی و زوال ناپذیر

هم فيها خلدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 39 - 2

2 - آخرت ، سرای پایدار و پاینده

وإنّ الآخره هی دار القرار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 17 - 2

2 - جهان آخرت طولانی تر و پاینده تر از دنیا است .

و الآخره ... أبقى

14- جاودانگی ابرار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 13 - 4

4- بهره مندی ابرار از نعمت های آخرت ، همیشگی است .

إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ

حرف «فی» در آیه شریفه، برای ظرفیت مجازی است و بر استقرار ابرار در نعمت دلالت دارد. اسمیه بودن جمله «إِنَّ الْأَبْرَارَ...»، تأکیدی بر مداومت و ثبوت و حرف «لام» در «لفی نعیم»، تأکید بر تمام محتوا است.

ص: 197

15- جاودانگی ابو لهب در جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مسد - 111 - 3 - 1

1 - ابولهب در آخرت ، به آتش گرفتار شده و در آن باقی خواهد ماند .

سیصلی نارًا

«صلی النار»؛ یعنی، به سختی گرفتار حرارت آتش شد (قاموس). «صلاه» (ریشه «یصلی» در نظر زجاج) در اصل بر ملازمت دلالت دارد (لسان العرب). بنابراین «یصلی النار»، بیانگر خلود است.

16- جاودانگی ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 46 - 7

7- شریعت ها و ادیان توحیدی ، در برابر دین ستیزان ، استوارتر از کوه ، پایدار و جاودانه خواهند ماند .

فیقول الذین ظلموا ربنا احرنا .. نجب دعوتک و نتبع الرسل ... و قد مکروا ... و

از اینکه خداوند فرمود: مکر و نقشه های ستمگران در برابر نیروی حق و رسولان الهی، هر چند در قدرت و توانمندی کوه شکن باشد، مؤثر نخواهد بود، به دست می آید که ادیان توحیدی و شرایع رسولان الهی استوارتر از کوه بوده و پایدار و ضربه ناپذیرند.

17- جاودانگی ارزش های معنوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 96 - 1،2

1- دستاورد های مادی انسان ، فناپذیر و ارزش های معنوی و پاداش های الهی ، باقی و جاودانه است .

ما عندکم ینفد و ما عند الله باق

2- جاودانگی ارزش های معنوی و پاداش های الهی ، راز برتری مطلق آنها بر دستاورد های مادی انسان

إنما عند الله هو خیر لكم .. ما عندکم ینفد و ما عند الله باق

18- جاودانگی اسلام

18 - اراده خداوند بر حیات جاودانه و فروغ پیوسته اسلام ، در پرتو حضور مؤمنان با صلابت و سرافراز

فسوف يأتي الله يقوم. .. اعزه على الكفرين يجهدون في سبيل الله

ص: 198

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 32 - 9

9 - قرآن و اسلام، کتاب و آیینی جاودان و ماندگار

و یأیی اللّٰه إلا أن یتّم نوره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 51 - 4

4 - رسالت پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)، رسالتی جهانی و مکتب اسلام، مکتبی جاودانه

و لو شئنا لبعثنا فی کلّ قریه نذیرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 30 - 15

15 - اسلام، دین پاینده و جاودان، برای همیشه تاریخ است.

ذلک الدین القیم

«قیم» صیغه مبالغه، به معنای «ثابت و استوار» است. (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 8 - 4،8

4 - تلاش برای خاموش کردن نور اسلام، تلاشی مذبحخانه و بی فرجام است.

یریدون لیطفوا نور اللّٰه . . . و اللّٰه متّم نوره

8 - قرآن و اسلام، کتاب و آیینی جاودان

و اللّٰه متّم نوره

19- جاودانگی الگو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- الگوها و چهره های ارزشی و الهی ، همواره زنده و آسیب ناپذیر با گذشت زمان

قد کانت لکم أسوه حسنه

فعل «کانت» به صورت ماضی، چهره ای را به عنوان الگوی شایسته به مسلمانان می نمایاند که ابعاد ارزشی آن، در گذشته تاریخ تحقق یافته است.

ص: 199

20- جاودانگی امکانات مادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 39 - 9

9- توجه به مشیت نافذ و نیروی قاهر خداوند ، بازدارنده آدمی از مغرور شدن به اموال دنیا و ابدی پنداشتن آن است .

و لولا إذ دخلت جنتك قلت ما شاء الله لا قوة إلا بالله

21- جاودانگی انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 8 - 4

4- بی نیازی پیامبران از تغذیه و جاودانگی آنان در دنیا ، پندار باطل مشرکان

و ما جعلنهم جسداً لا يأكلون الطعام و ما كانوا خلدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 34 - 2

2- مشرکان ، می پنداشتند پیامبران باید در دنیا عمر جاوید داشته باشند .

و ما جعلنا لبشر من قبلک الخلد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 88 - 15

15 - « عن الرضا (ع) . . . وجه الله أنبیاؤه ورسله و حججه (صلوات الله عليهم) هم الذين يتوجه بهم إلى الله و إلى دینه و معرفته . . .

و قال عزوجل « كل شيء هالك إلا وجهه » . . . ;

از امام رضا(ع) روایت شده که «وجه الله» پیامبران خدا و رسولان و حجت های او هستند که به وسیله آنان به خدا و دین و معرفت او توجه

می شود. .. خداوند - عزوجل - فرموده است: «كل شيء هالك إلا وجهه»...».

22- جاودانگی انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14- انسان در آخرت فنا شدنی نیست و برای همیشه باقی می ماند .

هم فیها خلدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 200

7- انسان ، موجودی جاودان در بینش ادیان الهی و پدیده ای فناپذیر در نگرش شرک پیشگان تاریخ

بل قالوا .. قالوا أءذا متنا ... أءتآ لمبعوثون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - طارق - 86 - 4 - 4

4 - انسان ، موجودی جاودانه است .

إن كلّ نفسٍ لَمَّا علیها حافظ

«نفس» یا به معنای روح است و یا شخص (مصباح). حفاظت از روح انسان، بلکه حتی شخص او، بر پیشگیری از نابودی او توقف دارد که مستلزم جاودانگی انسان است، گرچه در قالبی غیر از این جسم به حیات خود ادامه دهد.

23- جاودانگی باغهای بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 50 - 1

1 - باغ های جاویدان بهشت ، فرجام تقوای پیشگان

و إنّ للمتّقین لحسن مئاب . جنّ-ت عدن

«جنّات» (جمع «جنّه») به معنای باغ ها و «عدن» به معنای خلود و استقرار است و جمله «جنّات عدن» عطف بیان برای «لحسن مئاب» می باشد.

24- جاودانگی بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 25 - 14

14 - بهشت جایگاهی است زوال ناپذیر و بهشتیان در آن جاودان خواهند بود .

و هم فیها خلدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 82 - 3

3 - بهشت جایگاهی است ابدی و همیشگی .

هم فیها خلدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 201

4 - بهشت جاودان و همسران پاکیزه و رضایت الهی، پاداش تضمین شده از جانب خداوند، برای تقوایبندگان

لِّلَّذِينَ اتَّقَوْا... جنات... خالدین فیها و ازواج مطهره و رضوان من اللّٰه

8 - پرهیز از شیفتگی به تمایلات نفسانی، عامل دستیابی به بهشت جاودان و رضوان الهی

لِّلَّذِينَ اتَّقَوْا عِنْدَ رَبِّهِمْ

به قرینه آیه قبل می توان مفعول «اتَّقُوا» را موارد ذکر شده در آن آیه دانست. موارد یاد شده عبارت است از حب و شیفتگی به شهوات و
گفتنی است معنای لغوی «اتَّقُوا»، پرهیز و دوری است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 136 - 1، 2، 7، 8، 9، 10

1 - آمرزش الهی و جاودانگی در بهشت، پاداش تقوایبندگان

اعَدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ... اولئک جزاؤهم مغفره من ربهم و جنّات... خالدین فیها

«اولئک»، اشاره به تقوایبندگان است؛ یعنی آنان که به ویژگیهای یاد شده، ستوده شدند.

2 - آنان که پشیمان از کرده های ناشایست و ستم بر خویش هستند و اصراری بر گناهان ندارند، بهره مند از آمرزش الهی و بهشت جاودانه خواهند بود.

و الذّٰین اذا فعلوا... اولئک جزاؤهم مغفره من ربهم و جنّات... خالدین فیها

7 - ورود بندگان به بهشتی جاودانه، در گرو آمرزش گناه آنان

اولئک جزاؤهم مغفره من ربهم و جنّات تجری... خالدین فیها

تقدّم ذکری مغفرت و آمرزش بر بهشت (جزاؤهم مغفره من ربهم و جنّات)، حکایت از تقدّم واقعی و خارجی آن بر بهشت دارد؛ یعنی نخست باید آمرزش صورت گیرد، آنگاه اجازه ورود به بهشت داده شود.

8 - آمرزش الهی و بهشت جاودان، پاداش انفاق در توانگری و تنگدستی و فرو خوردن خشم و گذشت از خطای دیگران

الذّٰین ینفقون فی السّراء و الضّراء... اولئک جزاؤهم مغفره من ربهم و جنّات

9 - آمرزش الهی و بهشت جاودان، پاداش احسان و نیکوکاری

والله يحب المحسنين .. اولئك جزاؤهم مغفرة من ربهم

10 - بهشت ها ، جایگاهی جاودانه و دارای نهرهایی جاری

و جنّات تجری من تحتها الانهار خالدین فیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 198 - 1،7،11

1 - بی ارزشی بهره ها و قدرت محدود کافران در دنیا ، نسبت به نعمت جاودانه بهشت

متاع قليل ثم ماويهم جهنم .. لكن الذين اتقوا ربهم لهم جنّات ... خالدین فیہ

7 - توجّه به بهشت جاودانه ، موجب گرایش به تقوا و فریفته نشدن در برابر بهره های اندک دنیا

متاع قليل .. لكن الذين اتقوا ربهم لهم جنّات ... خالدین فیها

11 - بهشت جاودان با نهر های روان ، مهیا برای پذیرایی از پرهیزکاران

لهم جنّات تجری من تحتها الانهار .. نزلا من عند الله

ص: 202

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 13 - 6,8

6 - تعدّد و جاودانگی بهشت

یدخله جنّات .. خالدين فيها

لازمه خلود بهشتیان در بهشت، جاودانگی خود بهشت است.

8 - دخول در بهشت جاودان، رستگاری بزرگ است .

یدخله جنّات .. و ذلك الفوز العظيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 57 - 15

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 85 - 1,2,5,8,9

1 - ایمان مسیحیان به خدا و اعترافشان به حقانیت قرآن و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) موجب برخورداری آنان از بهشت جاودان

فائبهم الله بما قالوا جنت

2 - ایمان به خدا، پیامبر (صلی الله علیه و آله) و قرآن عامل ورود به بهشت جاویدان

فائبهم الله بما قالوا جنت

5 - بهشت، جاودانه و دارای درختانی انبوه و نهلهایی روان

جنت تجرى من تحتها الانهر خلدین فیها

8 - صالحان بهره مند از بهشت جاویدان

و نطمع ان یدخلنا ربنا مع القوم الصالحین. فائبهم الله بما قالوا جنت

9 - بهشت جاودانه، پاداش محسنان

جنت تجرى من تحتها الانهر خلدین فیها و ذلك جزاء المحسنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 120 - 7

7 - مالکیت خداوند بر آسمان ها و زمین و توانایی مطلق وی ، ضامن اعطای بهشت جاودانه به صادقان

ینفع الصدقین صدقهم لهم جنت . . . و ما فیهن و هو علی کل شیء قذیر

بیان مالکیت خداوند بر هستی و توانایی مطلق او پس از وعده بهشتی جاویدان به صدق پیشگان، می تواند اشاره به این باشد که تحقق بخشیدن به این وعده هرگز از توان خداوند خارج نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 42 - 6، 1

1 - بهشت جاودان ، جایگاه کسانی که به آیات الهی ایمان آورند و اعمال نیک انجام دهند .

ص: 203

و الذين ءامنوا و عملوا الصلحت . . . اولئك اصحب الجنة هم فيها خلدون

متعلق «ءامنوا» به دليل آيه 40، آيات الهی است.

6- بهشت جایگاه ابدی و بهشتیان در آن جاویدان هستند .

هم فيها خلدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 43 - 10

10 - رهیابی به بهشت جاودان ، جز در پرتو هدایت الهی میسر نیست .

و ما كنا لنهتدی لو لا أن هدینا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 72 - 15

15 - بهشت جاودان ، بوستان های پوشیده از درخت ، خانه های دلپذیر و خشنودی خدا ، پاداش الهی به مؤمنان در برابر امر به معروف و نهی از منکر ، اقامه نماز ، پرداخت زکات و اطاعت از خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

و المؤمنون و المؤمنت . . . یأمرون بالمعروف . . . و یطیعون الله و رسوله . . . وعد الل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 23 - 7

7- بهشت ، جایگاهی همیشگی و زوال ناپذیر

هم فيها خلدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 108 - 10

10- بهشت و موهبت های آن ، از میان نخواهد رفت و از بهشتیان باز پس گرفته نخواهد شد .

عطاء غیر مجذوذ

«عطاء» حال برای «الجنه» است و «مجدوذ» به معنای مقطوع می باشد. بنابراین «عطاءً غیر مجدوذ»؛ یعنی ، [وارد بهشت می شوند] در حالی که آن بهشت ، عطایی تمام نشدنی و مداوم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 102 - 4

4- بهشت ، سرایی جاودان و دل خواه و نعمت های آن ارضا کننده تمامی امیال و خواسته های آدمی است .

و هم فی ما اشتتھت أنفسم خلدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 15 - 3,4,5

ص: 204

3 - بهشت ، جاودانه است و متقین در آن جاویدان اند .

أم جنّہ الخلد التي وعد المتّقون

جاودانگی تقوایندگان، از وعده ای که خداوند به آنان برای دخول در بهشت جاوید داده است، قابل استفاده می باشد و در واقع این سخن، کنایه از جاوید بودن خود متقین در بهشت است.

4 - زندگی در بهشت جاویدان ، وعده خداوند به تقوایندگان

جنّہ الخلد التي وعد المتّقون

5 - بهشت جاودان ، پاداش و سرانجام تقوایندگان

جنّہ الخلد التي وعد المتّقون كانت لهم جزاء و مصیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 76 - 3

3 - بهشت ، سرایی جاودانه است و بهشتیان در آن جاویدان اند .

خلدین فیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 58 - 10، 7

7 - بهشت ، جاودانه و ابدی است .

من الجنّہ . . . خلدین فیها

10 - بهشت جاودان ، برای مؤمنان دارای عمل صالح ، پاداشی نیکو است .

و الذین ءامنوا و عملوا الصلحت لنبوّئّهم من الجنّہ . . . خلدین فیها نعم أجر ال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 9 - 2

2 - بهشت ، مکانی جاودان است .

جنّت النعيم خلدین فیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 35 - 2

2 - بهشت ، سرای ہمیشگی

دارالمقامه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینہ - 98 - 8 - 5

5 - بهشت و جریان نہر های آن ، جاودانہ است .

جنّت عدن تجری من تحتها الأنہر خلدین فیها أبداً

ص: 205

25- جاودانگی بهشتیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 25 - 14

14 - بهشت جایگاهی است زوال ناپذیر و بهشتیان در آن جاودان خواهند بود .

و هم فیها خلدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 198 - 2

2 - پرهیزکاران ، جاودان در بهشت و برخوردار از نعمت های آن

لكن الذین اتقوا ربهم لهم جنّات . . . خالدین فیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 85 - 7

7 - سکونت مؤمنان در بهشت همیشگی و دایمی است .

خلدین فیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 119 - 7

7 - بهشتیان برای همیشه بهره مند از بهشت جاویدان و نعمت های آن

خلدین فیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 42 - 4

4 - انسان ها در باورشان به معارف دین و انجام تکالیف الهی ، برخوردار از توانایی های متفاوت هستند .

والذین ءامنوا و عملوا الصلحت لانکلف نفساً إلا وسعها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - 23 - 11 - هود

8- بهشتیان ، برای همیشه در بهشت ماندگار خواهند بود .

أولئك أصحاب الجنة هم فيها خالدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 206

2- بهشتیان ، برای همیشه در بهشت ماندگار خواهند بود .

و أما الذين سعدوا ففي الجنة خلدین فیها مادامت السموت و الأرض

6- خلود بهشتیان در بهشت ، بسته به مشیت خداوند است .

و أما الذين سعدوا ففي الجنة خلدین .. إلا ما شاء ربك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 76 - 4

4 - بهشتیان در بهشت های عدن ، جاودانه و مخلداند .

جنت عدن .. خلدین فیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 102 - 3

3- بهشتیان ، غرق و جاودان در نعمت های دل خواه خویش خواهند بود .

و هم فی ما اشتتھم أنفسهم خلدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 11 - 5

5 - اهل بهشت در آن ، جاودان می مانند .

هم فیها خلدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 76 - 3

3 - بهشت ، سرایی جاودانه است و بهشتیان در آن جاویدان اند .

خلدین فیها

1 - شگفتی بهشتیان ، از جاودانه زیستن و نمردن خود در حیات اخروی

أفما نحن بميتين

استفهام در «أفما..» از نوع استفهام تقریری و متضمن معنای تعجب است. گفتنی است که این تعجب از فرط سرور و خوشحالی می باشد.

2 - بهشتیان ، در اوج سرور و شادمانی از نمردن و جاودانه بودن شان در حیات اخروی

أفما نحن بميتين

ص: 207

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 50 - 4

4 - جاودانگی بهشتیان ، در ناز و نعمت بهشتی

جنّ - ت عدن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 56 - 2

2 - بهشتیان ، فارغ از دغدغه مرگ و از دست دادن نعمت ها

لا یدوقون فیها الموت

26- جاودانگی پاداش مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تین - 6 - 95 - 7

7 - پاداش مؤمنان نیک کردار ، هرگز کاهش نیافته و پایان نمی پذیرد .

فلهم أجر غیر ممنون

«مَنْ» (مصدر «ممنون»)، به معنای «قطع کردن» است و معنای «کاهش دادن» نیز برای آن گفته شده است. (صحاح اللغه)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تین - 7 - 95 - 5

5 - دستیابی مؤمنان دارای عمل صالح به پاداش بی منت و پایان ناپذیر ، حقیقتی انکارناپذیر و غیر قابل تکذیب است .

فما یکذبک بعد بالدین

چنانچه «دین» به معنای جزا باشد (مفردات)، از مصادیق بارز آن اجری خواهد بود که در آیه قبل، به مؤمنان بشارت داده شد.

27- جاودانگی پادشاهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- دستاورد های مادی انسان ، فناپذیر و ارزش های معنوی و پاداش های الهی ، باقی و جاودانه است .

ما عندکم ینفد و ما عند الله باق

2- جاودانگی ارزش های معنوی و پاداش های الهی ، راز برتری مطلق آنها بر دستاورد های مادی انسان

إنما عند الله هو خیر لكم . . . ما عندکم ینفد و ما عند الله باق

ص: 208

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 3 - 2

2- نعمت ها و پاداش های الهی ، در آخرت زوال ناپذیر است .

أَنْ لَهُمْ أَجْرًا حَسَنًا . مَكْتَبِينَ فِيهِ أَبَدًا

28- جاودانگی پاکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلیٰ - 87 - 14 - 1

1 - انسان های پاک ، درست کار و تلاش کننده در مسیر رشد و کمال ، اهل نجات اند و به هدف اصلی دست یافته ، همواره در خوبی خواهند ماند .

قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى

«فلاح»؛ یعنی، ظفر یافتن و دستیابی به مقصود (مفردات راغب) و نیز به معنای «فوز»، «نجات» و «باقی ماندن در خیرات» است (قاموس). فعل «تَزَكَّى» از باب تفعّل است و بر تکلّف (تلاش برای تزکیه) دلالت دارد. این فعل از مشتقات «زکاء» یا «زکاه» است. «زکاه»؛ یعنی، درستی و درستکاری (مصباح) و به دست آوردن چیزی که مایه پاکی شود (مفردات) و «زکاه»؛ یعنی، پاکی، رشد و نمو، برکت و ممدوح بودن. (نهایه ابن اثیر)

29- جاودانگی تمایلات انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 71 - 10

10 - خواهش ها و کشش های درونی انسان ، همراه با او حتی در بهشت و جهان آخرت

و فیها ما تشتهیه الأنفس

از این که انسان حتی در بهشت دارای شهوات و خواهش ها است، مطلب بالا استفاده می شود.

30- جاودانگی توحید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16- توحید ، ولایت خدا و ربوبیت او ، حقایقی است ماندگار و شرک و پرستش غیر خدا باطلهایی است رفتنی و ناپایدار

فأما الزبد فيذهب جفاءً و أما ما ينفع الناس

به قرینه آیات گذشته از مصادیق مورد نظر برای باطل - که به کفها تشبیه شد شرک و پرستش غیر خداست و از مصادیق حق که

ص: 209

نافع و ماندگار است - توحید و اعتقاد به ربوبیت و ولایت خداوند است.

31- جاودانگی توحید در نسل ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 28 - 1,4,5,7

1 - بقای آیین توحید در نسل ابراهیم (ع)، ره آورد تلاش آن حضرت برای استمرار بخشیدن به آن

و جعلها کلمه باقیه فی عقبه

آیات قبل، می تواند قرینه باشد که فاعل «جعل» ابراهیم (ع) است.

4 - کلمه توحید، کلمه ای ماندگار در نسل ابراهیم (ع)، به اراده و لطف الهی

إِنِّي براء مما تعبدون . إلاّ الذی فطرني ... و جعلها کلمه باقیه فی عقبه

فاعل «جعل» - به قرینه آیه بعد - می تواند خداوند باشد.

5 - استمرار دین توحیدی در نسل ابراهیم (ع)، پاداش الهی به آن حضرت در قبال تلاش های او در مسیر اعتلای کلمه توحید

و إذ قال إبرهیم . . . و جعلها کلمه باقیه فی عقبه

برداشت یاد شده، مبتنی بر این احتمال است که «جعلها» در مقام بیان لطف خداوند در برابر مجاهدت ها و تلاش های حضرت ابراهیم (ع) باشد.

7 - استمرار کلمه «توحید» در نسل ابراهیم (ع) و در پهنه قرن ها، تدبیری خداوندی و به منظور بازگشت مشرکان هر نسل به توحید

و جعلها کلمه باقیه فی عقبه لعلهم يرجعون

32- جاودانگی جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 39 - 3

3 - دوزخ و آتش آن دائمی و همیشگی است .

هم فیها خلدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 81 - 9

9 - دوزخ جایگاهی است ابدی و همیشگی .

هم فیها خلدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 210

4 - نساء - 4 - 169 - 8،9

8 - جهنم ، ابدی و همیشگی است .

الا طریق جهنم خلدین فیها ابدأ

9 - جاودانه ساختن دوزخ و دوزخیان ، امری سهل و آسان برای خداوند

الا طریق جهنم خلدین فیها ابدأ و كان ذلك على الله يسيراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 36 - 3

3 - آتش دوزخ ابدی است و تکذیب کنندگان آیات الهی در آن جاودان هستند.

أولئك أصحاب النار هم فيها خالدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 68 - 8،7

7 - عذاب جاودان جهنم ، مجازاتی بس سنگین و کافی برای منافقان و کافران

نار جهنم خلدین فیها هی حسبهم

8 - عذاب جاودان جهنم تنها مجازات کافی برای منافقان و کافران و برابر با گناه کفر و نفاق آنان

وعد الله المنافقين . . . و الكفار نار جهنم خلدین فیها هی حسبهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 107 - 2

2 - جهنم و آتش آن ، همیشگی و پایدار است .

خلدین فیها مادامت السموت و الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 5 - 13

13- سرای آخرت ، پایان ناپذیر است و دوزخ و آتش آن جاویدان است .

هم فیها خلدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 29 - 7

7- جهنّم ، جایگاهی ابدی و جاودانه

جهنّم خلدین فیها

وقتی که جهنّمیان به عنوان مظلوف همواره در جهنّم می مانند، مستلزم آن است که خود جهنّم به عنوان ظرف ابدی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 211

14 - احزاب - 33 - 65 - 3

3 - جهنم ، جاودانه است .

سعیراً . خلدین فیها

چون «سعیراً» ظرف برای «الکافرین» خواهد بود و کافران، در آن مخلّد خواهند بود، به دست می آید که خود «سعیراً» هم جاودانه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 8 - 23

23 - بهره های دنیایی تحت لوای کفر و ناسپاسی خدا، در مقایسه با عذاب دایمی دوزخ بسی اندک و ناپایدار است .

قل تمتّع بکفرک قليلاً إنّک من أصحاب النار

جمله «إنّک من أصحاب النار» برای تعلیل و بیان چرایی ناچیز بودن و ناپایداری بهره دنیایی شرک و ناسپاسی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 77 - 10

10 - مرگ و فنا، در دوزخ راه ندارد .

لیقض علینا ربّک . . . إنّکم مکثون

33- جاودانگی جهنمیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 257 - 15

15 - کافران ، اهل آتش و ماندگار در آن برای همیشه

اولئک اصحاب النار هم فیها خالدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 192 - 9

9 - هیچکس دوزخیان را از عذاب الهی نجات نخواهد داد .

رَبَّنَا انك من تدخل النار فقد اخزيته و ما للظالمين من انصار

مراد از «انصار» به قرینه «من تدخل النار»، یاری در جهت رهاسازی از عذاب دوزخ است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 169 - 9

9 - جاودانه ساختن دوزخ و دوزخیان ، امری سهل و آسان برای خداوند

الا طریق جهنم خلدین فیها ابدأ و كان ذلك على الله يسيراً

ص: 212

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 29 - 11

11 - آتش همواره دوزخ ، جزای ستمگران و کیفری مناسب برای آنان

فتکون من اصحاب النار و ذلك جزؤا الظلمین

«جزاء» در لغت به معنی کیفر و پاداشی است که کافی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 21, 22

21 - خلود و عدم خلود دوزخیان وابسته به مشیت خداوند است.

خلدین فیها إلا ما شاء الله

22 - سزواران خلود در جهنم ممکن است با مشیت خداوند از آن رهایی یابند.

خلدین فیها إلا ما شاء الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 63 - 8

8 - جاودانگی حیات انسان حتی دوزخیان ، در جهان آخرت

نار جهنم خلدأ فیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 68 - 6

6 - جاودانگی حیات انسان ، حتی دوزخیان در آخرت

نار جهنم خلدین فیها هی حسبهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 17 - 6

6- اهل جهنم دچار مرگ و میر نمی شوند .

يَأْتِيهِ الْمَوْتُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَ مَا هُوَ بِمَيِّتٍ

اگرچه مورد آیه کافران جبار است، اما با توجه به آیات دیگر، که عذاب جهنم و جهنمیان را جاودانی می داند، می توان حکم آیه را عام و شامل گرفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 15 - 5

5 - خلود دوزخیان در جهنم

یصلونها

ص: 213

فعل «یصلون» در نظر زجاج از ریشه «صلاه» (ملازم شدن) است. (لسان العرب)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشفاق - 84 - 12 - 3

3 - خلود دوزخیان در جهنم

و یصلی سعیراً

«صلاه» (ریشه «یصلی» در نظر زجاج) در اصل بر ملازمت دلالت دارد (لسان العرب). بنابراین فعل «یصلی»، بر جاودانگی دلالت خواهد داشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 13 - 1

1 - گرفتاران آتش دوزخ، هرگز نخواهند مرد.

ثمّ لایموت فیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 2 - 4

4 - خلود دوزخیان در آتش جهنم

تصلی ناراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 4 - 2

2 - خلود دوزخیان در آتش جهنم

تصلی ناراً

فعل «تصلی» از ریشه «صلاه» به معنای ملازم و همراه بودن است. (لسان العرب به نقل از زجاج)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - راه خروج از آتش جهنم ، بر دوزخیان بسته خواهد بود .

إِنَّهَا عَلَيْهِمْ مُّصَدَّةٌ

«وصیده» به اتافی گفته می شود که برای نگه داری اموال، در کوه ایجاد می کنند. فعل «آصدته»؛ یعنی، درب آن را بستم و محکم ساختم (مفردات)؛ بنابراین «مؤصده»، به معنای مکان بسته و غیر قابل خروج است.

ص: 214

34- جاودانگی چشمه های بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 12 - 1

1 - بهشت برین ، دارای چشمه ای با عظمت و همیشه جاری

فیها عین جاریه

«عین» نکره است و دلالت بر آن دارد که عظمت چشمه بهشت، فراتر از آن است که بتوان شناخت. توصیف آن با کلمه «جاریه» یا «تجری»، دلالت دارد که جریان آن، مداوم است.

35- جاودانگی حاکمیت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 45 - 13

13- خداوند ، دارای اقتدار و سلطه کامل و زوال ناپذیر ، بر هر کار و هر چیز است .

و كان الله على كل شيء مقتدرًا

«مقتدر» و «قدیر» در باره خدای تعالی به یک معنا است (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 114 - 5

5 - مالکیت و فرمان روایی خداوند بر هستی ، حقیقتی ثابت و فنا ناپذیر است .

الملك الحق

«حق»؛ یعنی، واجب و ثابت (مصباح) و «الحق» در آیه می تواند صفت برای «الملك» باشد و نیز ممکن است صفتی دیگر برای «الله» گرفته شود که با توجه به ذکر آن بعد از وصف «الملك»، نکته یاد شده استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 2 - 6

6 - فرمان روایی و حاکمیت خداوند بر جهان آفرینش ، ابدی بوده و هیچ کس وارث آن نیست .

له ملك السموت و الأرض و لم يتخذ ولداً

جمله «لم يتخذ ولداً» می تواند کنایه از این باشد که خداوند، حاکم آسمان ها و زمین، فرزندی انتخاب نکرده است تا حاکمیتش را به او منتقل کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 85 - 2

2 - حاکمیت خدای یگانه بر نظام هستی ، پاینده و زوال ناپذیر

و تبارک الذی له ملك السموت و الأرض و ما بینهما

ص: 215

«تبارک» می تواند اخبار از پایداری و جاودانگی باشد.

36- جاودانگی حیات اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 22 - 2

2 - مؤمنان هجرت کننده و مجاهد ، برخوردار از زندگی جاودان در باغ های سرشار از نعمت ، در سرای بهشت

الذین ءامنوا و هاجروا و جهدوا .. و جنت لهم فيها نعیم مقیم. خلدین فیها ابدًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 63 - 8

8 - جاودانگی حیات انسان حتی دوزخیان ، در جهان آخرت

نار جهنم خلدًا فیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 68 - 6

6 - جاودانگی حیات انسان ، حتی دوزخیان در آخرت

نار جهنم خلدین فیها هی حسبهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 72 - 1

1 - حیات جاودان در باغ های بهشت با نهر های روان ، وعده الهی به زنان و مردان مؤمن

وعد الله المؤمنین .. تحتها الأنهر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 23 - 10

10 - حیات اخروی ، حیاتی است ابدی و جاودانه .

فَإِنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَا أَبَدًا

37- جاودانگی خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 255 - 2

ص: 216

2 - خداوند ، تنها زنده جاوید و همواره پاینده ای است که قائم به ذات خویش و همه کائنات قائم به اوست .

اللّٰه لا اله الا هو الحيّ القيوم

کلمه «قیوم» به معنای پاینده ای است که حفظ و نگهداری همه چیز به اوست. (القائم الحافظ لكل شيء و المعطي له ما به قوامه.)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 54 - 15

15 - خداوند ، ذاتی پاینده و همیشگی است .

تبارک الله رب العلمين

«تبارک»، مصدر «تبارک»، چنانچه از بَرَك (لزم و ثبت) گرفته شده باشد به معنای جاودانگی و همیشگی است و اگر از برکت گرفته شده باشد به معنای افاضه برکتها و خیرهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 73 - 10

10 - خداوند خیر محض و پاینده ترین موجود است .

والله خير وأبقى

«خیر» در دو معنا به کار می رود: 1- معنای وصفی (خیر مقابل شر) 2- معنای تفضیلی در این آیه گر چه هر دو معنا قابل توجیه است، ولی در برداشت یاد شده معنای وصفی مورد نظر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 89 - 10

10- همه موجودات زنده ، مردنی و فنا شدنی اند و تنها خداوند زنده و جاوید است .

أنت خير الورثين

بهترین وارث بودن خداوند، ممکن است به این خاطر باشد که همه ارث برندگان، خود روزی خواهند مرد و آن چه را که به ارث برده اند به دیگران واگذر خواهند کرد؛ ولی خداوند وارثی است جاوید و فناپذیر.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - کیفر های الهی در روز رستاخیز، بر پایه حق و عدل و به دور از هر شایبه ظلم و بی دادگری

یومئذ یوفیهم الله دینهم الحق

«الحق» در جمله «دینهم الحق» صفت برای «دین» است؛ یعنی، جزای عادلانه و به حق.

11 - خدا، حقیقتی ثابت و جاودان

أَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ

برداشت فوق براساس یکی از کاربردهای واژه «حق» است که به معنای «موجود ثابت» است.

ص: 217

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 1 - 2

2 - خداوند ، ذاتی پاینده و حقیقتی جاودانه

تبارک الذی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 10 - 2

2 - خداوند ، ذاتی پاینده و حقیقتی جاودانه

تبارک الذی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 58 - 4

4 - خداوند ، زنده ای است جاویدان که هرگز او را مرگ در نمی یابد .

الحيّ الذی لا يموت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 61 - 2

2 - خداوند ، ذاتی پاینده و حقیقتی جاودانه

تبارک الذی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 88 - 7,8

7 - هر چه جز خدا ، در معرض هلاکت و نابودی است .

كلّ شيء هالك إلا وجهه

8 - تنها خدا ، چهره جاوید و فنا ناپذیر جهان هستی است .

كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 30 - 7

7 - خداوند ، تنها حقیقت ثابت و زوال ناپذیر است .

بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ

«حَقٌّ» به چیزی اطلاق می شود که ثبات داشته باشد و هیچ گونه بطلانی در آن راه پیدا نکند. لازم به ذکر است که تأکید جمله با «أَنَّ» و آوردن ضمیر فصل «هو» و معرفه شدن خبر با «ال»، حصر مبتدا در خبر را می رساند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 218

16 - خداوند ، ذاتی پاینده و حقیقتی جاودانه

فتبارک الله رب العلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 65 - 1,4

1 - تنها خداوند ، ذات دارای حیات حقیقی ، مستقل و جاوید است .

هو الحیّ

جمله « هو الحیّ » مفید حصر است. انحصار حیات برای خداوند - با آن که موجودات بسیاری از حیات بر خورداراند - گویای این حقیقت است که حیات خداوند، حیاتی است ذاتی، حقیقی و جاوید و حیات دیگر موجودات، حیاتی وابسته و روبه زوال است.

4 - اختصاص حیات حقیقی به خداوند ، دلیل نبودن هیچ معبودی جز او در جهان است .

هو الحیّ لا إله إلاّ هو

جمله « لا إله إلاّ هو » به منزله نتیجه برای « هو الحیّ » است؛ یعنی ، چون خداوند زنده جاوید است، پس جز او کسی مدبر عالم و نیز شایسته معبود بودن نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 27 - 1,2

1 - تنها حقیقت باقی در نظام هستی ، ذات یگانه پروردگار است .

کلّ من علیها فان . و یبقی وجه ربّک

مفسران «وجه» را در آیه شریفه به معنای ذات گرفته اند.

2 - فنای زمینیان ، بی تأثیر در ساحت اقتدار ، شکوه ، کرامت و بزرگواری جاودان پروردگار

کلّ من علیها فان . و یبقی وجه ربّک ذو الجلال و الإکرام

گفتنی است که قدرت، اقتدار و شکوه فرمانروایان، به وجود رعیت و فرمانبران ایشان وابسته است؛ اما این آیه چنین وابستگی را از ذات پروردگار نفی می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 78 - 4

4 - خداوند ، ذاتی پاینده و جاودان

تبرک اسم ربّک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 1 - 1

1 - خداوند ، ذاتی پاینده و حقیقتی جاودانه

تبرک

«تبارک» (مصدر «تبارک») چنانچه از «برک» (لَزَمَ و ثَبَّتَ) گرفته شده باشد، به معنای جاودانگی و همیشگی و اگر از «برکت»

ص: 219

گرفته شده باشد، به معنای افاضه برکت ها و خیرها خواهد بود (برگرفته از لسان العرب). برداشت یاد شده، براساس معنای نخست است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اخلاص - 112 - 2 - 13، 5

5 - خداوند ، جاودانه ، ازلی و ابدی است .

اللَّهِ الصَّمَدُ

«صمد»؛ یعنی، دائم (قاموس) و کسی که همواره بوده و خواهد بود. (مجمع البیان)

13 - « قَالَ وَهَبُ بْنُ وَهَبٍ الْقُرَشِيُّ سَمِعْتُ الصَّادِقَ (ع) يَقُولُ : قَدِمَ مِنْ أَهْلِ فَلَسْطِينَ عَلَى الْبَاقِرِ (ع) . . . ثُمَّ سَأَلُوهُ عَنِ الصَّمَدِ فَقَالَ : تَفْسِيرُهُ فِيهِ ؛ الصَّمَدُ خَمْسَةُ أَحْرَفٍ ، فَالْأَلْفُ دَلِيلٌ عَلَى إِيْتِهِ ، . . . وَاللَّامُ دَلِيلٌ عَلَى إِلَهِيَّتِهِ بِأَنَّهُ هُوَ اللَّهُ . . . وَأَمَّا الصَّادُ فَدَلِيلٌ عَلَى أَنَّهُ عَزَّوَجَلَّ صَادِقٌ . . . وَأَمَّا الْمِيمُ دَلِيلٌ عَلَى مُلْكِهِ وَأَنَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ . . . وَأَمَّا الدَّالُ فَدَلِيلٌ عَلَى دَوَامِ مُلْكِهِ وَأَنَّهُ عَزَّوَجَلَّ دَائِمٌ تَعَالَى عَنِ الْكُونِ وَالزُّوَالِ ؛

وهب بن وهب گفت: از امام صادق(ع) شنیدم که می فرمود: هیئتی از فلسطین خدمت امام باقر(ع) رسیدند و از او درباره معنای «صمد» سؤال کردند . . . امام فرمود: تفسیر آن در خود آن است. «الصمد» پنج حرف است: «الف» دلیل است بر ائیت (حقیقت داشتن ذات) او . . . و «لام» دلیل است بر الاهییت او؛ یعنی که او الله است . . . و «صاد» دلیل است بر این که او - عزوجل - صادق است . . . و «میم» دلیل است بر مَلِک بودن او و این که او پادشاه حق است . . . و «دال» دلیل دوام سلطنت او است و این که خداوند - عزوجل - ابدی و برتر از حدوث و زوال است».

38- جاودانگی خوردنیهای بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 35 - 6

6- میوه ها و خوراکی های بهشت و هوای مطبوع آن ، دائمی و زوال ناپذیر است .

أُكَلِّهَا دَائِمًا وَظِلَّهَا

«ظلِّها» مبتدأست و خبر آن (دائم) در تقدیر است.

39- جاودانگی در آخرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14- انسان در آخرت فنا شدنی نیست و برای همیشه باقی می ماند .

هم فیها خلدون

ص: 220

40- جاودانگی در بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 15 - 12

12 - حیات جاودانه متقین در بهشت

لَّذِينَ اتَّقَوْا عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ .. خالدين فيها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 198 - 12

12 - بهشت و بشارت خلود در آن ، تنها بخشی از ضیافت الهی برای تقوایندگان است .

نزلا من عند الله

کلمه «نزل»، به چیزهایی گفته می شود که در آغاز ورود میهمان برای پذیرایی از وی فراهم می گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 13 - 2

2 - اطاعت از خدا و رسولش ، عامل دخول و جاودانگی در بهشت

و من يطع الله ورسوله يدخله جنات .. خالدين فيها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 57 - 7

7 - جاودانگی مؤمنان دارای اعمال صالح در بهشت

و الذين امنوا .. خالدين فيها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 122 - 5

5 - مؤمنان دارای اعمال صالح ، در بهشت ، جاودان و پاینده اند .

و الذين ءامنوا .. سندخلهم جنت تجري من تحتها الأنهر خلدین فیها ابدًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 89 - 1,2

1 - باغ ها و نهر های روان و زندگی جاودان ، مهیّا شده از جانب خدا برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان مجاهد

أعد الله لهم جنت تجري من تحتها الأنهر خلدین فیها

2 - بهشت و زندگی جاودان در آن ، پاداش جهاد با مال و جان

أعد الله لهم جنت تجري من تحتها الأنهر خلدین فیها

ص: 221

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 100 - 16

16 - آسودگی مؤمنان از دغدغه زوال نعمت های بهشتی و زندگی در آن

خلدین فیها أبداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 23 - 8

8- بهشتیان ، برای همیشه در بهشت ماندگار خواهند بود .

أولئك أصحاب الجنة هم فيها خلدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 108 - 2,6,8

2- بهشتیان ، برای همیشه در بهشت ماندگار خواهند بود .

و أما الذين سعدوا ففي الجنة خلدین فیها مادامت السموت و الأرض

6- خلود بهشتیان در بهشت ، بسته به مشیت خداوند است .

و أما الذين سعدوا ففي الجنة خلدین .. . إلا ما شاء ربك

8- وعده خداوند بر مخلّد ساختن بهشتیان در بهشت ، مشیت او را محدود نخواهد ساخت و مانع او در موقت قرار دادن آن نخواهد شد .

خلدین فیها .. . إلا ما شاء ربك عطاءً غیر مجذوذ

«عطاءً غیر مجذوذ» حاکی از دوام بهشت و نعمتهای آن و تأکیدی بر «خالدین فیها» است. استثنای «ما شاء ربك» در ضمن بیان خلود و دوام نعمتهای بهشت گویای این نکته است که وعده های خداوند، موجب آن نمی شود که مشیت او مقید شود و وی را از این که برخلاف آن عمل کند، ناتوان سازد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 108 - 3

3- خلود در بهشت، هیچ ملالت و خستگی برای اهل بهشت فراهم نمی آورد.

خلدین فیها لایبغون عنها حولاً

جمله «لایبغون» مانند «خالدین» حال است برای «هم» در آیه قبل؛ یعنی، آنان، در عین خلود در بهشت، چیزی غیر آن نمی طلبند، گرچه، نوعاً، ماندن در یک مکان، قدری ملالت همراه دارد، ولی بهشت، به گونه ای است که چنین ملالتی در پی ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 39 - 14

14- « عن رسول الله (صلى الله عليه وآله): إذا دخل أهل الجنة الجنة وأهل النار النار . . . يقال: يا أهل الجنة خلود فلاموت ويا أهل النار خلود فلاموت ثم قرأ رسول الله (صلى الله عليه وآله): « وأندرهم يوم الحسرة إذ قضى الأمر وهم في غفلة » وأشار بيده وقال: أهل الدنيا في غفلة ;

ص: 222

از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) روایت شده: آن گاه که بهشتیان به بهشت و جهنمیان به جهنم درآیند... گفته می شود: ای اهل بهشت! (این جا) جاودانگی است و مرگ نیست و ای اهل آتش! (این جا) جاودانگی است و مرگ نیست، سپس رسول خدا(صلی الله علیه و آله) این آیه را خواند «وَأَنْذَرَهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ وَ هُمْ فِي غَفْلَةٍ» (آن گاه حضرت) با دست خود اشاره کرد و فرمود: اهل دنیا در غفلت اند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 61 - 2

2- بهشت ، جایگاه ماندن و استقرار و سرشار از امنیت و آسایش

جنت عدن

برخی «عدن» را مصدر و به معنای اقامت کردن می دانند و برخی دیگر آن را علم برای زمین بهشت دانسته و گفته اند: این نام بدان جهت بر بهشت نهاده شده که جایگاه اقامت و استقرار است (کشاف، ج 3). در هر صورت این کلمه بر این که بهشت محل استقرار است، دلالت دارد. لازم به ذکر است محل استقرار - در مقام تمجید - به جایی گفته می شود که همه شرایط اقامت را دارا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 16 - 2

2- متقین ، در بهشت موعود خویش همواره جاودان خواهند بود .

لهم فیها ما یشاءون خلدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 76 - 2

2- فروتنی ، شب زنده داری ، حلم ، ترس از قیامت ، توبه ، عفو کریمانه ، پذیرش حق ، دعا ، دوری از اسراف ، تنگ گیری ، شرک ، زنا ، آدم کشی و سخن باطل ، موجب ورود به بهشت جاودان و برخورداری از قرارگاه و اقامت نیکوی آن

الذین یمشون علی الأرض هوناً.. و الذین لایشهدون الزور... أولئک یجزون الغرفه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 29 - 12

12 - بشارت به عالمان خداترس ، تلاوتگر قرآن ، برپادارنده نماز و انفاق کننده در نهان و آشکار ، مبنی بر تجارتی از بین نرفتنی (بهشت

برین) از ناحیه خداوند

إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ .. إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ

«بوار» (ریشه «لن تبور») به معنای شدت کسادی است و از آن جا که کسادی شدید موجب فساد و نابودی می شود، این واژه در معنای «هلاک» به کار می رود (برگرفته از مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 35 - 1

1 - سپاس گزاری بهشتیان از خداوند ، به خاطر وارد کردن آنان به سرای همیشگی

ص: 223

الحمد لله .. الذى أحلنا دار المقامه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

15 - صفات - 37 - 59 - 4

4 - « عن أبي جعفر (ع) قال : إذا دخل أهل الجنة النار . . . يقال : خلود فلا موت أبداً . فيقول أهل الجنة : « أفما نحن بميتين . إلا موتتنا الأولى . . . » ;

از امام باقر(ع) روایت شده که فرمود: هنگامی که بهشتیان به بهشت و دوزخیان به دوزخ وارد می شوند. .. گفته می شود: این جا جاودانگی است و هرگز مرگی نیست پس اهل بهشت می گویند: «أفما نحن بميتين...».

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

15 - صفات - 37 - 60 - 1

1 - رهایی از عذاب الهی و دستیابی به حیات جاودانه بهشتی ، فوز عظیم و رستگاری بزرگ برای انسان ها است .

فی جنّات النعیم . . . و ما نحن بمعدّیین . إنّ هذا لهو الفوز العظیم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

16 - زمر - 39 - 74 - 2

2 - بهشت جاودانه ، وعده الهی به تقوایندگان

صدقنا وعده

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - احقاف - 46 - 14 - 5, 4

4- بهشت جاودان ، پاداش اعمال نیک و مستمر موحدان

أولئك أصحاب الجنة . . . جزاء بما كانوا يعملون

5- آمیخته ساختن ایمان با عمل صالح ، شرط بهرهوری مؤمنان از بهشت جاودان

إنّ الذين قالوا ربّنا الله . . . أولئك أصحاب الجنة . . . جزاء بما كانوا يعملون

در آیه قبل، دو عنصر ایمان و استقامت، زمینه ورود به بهشت جاودان معرفی شده است و در این آیه عمل، به عنوان اساس و ملاک ره یافتن به بهشت جاودان مطرح گشته است. از این نکته می توان استفاده کرد که تجلی عقیده در عمل، برای یکتاپرستان کارساز است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 34 - 6

6 - جاودانگی در بهشت و لذت های آن ، مهم ترین نوید به بهشتیان ، در آغاز ورود

ادخلوها بسلم ذلک یوم الخلود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 224

12 - بهشت ، جایگاه ابدی مؤمنان

جنّ - ت . . . خلدین فیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینة - 98 - 8 - 1,6

1 - استقرار در باغ های بهشت و جاودانگی در آن ، پاداش تضمین شده خداوند برای مؤمنان نیکوکردار

الذین ءامنوا و عملوا الصلحت . . . جزاؤهم عند ربّهم جنّ - ت عدن تجری من تحتها الآن

6 - وجود تمامی امکانات ، برای اقامت دائمی انسان در بهشت

جنّ - ت عدن . . . خلدین فیها أبداً

«عدن»، معرفه است؛ خواه علم برای مصدر «العدن» (اقامت گزیدن) باشد و خواه علم برای زمین بهشت. در صورت دوم نیز، تناسب معنای لغوی آن مورد نظر بوده است؛ یعنی، بهشت دارای تمام امکاناتی است که لازمه اقامت دائمی انسان در آن است.

41- جاودانگی در بهشت آدم(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 120 - 9

9 - آدم (ع) به سکونت جاودانه خویش در بهشت اطمینان نداشت .

إنّ لك ألاّ تجوع . . . هل أدلك علی شجرة الخلد

خداوند، تأمین بودن آدم(ع) از نظر غذا، پوشاک، آب، و مسکن را به او خبر داد؛ ولی گویا آدم در عین تضمین این نعمت ها، نسبت به جاوید بودن خود در آن بهشت اطمینان نداشت. از همین رو وسوسه شیطان در او اثر کرد.

42- جاودانگی در بهشت عدن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 76 - 4

4 - بهشتیان در بهشت های عدن ، جاودانه و مخلداند .

جنت عدن . . . خلدین فیها

43- جاودانگی در جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 225

1 - بقره - 2 - 39 - 2

2 - کفر پیشگان و تکذیب کنندگان آیات الهی ، برای همیشه در دوزخ خواهند بود .

أولئك أصحاب النار هم فيها خالدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 167 - 13

13 - مشرکان (سران آنان و پیروانشان) در قیامت به آتش دوزخ گرفتار شده و در آن ماندگار خواهند بود .

و ما هم بخرجين من النار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 217 - 32,33

32 - کسی که مُرتدّ بمیرد ، همیشه در عذاب دوزخ است .

و من یرتد منکم عن دینه فیمت . . . و اولئك اصحاب النار هم فيها خالدون

33 - کفر و ارتداد ، موجب خلود در جهنّم و حبّط عمل در دنیا و آخرت

و من یرتد منکم عن دینه فیمت و هو کافر فاولئك حبّطت اعمالهم . . . و اولئك اصحاب ال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 258 - 8

8 - نمرود ، نمونه ای از منحرفان راه رشد ، محرومان از ولایت الهی ، روندگان از نور به ظلمت و جاودان در آتش

قد تبین الرّشد . . . اللّٰه ولیّ الذّین ... الم تر الی الذّی حاجّ ابرهیم

خداوند پس از بیان ایمان و کفر (ولایت «اللّه» و «طاغوت» در آیات پیشین) برای نشان دادن نمونه خارجی، داستان ابراهیم (ع) و نمرود را بیان کرده که ابراهیم (ع) نمونه ای از ایمان و نمرود، نمونه ای از کفر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 275 - 16,17

16 - بازگشت به رباخواری پس از آگاهی از حرمت آن ، موجب جاودانگی در آتش

فمن جاءه موعظه . . . و من عاد فاولئك اصحاب النار هم فيها خالدون

جمله «فمن جاءه موعظه» به این معناست که حکم الهی به او ابلاغ شود؛ یعنی پس از بیان حکم، به آن آگاهی یابد. گفتنی است جمله «و من عاد» در برداشت فوق، بازگشت به رباخواری تفسیر شده است.

17 - اعتقاد به همگونی بیع و ربا پس از بیان ربا و حکم آن ، موجب جاودانگی در آتش

قالوا انما البيع . . . و من عاد فاولئك اصحاب النار هم فيها خالدون

در برداشت فوق متعلق «عاد»، پندار غلط همسانی بیع و ربا گرفته شده است، بنابراین جمله «و من عاد . . .» به این معناست: اگر کسی پس از بیان حکم الهی درباره ربا، همچنان بر این پندار باشد که بیع همانند رباست در آتش مخلّد خواهد بود. چون وی در حقیقت کافر است.

ص: 226

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 24 - 3,9

3 - احساس مصونیت از خلود در آتش دوزخ ، عامل فریب و گمراهی اهل کتاب

ثم يتولى فريق ... ذلك بانهم قالوا لن تمسنا النار ... و غرهم

9 - اعتقاد به مصونیت از خلود در عذاب ، دروغی که اهل کتاب ، آن را ساخته و خود را فریب دادند .

و غرهم فى دينهم ما كانوا يفترون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 116 - 10,11

10 - کافران ، مُلازمان آتش دوزخ و جاودان در آن

ان الذين كفروا .. و اولئك اصحاب النار هم فيها خالدون

11 - کفر ، موجب جاودانگی در آتش دوزخ

ان الذين كفروا .. و اولئك اصحاب النار هم فيها خالدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 14 - 1,4,6,10

1 - نافرمانی خدا و رسول (صلی الله علیه و آله) و تجاوز از حدود الهی ، عامل دخول و جاودانگی در آتش جهنم

و من يعص الله ورسوله و يتعدّ حدوده يدخله ناراً

4 - عمل نکردن به احکام ارث ، نافرمانی خدا و رسول (صلی الله علیه و آله) و موجب جاودانگی در آتش جهنم است .

تلك حدود الله .. و من يعص الله ورسوله و يتعدّ حدوده يدخله ناراً خالداً فيها

6 - نافرمانی مستمر و تجاوز دایمی از حدود الهی ، موجب جاودانگی در آتش

و من يعص الله .. و يتعدّ حدوده يدخله ناراً خالداً فيها

10 - نافرمانی خدا و رسول (صلی الله علیه و آله) و تجاوز از حدود ، آنگاه که از روی سرکشی باشد ، موجب خلود در آتش است . *

و من يعص الله ورسوله . . . وله عذاب مهين

کلمه «مهین» به معنای خوارکننده است و چون عذابهای الهی متناسب با گناه آدمی است، بنابراین مراد از عصیان، نافرمانی از سر طغیان و سرکشی می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 30 - 10

10 - حضور جاودانه در آتش دوزخ، پیامد و مجازات خودکشی

فسوف نُصلیه ناراً

امام صادق (ع): من قتل نفسه متعمداً فهو في نار جهنم خالداً فيها قال الله تعالى: «و لا تقتلوا انفسكم . . . فسوف نصلیه ناراً».

من لا يحضره الفقيه، ج 3، ص 374، ح 23، ب 179؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 364، ح 12.

ص: 227

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 93 - 1

1 - خلود در جهنم ، غضب و لعنت الهی ، کیفر کشتن مؤمن از روی عمد

و من یقتل مؤمناً متعمداً فجزاؤه جهنم خالداً فیها و غضب الله علیه و لعنه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 121 - 5

5 - هیچ راه نجات و گریزی از جهنم ، پس از ورود به آن نیست .

أولئك ماویهم جهنم و لا یجدون عنها محیصاً

جمله «لا یجدون . . .» می تواند بیان و توصیف اهل جهنم پس از ورود به آن باشد. کلمه «محیص» اسم مکان و به معنای گریزگاه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 169 - 5,6,7

5 - کفر و ظلم گروهی از اهل کتاب ، موجب خلود آنها در جهنم

إنّ الذین کفروا و ظلموا . . . و لالیهدیهم طریقاً. الا طریق جهنم خلدین فیها

با توجه به آیات قبل مصداق مورد نظر از آیه کافران اهل کتاب می باشند.

6 - کفر به قرآن و انکار رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و بازداری مردمان از پیوستن به اسلام ، مایه خلود در جهنم

إنّ الذین کفروا و ظلموا . . . خلدین فیها ابداً

7 - جاودانگی در جهنم ، کیفر کافران ستمگر

إنّ الذین کفروا و ظلموا . . . خلدین فیها ابداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 20

20 - جایگاه ابدی جنیان اغواگر (شیطانها) و انسانهای پیرو ایشان آتش دوزخ است.

قال النار مثویکم خلدین فیها

«مثوی» اسم مکان و به معنی جایگاه و محل استقرار است. (راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 36 - 3

3 - آتش دوزخ ابدی است و تکذیب کنندگان آیات الهی در آن جاودان هستند.

أولئک أصحاب النار هم فیها خلدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 63 - 9

ص: 228

9- رسوایی بزرگ و ذلت واقعی، در مخلد شدن انسان در آتش دوزخ است.

فان له نار جهنم خلداً فیها ذلک الخزی العظیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 68 - 13، 1

1 - خلود در آتش دوزخ، وعده خداوند به زنان و مردان منافق و عموم کفرپیشگان

وعد الله المنفقین و المنفقت و الکفار نار جهنم خلدین فیها

13 - خلود در آتش جهنم، موجب عادت کردن دوزخیان یا کاسته شدن از رنج و عذاب نیست.*

نار جهنم خلدین فیها هی حسبهم... و لهم عذاب مقیم

تکرار «و لهم عذاب مقیم» پس از «نار جهنم» ممکن است در جهت دفع این توهم باشد که دوزخیان در اثر خلود، بدان انس می گیرند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- هود - 11 - 107 - 11، 5، 1

1- آتش دوزخ، جایگاه ابدی تیره بختان صحنه قیامت است.

خلدین فیها مادامت السموت و الأرض

عبارت «مادامت السماوات و الأرض» (تا آن زمان که آسمانها و زمین وجود دارد) کنایه از دوام و همیشگی است و تأکید برای خلودی می باشد که از «خالدین» استفاده می شود.

5- خلود و عدم خلود جهنمیان در دوزخ، بسته به مشیت الهی است.

خلدین فیها... إلا ما شاء ربک

11- اخبار خداوند به خلود جهنمیان در دوزخ، نمی تواند مانع او بر موقت قرار دادن آن باشد.

خلدین فیها... إلا ما شاء ربک إن ربک فعال لما یرید

جمله «إن ربک...» تعلیل برای حقایقی است که از آیه مورد بحث استفاده می شود؛ یعنی، چون حاکمیت او مطلق است و چیزی نمی تواند مانع نفوذ اراده او شود؛ اگر خواست دوزخیان برای همیشه در آتش بمانند، چنین خواهد شد و اگر خواست همه و یا برخی از آنان را نجات دهد، چنین خواهد کرد و حتی اگر وعده و وعیدی را که بر خلود داده، بخواهد عمل نکند، چیزی مانع و رادع او نخواهد بود.

17- « عن أبي عبدالله (ع) [في قوله تعالى] « ولا تركنوا إلى الذين ظلموا فتمسكم النار » قال : أما انه لم يجعلها خلوداً و لكن تمسكم النار فلا تركنوا إليهم ؛

از امام صادق(ع) [درباره سخن خداوند] «ولا تركنوا..» روایت شده است که فرمود: آگاه باشید خداوند [سزای تمایل و اطمینان به ستمگران] را آتش دائمی قرار نداد، ولی آتش به شما می رسد. بنابراین از تمایل و اطمینان به ظالمان پرهیز کنید».

8- کفر ، عامل گرفتار شدن به عذاب ابدی جهنم

الكفرین . . . فادخلوا أبواب جهنم خلدین فیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 39 - 14

14- « عن رسول الله (صلى الله عليه وآله): إذا دخل أهل الجنة الجنة وأهل النار النار . . . يقال: يا أهل الجنة خلود فلاموت ويا أهل النار خلود فلاموت ثم قرأ رسول الله (صلى الله عليه وآله): « وأنذرهم يوم الحسرة إذ قضى الأمر وهم في غفلة » وأشار بيده وقال: أهل الدنيا في غفلة ;

از رسول خدا(صلى الله عليه وآله) روایت شده: آن گاه که بهشتیان به بهشت و جهنمیان به جهنم درآیند . . . گفته می شود: ای اهل بهشت! (این جا) جاودانگی است و مرگ نیست و ای اهل آتش! (این جا) جاودانگی است و مرگ نیست، سپس رسول خدا(صلى الله عليه وآله) این آیه را خواند «وَأَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ» (آن گاه حضرت) با دست خود اشاره کرد و فرمود: اهل دنیا در غفلت اند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 74 - 10

10 - جاودانگی عذاب جهنم و نبود مرگ در آن ، دلیل پاینده تر بودن عذاب کافران از شکنجه و آزاری است که آنان بر مؤمنان روا می داشتند .

والله خير وأبقى . إنه من يأت . . . لايموت فيها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبياء - 21 - 99 - 5

5- شرک ، گناهی بزرگ و مستوجب خلود در آتش جهنم است .

إنكم وما تعبدون من دون الله حصب جهنم . . . و كلُّ فيها خلدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 22 - 1

1 - اهل دوزخ ، هرگز از آن خارج نخواهند شد .

كَلَّمَا أَرَادُوا أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا مِنْ غَمٍّ أُعِيدُوا فِيهَا

«إرادة» (مصدر «أرادوا») در این جا کنایه از نزدیک شدن است. ضمیرهای «منها» و «فیها» به «نار» بازمی گردد. «غم» نیز مصدر و به معنای ستر و پوشیدن است که مضاف الیه آن حذف شده و تقدیرش «غمها» می باشد. «من غمها» نیز در این جا بدل اشمال از ضمیر «منها» است؛ یعنی، دوزخیان هر وقت که بخواهند از پوشش آتش خارج شوند، به آن بازگردانده خواهند شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 20 - 6

6 - عذاب فاسقان ، پایان ناپذیر و غیرقابل گریز است .

ص: 230

كَلِّمًا أَرَادُوا أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا أُعِيدُوا فِيهَا

عبارت «كَلِّمًا أَرَادُوا أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا» می تواند کنایه از پایان ناپذیری و خلود در آتش باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 65 - 1

1 - کفرپیشگان ، همواره در آتش جهنم باقی خواهند ماند .

الکفرین و أعدّ لهم سعيراً . خلدین فیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 36 - 6,7

6 - عذاب دائمی و بی تخفیف ، کیفر تمامی کافران حق ناپذیر

كذلك نجزي كلّ كفور

«کفور» صیغه مبالغه از ماده «کفر» و یا «کفران» می باشد. برداشت یاد شده مبتنی بر احتمال نخست است.

7 - عذاب دائمی و بی تخفیف ، کیفر ناسپاسان نعمت های الهی

كذلك نجزي كلّ كفور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 64 - 2

2 - دوزخیان ، هرگز از آتش دوزخ جدا نشده و پیوسته در آن خواهند سوخت .

اصلوها الیوم

«صلا» در اصل به معنای لزوم است. از این رو «اصلوها» به معنای «الزموها» (باید ملازم و هم راه عذاب دوزخ باشید) خواهد بود (لسان

العرب و مجمع البیان).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 59 - 4

4 - « عن أبي جعفر (ع) قال : إذا دخل أهل الجنة النار وأهل النار الجنة . . . يقال : خلود فلا موت أبداً . فيقول أهل الجنة : « أفما نحن بميتين . إلا موتتنا الأولى . . . » ;

از امام باقر(ع) روایت شده که فرمود: هنگامی که بهشتیان به بهشت و دوزخیان به دوزخ وارد می شوند. .. گفته می شود: این جا جاودانگی است و هرگز مرگی نیست پس اهل بهشت می گویند: «أفما نحن بميتين...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 40 - 5

5 - کفر و حق ستیزی ، موجب عذاب ذلت بار دنیایی و عذاب فراگیر و دائمی دوزخ

من یأتیہ عذاب یخزیه و یحلّ علیہ عذاب مقیم

ص: 231

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 47 - 3

3 - دوزخیان ، در عین سوختن دائمی در آتش ، حیات داشته و بر تکلم کردن توانا هستند .

و إذ يتحاجون في النار فيقول الضعفاء للذين استكبروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 15 - 23

23 - فانی نشدن کالبد دوزخیان و نمردن آنان ، با وجود شکنجه ها و قطعه قطعه شدن

خلد في النار .. فقطع أمعاءهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 16 - 3

3 - دوزخیان ، در عین سوختن و جدا شدن اندامشان ، هرگز نمی میرند .

نزاعه للشوی

تصریح به این که اندام ها و یا پوست سرها سوخته و جدا می شود؛ می تواند گویای مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مظفین - 83 - 16 - 5

5 - خلود دوزخیان در جهنم

لصالوا الجحیم

«صَلَى»؛ یعنی، ملازم و همراه شد. (لسان العرب به نقل از زجاج)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 2 - 4

4 - خلود دوزخیان در آتش جهنم

3 - خلود در آتش جهنم، ویژه کسانی است که در بالاترین مرحله شقاوت اند .

لا یصلیها إلا الأشقی

«صلی»؛ یعنی، ملازم و همراه شد (لسان العرب، از قول زجاج) و ملازمت با آتش به جاودانگی در آن است. حصر موجود در آیه مربوط به ملازمت است؛ یعنی، جاودانگی در آتش، مخصوص کسانی است که در آیه بعد اهل تکذیب و اعراض معرفی شده اند و در بدترین نوع شقاوت به سر می برند.

44- جاودانگی در عذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 162 - 3,4

3 - کفرپیشگانی که بدون توبه می میرند ، برای همیشه به عذاب اخروی گرفتار می شوند .

خلدین فیها لایخفف عنهم العذاب

4 - کتمان کنندگان احکام و معارف دین و حقایق کتب آسمانی ، برای همیشه به عذاب اخروی گرفتار خواهند بود .

إن الذین کفروا و ماتوا ... خلدین فیها لایخفف عنهم العذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 80 - 18

18 - خلود در عذاب مظهر خشم و غضب خداوند

ان سخط الله علیهم و فی العذاب هم خلدون

جمله «و فی العذاب ...» بیان نمودی از خشم الهی (ان سخط الله) بر گنهکاران است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 101 - 2

2 - عقوبت و پی آمد های اخروی روی گردانان از قرآن ، ابدی و جدایی ناپذیر است .

وزراً . خلدین فیہ و ساء لهم

مرجع ضمیر «فیہ»، «وزراً» در آیه قبل است. خلود در «وزر»، به معنای جاودانگی در آثار و تبعات آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 42 - 1

1 - زندگی همیشگی در میان باد بسیار گرم و شدید ، فرجام اخروی اصحاب الشمال

فی سموم

«فی سموم» خبر برای مبتدای محذوف و به تقدیر «أولئك فی سموم» است. «سموم» به باد گرم گفته می شود (قاموس المحيط) و نکره آمدن آن بیانگر شدت وزش باد و نیز درجه بالای گرمای آن است. جمله اسمیه نیز بیانگر آن است که این دسته، برای همیشه گرفتار آن خواهند بود و هرگز از آن خلاص نخواهند شد.

45- جاودانگی در عذاب اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 39 - 3

ص: 233

3- عذاب های اخروی کفرپیشگان ، عذابی دایمی و همیشگی است .

و يحلّ عليه عذاب مقيم

حلول (مصدر يحلّ) به معنای فرود آمدن است و «مقيم» از «أقام بالمكان» (درنگ کرد و ماندگار شد) می باشد. بنابراین «عذاب مقيم»؛ یعنی ، عذاب ماندگار و زوال ناپذیر.

46- جاودانگی دین ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 29 - 2

2- پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) ، استمرار دهنده خط توحید ابراهیمی در جامعه بشری

و إذ قال إبراهيم .. بل متّعت هؤلاء و ءاباءهم حتّى جاءهم الحقّ و رسول مبين

47- جاودانگی ربوبیت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 17 - 16

16- توحید ، ولایت خدا و ربوبیت او ، حقایقی است ماندگار و شرک و پرستش غیر خدا باطلهایی است رفتنی و ناپایدار

فأما الزبد فيذهب جفاءً و أما ما ينفع الناس

به قرینه آیات گذشته از مصادیق مورد نظر برای باطل - که به کفها تشبیه شد شرک و پرستش غیر خداست و از مصادیق حق که نافع و ماندگار است - توحید و اعتقاد به ربوبیت و ولایت خداوند است.

48- جاودانگی رحمت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 2 - 3

3 - خداوند ، رحمان (دارای رحمتی فراگیر) و رحیم (دارای مهری پایان ناپذیر) است .

تنزيل من الرحمن الرحيم

«رحمان» صیغه مبالغه و بیانگر گستردگی و فراگیری رحمت خداوند است. «رحیم» که بر وزن فعیل است (این وزن غالباً حاکی از عدم

انفکاک صفت از ذات می باشد) بیانگر پایان ناپذیری آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 42 - 10

ص: 234

10- اقتدار و عزت خداوند ، آمیخته با رحمت گسترده و جاودان او است .

هو العزيز الرحيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 28 - 10

10- رضا و رحمت حق ، اصلی ازلی و جاری در نظام آفرینش ، و خشم الهی زاییده اعمال آدمیان *

اتَّبِعُوا مَا أَسْخَطَ اللَّهُ وَ كَرِهُوا رِضْوَنَهُ

«أسخط» (از باب افعال) بیانگر ایجاد است؛ ولی «رضوان» (به صورت اسم) می نمایاند که رضا و رحمت حق، همواره گسترده بوده و خواهد بود و تنها کافی است که انسان بدان تمایل داشته و از آن بهره گیرد، برخلاف خشم و کیفر الهی که با نفس عمل انسان، پدید آمده و ایجاد می شود.

49- جاودانگی رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 28 - 10

10- رضا و رحمت حق ، اصلی ازلی و جاری در نظام آفرینش ، و خشم الهی زاییده اعمال آدمیان *

اتَّبِعُوا مَا أَسْخَطَ اللَّهُ وَ كَرِهُوا رِضْوَنَهُ

«أسخط» (از باب افعال) بیانگر ایجاد است؛ ولی «رضوان» (به صورت اسم) می نمایاند که رضا و رحمت حق، همواره گسترده بوده و خواهد بود و تنها کافی است که انسان بدان تمایل داشته و از آن بهره گیرد، برخلاف خشم و کیفر الهی که با نفس عمل انسان، پدید آمده و ایجاد می شود.

50- جاودانگی روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 5 - 26

26 - جان آدمی ، حقیقتی است باقی و فناپذیر .

و منکم من یتوفی

دریافت کامل روح انسان به هنگام مرگ (و منکم من یتوفی) بیانگر بقای روح پس از مرگ و فناپذیری آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 67 - 12

12 - روح و جان آدمی ، حقیقتی است باقی و فناپذیر .

و منکم من یتوفی

ص: 235

دریافت کامل روح انسان به هنگام مرگ، بیانگر بقای روح، پس از مرگ و فناپذیری آن است.

51- جاودانگی زندگی اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 58 - 3

3 - حیات آخرت، حیاتی است جاودانه و به دور از مرگ و نیستی.

أفما نحن بميتين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 31 - 1

1 - برپا شدن قیامت پس از مرگ انسان و استمرار حیات بشر و جاودانگی او در عالم هستی

إتھم میتون . ثم إنکم يوم القیمه عند ربکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 39 - 4

3 - پایداری و پایداری زندگی اخروی، دلیل برتری آن بر زندگی دنیایی است.

إنما هذه الحیوه الدنیا متع و إن الآخره هی دار القرار

برداشت یاد شده به این خاطر است که آیه شریفه با مقایسه کردن زندگی دنیایی و حیات اخروی؛ درصدد بیان برتری زندگی در آخرت می باشد.

4 - دنیا، گذرگاه و مقدمه برای حیات جاودانه آخرت است.

إنما هذه الحیوه الدنیا متع و إن الآخره هی دار القرار

واژه «متاع» در برخی از موارد به چیزی گفته می شود که بهره انسان از آن کم و ناپایدار باشد. بنابراین توصیف زندگی دنیایی به «متاع» و زندگی اخروی به «دار القرار» (سرای پایدار)، می تواند گویای مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - زندگی در آخرت ، جاودان و بی انت ها است .

خلدین فیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 18 - 1

1 - جاودانگی جهان آخرت و برتری آن بر زندگانی دنیا ، در تمام کتاب های آسمانی مطرح شده است .

والأخره خیر و أبقى . إنّ هذا لفي الصحف الأولى

ص: 236

«الصحف»، جمع محلی به «ال» و مفید عموم است. تصریح به بعضی از صحف در آیه بعد، تنها بر اهمیت آنها دلالت دارد و عموم را از بین نمی برد.

52- جاودانگی زیباطلبی انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 5 - 6

6- لذت جویی ها و زیبایی طلبی های انسان ، همراه با وی در جهان آخرت

لیدخل . . . جنّات تجری من تحتها الأنهر خلدین فیها

نوید بودن «جنّات تجری. . .»، متوقف بر وجود حسّ زیبایی پسندی و لذت جویی در انسان اخروی است.

53- جاودانگی سایه های بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 30 - 1

1 - بهشت اصحاب الیمین ، دارای سایه ای پایدار و زایل نشدنی

و ظلّ ممدود

«ممدود»؛ یعنی، کشیده شده. مفسران عبارت «ظلّ ممدود» را به سایه دائم و همیشگی تفسیر کرده اند.

54- جاودانگی سد ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 98 - 8

8- ذوالقرنین ، از بقا و جاودانگی سدش تا قیامت خبر داد . *

فإذا جاء وعد ربّي جعله دكّاء

اگر مراد از «وعد ربّي» قیامت باشد، در این صورت، از آیه چنین برمی آید که تا قبل از قیامت، این سد برپا است. «دكّاء» به معنای «مستوی و مسطح»، صفت برای موصوف محذوف است (جعله أرضاً دكّاء). مفاد آیه، این است که هرگاه قیامت فرارسد، خداوند آن سد را زمینی مسطح خواهد ساخت.

55- جاودانگی سرور بهشتیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 237

5- روزگار خوش بهشت ، روزگاری جاودان

ادخلوها بسلم ذلک يوم الخلود

56- جاودانگی سعادت‌مندی اصحاب یمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 8 - 2

2- خوشبختی برای « اصحاب المیمنه » در آخرت ، پایدار و زوال ناپذیر است .

فأصحاب المیمنه ما أصحاب المیمنه

«صاحب» (مفرد «اصحاب») به معنای یار، همراه و ملازم است. بنابراین «اصحاب المیمنه»؛ یعنی، کسانی که با میمنت و نیک بختی ملازم اند و هرگز از آن جدا نمی شوند.

57- جاودانگی شقاوت اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 9 - 2

2- گرفتاری و بدبختی برای اصحاب المشمه در آخرت ، جاودان و غیرقابل زوال

و أصحاب المشمه ما أصحاب المشمه

«صاحب» (مفرد «اصحاب») به معنای یار و ملازم است. بنابراین «اصحاب المشمه»؛ یعنی، کسانی که ملازم با نکبت و بدبختی بوده و هرگز از آن خلاصی نمی یابند.

58- جاودانگی شقاوت‌مندان در جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 13 - 5

5- آتش دوزخ ، عذابی جاودانه است و اهل شقاوت در آن مخلّداند .

ثمّ لایموت فیها و لایحیی

مراد از «لایحیی»، نفی حیات مطلوب است که نجات از آتش، مصداق بارز آن می باشد. در این صورت قید «فیها»، اختصاص به «لایموت» خواهد داشت. بنابراین دوزخیان، نه در آتش می میرند و نه از آن بیرون می آیند.

ص: 238

59- جاودانگی صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 9 - 1

1 - جاودانگی در بهشت سراسر نعمت ، پاداش مؤمنان دارای عمل صالح است .

إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا .. جنّات النعيم خلدین فیها

60- جاودانگی عذاب اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 39 - 4

4 - ظلم آدمی بر خویشتن ، مایه ابتلای او به عذاب اخروی و نبود راه رهایی برای وی

ولن ینفعکم الیوم إذ ظلمتم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 75 - 3

3 - کفر و گناه پیشگی ، موجب عذاب پیوسته و اندوه پایان ناپذیر در قیامت

إِنَّ الْمَجْرِمِينَ .. و هم فیها مبلسون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 20 - 3

3 - انکار آیات الهی ، آزاد نکردن بردگان و غذا ندادن به گرسنگان یتیم و مسکین و توصیه نکردن به صبر و ترحم ، مایه گرفتاری به آتش

فراگیر و گریزناپذیر

فكّ رقبه .. و الذین كفروا ... علیهم نار مؤصده

61- جاودانگی عذاب اخروی کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- خلود کافران در عذاب اخروی

ولا هم ينظرون

برداشت یاد شده بر این اساس است که مراد از «لا- هم ينظرون» نفی تعلق رحمت و عنایت خداوند به کافران باشد. لازمه چنین نفی مطلق، رهایی نیافتن کافران از عذاب و جاودانگی آنان در آتش است.

ص: 239

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 20 - 2

2 - عذاب کافران ، همیشگی و فناپذیر است .

علیهم نار مؤصده

بسته بودن در، کنایه از استمرار عذاب است.

62- جاودانگی عذاب جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 74 - 8

8 - عذاب دوزخ جاودان است و کافران در آن مخلد خواهد بود .

لایموت فیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 45 - 21

21 - عذاب دوزخ ، همیشگی و دائمی است .

عذاب مقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 16 - 3

3 - عذاب و آتش دوزخ ، جاودانه است .

و ما هم عنها بغائبین

63- جاودانگی عذاب جهنمیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 30 - 5

5- عذاب دوزخ جاودانه است و جهنمیان ، آینده جز افزایش عذاب ندارند . *

فلن نزدکم إلاّ عذاباً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 13 - 3,4

3- اهل دوزخ ، هرگز لذت زندگی را نخواهند چشید .

ص: 240

مراد از نفی حیات - به قرینه «لایموت» - نفی حیات مطلوب است.

4- باقی ماندن جهنمیان، در حالتی که نه مرگ است و نه زندگی نامیده می شود، از سوختن در آتش برای آنان دشوارتر است.

ثم لایموت فیها و لایحیی

حرف «ثم»، برای تراخی رتبی است و بیان می کند که آنچه بعد از آن آمده، در مقایسه با قبل از آن قابل توجه تر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 4 - 1

1 - چشیدن آتش سوزان و گرفتاری به رنج و مشقت آن، فرجام کسانی است که حضورشان در صحنه قیامت، همراه با خفت و خواری است.

وجوه یومئذ خشعه . . . تصلی نارًا حامیه

«صلی النار»؛ یعنی، حرارت آتش را به سختی چشید (قاموس).

64- جاودانگی عذاب عبرت ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 12 - 1

1 - کسانی که از تذکرات قرآن، فاصله گرفته، آن را نپذیرند، به بزرگ ترین و سوزان ترین آتش ها، گرفتار شده و در آن باقی خواهند ماند.

و یتجنّبها الأشقی . الذی یصلی النار الکبری

زجاج گفته است: «صلی»؛ یعنی، ملازم و همراه شد (لسان العرب) و «صلی النار»؛ یعنی، حرارت آتش را به سختی چشید. (قاموس). «کبری»؛ یعنی، بزرگ تر و بزرگی آتش به گستردگی و افروخته تر بودن آن است.

65- جاودانگی عذاب فاسقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 14 - 5

5- گرفتاری فاسقان کافر در آتش دوزخ، همیشگی است.

وَإِنَّ الْفَجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ

جمله اسمیه، بر ثبوت دلالت دارد و در این آیه ممکن است به قرینه مقابله با «إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ» - که استقرار مجازی در آن حاکی از خلود بود - بر خلود نیز دلالت کند. مراد از «فَجَّارٍ» - به قرینه «بَلْ تَكْذِبُونَ بِالْدِينِ» - فاسقانی است که منکر معاد و کافرند.

ص: 241

66- جاودانگی عذاب کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 16 - 3

3 - کفرپیشه گان مکذبان آیات الهی ، همواره در عذاب خواهند ماند .

وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا .. فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُونَ

«محضرون» - اسم مفعول «إحضار» - به چیزی گفته می شود که همواره حاضر باشد. چنین نکته ای، مستلزم این است که افراد یاد شده، هیچ گاه از عذاب غایب نباشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 28 - 10

10 - جاودانگی عذاب کافران ، متناسب با نوع عملکرد آنان است .

لَهُمْ فِيهَا دَارُ الْخُلْدِ جِزَاءَ بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ

«باء» در «بما كانوا» برای مقابله است؛ یعنی، جاودانگی کافران در دوزخ، در برابر شیوه مستمر آنان در عناد و لجاجت با پیامبر(صلی الله علیه و آله) و آیات الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 10 - 4

4 - کافران تکذیب گر آیات الهی ، به صورت دائمی و جاودانه در دوزخ جای دارند .

وَالَّذِينَ كَفَرُوا .. أَصْحَابُ النَّارِ خَالِدِينَ فِيهَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 6 - 6

6 - عذاب جهنم برای کافران ، جاودانه و پایان ناپذیر است .

فِي نَارٍ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا

67- جاودانگی عذاب مجرمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 75 - 1

1 - عذاب دوزخ، عذابی همیشگی و تخفیف ناپذیر، برای مجرمان

لا یفتّر عنهم و هم فیہ مبلسون

«تفتیر» (مصدر «یفتّر») به معنای تخفیف و تقلیل است.

ص: 242

68- جاودانگی عذاب معرضان از قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 12 - 1

1 - کسانی که از تذکرات قرآن، فاصله گرفته، آن را نپذیرند، به بزرگ ترین و سوزان ترین آتش ها، گرفتار شده و در آن باقی خواهند ماند

و يتجنّبها الأشقی . الذی یصلی النار الکبری

زجاج گفته است: «صلی»؛ یعنی، ملازم و همراه شد (لسان العرب) و «صلی النار»؛ یعنی، حرارت آتش را به سختی چشید. (قاموس). «کبری»؛ یعنی، بزرگ تر و بزرگی آتش به گستردگی و افروخته تر بودن آن است.

69- جاودانگی عذاب مکذبان آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 16 - 3

3 - کفرپیشه گان مکذبان آیات الهی، همواره در عذاب خواهند ماند.

و أمّا الذین کفروا . . . فی العذاب محضرون

«محضرون» - اسم مفعول «إحضار» - به چیزی گفته می شود که همواره حاضر باشد. چنین نکته ای، مستلزم این است که افراد یاد شده، هیچ گاه از عذاب غایب نباشند.

70- جاودانگی عذابهای جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 65 - 3,4,5

2 - عذاب جهنم، پیوسته و گریزناپذیر است.

إنّ عذابها کان غراماً

«گرام» به معنای عذاب، شرّ دائم و بلای گریزناپذیر است (لسان العرب).

3 - پیوستگی و گریزناپذیری عذاب جهنم، سبب دست به دعا برداشتن و تضرع بندگان خالص خدا برای رهایی از آن عذاب

و الذین یقولون ربنا اصرف عنا عذاب جهنم انّ عذابهاکان غرماً

جمله «انّ عذابها..» در مقام تعلیل برای جمله قبل است؛ یعنی، به این سبب بندگان خدا از پروردگار خواستار رهایی از عذاب دوزخ اند که چون آن عذاب دائمی و گریزناپذیر است.

4- پیوستگی و گریزناپذیری عذاب جهنم، موجب هراسناکی و اضطراب شدید بندگان خالص خدا از سرنوشت اخروی شان

ص: 243

درخواست رهایی از عذاب و تعلیل آن به این که آن عذاب دائمی و گریزناپذیر است، برداشت فوق را می رساند.

5- پیوستگی و گریزناپذیری عذاب جهنم، مقتضی ترس، اضطراب، تضرع و دعا کردن به درگاه الهی برای رهایی از آن

رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ إِنَّ عَذَابَهَاكَانَ غَرَامًا

71- جاودانگی علم خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 70 - 12

12- علم و قدرت انسان، ناپایدار و علم و قدرت خداوند، همیشگی است.

و منکم من یردّ الی أرذل العمر لکی لایعلم بعد علم شیئاً إن الله علیم قدیر

72- جاودانگی عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 67 - 8

8- ضرورت توجه مجاهدان به ناپایداری مظاهر دنیوی و جاودانگی مواهب اخروی

تریدون عرض الدنيا و الله یرید الأخره

73- جاودانگی عمل صالح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 46 - 3

3- کار های شایسته، دارای ثبات بوده و ماندگار هستند.

و البقیة الصلحة خیر

طبیعی سخن آن بود که «البقیات» وصف برای «الصلحات» باشد؛ زیرا، اعمال صالح هستند که متّصف به ماندگاری می شوند، ولی این جابه جایی در تعبیر، به جهت مناسبت با مطالب آیات قبل و تکیه بر بقای عمل صالح در برابر اضمحلال حیات دنیا و زینت های آن است.

74- جاودانگی فیض خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 244

8- جاودانگی بهشتیان و برخورداری ابدی آنان از نعمت ها ، متکی به مبدأ لایزال و پایان ناپذیر فیض الهی است .

خلدین فیها .. قل لو كان البحر مدادًا لكلمت ربّي لفد البحر

75- جاودانگی قدرت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 70 - 12

12- علم و قدرت انسان ، ناپایدار و علم و قدرت خداوند ، همیشگی است .

و منکم من یردّ الی أرذل العمر لکی لایعلم بعد علم شیئا إن الله علیم قدیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 45 - 14، 13

13- خداوند ، دارای اقتدار و سلطه کامل و زوال ناپذیر ، بر هر کار و هر چیز است .

و كان الله على كلّ شیء مقتدرًا

«مقتدر» و «قدیر» در باره خدای تعالی به یک معنا است (مفردات راغب).

14- پدیدار شدن حیات بر روی زمین ، جلوه ای از قدرت لایزال خداوند است .

واضرب لهم مثل الحیوه الدنيا .. و كان الله على كلّ شیء مقتدرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 62 - 4

4- قدرت خداوند ، گسترده و بی پایان است .

الله خلق كلّ شیء و هو على كلّ شیء وکیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 1 - 6

6- قدرت خداوند ، مطلق و بی پایان است .

و هو علی کلّ شیء قدير

76- جاودانگی قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 32 - 9

ص: 245

9- قرآن و اسلام ، کتاب و آیینی جاودان و ماندگار

و یأیی الله إلا أن یتم نوره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 1 - 4

4- قرآن ، کتابی است پاینده و خلل ناپذیر .

الکتب الحکیم

برداشت فوق بر این اساس است که «حکیم» به معنای «محکم» باشد ؛ زیرا «إحکام» (مصدر محکم) به معنای بازداشتن و مصون ساختن چیزی از فساد و تباهی است. توصیف «کتاب» به «حکیم» بیانگر اتقان، پایدگی و خلل ناپذیری آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 88 - 5

5- قرآن ، معجزه جاودان الهی که همواره کتابی بی مانند بوده و تا ابد نیز بی همانند خواهد ماند .

قل لئن اجتمعت الإنس و الجنّ . . . لایأتون بمثله و لو کان بعضهم لبعض ظهیراً

از اینکه آیه تصریح می کند هیچ انس و جنی توان آوردن مانند قرآن را ندارد، به دست می آید که قرآن، همواره کتابی بی مانند خواهد ماند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 105 - 4

4- قرآن ، کتابی است جاودانه و تعالیم آن تأثیرناپذیر از گذشت زمان .

و بالحقّ أنزلنه و بالحقّ نزل

برداشت فوق، مبتنی بر یکی از معانی و موارد استعمال «حق» است که عبارت است از: امر ثابت و زوال ناپذیر.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 51 - 8

8 - خداوند ، از ماندگاری قرآن در میان مردم و خوانده شدن اش بر آنان ، خبر داده است .

أنا أنزلنا عليك الكتب يتلى عليهم

فعل مضارع «يتلى» دلالت بر استمرار می کند و تعیین نشدن فاعل آن نیز، نکته یاد شده را تأیید می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 2 - 4

4 - قرآن ، کتابی است پاینده ، استوار و خلل ناپذیر .

و القرءان الحكيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 246

4- تأثیر نداشتن گذشت زمان ، در حقانیت معارف قرآن

لایاتیه البطل من بین یدیه و لا من خلفه

بنابراین که مراد از «باطل» زوال حقانیت باشد، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 16 - 11

11 - قرآن ، کتابی جاودان و کهنه نشدنی

و ما نزل من الحقّ

یکی از معانی واژه «حقّ» ثابت و استوار است. در این صورت توصیف قرآن به «حقّ»، می تواند بیانگر مطلب بالا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 8 - 8

8 - قرآن و اسلام ، کتاب و آیینی جاودان

والله متمّ نوره

77- جاودانگی کافران در جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 74 - 8

8 - عذاب دوزخ جاودان است و کافران در آن مخلد خواهد بود .

لایموت فیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 35 - 5

5 - محکومیت ابدی کافران مستکبر به عذاب همیشگی دوزخ ، نتیجه حق ستیزی و دنیا محوری آنان

اتَّخَذْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ هُزُوًا وَغَرَّبْتُمْ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا فَالْيَوْمَ لَا يَخْرُجُونَ مِنْهَا

78- جاودانگی گرسنگی جهنمیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 7 - 3

3 - خوردن گیاه « ضریع » ، دوزخیان را از گرسنگی نجات نخواهد داد .

ص: 247

و لایغنی من جوع

79- جاودانگی لاغری جهنمیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 7 - 2

2- گیاه خوراکی دوزخیان، فاقد انرژی است و از لاغری آنان نمی کاهد.

لایسمن

«سِمن»، نقطه مقابل لاغری است. (مفردات راغب)

80- جاودانگی لذایذ انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 5 - 6

6- لذت جویی ها و زیبایی طلبی های انسان، همراه با وی در جهان آخرت

لیدخل... جنّات تجری من تحتها الأنهر خلدین فیها

نوید بودن «جنّات تجری...»، متوقف بر وجود حسّ زیبایی پسندی و لذت جویی در انسان اخروی است.

81- جاودانگی لذایذ بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 34 - 6

6- جاودانگی در بهشت و لذت های آن، مهم ترین نوید به بهشتیان، در آغاز ورود

ادخلوها بسلم ذلک یوم الخلود

82- جاودانگی مالکیت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 114 - 5

5 - مالکیت و فرمان روایی خداوند بر هستی ، حقیقتی ثابت و فنا ناپذیر است .

الملک الحقّ

«حقّ»؛ یعنی، واجب و ثابت (مصباح) و «الحقّ» در آیه می تواند صفت برای «الملک» باشد و نیز ممکن است صفتی دیگر برای

ص: 248

«اللّه» گرفته شود که با توجه به ذکر آن بعد از وصف «الملک»، نکته یاد شده استفاده می شود.

83- جاودانگی متقین در بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 55 - 7

7 - تجلی فرمانروایی و اقتدار یگانه خداوند برای متقین ، در جایگاه جاودانه بهشت

فی مقعد صدق عند ملیک مقتدر

84- جاودانگی معبود راستین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 58 - 5

5 - برخورداری از حیات جاوید ، مرز میان معبود حقیقی و غیر حقیقی

و توکل علی الحیّ الذی لایموت

برداشت فوق، از آن جا است که آیه شریفه در ردیف سلسله آیاتی قرار دارد که درصدد محکوم کردن شرک و بت پرستی و اثبات توحید است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 88 - 6

6 - فناپذیری و بقا ، شرط شایستگی برای معبود بودن است .

لا إله إلا هو کلّ شیء هالک إلا وجهه

جمله «کلّ شیء..» «تعلیل برای عدم شایستگی غیرخدا برای معبود بودن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 65 - 5

5 - داشتن حیات حقیقی ، مستقل و جاوید ، از اوصاف معبود حقیقی است .

هو الحي لا إله إلا هو

85- جاودانگی معجزه محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 249

7 - یونس - 10 - 38 - 4

4- قرآن ، معجزه جاودان حضرت محمد (صلی الله علیه و آله) و گواه صدق نبوت آن حضرت

أم یقولون افتریه قل فأتوا بسوره مثله

86- جاودانگی معنویات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 46 - 7

7- ارزش های معنوی ماندگار و در پی دارنده پاداش الهی ، شایسته دل بستگی و امید انسان است .

خیر عند ربك ثوابًا و خیر أملًا

87- جاودانگی مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 57 - 7

7 - جاودانگی مؤمنان دارای اعمال صالح در بهشت

و الذین امنوا .. خالدين فیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 9 - 1

1 - جاودانگی در بهشت سراسر نعمت ، پاداش مؤمنان دارای عمل صالح است .

إنّ الذین ءامنوا .. جنّـت النعیم خلدین فیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 9 - 11

11 - مؤمنان دارای عمل صالح ، در بهشت جاودانه اند .

و من یؤمن باللّٰه و یعمل صلحًا .. یدخله جنّـت... خلدین فیها أبدًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 11 - 16

16 - مؤمنان دارای عمل صالح ، به صورت جاودانه در بهشت خواهند ماند .

خلدین فیها أبداً

ص: 250

88- جاودانگی مؤمنان در بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 72 - 1

1 - حیات جاودان در باغ های بهشت با نهر های روان ، وعده الهی به زنان و مردان مؤمن

وعد الله المؤمنین . . . تحتها الأنهر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 100 - 16

16 - آسودگی مؤمنان از دغدغه زوال نعمت های بهشتی و زندگی در آن

خلدین فیها أبداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 9 - 1

1 - بهشت ، جایگاه ابدی مؤمنان نیک کردار

إن الذین ءامنوا و عملوا الصلحت . . . فی جنت النعیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 5 - 7

7 - زنان و مردان مؤمن ، برخوردار از حیات جاودان و پرنشاط در باغ های بهشت

لیدخل المؤمنین و المؤمنت جنّـت تجری من تحتها الأنهر خلدین فیها

89- جاودانگی میوه های بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 35 - 6

6- میوه ها و خوراکی های بهشت و هوای مطبوع آن ، دائمی و زوال ناپذیر است .

أكلها دائم وظلّها

«ظلّها» مبتدأست و خبر آن (دائم) در تقدیر است.

ص: 251

90- جاودانگی نعمت های اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 22 - 3

3 - نعمت های جاودان اخروی ، اجرت و مزدی است در برابر عملکرد مؤمنان مهاجر و مجاهد .

الذین ءامنوا و هاجروا و جهدوا .. جنت لهم ... خلدین فیها ابدأ إن الله عنده أج

«أجر» اجرت و مزد در برابر عمل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 3 - 0

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 36 - 3,8

3 - نعمت ها و بهرهوری های جهان آخرت ، جاویدان و زوال ناپذیر است .

و ما عند الله خیر و أبقى

8 - اهل ایمان و توکل کنندگان به خداوند ، برخوردار از نعمت های برتر و جاودان اخروی

خیر و أبقى للذین ءامنوا و علی ربهم یتوکلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 13 - 4

4 - بهره مندی ابرار از نعمت های آخرت ، همیشگی است .

إنّ الأبرار لفی نعیم

حرف «فی» در آیه شریفه، برای ظرفیت مجازی است و بر استقرار ابرار در نعمت دلالت دارد. اسمیه بودن جمله «إنّ الأبرار...»، تأکیدی بر مداومت و ثبوت و حرف «لام» در «لفی نعیم»، تأکید بر تمام محتوا است.

91- جاودانگی نعمت های دنیوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 38 - 6

6- زوال ناپذیر شمردن نعمت های دنیا و نادیده گرفتن نقش خدا در پیدایش و زوال آنها ، مستلزم شرک در ربوبیت است .

لَكِنَّا هُوَ اللَّهُ رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِرَبِّي أَحَدًا

ص: 252

92- جاودانگی نعمتهای اخروی ابرار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 22 - 2

2 - بهره مندی ابرار از نعمت های آخرت ، همیشگی است .

إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ

حرف «فی» در این آیه، برای ظرفیت مجازی است و بر استقرار ابرار در نعمت دلالت دارد. جمله اسمیه «إِنَّ الْأَبْرَارَ...»، تأکیدی بر مداومت و ثبوت است.

93- جاودانگی نعمتهای بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 21 - 8

8 - نعمت سرشارِ باغ ها و بوستان های بهشت ، جاودان و زوال ناپذیر است .

جنت لهم فيها نعیم مقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 100 - 16

16 - آسودگی مؤمنان از دغدغه زوال نعمت های بهشتی و زندگی در آن

خلدین فیها أبداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 108 - 10

10- بهشت و موهبت های آن ، از میان نخواهد رفت و از بهشتیان باز پس گرفته نخواهد شد .

عطاءً غیر مجذوذ

«عطاء» حال برای «الجنة» است و «مجذوذ» به معنای مقطوع می باشد. بنابراین «عطاءً غیر مجذوذ»؛ یعنی ، [وارد بهشت می شوند] در حالی که آن بهشت ، عطایی تمام نشدنی و مداوم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 35 - 6

6- میوه ها و خوراکی های بهشت و هوای مطبوع آن ، دائمی و زوال ناپذیر است .

أُكَلِّهَا دَائِمًا وَظِلَّهَا

«ظِلَّهَا» مبتدأست و خبر آن (دائم) در تقدیر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 253

2- نعمت های بهشت ، جاویدان و پایان ناپذیر است .

ما له من نفاذ

«نفاذ»، به معنای زوال و انقطاع است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 71 - 15

15 - نعمت های بهشتی ، تمام ناشدنی و پایان ناپذیر

و فیها ما تشتهیه الأنفس و تلذّ الأعین و أنتم فیها خلدون

از جاودانگی تقوایبشگان در بهشت (أنتم فیها خالدون) و فراهم بودن تمامی خواسته ها و لذت های آنان (و فیها ما تشتهیه الأنفس)، استفاده می شود که نعمت های پایان ناپذیر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 72 - 1

1 - بهشت با نعمت های فراوان و پایان ناپذیر آن ، پاداش عملکرد پرهیزگاران

و تلك الجنة التي أورثتموها بما كنتم تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 55 - 3

3- لذت ها و نعمت های بهشتی ، پایدار و جاودان است ; نه چون نعمت های دنیا زوال پذیر .

فی جنّات و نهر . فی مقعد صدق عند ملیک مقتدر

در صورتی که عبارت «فی مقعد صدق»، در بیان اوصاف همان استقرار در باغ ها و نهرها باشد، برداشت بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 12 - 10

10 - دستیابی به غفران الهی و نعمت های جاودان بهشت ، رستگاری بزرگی است .

يغفر لكم ذنوبكم . . . ذلك الفوز العظيم

94- جاودانگی نور خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 32 - 2

2- موضع گیری ها و تبلیغات سوء یهود و نصارا ، علیه اسلام به مثابه پفی ناچیز در مقابل نور فروزنده و جاودان الهی

يريدون أن يطفئوا نور الله بأفواههم

ص: 254

95- جاودانگی نهرهای بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 8 - 5

5- بهشت و جریان نهر های آن ، جاودانه است .

جَنَّتِ-ت عدن تجرى من تحتها الأنهر خلدین فیها أبداً

96- جاودانگی ولایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- رعد - 13 - 17 - 16

16- توحید ، ولایت خدا و ربوبیت او ، حقایقی است ماندگار و شرک و پرستش غیر خدا باطلهایی است رفتنی و ناپایدار

فأما الزبد فيذهب جفاءً و أما ما ينفع الناس

به قرینه آیات گذشته از مصادیق مورد نظر برای باطل - که به کفها تشبیه شد شرک و پرستش غیر خداست و از مصادیق حق که نافع و ماندگار است - توحید و اعتقاد به ربوبیت و ولایت خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 31 - 3

3- تنها ولایت پایدار و ماندگار در دنیا و آخرت ، ولایت خداوند است .

وَقِيضْنَا لَهُمْ قَرْنًا... قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا... نَجْعَلُهُمَا تَحْتَ أَقْدَامِنَا... نَحْنُ أَوْلِيَاؤُكُمْ

از ارتباط آیات، می توان استفاده کرد که ولایت خدایی فرشتگان، تاقیامت پا برجا خواهد بود و ولایت های غیر خدایی در قیامت تبدیل به دشمنی خواهد شد.

97- جاودانگی هوای بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 35 - 6

6- میوه ها و خوراکی های بهشت و هوای مطبوع آن ، دائمی و زوال ناپذیر است .

أكلها دائم وظلّها

«ظلّها» مبتدأست و خبر آن (دائم) در تقدیر است.

ص: 255

98- درخت ممنوعه و جاودانگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 20 - 5

5 - شیطان در وسوسه آدم و حوا، بازماندن آنها از فرشته شدن و جاودانگی را دلیل تحریم خوردن از شجره نهی شده معرفی کرد.

إلا أن تكونا ملكين أو تكونا من الخلدین

99- ذکر جاودانگی خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 28 - 3, 2

2 - اقتدار و کرامت زوال ناپذیر خداوند ، نعمتی شایان توجه برای خلق

و یبقی وجه ربک ذو الجلال و الإکرام . فبأیء الآء ربکما تکذبان

با توجه به این که فنای زمینیان، فنای مطلق و ابدی نیست و آنان پس از مرگ همچنان نیازمند و وابسته به فیض خداوند می باشند، اقتدار و کرامت جاودان خدا نوید و نعمتی برای آنان است.

3 - خداوند ، خواهان توجه انسان به ناپایداری زندگی دنیایی و اقتدار و کرامت جاودان پروردگار هستی

کلّ من علیها فان . و یبقی وجه ربک ... فبأیء الآء ربکما تکذبان

پرسش سرزنش آمیز آیه شریفه، در مورد نعمت های انکارناپذیر، درصدد توجه دادن انسان به نعمت هایی است که در آیات پیشین مطرح شده است (از جمله ناپایداری دنیا و بقای اقتدار خداوند).

100- زمینه جاودانگی حاکمیت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 85 - 3

3 - حکمت و علم گسترده خداوند ، پشتوانه فرمانروایی زوال ناپذیر او بر نظام هستی

و هو الحکیم العلیم . و تبارک الذی له ملک السموت و الأرض و ما بینهما

101- زمینه جاودانگی در بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 100 - 7

7 - هجرت در راه خدا و یاری دین ، سبب جلب رضایت الهی و دستیابی به حیات جاودان در بهشت

ص: 256

من المهجرین و الأنصار .. رضی الله عنهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 5 - 2

2 - اطمینان و آرامش معنوی، در پی دارنده کمال ایمان در دنیا و بهشت جاودان در آخرت

أنزل السکینه .. لیزدادوا ایمناً ... لیدخل المؤمنین و المؤمنت جنّات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 11 - 17

17 - ضرورت توأم بودن ایمان و عمل صالح، در به دست آوردن سعادت اخروی و بهشت جاودانه

و من یؤمن بالله و یعمل صلحاً یدخله جنّات .. خلدین فیها أبداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 8 - 9

9 - ایمان و عمل، مکمل یکدیگر در رساندن انسان به بهشت جاویدان

إنّ الذین ءامنوا و عملوا الصلحت .. جزاؤهم عند ربّهم جنّات عدن ... خلدین فیہ

102- زمینه جاودانگی در جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - همزه - 104 - 8 - 3

3 - غیبت، عیب جوئی و انباشتن ثروت، زمینه محبوس ماندن در آتشی مسلط و فراگیر در جهنم

إنّھا علیهم مؤصده

حرف «علی» در «علیهم»، بر احاطه و سلطه دلالت دارد.

103- زیان جاودانگی در جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

24 - گرفتار شدن به آتش و عذاب ابدی ، خسران واقعی است .

إنّ الخسرین الذین . . . فی عذاب مقیم

ص: 257

104- شرایط جاودانگی در بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 23 - 6

6- ورود به بهشت و جاودان ماندن مؤمنان صالح در آن به اذن خداوند است .

وَأَدْخِلِ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ... يَدْخُلُونَهَا مِنْ أَسْفَلِهَا وَأُخْرَىٰ يُدْخِلُهُمُ اللَّهُ فِيهَا جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ

105- عقیده به جاودانگی با ثروت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - همزه - 104 - 3 - 1

1 - شیفتگان ثروت ، بقای خود را در گرو انباشتن آن دانسته و آن را نشانه جاودانگی می نمایند .

يَحْسَبُ أَنَّ مَالَهُ أَخْلَدَهُ

جمله «يَحْسَبُ...» استعاره است؛ یعنی، زراندوزان مانند کسی عمل می کنند که خود را جاودان می دانند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - همزه - 104 - 4 - 1

1 - مؤثر دانستن ثروت ، در جاودانگی و رهایی از نابودی و مرگ ، پنداری نادرست و ناروا است .

أَخْلَدَهُ . كَلَّا

حرف «كَلَّا»، مخاطب را از پذیرش گفتارهای بیان شده در جملات پیش، باز می دارد.

106- علاقه به جاودانگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 48 - 4

4- دور بودن از رنج و تعب ، زندگی توأم با سلامتی و امنیت و ماندگاری و جاودانگی ، از اموری که مورد علاقه شدید انسان است .

لَا يَمَسُّهُمْ فِيهَا نَصَبٌ وَمَا هُمْ مِنْهَا بِمُخْرَجِينَ

ذکر وضعیت متقین در بهشت، به منظور تشویق انسانها جهت پیوستن به صفوف تقوایندگان است. طبیعی است ذکر این وضعیت، باید به گونه ای باشد که مطلوب انسانها و مورد علاقه آنها باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 5 - 8

8 - بشر، شیفته جاودانگی و ارزش های جاودان

لیدخل... جنّ-ت... خلدین فیها

ص: 258

نوید، همواره به چیزی صورت می گیرد که مورد اشتیاق و تمایل است. از این که خداوند، بشارت به خلود در نعمت ها داده است، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 8 - 8 - 8

8 - انسان ، شیفته ابدیت و دوستدار زندگی جاودانه است .

خلدین فیها أبداً

نوید، آن گاه برای شخص سودمند است که باب طبع و موافق خواسته های او باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - همزه - 104 - 3 - 2,4

2 - انسان ، خواهان بقا و پویای عوامل آن است .

یحسب أن ماله أخلده

آیه شریفه کسانی را ملامت می کند که عامل جاودانه شدن را ثروت می پندارند؛ ولی علاقه آنان به جاودانگی را مذموم ندانسته و وجود آن را مفروض گرفته است.

4 - انباشتن ثروت ، نشانه احساس کاذب جاودانگی است .

الذی جمع مالاً وعدده . یحسب أن ماله أخلده

107- عوامل جاودانگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 88 - 14

14 - « عن أبي عبد الله (ع) في قول الله عز وجل « كل شيء هالك إلا وجهه » قال من أتى الله بما أمر به من طاعة محمد (صلى الله عليه وآله) و الأئمة من بعده - صلوات عليهم - فهو الوجه الذي لا يهلك . . . »

از امام صادق (ع) درباره سخن خدای عزوجل که فرموده: «كل شيء هالك إلا وجهه» روایت شده که فرمود: کسی که به پیشگاه خدا بیاورد آنچه را که به آن امر شده است؛ از اطاعت محمد (صلى الله عليه وآله) و ائمه بعد از وی - درود خدا بر آنان باد - پس این وجهی است [که دارنده آن] هلاک نمی شود».

108- عوامل جاودانگی در بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 82 - 1,2

1 - مؤمنان به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، که دارای اعمال صالح باشند، اهل بهشت بوده و در آن جاودان خواهند بود.

ص: 259

و الذين آمنوا وعملوا الصلح أولئك أصحاب الجنة هم فيها خالدون

مراد از ایمان در آیه مورد بحث - به قرینه آیه 75 (أفتطمعون أن يؤمنوا لكم) - ایمان به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و اسلام است.

2- ایمان بدون عمل صالح و عمل صالح بدون ایمان ، در پی دارنده پاداش (خلود در بهشت) نخواهد بود .

و الذين آمنوا وعملوا الصلح ... هم فيها خالدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 23 - 7

7- مؤمنان دارای عمل صالح ، مورد عنایت پروردگار خویش بوده و ورود و جاودان ماندنشان در بهشت برخاسته از ربوبیت اوست .

أدخل الذين آمنوا ... جنّات ... خلدین فیها یاذن ربّهم

اضافه شدن «ربّ» به ضمیر «هم»، که مرجع آن «الذین آمنوا» است، مشعر به معنای یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 3 - 3

3- درنگِ جاودانه مؤمنان در بهشت ، نتیجه مداومت آنان بر اعمال نیک است .

یعملون الصلح ... مکثین فیہ أبدأ

ذکر «ماکثین فیہ أبدأ» پس از جمله «یعملون الصلح» - که بر استمرار دلالت دارد - می تواند نشاندهنده این مطلب باشد که جاودانگی آنان در بهشت، نتیجه مداومت شان بر اعمال نیک است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 73 - 15

15 - تقوا ، عامل جاودانگی در بهشت

الذین اتقوا ربّهم إلى الجنّة زمراً .. فادخلوها خلدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 9 - 14

14 - ضرورت توأم بودن ایمان و عمل صالح ، در به دست آوردن کامیابی اخروی و بهشت جاویدان

و من یؤمن بالله و یعمل صالحًا یکفر عنه سیئاته . . . ذلک الفوز العظیم

109- عوامل جاودانگی در جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 81 - 3,4,6,7,8

3 - خداوند ، نه تنها اندک بودن عذاب یهود را تضمین نکرده ؛ بلکه در صورت احاطه داشتن گناه بر آنان ، ایشان را در آتش دوزخ ماندگار خواهد کرد .

ص: 260

أَتَّخَذْتُمْ عِنْدَ اللَّهِ عَهْدًا . . . بَلَىٰ مِنْ كَسْبٍ سَيِّئَةٍ ... هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

4- گنهکارانی که گناهانشان سراسر وجود آنان را فرا گیرد، در آتش دوزخ برای همیشه گرفتار خواهند شد.

من کسب سیئه و أحطت به خطیئته فأولئك أصحاب النار هم فيها خالدون

«سیئه» و «خطیئه» هر دو به معنای بدی و گناه است.

6- کفر به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و اسلام، موجب گرفتار شدن آدمی به آتش دوزخ و خلود در آن خواهد شد.

أَفْتَطْمَعُونَ أَنْ يُؤْمِنُوا لَكُمْ . . . مَنْ كَسَبَ سَيِّئَةً ... هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

آیه مورد بحث (من کسب ..) قضیه کلی و کبرای آیات گذشته است و آیات پیشین تعیین کننده صغرای این قضیه کلی است. بنابراین کفر به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و اسلام - که از جمله «أَفْتَطْمَعُونَ أَنْ يُؤْمِنُوا لَكُمْ» (آیه 75) به دست می آید - از مصداقهای «سیئه» است و اصرار بر آن، مصداق «احاطه خطیئه» خواهد بود.

7- یهودیان، در صورت انکار رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)، برای همیشه به آتش دوزخ گرفتار خواهند شد.

أَفْتَطْمَعُونَ أَنْ يُؤْمِنُوا لَكُمْ . . . مَنْ كَسَبَ سَيِّئَةً ... هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

8- بدعتگذاری و دین سازی از سیئاتی است که در صورت توبه نکردن از آن، عذاب همیشگی دوزخ را در پی خواهد داشت.

فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ يَكْتُبُونَ الْكُتُبَ . . . مَنْ كَسَبَ سَيِّئَةً ... هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

از مصادیق مورد نظر برای «سیئه» به دلیل «فویل للذین ..» بدعتگذاری است که اصرار بر آن موجب احاطه خطیئه بر بدعتگذار خواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 105 - 4

4- اصرار بر کفر و تکذیب آیات الهی، در پی دارنده عذاب ابدی دوزخ

فی جهنم خالدون . . . ألم تکن ءایتی تتلی علیکم فکنتم بها تکذبون

جمله «کنتم بها تکذبون» ماضی استمراری و بیانگر پافشاری کافران بر کفر و تکذیب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 69 - 7

7- گناه شرک، آدم کشی و زنا، در پی دارنده عذاب طولانی و خوارکننده در قیامت

و یخلد فیہ مهاناً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 37 - 2

2- عذاب دائمی دوزخ، کیفر رفتار ناشایست انسان ها است .

نعمل صلحاً غیر الذی کنا نعمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 72 - 7

7- کفر و انکار مغرورانه آیات الهی، عامل جاودانگی در دوزخ

ص: 261

قیل ادخلوا أبواب جهنم خالدين فيها فبئس مثوى المتكبرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 76 - 7

7 - تکبر ، غرور و سرمستی ، عامل جای گرفتن دائمی در دوزخ

جهنم خالدين فيها فبئس مثوى المتكبرين

توصیف کافران دوزخی به «متکبران»، بیانگر این حقیقت است که آنچه موجب دوزخی شدن آنان می شود، وجود صفت تکبر، غرور و سرمستی آنان در زندگی دنیایی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 28 - 5

5 - انکار آیات الهی ، از سر عناد و حق ستیزی ، در پی دارنده آتش همیشگی دوزخ

لهم فيها دار الخلد بما كانوا بأيتنا يجحدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 74 - 2

2 - گناه پیشگی ، عامل ورود به جهنم و جاودانگی در عذاب

إنّ المجرمين في عذاب جهنم خالدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 77 - 11

11 - خلود و جاودانگی در جهنم ، نتیجه ظلم و ستم پیشگی است .

كانوا هم الظلمين . . . إنكم مكثون

با توجه به واژه «ماکثون» و ارتباط این آیه با آیات قبل، استفاده می شود که خلود، نتیجه ظلم مجرمان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - محکومیت ابدی کافران مستکبر به عذاب همیشگی دوزخ، نتیجه حق ستیزی و دنیا محوری آنان

اتَّخَذْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ هُزُؤًا وَغَرَّتْكُمْ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا فَالْيَوْمَ لَا يَخْرُجُونَ مِنْهَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 17 - 7

7 - نفاق، عامل خلود در آتش دوزخ

هم فیها خلدون

ص: 262

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 17 - 4

4 - کفرورزی و نیز دعوت به آن ، موجب خلود در آتش

قال للإنسن اکفر فلما کفر .. فکان عقبتهما أنهما فی النار خلدین فیها

110- عوامل جاودانگی در عذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 68 - 12

12 - محرومیت منافقان و کافران از رحمت الهی ، مایه رنج و عذاب همیشگی آنان

ولعنهم الله و لهم عذاب مقیم

برداشت فوق بر این اساس است که «عذاب مقیم» در نتیجه نفرین الهی به دوری آنان از رحمت باشد.

111- عوامل جاودانگی عمل صالح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 1 - 7

7- راه خدا ، راه بقا و جاودانگی اعمال نیک انسان

و صدوا عن سبیل الله أضلّ أعمالهم

چنانچه «أضلّ أعمالهم» بیان این واقعیت باشد که انحراف از مسیر خدا، به طور طبیعی و ناگزیر به حبط عمل و پوچی منتهی می گردد. مفهوم آن این خواهد بود که پیمودن راه خدا سبب بقا و ثمربخشی اعمال ارزشمند آدمی، در گستره جهان آخرت است.

112- گرایش به جاودانگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 72 - 4

4 - تمایل طبیعی و غریزی انسان به بوستان ، آب ، خانه های دلپذیر و جاودانگی ، وسیله ای در جهت گرایش دادن وی به ارزش های معنوی

با توجه به اینکه خداوند، همین گرایشهای طبیعی را وسیله هدایت انسانها و سوق دادن آنان به کسب ارزشها قرار داده است، برداشت فوق به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 89 - 5

5 - بهره گیری از گرایش انسان به زیبایی و جاودانگی ، در جهت هدایت وی به ایمان و جهاد ، امری است شایسته و بایسته .

جهدوا بأموالهم .. أعد الله لهم جنت تجري من تحتها الأنهر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 3 - 4

4- بهره گیری قرآن از گرایش های انسان (گرایش به ابدیت) در ترغیب به ارزش های معنوی ، بهره می گیرد .

يَبْشُرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا حَسَنًا . مَكْتَبِينَ فِيهِ أَبَدًا

روشن است که تمایل به جاودانگی، در نهاد انسان ها وجود دارد و قرآن مجید، از همین علاقه ها، برای سوق دادن آدمی به سوی ارزش ها، بهره برداری کرده است.

113- ملاک جاودانگی همسری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 70 - 2

2- همسری متکی بر ایمان و تقوا، پایدار تا قیامت و ورود به بهشت

ادخلوا الجنة أنتم وأزواجكم

با توجه به این که در آیه 67 بیان شده بود که تمامی دوستان با یکدیگر دشمن خواهند شد، جز تقواییشان، قید «متقی» برای همسران استفاده می شود؛ زیرا رابطه زن و شوهری یکی از مصادیق دوستی ها است که در صورتی که طرفین متقی باشند، دوستی آنان تا قیامت پایدار خواهد ماند.

114- منشأ جاودانگی بکارت حورالعین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 36 - 4

4- باقی ماندن حوران بهشت بر دوشیزگی ، معلول اراده الهی درباره آنان

از آن جایی که ممکن بود مسأله «همواره باکره ماندن» در ذهن مخاطبان صدراسلام غیر قابل باور جلوه کند، خداوند آن را به خواست خود نسبت داده و فرموده است: این را ما اراده کرده ایم و اراده ما تخلف ناپذیر است.

115- منشأ جاودانگی بهشتیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 109 - 8

8- جاودانگی بهشتیان و برخورداری ابدی آنان از نعمت ها ، متکی به مبدأ لایزال و پایان ناپذیر فیض الهی است .

خلدین فیها .. قل لو كان البحر مداداً لكلمت ربی لفد البحر

116- منشأ جاودانگی در بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 8 - 14

14 - بهشت جاودان و نعمت های آن ، کسب رضایت خداوند و راضی شدن از او ، ویژه کسانی است که به عظمت خداوند ، پی برده و از او هراس دارند .

جنّ-ت عدن تجری من تحتها الأنهر خلدین فیها أبداً رضی اللّٰه عنهم و رضوا عنه ذلک

«خشیت»، به معنای ترس آمیخته با احساس عظمت است. (مفردات)

117- منشأ جاودانگی در نعمتهای بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 8 - 14

14 - بهشت جاودان و نعمت های آن ، کسب رضایت خداوند و راضی شدن از او ، ویژه کسانی است که به عظمت خداوند ، پی برده و از او هراس دارند .

جنّ-ت عدن تجری من تحتها الأنهر خلدین فیها أبداً رضی اللّٰه عنهم و رضوا عنه ذلک

«خشیت»، به معنای ترس آمیخته با احساس عظمت است. (مفردات)

118- منشأ جاودانگی سنتهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 23 - 5

5 - اتکای سنان الهی ، بر علم و قدرت ازلی و گسترده او ، راز جاودانگی و تبدیل ناپذیری آن *

قد أحاط الله بها و كان الله على كل شيء قديرًا . . . و لن تجد لسنة الله تبديل

در آیات پیشین، خداوند دو وصف از اوصاف خویش را یادآور شده است: 1- علم ازلی و محیط; 2- قدرت ازلی و نامحدود و در این آیه، سخن از جاودانگی قوانین خویش به میان آورده است. از ارتباط این دو بیان، مطلب بالا به دست می آید.

ص: 265

119- منشأ جاودانگی نعمت ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 109 - 8

8- جاودانگی بهشتیان و برخورداری ابدی آنان از نعمت ها ، متکی به مبدأ لایزال و پایان ناپذیر فیض الهی است .

خلدین فیها .. قل لو كان البحر مداداً لكلمت ربی لفد البحر

120- موانع جاودانگی در جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 7 - 3

3 - مؤمنان نیک کردار ، گرفتار عذاب ابدی جهنم نخواهند شد .

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا .. فِي نَارِ جَهَنَّمَ ... إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَئِكَ

121- موجبات جاودانگی در جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 63 - 1

1 - جبهه گیری در برابر خدا و رسول (صلی الله علیه و آله) و خصومت با آنان ، مستلزم خلود در آتش دوزخ است .

من يحادد الله ورسوله فان له نار جهنم خلداً فيها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 45 - 22

22 - ظلم و ستمگری ، موجب جاودانگی انسان در آتش دوزخ است .

أَلَا إِنَّ الظَّالِمِينَ فِي عَذَابٍ مُّقِيمٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 78 - 3

3 - اعراض و روی گردانی از پیام حق ، موجب جاودانگی در آتش جهنم

إنکم مکشون . . . اکثرکم للحقّ کرهون

ص: 266

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 15 - 20

20- بی تقوایی و هواپرستی ، منتهی به خلود در آتش دوزخ

زین له سوء عمله و اتبعوا أهواءهم ... هو خلد فی النار

122- موجبات جاودانگی در عذاب اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 11 - 8

8 - ارتداد از دین ، گناهی نابخشودنی و در پی دارنده عذاب جاودان اخروی است .

و من الناس من یعبد الله علی حرف .. خسر الدنیا و الآخره

123- نشانه های جاودانگی انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تین - 95 - 6 - 3

3- ایمان و عمل صالح ، هماهنگ با ساختار وجودی انسان و نشان باقی ماندن او ، در کامل ترین نظام خلقت است .

أحسن تقویم .. الذین ءامنوا و عملوا الصلحت

124- نشانه های جاودانگی خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 59 - 8

8 - آفرینش جهان هستی (آسمان ها ، زمین و ...) جلوه ای از حیات جاویدان خداوند

الحیّ الذی لایموت .. الذی خلق السموت و الأرض

برداشت فوق ، بر این اساس استوار است که «الذی خلق» صفت برای «الحیّ» باشد.

125- نعمت جاودانگی خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 28 - 2

2 - اقتدار و کرامت زوال ناپذیر خداوند ، نعمتی شایان توجه برای خلق

ص: 267

و یبقی وجه ربک ذو الجلل و الإکرام . فبأی ءالاء ربکما تکذبان

با توجه به این که فنای زمینیان، فنای مطلق و ابدی نیست و آنان پس از مرگ همچنان نیازمند و وابسته به فیض خداوند می باشند، اقتدار و کرامت جاودان خدا نوید و نعمتی برای آنان است.

ص: 268

5- جاه طلبان

1- افساد جاه طلبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 14 - 8

8 - ظلم و جاه طلبی ، فسادگری است .

ظلمًا و علوًّا . فانظر كيف كان عقبه المفسدين

جاه طلبی

2- آثار جاه طلبی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 75 - 8

8- کفرورزی به آیات الهی ، فریفتگی به جاه و مقام و دل بستن به هم فکran در برابر مؤمنان ، از نمود های کامل گمراهی

قل من كان في الضلالة

جمله «من كان في الضلالة ..» پاسخی است به گفته کافران که هنگام شنیدن آیات خدا، به مؤمنان می گفتند: «أى الفريقين خير...». در این آیه کافران به آیات الهی، اهل ضلالت معرفی شده اند و در آیه بعد مؤمنان به آیات الهی، اهل هدایت قلمداد شده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 1 - 1

1 - تلاش برای برتری یافتن بر دیگران در ثروت و منزلت ، مردم را به خود مشغول ساخته ، از اهداف مهم تر باز داشته است .

ألهيكم التكاثر

ص: 269

«الهاه كذا»؛ یعنی، او را مشغول ساخته و از امر مهم تر باز داشت (مفردات). تکاثر، به معنای «مکاتره» است؛ یعنی، افزون تر بودن را ابزار غلبه بر دیگران قرار دادن (تاج العروس) و یا رقابت با یکدیگر در فراوانی مال و عزت. (مفردات)

3- آثار جاه طلبی بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 17 - 4

4- اختلاف بنی اسرائیل در مسائل دینی و اجتماعی، اختلافی آگاهانه و معلول جاه طلبی و تجاوزگری آنان

فما اختلفوا إلا من بعد ما جاءهم العلم بغیا بينهم

«فاء» در «فما اختلفوا» اختلاف بنی اسرائیل را بر «آئینا بنی اسرائیل الكتاب والحکم..» تقریح کرده است؛ یعنی، ما به بنی اسرائیل هم شریعت دادیم و هم اقتدار و حکومت اما آنان به اختلاف گراییدند. این اختلاف در آیه شریفه مطلق است که می تواند شامل مسائل دینی و اجتماعی (کتاب و حکومت) باشد.

4- آثار جاه طلبی رهبران شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 8 - 4

4- رویارویی سران شرک با پیامبراسلام (صلی الله علیه و آله)، برخاسته از حسادت و خوی جاه طلبی آنان بود.

أءنزل علیه الذکر من بیننا

برداشت یاد شده مبتنی بر این دیدگاه است که مقصود از «بیننا» خود سران کفر و شرک باشد. بر این اساس اعتراض آنان به انتخاب پیامبراسلام (صلی الله علیه و آله) از میان آنها، می تواند ناشی از جاه طلبی و حسادت آنان به آن حضرت باشد.

5- آثار جاه طلبی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 14 - 3

3- روحیه ستمگری و جاه طلبی فرعونیان، عامل موضع گیری آنان در برابر آیات الهی

و جحدوا بها.. ظلماً و علواً

6- جاه طلبی یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 270

12 - اختلاف یهود درباره رسالت پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)، اختلافی مغرضانه و جاه طلبانه *

وَأَتَيْنَهُم بَيِّنَاتٍ مِنَ الْأَمْرِ فَمَا اخْتَلَفُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ . . . إِنَّ رَبَّكَ

برداشت بالا- بدان احتمال است که «الأمر» نظر به رسالت پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) داشته باشد. در این صورت اختلاف بنی اسرائیل نیز مربوط به همین مسأله می شود.

13 - تهدید یهود از سوی خداوند، به خاطر اختلاف های مغرضانه و جاه طلبانه آنان در امر رسالت پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) *

بَيِّنَاتٍ مِنَ الْأَمْرِ . . . إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ

7- سرزنش جاه طلبی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 1 - 2

2 - تفاخر بر دیگران و رقابت با یکدیگر در مقام و ثروت، نکوهیده و ناروا است .

أَلْهَيْكُمْ التَّكَاثُرُ

8- موانع جاه طلبی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 14 - 4

4 - پیام و رسالت پیامبران الهی، ناسازگار با روحیه ظلم و جاه طلبی

و جحدوا بها و استيقنتها أنفسهم ظلماً و علواً

ص: 271

6- جاهل

1- اطاعت از جاهل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 104 - 15، 18

15 - جاهلان و گمراهان هرگز شایسته پیروی نمی باشند .

اولو کان ءاباؤهم لایعلمون شیئاً و لایهتدون

18 - ناپسندی تقلید و پیروی از جاهلان و گمراهان امری وجدانی و روشن

اولو کان ءاباؤهم لایعلمون شیئاً و لایهتدون

استفهام در «اولو کان . . .» برای تقریر است و حکایت از آن دارد که ناپسندی تقلید از جاهلان امری است که وجدان هر انسانی بدان اعتراف دارد.

2- بینش کافران جاهل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 28 - 7

7 - در بینش کافران زشتکردار عصر جاهلی، روش پدرانشان مهمتر از امر خداوند بود.

قالوا وجدنا علیها ءاباءنا و الله أمرنا بها

از اینکه زشتکاران در توجیه کردار خویش قبل از استناد به امر خدا به روش پدرانشان تمسک جستند، برداشت فوق استفاده می شود.

ص: 272

3- تقلید از جاهل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 104 - 14

14 - تقلید از جاهلان گمراه کاری ناپسند و باطل

او لو کان ءاباؤهم لایعلمون شیئاً و لایهتدون

لحن مذمت بار آیه دلالت بر بطلان و زشتی تقلید از جاهلان دارد.

4- جاهل قاصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 19 - 12

12 - جاهل قاصر ، معذور است .

ان تقولوا ما جاءنا من بشیر و لاندیر

از اینکه ارسال پیامبر (صلی الله علیه و آله) سد کننده راه عذر معرفی شده است، معلوم می شود که اگر انجام نمی گرفت عذر باقی بود.

5- جاهل معذور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 19 - 12

12 - جاهل قاصر ، معذور است .

ان تقولوا ما جاءنا من بشیر و لاندیر

از اینکه ارسال پیامبر (صلی الله علیه و آله) سد کننده راه عذر معرفی شده است، معلوم می شود که اگر انجام نمی گرفت عذر باقی بود.

6- کافران جاهل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 28 - 6

6 - کافران زشتکردار عصر جاهلی از سر جهل، انجام کارهای زشت و ناپسند را اجرای فرمان خدا می پنداشتند.

وإذا فعلوا فحشاً قالوا .. الله أمرنا بها

ص: 273

{ جاهلان }

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 113 - 10،11

10 - مشرکان ، مردمی جاهل هستند .

كذلك قال الذين لا يعلمون

«لا يعلمون» در جمله فوق، به منزله فعل لازم و بی نیاز از مفعول است. بنابراین «الذين لا يعلمون»؛ یعنی، جاهلان.

11 - امت ها ، بدون داشتن کتاب آسمانی و تدین به ادیان الهی ، مردمی جاهلند .

كذلك قال الذين لا يعلمون مثل قولهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 118 - 4

4 - شرک برخاسته از جهل و مشرکان مردمی نادانند .

وقال الذين لا يعلمون

مراد از «الذين لا يعلمون»، مشرکان است. توصیف مشرکان به نادانان، اشاره به دو حقیقت دارد: اول اینکه ریشه شرک، جهل است و دوم اینکه، پیشنهاد آنان مبنی بر سخن گفتن با خدا با آنها و یا آمدن معجزه، نشانه نادانی ایشان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 17 - 10،4

4 - گناهکار ، جاهل است .

يعملون السوء بجهالة

با توجه به توضیح فیش قبل .

10 - گناهکار ، جاهل و سبک مغر است ، اگر چه آگاه به گناه بودن عملش باشد .

انّما التّوبه على الله للّذين يعملون السوء بجهالة

امام صادق (ع) درباره آیه فوق فرمود: کلّ ذنب عمله العبد و ان كان به عالماً فهو جاهل حين خاطر بنفسه في معصية ربّه . . .

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 228، ح 62؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 354، ح 6.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 58 - 10

10 - اهل کتاب و دیگر کافران به دلیل استهزای دین اسلام و احکام و شعایر آن، @مردمی نادان و بی خرد

اتخذوا دینکم هزواً . . . ذلک بانهم قوم لا یعقلون

برداشت فوق بر این مبناست که «لا یعقلون» فعلی لازم باشد، یعنی اهل کتاب و کافران، فاقد عقل و اندیشه کافی هستند. اسناد «لا یعقلون» به «قوم» که حاکی از بافت خاص اجتماعی آنهاست، این معنی را تأیید می کند.

ص: 274

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 119 - 13

13 - کسانی که با اندیشه های مبتنی بر تمایلات خود دیگران را به گمراهی می کشانند، مردمی نادان هستند.

وإن كثيرا ليضلون بأهوائهم بغير علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 140 - 6

6 - مشرکان عصر جاهلی به سفاهت خویش در فرزندکشی ناآگاه بودند.

قد خسر الذين قتلوا أولدهم سفها بغير علم

«باء» در «بغير علم» به معنای ملامت و وصف برای «سفها» است. لذا معنی آیه چنین می شود: سفاهتی خالی از علم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 138 - 14

14 - قوم موسی مردمی جاهل و ناآگاه به ویژگی ها و صفات معبود راستین و شایسته پرستش

قالوا یموسی اجعل لنا إلهاً كما لهم ءالهه قال إنکم قوم تجهلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 6 - 11

11 - مشرکان صدر اسلام، مردمانی نادان و گرفتار جهل بودند.

ذلک بأنهم قوم لا یعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 100 - 3

3 - کسانی که پیامبران الهی را تکذیب کنند و به آیات و نشانه های خدا ایمان نیاورند، مردمی بی خرد و نادان هستند.

و یجعل الرجس علی الذین لا یعقلون

مراد از «الذین لایعقلون» - به قرینه مقابله با «ما کان لنفس أن تؤمن . . .» - تکذیب کنندگان و کافران هستند. گفتنی است ذکر «لایعقلون» به جای «لایؤمنون» برداشت فوق را تأیید می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 33 - 21

21- اسیران دام هوس و تمایلات جنسی نامشروع ، از زمره سفیهان و بی خردانند .

أصب إلیهنّ و أکن من الجهلین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 19 - 5

ص: 275

5- آنان که الهی بودن قرآن و حقایق آن را باور ندارند، کوردل و جاهلند .

أفمن يعلم أنما أنزل إليك من ربك الحق كمن هو أعمى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 59 - 6

6 - کافران مجرم، مردمانی جاهل و نادان به حقایق اند .

المجرمون.. ..الذين كفروا... الذين لا يعلمون

«لا يعلمون» می تواند صفت دیگری علاوه بر «المجرمون» برای «الذين كفروا» باشد که درباره آنان و موضع گیری هایشان در این آیات، بحث شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 64 - 3

3 - مشرکان، مردمی نادان اند .

أفغير الله تأمروني أعبد أيها الجاهلون

برداشت یاد شده مبتنی بر این دیدگاه است که «جاهلون» لازم بوده و متعلقی نداشته باشد. در این صورت این واژه حاکی از سنجیه و صفت دائمی مشرکان خواهد بود.

8- اجتناب از پیروی جاهلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 18 - 8

8 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مأمور به پیروی نکردن از هوس ها و خواسته های افراد بی دانش و ناآگاه

ولا تتبع أهواء الذين لا يعلمون

9- اجتناب از مقابله به مثل با جاهلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 55 - 2

2- پرهیز ایمان آوردگان از اهل کتاب ، از مقابله به مثل کردن در برابر سخنان یاوه و بی ادبانه افراد نادان

وإذا سمعوا اللغو أعرضوا عنه

ص: 276

10- اجتناب از همنشینی با جاهلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 55 - 12

12 - لزوم پرهیز از هم نشینی با افراد نادان و یاوه گو

لانتبغی الجهلین

11- اعراض از جاهلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 4 - 10

10 - « عن أبي عبد الله (ع) قال: إنَّ الله أدب نبيَّه حتَّى إذا أقامه على ما أراد قال له: « وأمر بالعرف وأعرض عن الجاهلین » فلمَّا فعل ذلك له رسول الله (صلى الله عليه وآله) زكاه الله، فقال: « إنك لعلی خلق عظیم . . . » ;

از امام صادق(ع) روایت شده است که فرمود: خداوند پیامبر خود (محمد صلی الله علیه و آله) را تربیت کرد تا آن گاه که او را بر آنچه اراده کرده بود پابرجا داشت، به او فرمود: (و أمر بالعرف و أعرض عن الجاهلین) چون رسول خدا آن فرمان را برای او انجام داد، خداوند او را به پاکی ستود و فرمود: (إنک لعلی خلق عظیم)».

12- اعراض از راه جاهلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 35 - 15

15 - ضرورت اجتناب از راه و روشهای جاهلان و تأثیرپذیری از آنان

فلا تكونن من الجهلین

13- بی ادبی جاهلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 63 - 9

9 - بندگان خالص خدا، به هنگام رویه روشن شدن با گفتار جاهلانه و به دور از ادب و منطق افراد جاهل، با گفتار شایسته و عالمانه و به دور

از بیهودگی و بی ادبی به آنان پاسخ می گویند .

و إذا خاطبهم الجاهلون قالوا سلماً

برداشت فوق، بر این مبنا است که «سلاماً» صفت برای مفعولٌ به مقدر باشد؛ یعنی، «قالوا قولاً سلاماً» در این صورت معنای «سلاماً» - به قرینه جمله قبل که سخن از گفتار جاهلانه و ناشایست افراد جاهل است - سخن عالمانه و شایسته و دور از

ص: 277

بیهودگی و بی ادبی می باشد.

14- بینش جاهلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 77 - 1

1- برخی از ناآگاهان کفر به آیات الهی را، موجب دستیابی خود به مال و فرزند فراوان می پندارند .

کفر بآیتنا و قال لأتینّ مالاً و ولدًا

جمله «قال لأتینّ...» بر «کفر بآیاتنا» مترتب است؛ یعنی، گوینده این سخن به گمان این که کفر او، موجب دستیابی به مال و فرزند می گردد، کفر را برگزیده است.

15- تأثیرپذیری از جاهلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 18 - 11، 12

11 - تأثیرپذیری از خواسته ها و امیال ناآگاهان، ناسازگار با اجرای صحیح و بایسته شریعت

ثم جعلنک علی شریعه من الأمر فاتبعها . و لاتتبع أهواء الذین لایعلمون

12 - تأثیرپذیری از عناصر ناآگاه، از آفات رهبری است .

و لاتتبع أهواء الذین لایعلمون

از این که شخص پیامبر (صلی الله علیه و آله) - که رهبر امت اسلامی است - مخاطب «لاتتبع» قرار گرفته، مطلب بالا استفاده می شود.

16- تربیت جاهلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 128 - 10

10- تربیت انسان های مبتلا به رسوم و اخلاق جاهلی و نجات دادن آنان از آنها، نیازمند رعایت مراحل تربیتی ویژه است .

وإن عاقبتهم فعاقبوا بمثل ما عوقبتم به و لئن صبرتم لهو خیر . . . و اصبر . . . إن الل

فراز «إن عاقبتهم . . .» برای ایجاد محدودیت در انتقام و مقابله به مثل است که شروع کار تربیتی است و سپس به صبرپیشگی و دست کشیدن از انتقام توصیه می کند و آن گاه به مرحله توصیه به تقوا و احسان می رسد. ذکر این نکته ها با این ترتیب می تواند مشعر به نکته یاد شده باشد.

ص: 278

17- تفاوت علما با جاهلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 58 - 1

1 - انسان عالم و روشن بین با انسان جاهل و کوردل ، از نظر شخصیت و سرنوشت برابر و هم سان نیستند .

و ما یستوی الأعمی و البصیر

18- تواضع با جاهلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 63 - 13

13 - تشویق خداوند به فروتنی و مدارا با مردم و برخورد کریمانه و شایسته با افراد جاهل و ناسزاگو

و إذا خاطبهم الجاهلون قالوا سلماً

از سیاق و آهنگ آیه شریفه، چنین بر می آید که خداوند در صدد تشویق و تحریص انسان ها به آراسته شدن به چنین اوصاف و خصلت هایی است.

19- جاهلان به امامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 122 - 14

14 - عن أبی جعفر (ع) فی قول الله تبارک و تعالی: «أو من کان میتا فأحییناه و جعلنا له نوراً یمشی به فی الناس» فقال: «میتا» لا یمشی به فی الناس» (و نوراً یمشی به فی الناس) اماما یأتم به «کمن مثله فی الظلمات لیس بخارج منها» قال: الذی لا یمشی به فی الظلمات لیس بخارج منها»

امام باقر (ع) درباره آیه «أو من کان میتا . . .» فرمود: منظور از «میتا» کسی است که هیچ شناختی ندارد و منظور از «نوراً یمشی به فی الناس»، امامی است که به او اقتدا کند و مراد از «کمن مثله فی الظلمات لیس بخارج منها»، کسی است که امام را نمی شناسد.

20- جاهلان به تعالیم دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 179 - 15

15 - ناگهان به معارف الهی ، بی خبران واقعی و مردمی غفلت زده اند .

أولئك هم الغفلون

ص: 279

21- جاهلان به ربوبیت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 87 - 1

1 - ربوبیت مطلق خداوند بر جهان هستی ، امری ناشناخته برای قوم مشرک ابراهیم (ع)

فما ظنکم برّ العلمین

فعل «ظن» هرگاه با حرف «با» متعدی شود، غالباً به ظن غیرصادق و بد اِشعار دارد؛ یعنی، گمان شما به خدا، گمانی غیرصادق و نادرست است. گفتنی است «عالم» (مفرد «عالمین») به مجموعه و دسته ای از موجودات گفته می شود. بنابراین «عالمین»؛ یعنی، تمامی پدیده های موجود در جهان از هر دسته و مجموعه ای.

22- جاهلان به معاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 38 - 10، 13، 9

9- اکثریت انسان ها ، از قدرت خداوند در احیای مجدد انسان ها ناآگاهند .

بلی وعداً علیه حقّاً و لکنّ أكثر الناس لا یعلمون

ممکن است به قرینهء تناسب موضوع - که انکار و اثبات معاد است - متعلق «لا یعلمون» قدرت خداوند بر احیای مجدد انسانها باشد.

10- اکثر مشرکان مکه ، از قدرت خداوند بر احیای مجدد انسان ها بی خبر بودند .

بلی وعداً علیه حقّاً و لکنّ أكثر الناس لا یعلمون

برداشت فوق، بر اساس این نکته است که «ال» در «الناس» عهد ذکری بوده و مراد از آن مشرکانی باشند که در آیات قبل از آنها سخن به میان آمده است.

13- اکثریت انسان ها ، درباره حقیقت معاد چیزی نمی دانند .

و لکنّ أكثر الناس لا یعلمون

احتمال دارد مفعول به «لا یعلمون»، «شیئاً» محذوف باشد و بنابراین نکته یاد شده قابل استفاده است.

23- جاهلان صدر اسلام

10- جبهه ضد توحیدی در صدر اسلام، متشکل از گروهی جاهل، بی منطق و پیرو بی چون و چرای شیطان بود.

ومن الناس من یجدل فی الله بغير علم ویتبع کل شیطن مرید

24- جاهلان و تعالیم خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 19 - 3

3 - عناصر ناآگاه و جاهل به وحی ، فاقد طرح و برنامه ای ثمربخش در برابر فرمان و برنامه خداوند

إِثْمَ لَنْ يَغْنُوا عَنْكَ مِنَ اللَّهِ شَيْءًا

25- جاهلان و علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 43 - 12

12- انسان های ناآگاه برای رفع جهل خویش در امور ، باید به عالمان رجوع کنند .

فَسْئَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ

26- جاهلان و محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 18 - 9

9 - پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) ، تحت فشار از سوی عناصر نابخرد برای پذیرش طرح ها و پیشنهاد های جاهلانه آنان

و لَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

با توجه به تبعیت بی چون و چرای پیامبر(صلی الله علیه و آله) از وحی ، نهی «لَا تَتَّبِعْ» تعبیری کنایی برای بازداشتن دیگر مؤمنان خواهد بود و یا این که فشارهای ناآگاهان جدی بوده و خداوند به پیامبر در این باره هشدار داده است برداشت یاد شده ناظر به دومین احتمال است.

27- ختم قلب جاهلان به معاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 59 - 4

4- بر قلب بی خبران از روز معاد ، مهر خورده و غیرقابل نفوذ است .

فهذا يوم البعث و لكنكم كنتم لا تعلمون.. .. كذلك يطبع الله على قلوب الذين لا يعقل

احتمال دارد که مراد از «الذين لا يعلمون» به قرینه آیه پنجاه و ششم، بی خبران از معاد و قیامت باشد.

ص: 281

28- خواسته های جاهلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 18 - 9

9- پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)، تحت فشار از سوی عناصر نابخرد برای پذیرش طرح ها و پیشنهاد های جاهلانه آنان

و لا تتبع أهواء الذين لا يعلمون

با توجه به تبعیت بی چون و چرای پیامبر (صلی الله علیه و آله) از وحی، نهی «لا تتبع» تعبیری کنایی برای بازداشتن دیگر مؤمنان خواهد بود و یا این که فشارهای ناآگاهان جدی بوده و خداوند به پیامبر در این باره هشدار داده است برداشت یاد شده ناظر به دومین احتمال است.

29- خوشرفتاری با جاهلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 63 - 9, 11, 12, 13

9- بندگان خالص خدا، به هنگام روبه رو شدن با گفتار جاهلانه و به دور از ادب و منطق افراد جاهل، با گفتار شایسته و عالمانه و به دور از بیهودگی و بی ادبی به آنان پاسخ می گویند.

و إذا خاطبهم الجاهلون قالوا سلماً

برداشت فوق، بر این مبنا است که «سلاماً» صفت برای مفعول به مقدر باشد؛ یعنی، «قالوا قولاً سلاماً» در این صورت معنای «سلاماً» - به قرینه جمله قبل که سخن از گفتار جاهلانه و ناشایست افراد جاهل است - سخن عالمانه و شایسته و دور از بیهودگی و بی ادبی می باشد.

11- برخورد کریمانه و بزرگووارانه بندگان خالص خدا در برابر گفتار جاهلانه افراد نادان، برخاسته از روح فروتنی و نرم خوئی آنان است.

و إذا خاطبهم الجاهلون قالوا سلماً

عطف جمله «و إذا خاطبهم الجاهلون..» بر جمله قبل بدون تکرار شدن اسم موصول (الذین)، نشانگر وجود وحدت و ارتباط نزدیک میان این دو صفت است. از سوی دیگر تقدم بیان صفت تواضع بر صفت برخورد کریمانه با افراد جاهل، حاکی از آن است که این صفت، سبب چنین برخورد پسندیده ای است.

12- برخورد کریمانه و شایسته با گفتار جاهلانه و به دور از ادب و منطق، از آثار بندگی خدای رحمان و ایمان به او است.

و عباد الرحمن الذین .. و إذا خاطبهم الجاهلون قالوا سلماً

آغاز شدن آیه شریفه با عنوان «عباد» (بندگان) و سپس طرح شدن مسأله برخورد کریمانه و شایسته با گفتار جاهلانه و... می تواند گویای برداشت یاد شده باشد.

13 - تشویق خداوند به فروتنی و مدارا با مردم و برخورد کریمانه و شایسته با افراد جاهل و ناسزاگو

و إذا خاطبهم الجاهلون قالوا سلماً

ص: 282

از سیاق و آهنگ آیه شریفه، چنین برمی آید که خداوند در صدد تشویق و تحریص انسان ها به آراسته شدن به چنین اوصاف و خصلت هایی است.

30- دشمنی جاهلان صدراسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 9 - 2

2 - جبهه ضد توحیدی در صدراسلام ، متشکل از گروهی نادان ، متکبر و استکبارپیشه

و من الناس من یجدل فی الله بغير علم . . . ثانی عطفه

31- راه جاهلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 89 - 8

8 - سستی و ناپایداری در مسیر حق طلبی و خداخواهی ، عملی جاهلانه و پیمودن راه جاهلان است .

فاستقیما ولا تتبعان سبیل الذین لایعلمون

32- رسوم جاهلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 119 - 1،3

1 - برخی از مردم عصر جاهلیت خوردن گوشت حیوانی را که با نام خدا ذبح شده باشد حرام می دانستند.

و ما لکم الا تأکلوا مما ذکر اسم الله علیه

3 - برخی از مسلمانان صدر اسلام تحت تأثیر سنتهای جاهلی و اجتماعی عصر خود بودند.

و ما لکم الا تأکلوا مما ذکر اسم الله علیه

33- روش برخورد با جاهلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13- خوش گفتاری ، برخورد نیک و سعه صدر با جاهلان ، بدگویان و مخالفان ، شیوه ای نیکو و روشی ابراهیمی است .

قال سلم علیک سأسْتَغْفِرُ لک رَبِّی

ص: 283

بیان عمل و گفتار حضرت ابراهیم(ع) و امر به یادآوری آن، دلالت بر نیکویی آن عمل و روش دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 63 - 9, 11, 13

9 - بندگان خالص خدا، به هنگام رویه رو شدن با گفتار جاهلانه و به دور از ادب و منطق افراد جاهل، با گفتار شایسته و عالمانه و به دور از بیهودگی و بی ادبی به آنان پاسخ می گویند .

و إذا خاطبهم الجاهلون قالوا سلماً

برداشت فوق، بر این مبنا است که «سلاماً» صفت برای مفعول به مقدر باشد؛ یعنی، «قالوا قولاً سلاماً» در این صورت معنای «سلاماً» - به قرینه جمله قبل که سخن از گفتار جاهلانه و ناشایست افراد جاهل است - سخن عالمانه و شایسته و دور از بیهودگی و بی ادبی می باشد.

11 - برخورد کریمانه و بزرگووارانه بندگان خالص خدا در برابر گفتار جاهلانه افراد نادان، برخاسته از روح فروتنی و نرم خویی آنان است .

و إذا خاطبهم الجاهلون قالوا سلماً

عطف جمله «و إذا خاطبهم الجاهلون...» بر جمله قبل بدون تکرار شدن اسم موصول (الذین)، نشانگر وجود وحدت و ارتباط نزدیک میان این دو صفت است. از سوی دیگر تقدم بیان صفت تواضع بر صفت برخورد کریمانه با افراد جاهل، حاکی از آن است که این صفت، سبب چنین برخورد پسندیده ای است.

13 - تشویق خداوند به فروتنی و مدارا با مردم و برخورد کریمانه و شایسته با افراد جاهل و ناسزاگو

و إذا خاطبهم الجاهلون قالوا سلماً

از سیاق و آهنگ آیه شریفه، چنین برمی آید که خداوند در صدد تشویق و تحریص انسان ها به آراسته شدن به چنین اوصاف و خصلت هایی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 55 - 1

1 - مواجه شدن ایمان آوردگان از اهل کتاب، با یاهو گویی مخالفان نادان

الذین ءاتینهم الکتب من قبله .. و إذا سمعوا اللغو أعرضوا عنه

34- روش برخورد جاهلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - بندگان خالص خدا، به هنگام رویه رو شدن با گفتار جاهلانه و به دور از ادب و منطق افراد جاهل، با گفتار شایسته و عالمانه و به دور از بیهودگی و بی ادبی به آنان پاسخ می گویند .

وإذا خاطبهم الجاهلون قالوا سلاماً

برداشت فوق، بر این مبنا است که «سلاماً» صفت برای مفعول به مقدر باشد؛ یعنی، «قالوا قولاً سلاماً» در این صورت معنای

ص: 284

«سلاماً» - به قرینه جمله قبل که سخن از گفتار جاهلانه و ناشایست افراد جاهل است - سخن عالمانه و شایسته و دور از بیهودگی و بی ادبی می باشد.

35- رهبری و جاهلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 89 - 11

11 - ثبات و استقامت و تأثیرناپذیری از افراد نادان ، از وظایف رهبر جامعه اسلامی است .

فاستقیما ولا تتبعان سبیل الذین لایعلمون

36- زندگی مسالمت آمیز با جاهلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 63 - 10

10 - بندگان خالص خداوند ، به هنگام رو به رو شدن با گفتار جاهلانه و بدور از ادب و منطق جاهلان ، از آنان خواستار سلامت و امنیت و همزیستی مسالمت آمیز می شوند .

و إذا خاطبهم الجاهلون قالوا سلماً

برداشت فوق، بر این اساس استوار است که «سلاماً» مفعولٌ به برای فعل مقدر باشد؛ یعنی، «نتسلم منکم تسلیماً». در این صورت «سلام» به جای «تسلیم» نشسته است.

37- سرزنش جاهلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 78 - 14

14 - جاهلان ، مورد سرزنش خداوند

فمال هؤلاء القوم لا یکادون یفقهون حدیثا

38- سرزنش مجادله با جاهلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19- مناظره با جاهلان، جز بحثی سطحی و کوتاه، نکوهیده و ناروا است.

ص: 285

ما يعلمهم إلا قليلا فلانتمار فيهم إلا مرآة ظهرا

تفریع «لاتمار» بر جمله «ما يعلمهم..» به وسیله حرف «فاء»، بیانگر نکته یاد شده است.

39- سرنوشت جاهلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 19 - 1

1 - انسان جاهل و کوردل با انسان عالم و روشن بین ، از نظر شخصیت و سرنوشت ، برابر و هم سنگ نیستند .

و ما یتوی الأعمی و البصیر

واژه «أعمی» و «بصیر» در آیه شریفه، کنایه از کوردلی و روشن بینی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 9 - 12

12 - اهل دانش و معرفت با جاهلان و نادانان ، از نظر شخصیت و سرنوشت یکسان نیستند .

قل هل یتوی الذین یعلمون و الذین لایعلمون

40- شخصیت جاهلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 19 - 1

1 - انسان جاهل و کوردل با انسان عالم و روشن بین ، از نظر شخصیت و سرنوشت ، برابر و هم سنگ نیستند .

و ما یتوی الأعمی و البصیر

واژه «أعمی» و «بصیر» در آیه شریفه، کنایه از کوردلی و روشن بینی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 9 - 12

12 - اهل دانش و معرفت با جاهلان و نادانان ، از نظر شخصیت و سرنوشت یکسان نیستند .

قل هل يستوى الذين يعلمون و الذين لا يعلمون

41- عجز جاهلان

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 286

3 - عناصر ناآگاه و جاهل به وحی ، فاقد طرح و برنامه ای ثمربخش در برابر فرمان و برنامه خداوند

إِنَّهُمْ لَن يَغْنُوا عَنْكَ مِنَ اللَّهِ شَيْءًا

42- عفو جاهلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 199 - 3

3 - خداوند از پیامبرش خواست تا با جاهلان و سفیهان مدارا کند و کردار جاهلانه آنان را نادیده انگارد .

و أَعْرَضَ عَنِ الْجَاهِلِينَ

«اعراض» به معنای روی گرداندن است و رویگردانی گاهی کنایه از مدارا کردن و نادیده گرفتن است و گاهی به معنای بی اعتنائی کردن و دوری گزیدن. با توجه به صدر آیه می توان گفت مراد از اعراض، معنای اول است.

43- علما در میان جاهلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 94 - 11

11- زندگانی عالمان در میان نادانان رنج آور و مشکل است .

إِنِّي لِأَجِدُ رِيحَ يَوْسُفَ لَوْلَا أَن تَقَنَّوْنَ

44- علما و جاهلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 9 - 20

20 - پندپذیر و حقیقت جو بودن عالمان ، دلیل برتری آنان بر جاهلان است .

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ

جمله «إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ»، در مقام تعلیل برای جمله پیشین (هل یستوی الذین یعلمون..) است؛ یعنی، عالمان با نادانان برابر نیستند؛ زیرا صاحبان خردناب - که همان عالمان اند - پندپذیر و حقیقت جو هستند.

45- گناه جاهلان قاصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 287

6 - صدور خلاف از انسان ، قبل از دستیابی وی به شناخت رهنمود های الهی ، مایه محکومیت او به گمراهی نیست .

ما كان الله ليضل . . . حتى يبين لهم ما يتقون

46- مدارا با جاهلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 199 - 3,4

3 - خداوند از پیامبرش خواست تا با جاهلان و سفیهان مدارا کند و کردار جاهلانه آنان را نادیده انگارد .

و أعرض عن الجهلين

«اعراض» به معنای روی گرداندن است و رویگردانی گاهی کنایه از مدارا کردن و نادیده گرفتن است و گاهی به معنای بی اعتنایی کردن و دوری گزیدن. با توجه به صدر آیه می توان گفت مراد از اعراض، معنای اول است.

4 - گذشت از لغزش ها ، دعوت مردم به کار های نیک و مدارا کردن با جاهلان و سفیهان ، از وظایف اساسی مبلغان دین

خذ العفو و أمر بالعرف و أعرض عن الجهلين

47- مسؤولیت جاهلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 43 - 9

9- لزوم پیروی ناآگاهان از آگاهان

قد جاءني من العلم ما لم يأتك فاتبعني

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبياء - 21 - 7 - 16

16- « عن رسول الله (صلى الله عليه وآله) : لا ينبغي للعالم أن يسكت على علمه ولا ينبغي للجاهل أن يسكت على جهله وقد قال الله « فسلوا أهل الذكر إن كنتم لاتعلمون » ;

از رسول خدا(صلى الله عليه وآله) روایت شده است: برای عالم سزاوار نیست که با داشتن علم سکوت کند [و آن را کتمان نماید] و برای

جاهل سزاوار نیست که با وجود جهل، سکوت کند [و مجهول خود را نپرسد]; در حالی که خدا فرموده است: «فَسئَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ».

ص: 288

48- معذوریت جاهلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 24 - 4

4- حق پوشان لجوج و معاند ، مستحق آتش دوزخ ؛ و نه ناگاهان ره نیافته به حق *

أَلْقِيَا فِي جَهَنَّمَ كُلَّ كَفَّارٍ عَنِيدٍ

وصف «كفّار» و «عنيد» مشعر به عليت است؛ يعنى، آنچه آدمى را به سوى دوزخ مى کشاند، انكار لجوجانه و حق ستيزانه است و نه صرف انكار ناشى از جهل و نرسيدن به حق؛ گرچه ظاهراً به چنين فردى نيز «كافر» اطلاق مى شود.

49- معذوریت جاهلان قاصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 19 - 18

18 - جاهل قاصر معذور است.

و أوحى إلىّ هذا القرآن لأنذرکم به و من بلغ

50- موسى (ع) و جاهلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 67 - 10

10 - استعاده موسى (ع) به خدا از اينکه در زمره جاهلان باشد .

أعوذ بالله أن أكون من الجهلین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - يونس - 10 - 89 - 9

9- خداوند ، موسى و هارون (ع) را از پیروی راه و روش افراد نادان برحذر داشت .

و لا تتبعان سبیل الذین لا یعلمون

51- نهی از تبعیت جاهلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 89 - 9

9 - خداوند ، موسی و هارون (ع) را از پیروی راه و روش افراد نادان بر حذر داشت .

ص: 289

و لا تتبعان سبيل الذين لا يعلمون

52- هارون (ع) و جاهلان

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - يونس - 10 - 89 - 9

9- خداوند ، موسى و هارون (ع) را از پیروی راه و روش افراد نادان بر حذر داشت .

و لا تتبعان سبيل الذين لا يعلمون

53- جاهليت

{ جاهليت }

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

3- آل عمران - 3 - 164 - 15، 13، 12

12 - گمراهی آشکار مردم ، پیش از بعثت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و ان كانوا من قبل لفي ضلال مبين

13 - هواپرستی و رواج ضد ارزش ها ، جهل و محرومیت از تعالیم دین ، از جلوه های گمراهی مردم ، پیش از ظهور پیامبر (صلی الله علیه و آله)

يزكّهم و يعلمهم الكتب و الحكمة و ان كانوا من قبل لفي ضلال مبين

15 - یادآوری وضعیّت نابهنجار (گمراهی آشکار) مردم پیش از بعثت ، برانگیزنده توجّه و قدردانی از نعمت بزرگ رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

لقد منّ الله . . . و ان كانوا من قبل لفي ضلال مبين

جمله «ان كانوا . . .» به منزله دلیل است برای بزرگی نعمت رسالت. یعنی روشن است که پیش از بعثت پیامبر (صلی الله علیه و آله) در چه منجلابی از گمراهی و ضلالت فرو رفته بودید و این پیامبر (صلی الله علیه و آله) و تعالیم قرآنی بود که شما را هدایت کرد.

54- آثار پیروی از رسوم جاهليت

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

11 - پیروی از سنت های جاهلی ، عامل اصلی ایمان نیاوردن کافران و موضع گیری در برابر پیامبران

إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ .. قَالُوا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كٰفِرُونَ

ص: 290

55- آثار تعصب بر رسوم جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 78 - 4

4- تعصب بر آیین و سنت های جاهلی نیاکان ، از موانع رشد است .

قالوا أجتنا لتلفتنا عما وجدنا عليه ءاباءنا

56- اجتناب از رسوم جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 189 - 12

12 - ترک سنت جاهلی و ورود به خانه های از راه های متعارف آن ، فرمان و توصیه خدا به مسلمانان

لیس البر .. و أتوا البيوت من أبوابها

57- ادعای مشرکان جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 62 - 8

8- مشرکان مدعی بودند بهشت ، از آن آنان است .

و تصف ألسنتهم الكذب أن لهم الحسنی

احتمال دارد مراد از «أن لهم الحسنی»، به قرینه فراز بعدی (أن لهم النار) بهشت باشد.

58- ارث در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 7 - 5

5- لغو سنت جاهلی ، در محروم ساختن زنان از ارث

و للّساء نصیب

مرحوم طبرسی نقل می کند که اعراب در زمان جاهلیت زنان را از ارث محروم می ساختند و آیه در ردّ چنین روشی نازل شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 19 - 7

7 - به ارث بردن زنان ، از سنن جاهلی

ص: 291

لا يحلّ لكم ان ترثوا النساء كرهاً

با توجه به شأن نزول در مجمع البيان، ذیل آیه.

59- ارث زن در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 127 - 29

29 - محرومیت زنان یتیم، از حق ارث خویش، در عصر جاهلیت

لا تؤنهن ما کتب لهن

امام باقر(ع) در مورد «ما کتب لهن» در آیه فوق فرمود: ای من المیراث.

مجمع البيان، ج 1، ص 181؛ نورالثقلین، ج 1، ص 557، ح 595.

60- ازدواج در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 22 - 4

4 - ازدواج با همسر پدر، از سنن جاهلی

ولا تنکحوا ما نکح اباؤکم من النساء الا ما قد سلف

61- ازلام در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 90 - 17

17 - حرمت تقسیم اشیا به وسیله تیر های قمار، که نوعی قرعه کشی در عصر جاهلیت بوده است.

والا زلم رجس من عمل الشیطن فاجتنبوه

از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) در پاسخ سؤال از معنی «ازلام» در آیه فوق روایت شده: قد احهم التی یتقسمون بها.

كافى، ج 5، ص 123، ح 2؛ نورالثقلين، ج 1، ص 668، ح 340.

ص: 292

62- استخاره در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 90 - 6

6 - لزوم اجتناب از تقال ها و استخاره های مرسوم در جاهلیت

و الا زلم رجس ... فاجتنبوه

«ازلام» به معنای چوبهای تیر که در قرعه به کار می رود نیز آمده است یعنی سه قطعه چوبی که بر یکی «افعل» و بر دیگر «لاتفعل» و سومی بدون نوشته و به اصطلاح پوچ بوده است، در عصر جاهلی به هنگام مسافرت و یا انجام امری مهم با قرار دادن آن چوبها در کیسه و بیرون آوردن یکی از آنها تکلیف خویش را برای انجام آن امر مشخص می کردند.

63- استقامت بر رسوم جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شرح - 94 - 2 - 6

6 - تحمّل آداب و رسوم دوران جاهلیت ، بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) سنگین و دشوار بود .

وزرک

«وزر»، مطلق است و قابلیت دارد که بر مصادیقی گوناگون - از جمله «سنت های سخت دوران جاهلیت» - تطبیق یابد. هم چنین می تواند ناظر به تمام مصادیقی باشد که به ذهن خطور می کند.

64- اشاعه فحشا در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 33 - 24

24 - واداشتن کنیزان به فحشا و خودفروشی جهت کسب در آمد و رفاه بیشتر ، امری رایج در جاهلیت

و لا تکرهوا فتیتکم علی البغاء .. لتبتغوا عرض الحیوه الدنیا

65- افترا به خدا در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - مشرکان عصر جاهلی قوانین و سنتهای ساختگی و پنداری خود را به خداوند نسبت می دادند.

وقالوا هذه أنعم . . . افتراء عليه

7 - وعده الهی به کیفر مشرکان به سبب افتراهای آنان به خدا (ممنوعیت خوردن برخی از چهارپایان و محصولات، سوار نشدن بر

ص: 293

برخی از چهارپایان، نبرد نام خدا به هنگام ذبح)

سیجزیهم بما کانوا یفترون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 33 - 8

8 - شیوع کردار زشت، رفتار نکوهیده، ستمگری، شرک و افترا بر خدا در میان مردم جاهلی

قل من حرم زینه الله . . . إنما حرم ربی الفوحش ... و أن تقولوا علی الله ما لا تعلم

مراد از حصر در جمله «انما حرم . . .» می تواند حصر حقیقی باشد. یعنی اساس محرمات الهی منحصر در آن پنج امر ذکر شده است و دیگر محرمات به این امور باز می گردند. و نیز می تواند مراد از آن، حصر قلب، که از اقسام حصر اضافی است، باشد. این گونه حصر نظارت بر اعتقاد و روش مخاطب دارد و به هدف رد پندار و روش او و اثبات عکس آن ایراد می شود. یعنی زینتها و روزیهایی که شما تحریم کرده اید و از آن پرهیز دارید، حلال است و فواحش و ... حرام است.

66- افتراهای مشرکان جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 62 - 1

1- مشرکان دوران جاهلیت، چیزهایی را به خداوند نسبت می دادند که برای خود، خوش نداشتند.

و یجعلون لله ما ینکرهون

مراد از «یجعلون» (قرار می دهند) به قرینه آیات قبل (و یجعلون لله البنات) اسناد دادن و متصف کردن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 88 - 1

1- فرزندگزینی، از نسبت های ناروای شرک پیشگان عصر بعثت، به خداوند

وقالوا اتّخذ الرحمن ولداً

فعل «اتّخذ» گویای آن است که گویندگان این سخن، معتقد بودند: خداوند یکی از موجودات را به فرزندگی برگزیده است؛ نه آن که فرزندگی از او متولد شده باشد.

67- اقرار مشركان جاهليت

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

10 - مريم - 19 - 88 - 4

4- مشركان عصر بعثت ، به رحمانيت خدا اعتراف داشتند .

وقالوا اتخذ الرحمن ولداً

ص: 294

68- اقلیت علمای جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 103 - 15

15 - وجود اقلیت اندیشمند در جامعه بدعتگزار جاهلیت

و اکثرهم لایعقلون

69- الحاق زنازاده به شوهر در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 12 - 10

10 - شرک ، سرقت ، زنا ، فرزندکشی ، انتساب فرزند زنا به شوهران از جمله ناهنجاری های اعتقادی - اخلاقی زنان عرب پیش از اسلام

أن لا یشرکن ... لا یسرقن ... لا یزنین ... و لا یقتلن أولدهنّ و لا یأتین ببهتن

تصریح پیامبر(صلی الله علیه و آله) و قرآن، به لزوم پرهیز زنان عرب از موارد یاد شده؛ بیانگر وجود چنین زمینه هایی در میان زنان عرب جاهلی است.

70- الله در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 109 - 2

2 - مشرکان مکه معتقد به «الله» بودند و به آن قسم یاد می کردند.

و أقسموا بالله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 136 - 6

6 - مشرکان در کنار اعتقاد به بتها به «الله» نیز معتقد بودند.

فقالوا هذا لله بزعمهم و هذا لشركائنا

71- انحرافات اخلاقی زنان در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 12 - 10

10 - شرک ، سرقت ، زنا ، فرزندکشی ، انتساب فرزند زنا به شوهران از جمله ناهنجاری های اعتقادی - اخلاقی زنان عرب پیش از اسلام

آن لایشرکن ... لایسرقن ... لایزنین ... ولایقتلن اولدهنّ ولایأتین بیهتن

تصریح پیامبر (صلی الله علیه و آله) و قرآن، به لزوم پرهیز زنان عرب از موارد یاد شده؛ بیانگر وجود چنین زمینه هایی در میان زنان عرب جاهلی است.

72- انحرافات اعتقادی زنان در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 12 - 10

10 - شرک ، سرقت ، زنا ، فرزندکشی ، انتساب فرزند زنا به شوهران از جمله ناهنجاری های اعتقادی - اخلاقی زنان عرب پیش از اسلام

آن لایشرکن ... لایسرقن ... لایزنین ... ولایقتلن اولدهنّ ولایأتین بیهتن

تصریح پیامبر (صلی الله علیه و آله) و قرآن، به لزوم پرهیز زنان عرب از موارد یاد شده؛ بیانگر وجود چنین زمینه هایی در میان زنان عرب جاهلی است.

73- انذار مشرکان جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 59 - 12

12- هشدار خداوند به مشرکان ، در مورد تصمیم آنان درباره نوزادان دختر

ایمسکه علی هون أم یدسه فی التراب ألساء ما یحکمون

74- اهل کتاب دوران جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 2 - 7

7 - اهل کتاب و مشرکان در عصر جاهلیت ، خود را در انتظار پیام های مکتوب و پیراسته از باطل قلمداد می کردند که آن را از رسولی الهی دریافت کنند .

ص: 296

حَتَّى تَأْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ . رَسُولٌ مِنَ اللَّهِ يَتْلُو صُحُفًا مُطَهَّرَةً

75- بت پرستی در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 3 - 23

23 - اعراب جاهلی ، مردمانی شرک پیشه و بت پرست

ذَلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 29 - 2

2 - عرب جاهلی ، مردمی بودند مشرک و بت پرست .

فَكَفَى . . . إِنَّ كُنَّا عَنْ عِبَادَتِكُمْ لِغَفْلِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 34 - 2

2 - عرب های جاهلی ، مردمانی بودند شرک پیشه و بت پرست .

قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَبْدُوا الْخَلْقَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 35 - 2

2 - اعراب جاهلی ، مردمانی بودند شرک پیشه و بت پرست .

قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 30 - 12

12 - آمیختگی مراسم حج و قربانی ، با مظاهر شرک و بت پرستی در عصر جاهلیت

وَأَحَلَّتْ لَكُمْ الْأَنْعَامَ إِلَّا مَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 71 - 1

1 - بت پرستی ، آیین رایج عرب های پیش از اسلام

و يعبدون من دون الله ما لم ينزل به سلطاناً

ص: 297

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 73 - 3

3 - شرک و بت پرستی ، اندیشه و مرام عرب جاهلی

يَأْتِيهَا النَّاسُ . . . إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ

76- بت‌های جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 19 - 4

4 - « لات » و « عزی » در مرتبه بالاتر از « منات » ، در نزد عرب جاهلی *

أَفْرءِيتِمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّى

از تقدیم «لات و عزی» و توصیف منات به «الثالته» (سومی)، مطلب بالا به استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 20 - 3

3 - « منات » ، در مرتبه ای پایین تر از « لات » و « عزی » در نزد عرب جاهلی

أَفْرءِيتِمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّى . وَ مِنْهُ الثَّالِثَةُ الْآخْرَى

از تأخیر «منات» و توصیف آن به «الثالته» (سومی)، مطلب بالا استفاده می شود.

77- بدعتگذاران در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 103 - 15

15 - وجود اقلیت اندیشمند در جامعه بدعتگذار جاهلیت

و اکثرهم لا یعقلون

78- برتری مرد در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 39 - 3

3 - اعتقاد عرب جاهلی ، به امتیاز و برتری مردان بر زنان

أم له البنت ولكم البنون

ص: 298

از این که خداوند، مشرکان را مدعی اختصاص پسران به خویش شمرده است؛ استفاده می شود که آنان، از داشتن دختر احساس ننگ می کرده اند.

79- بی ارزشی دختر در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 59 - 5

5- زنان و دختران در دوران جاهلیت ، بی ارزش بوده و مایه ننگ و عار به شمار می آمدند .

ایمسکه علی هون أم یدسه فی التراب

80- بی ارزشی زن در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 59 - 5

5- زنان و دختران در دوران جاهلیت ، بی ارزش بوده و مایه ننگ و عار به شمار می آمدند .

ایمسکه علی هون أم یدسه فی التراب

81- بی منطقی رسوم جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 139 - 10

10 - قوانین و مقررات ساختگی مشرکان عصر جاهلی بی پایه و به دور از حکمت و جاهلانه بوده است.

و قالوا ما فی بطون . . . سیجزیهم و صفهم إنه حکیم علیم

جمله «إنه حکیم علیم» به منزله تعریض به کسانی است که بدون علم و حکمت به جعل احکام بر اساس تصورات خویش می پردازند، چنانکه مشرکان عصر جاهلیت این چنین بودند.

82- بی منطقی قوانین جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 139 - 10

10 - قوانین و مقررات ساختگی مشرکان عصر جاهلی بی پایه و به دور از حکمت و جاهلانه بوده است.

وقالوا ما فی بطون . . . سیجزیهم وصفهم إنه حکیم علیم

ص: 299

جمله «إنه حكيم عليم» به منزله تعریض به کسانی است که بدون علم و حکمت به جعل احکام بر اساس تصورات خویش می پردازند، چنانکه مشرکان عصر جاهلیت این چنین بودند.

83- بینش اعراب جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 9 - 2

2 - دختر بودن فرزند - در دیدگاه برخی از اعراب جاهلی - موجب استحقاق قتل بود .

بأیّ ذنب قتلت

84- بینش غلط مشرکان جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 20 - 5

5 - تصور جاهلان و غلط مشرکان عرب جاهلی از « مشیت الهی »

وقالوا لو شاء الرحمن . . . ما لهم بذلک من علم

85- بینش مردم جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اخلاص - 112 - 3 - 8

8 - برخی از مردم پیش از اسلام ، فرزند داشتن و متولد شدن را مانع خدایی نمی دانستند .

لم یلد و لم یولد

ماضی آوردن فعل های «لم یلد» و «لم یولد» - با آن که نفی ولادت همیشگی است - به چنین پنداری در بین مردم آن زمان، اشاره دارد.

86- بینش مشرکان جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 59 - 6,8

6- مشرکان صاحب دختر در دوران جاهلیت ، نگهداری دختران را برای خود عار و ذلت می دانستند .

ایمسکه علی هون

ص: 300

برداشت فوق بر این اساس است که «علی هون» حال برای ضمیر فاعلی «ایمسک» باشد.

8- مشرکان صاحب دختر، حیثیت اجتماعی خود را با داشتن دختر در مخاطره می دیدند.

یتوری من القوم من سوء ما بشر به أيمسكه على هون أم يدسه في التراب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 60 - 4

4- داشتن دختر در دیدگاه مشرکان جاهلی، صفتی زشت محسوب می شد.

للذين لا يؤمنون بالأخرة مثل السوء

«مثل السوء»، مثلی است که مشرکان جاهلی برای صاحبان دختر به کار می بردند و مرادشان از آن، ضرب المثل بد حالی و بدی بود. اینکه خداوند پس از ذکر دیدگاه آنها درباره نوزادان دختر و محکومیتشان، «مثل السوء» را به خود آنان نسبت می دهد، می تواند قرینه ای باشد بر مطلب یاد شده.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 62 - 9

9- مشرکان، تداوم نسل خویش را از طریق داشتن پسر، برای خود فرجامی نیک تلقی می کردند.*

و يجعلون لله ما يكرهون و تصف ألسنتهم الكذب أن لهم الحسنى

احتمال دارد مراد از «الحسنى» به قرینه «و يجعلون لله البنات... و لهم ما يشتهون» و «يجعلون لله ما يكرهون» ادامه نسل مشرکان از طریق پسرانی باشد که آنان برای خویش مدعی بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 17 - 2

2 - پسر مایه سرور و مباحات و دختر موجب ننگ و عار، در میان عرب جاهلی

وأصفيكم بالبنين . وإذا بشر أحدهم بما ضرب للرحمن مثلاً ظلّ وجهه مسوداً و هو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 18 - 4

4- لطافت طبیعی زن و فرودستی او در میدان جدال و درگیری، دو عامل آسیب پذیری و دو نقیصه برای زن در فرهنگ خشن جاهلی

و هو فی الخصام غیر مبین

در آیه قبل (و إذا بشر أحدهم ..) ناراحتی عرب جاهلی از داشتن دختر بیان شده است. این آیه می تواند اشاره به علت آن ناراحتی داشته باشد؛ یعنی، این دو ویژگی از نظر عرب جاهلی، نقص زن به حساب می آمد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 24 - 8

8 - طبیعت گرایی و انکار حیات اخروی، دارای ریشه در جاهلیت عرب

ص: 301

وقالوا ما هي إلا حياتنا الدنيا .. وما يهلكنا إلا الدهر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 39 - 3

3 - اعتقاد عرب جاهلی ، به امتیاز و برتری مردان بر زنان

أم له البنت و لكم البنون

از این که خداوند، مشرکان را مدعی اختصاص پسران به خویش شمرده است؛ استفاده می شود که آنان، از داشتن دختر احساس ننگ می کرده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 28 - 14

14 - حرمت استفاده از گوشت قربانی ، پندار باطل عرب های جاهلی

فكلوا منها

تجویز استفاده از گوشت قربانی، ناظر به پندار باطل عرب های جاهلی است که استفاده از آن را حرام می دانستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 33 - 3

3 - ممنوعیت استفاده از دام های قربانی ، در پندار مشرکان عصر بعثت

لكم فيها منفع إلى أجل مسمي

تصریح به جواز بهره برداری از دام های قربانی، نشان می دهد که اعتقاد عمومی پیش از نزول آیه، برخلاف آن بوده است.

87- پسردوستی مشرکان جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 59 - 9

9- قرار دادن دختر برای خدا و پسر برای خود از سوی مشرکان ، قضاوتی بس زشت و ناروا بود .

و يجعلون لله البنات سبحانه و لهم ما يشتهون .. ألا ساء ما يحكمون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

9 - نحل - 16 - 62 - 9

9- مشركان ، تداوم نسل خویش را از طریق داشتن پسر ، برای خود فرجامی نیک تلقی می کردند . *

و يجعلون لله ما يكرهون و تصف ألسنتهم الكذب أن لهم الحسنى

احتمال دارد مراد از «الحسنى» به قرینه «و يجعلون لله البنات .. و لهم ما يشتهون» و «يجعلون لله ما يكرهون» ادامه نسل مشركان از طریق پسرانی باشد که آنان برای خویش مدعی بودند.

ص: 302

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 17 - 2

2- پسر مایه سرور و مباحات و دختر موجب ننگ و عار ، در میان عرب جاهلی

و أصفیکم بالبینین . و إذا بشر أحدهم بما ضرب للرحمن مثلاً ظلّ وجهه مسودّاً و هو

88- پیروی از رسوم جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 5 - 2

2- تهدید اُکید الهی ، به کسانی که به حدود و احکام ظهار تن در ندهند و بر سنت جاهلی پایبند بمانند .

و الذین یظهرون من نسائهم . . . إنّ الذین یحادّون الله ورسوله

چنان که قبلاً گفته شد، «ظهار» سنتی باقی مانده از عرب جاهلی بود. خداوند در آیات پیشین این سنت را لغو کرد و برای مرتکبان آن مجازات کفّاره تعیین فرمود. با توجه به ارتباط آیه بالا با آیات قبل، آیه شریفه ناظر به کسانی خواهد بود که ممکن است همچنان بر آن سنت غلط پایبند بمانند و حدود الهی را زیر پا بگذارند.

89- تاریخ جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- بقره - 2 - 198 - 16

16 - گمراهی مردم ، پیش از اسلام

و ان کنتم من قبله لمن الضالین

90- تبعیض در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 59 - 10

10- تفاوت قائل شدن بین دختران و پسران از سوی مشرکان عصر جاهلی ، قضاوتی زشت و ناروا بود .

و یجعلون لله البنت سبحنه و لهم ما یشتهون . . . ألا ساء ما یحکمون

91- تبیض نژادی مشرکان جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 42 - 5

5 - مشرکان جزیره العرب ، مردمی نژادپرست و متعصب بودند .

و أقسموا باللَّهِ .. لئن جاءهم نذیر لیکوننَّ أهدى من إحدى الأمم

برداشت یاد شده از تأکید مشرکان بر آمدن پیامبری ویژه برای آنان استفاده می شود؛ زیرا تأکید آنان در حالی بود که پیامبران بسیاری برای هدایت بشر آمده و عده ای از مردم ساکن در جزیره العرب به آنان گرویده بودند.

92- تحریم چهارپایان در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 143 - 4

4 - توبیخ خداوند نسبت به مشرکان عصر جاهلی به سبب تحریم بی دلیل بعضی از چهارپایان و جنین آنها

قل الذکرین حرم أم الأثیین .. نبئونی بعلم إن کنتم صدقین

93- تحریم حیوانات در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 144 - 3،6

3 - مشرکان عصر جاهلی بدون دلیل به حرمت استفاده از برخی چهارپایان معتقد بودند.

قل الذکرین حرم أم الأثیین أما اشتملت علیه أرحام الأثیین

در آیه 136 و 137 به برخی از افتراءات مشرکان اشاره شده و آیه با «فذرهم و ما یفترون» پایان یافته و آیات بعد در مقام توبیخ و شمارش موارد افترا در اعتقادات مشرکان است که از آن جمله تحریم بی جاست.

6 - تحریم برخی حیوانات از سوی مشرکان صدر اسلام، فاقد هر گونه دلیل و مستند قابل قبول

قل الذکرین حرم .. نبئونی بعلم ... أم کنتم شهداء

استفهام در آیه برای انکار و یا توبیخ است و مفاد جملات «نبئونی» و «أم کنتم ..» نیز نفی وجود دلیل بر مدعاهای مشرکان است.

94- تحریم گوشت قربانی در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 28 - 14

ص: 304

فكلوا منها

تجویز استفاده از گوشت قربانی، ناظر به پندار باطل عرب های جاهلی است که استفاده از آن را حرام می دانستند.

95- تحریم مباحات در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 119 - 1

1 - برخی از مردم عصر جاهلیت خوردن گوشت حیوانی را که با نام خدا ذبح شده باشد حرام می دانستند.

وما لكم ألا تأكلوا مما ذكر اسم الله عليه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 140 - 1

1 - کشتن فرزندان (به عنوان قربانی) و تحریم روزیهای خداوند از سنتهای مشرکان عصر جاهلیت

قد خسر الذين قتلوا أولدهم سفها بغير علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 143 - 7

7 - مشرکان عصر جاهلی فاقد هر گونه دلیل علم آور بر تحریمهای بی جای خود بودند.

قل الذکرین حرم .. نبئونی بعلم إن کنتم صدقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 144 - 3,6

3 - مشرکان عصر جاهلی بدون دلیل به حرمت استفاده از برخی چهارپایان معتقد بودند.

قل الذکرین حرم أم الأئینین أما اشتملت علیه أرحام الأئینین

در آیه 136 و 137 به برخی از افتراءات مشرکان اشاره شده و آیه با «فذرهم و ما یفترون» پایان یافته و آیات بعد در مقام توبیخ و شمارش

موارد افترا در اعتقادات مشرکان است که از آن جمله تحریم بی جاست.

6- تحریم برخی حیوانات از سوی مشرکان صدر اسلام، فاقد هر گونه دلیل و مستند قابل قبول

قل الذکرین حرم... نبئونی بعلم... أم کنتم شهداء

استفهام در آیه برای انکار و یا توییح است و مفاد جملات «نبئونی» و «أم کنتم...» نیز نفی وجود دلیل بر مدعاهای مشرکان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 150 - 5

ص: 305

5- اگر مشرکان بر تحریمهای ادعایی خود گواه و دلیلی نیز بیاورند، ساختگی و بی اساس است.

قل هلم... فإن شهدوا فلا تشهد معهم

96- تحیر مشرکان جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 59 - 4

4- دودلی و تحیر مشرکان در نگهداری از نوزادان دختر به حالت ذلت و یا در گور کردن آنان

ایمسکه علی هون أم یدسه فی التراب

مرجع ضمیر در «ایمسکه»، مبشربه است و منظور از آن نوزاد دختر می باشد و «علی هون» حال برای ضمیر مفعولی «ایمسکه» است. «هون» به معنای خواری و ذلت است و «یدس» (از مصدر دس) به معنای پنهان کردن آمده است.

97- تعصب قومی مشرکان جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 22 - 3

3- قوم گرایی، پایه اصلی فرهنگ و اعتقاد عرب جاهلی

بل قالوا إنا وجدنا آباءنا علی أمه و إنا علی آثرهم مهتدون

از این که عرب های جاهلی تنها به عقاید نیاکان خویش تکیه می کردند و آن را موجب هدایت می دانستند، قوم گرایی آنان استفاده می شود.

98- تعصب مشرکان جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 42 - 5

5- مشرکان جزیره العرب، مردمی نژادپرست و متعصب بودند.

و أقسموا بالله... لئن جاءهم نذیر لیکوننّ أهدی من إحدى الأمم

برداشت یاد شده از تأکید مشرکان بر آمدن پیامبری ویژه برای آنان استفاده می شود؛ زیرا تأکید آنان در حالی بود که پیامبران بسیاری برای

هدایت بشر آمده و عده ای از مردم ساکن در جزیره العرب به آنان گرویده بودند.

ص: 306

99- تعلیم ادب در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 5 - 4

4 - تعلیم ادب از سوی خداوند ، به اعراب در معاشرت با پیامبر (صلی الله علیه و آله)

لا تَقْدَمُوا... لا تَرْفَعُوا... و لا تَجْهَرُوا لَهُ... إِنَّ الَّذِينَ يَغْضُّونَ... و لو أَنَّهُمْ ص

100- تعویض همسران در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 52 - 4

4 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) مجاز نبود بر اساس سنت جاهلی ، زنان خود را با همسران دیگران تعویض کند .

لا يَحِلُّ لَكَ النِّسَاءُ... و لا أَن تَبَدَّلَ بِهِنَّ مِنْ أَزْوَاجٍ

احتمال دارد که مراد از «تبدیل همسران»، طلاق آنها و ازدواج با دیگران باشد و احتمال دارد که اشاره به سنت جاهلی باشد که مردان، همسران خود را تعویض می کرده اند. برداشت بالا، بنابر احتمال دوم است.

101- تغذیه در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 3 - 9

9 - خوردن مردار ، خون و گوشت خوک ، بردن غیر نام خدا در ذبح ، قربانی برای بت ها و تقسیم گوشت حیوانات با قمار ، از اعمال مردم در جاهلیت

حُرْمَتِ عَلَيْكُمْ... و ما ذَبِحَ عَلَى النِّصْبِ و إِن تَسْتَقْسِمُوا بِالْأَزْلَمِ

102- تقال در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 90 - 6

6 - لزوم اجتناب از تقال ها و استخاره های مرسوم در جاهلیت

«ازلام» به معنای چوبهای تیر که در قرعه به کار می رود نیز آمده است یعنی سه قطعه چوبی که بر یکی «افعل» و بر دیگر «لاتفعل» و سومی بدون نوشته و به اصطلاح پوچ بوده است، در عصر جاهلی به هنگام مسافرت و یا انجام امری مهم با قرار دادن آن چوبها در کیسه و بیرون آوردن یکی از آنها تکلیف خویش را برای انجام آن امر مشخص می کردند.

103- تفکر طبقاتی در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 11 - 5

5- پذیرش امور از سوی طبقه اشراف ، ملاک ارزشی بودن آن امور در جامعه جاهلی

لو کان خیرًا ما سبقونا إلیه

104- تناقض گویی مشرکان جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 16 - 2

2 - اعتقاد به دختر داشتن خدا ، در عین برتر دانستن پسر ، تناقضی آشکار در باور های جاهلی

أم اتّخذ ممّا یخلق بنات و أصفیکم بالبنین

آیه شریفه، در مقام نکوهش از مشرکان، به این نکته اشاره می کند که به پندار شما دختر از مقام پایین تر و پست تری برخوردار است؛ پس چگونه خود را بر خدا ترجیح داده و سهم او را دختر و سهم خود را پسر می دانید؟!

105- توجیه گری مشرکان جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 22 - 2

2 - پیروی از نیاکان ، امری موجه و دلیلی قانع کننده در فرهنگ عرب جاهلی

بل قالوا إنا وجدنا .. ءاثرهم مهتدون

106- توقعات مشرکان جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 42 - 7

7 - بر دوش داشتن مسؤولیت انذار و اخطار ، انتظار مردم پیش از نزول قرآن از پیامبران الهی

وأقسموا بالله... لئن جاءهم نذير... فلما جاءهم نذير ما زادهم إلا نفورًا

ص: 308

تولد فرزند در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 58 - 4

4- رسم مژده دهی به هنگام تولد فرزند در میان عرب های جاهلی

و إذا بشر أحدهم بالأثني

107- تولیت مسجد الحرام در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 19 - 3

3 - سرپرستی مسجدالحرام و آب دهی به زائران کعبه ، شغلی مهم و افتخارآمیز در میان عرب های جاهلی

أجعلتم سقايه الحاجّ و عماره المسجدالحرام كمن ءامن بالله . . . و جهد في سبيل اللّ

108- جامعه جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 103 - 14، 15

14 - جهالت و نارسانی عقل و اندیشه ، عامل رواج بدعت ها و افترا ها در جامعه کفرپیشه عصر جاهلی

و لكن الذين كفروا يفترون على الله الكذب و اكثرهم لا يعقلون

15 - وجود اقلیت اندیشمند در جامعه بدعتگزار جاهلیت

و اكثرهم لا يعقلون

109- جهل در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 164 - 13

13 - هواپرستی و رواج ضد ارزش ها ، جهل و محرومیت از تعالیم دین ، از جلوه های گمراهی مردم ، پیش از ظهور پیامبر (صلی الله

عليه وآله)

يزكّهم ويعلمهم الكتب والحكمه وان كانوا من قبل لفي ضلال مبين

110- جهل مشركان دوران جاهليت

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 309

6 - مشرکان عصر جاهلی به سفاهت خویش در فرزندکشی ناآگاه بودند.

قد خسر الذین قتلوا أولدهم سفها بغیر علم

«باء» در «بغیر علم» به معنای ملامت و وصف برای «سفها» است. لذا معنی آیه چنین می شود: سفاهتی خالی از علم.

111- حج در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 189 - 24، 7

7 - ورود از پشت خانه ها و نه از درب های ورودی ، از آداب حج در سنت های مردم عصر جاهلی

و لیس البر بأن تأتوا البيوت من ظهورها

بیان رسم جاهلیت، مبنی بر وارد شدن به خانه از پشت آنها و نه از درب ورودی - پس از ذکر حج - دلالت بر این دارد که سنت یاد شده از آداب حج در زمان جاهلیت بوده است.

24 - از امام باقر (ع) درباره آیه « لیس البر بأن تأتوا البيوت من ظهورها » روایت شده است : انه كان المحرمون لا يدخلون بيوتهم من أبوابها ولکنهم كانوا ینقبون فی ظهر بیوتهم ای فی مؤخرها نقباً یدخلون و یخرجون منه فنهوا عن التمدین بذلک ;

[در جاهلیت] کسانی که برای مناسک حج مُحْرَم می شدند، از درب خانه هایشان وارد آن نمی شدند؛ بلکه از حفره ای که در پشت خانه و در انتهای آن باز می کردند، رفت و آمد می نمودند و خداوند آنان را از پابندی به این عمل نهی فرمود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 30 - 17، 12

12 - آمیختگی مراسم حج و قربانی ، با مظاهر شرک و بت پرستی در عصر جاهلیت

وَأُحِلَّتْ لَكُمْ الْاَنْعَامُ اِلَّا مَا يَتْلُو عَلَيْكُمْ فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْاَوْثَانِ

17 - وجود شعار های شرک آمیز و ضد توحیدی در مراسم حج عصر جاهلیت

و اجتنبوا قول الزور

«زور» به معنای باطل و اضافه در «قول الزور» اضافه بیانیه است؛ یعنی، از سخنانی که باطل و یاوه است، دوری کنید. با توجه به این که آیه

مورد بحث از جمله آیات مربوط به حج است. می توان گفت که مراد از «سخن یاوه» در این جا شعارهای شرک آمیزی بود که مشرکان در مراسم حج و احتمالاً به هنگام ذبح قربانی بر پای بت هایشان - که در منا نصب کرده بودند - سرمی دادند.

112- حنث سوگند مشرکان جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 42 - 6,8

6 - مشرکان جزیره العرب ، مردمی سوگندشکن و غیرصادق در ادعای ایمان به پیامبر الهی ویژه خود

ص: 310

و أقسموا بالله .. فلما جاءهم نذير ما زادهم إلا نفورًا

8 - نفرت شدید مشرکان از بعثت رسول اکرم (صلی الله علیه و آله)، به رغم سوگند مؤکد قبلی خود مبنی بر ایمان به پیامبر برخاسته از میان نژاد آنان

و أقسموا بالله .. فلما جاءهم نذير ما زادهم إلا نفورًا

113- حیوانات حرام در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 138 - 1, 2, 7

1 - ممنوعیت خوردن برخی از چهارپایان و محصولات زراعی به اعتقاد واهی مشرکان عصر جاهلیت

و قالوا هذه أنعم و حرث حجر لا يطعمها إلا من نشاء بزعمهم

«حجر» به معنای منع و ممنوعیت است و مراد از ممنوعیت «أنعام» و «حرث»، به قرینه «لا يطعمها»، ممنوعیت خوردن از آنهاست.

2 - اعتقاد بی اساس مشرکان به ممنوعیت خوردن از چهارپایان و کشتی (محصول زراعی) که برای خدا و بتها قرار می دادند.

و جعلوا الله .. و قالوا هذه أنعم و حرث حجر لا يطعمها إلا من نشاء بزعمهم

«هذه» اشاره به سهامی است که مشرکان برای خدا و بتها قرار می دادند و در آیه 136 بیان گردیده است.

7 - وعده الهی به کیفر مشرکان به سبب افتراهای آنان به خدا (ممنوعیت خوردن برخی از چهارپایان و محصولات، سوار نشدن بر برخی از چهارپایان، نبردن نام خدا به هنگام ذبح)

سیجزیهم بما كانوا یفترون

114- حیوانات موقوفه در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 138 - 3

3 - مشرکان عصر جاهلی خوردن از حیوان و یا کشت و وقف شده برای خدا و شریکان موهوم او را برای هر کس که می خواستند مجاز می شمردند.

و قالوا هذه أنعم و حرث حجر لا يطعمها إلا من نشاء

115- خدائشناسی مشرکان جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 62 - 4

ص: 311

4- مشرکان دوران جاهلیت ، باورمند به خداوند علی رغم اسناد امور ناروا به او

و یجعلون لله ما یکرهون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 20 - 3

3- مشرکان عرب جاهلی ، معتقد به خداوند رحمان و مرتبت والای او در مقایسه با دیگر خدایان

وقالوا لو شاء الرحمن ما عبدنهم

از این که مشرکان، عبادت دیگر خدایان را در گرو مشیت خدای رحمان دانسته اند، مطلب بالا استفاده می شود.

116- خرافات در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 36 - 1

1 - اعراب جاهلی ، مردمانی بودند کوه نظر ، خرافاتی و پیرو موهومات .

فما لکم کیف تحکمون. و ما یتبع اکثرهم إلا ظناً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 39 - 4

4- مشرکان ، گرفتار عقایدی خرافی و فاقد هرگونه برهان و دلیل

فلیأت مستمعهم بسطن مبین . أم له البنت و لکم البنون

از ارتباط این آیه با آیه قبل، مطلب بالا استفاده می شود. بدین معنا که این آیه، ارائه دهنده نمودی از بی برهانی کافران در اعتقادات خویش است.

117- خودآرایی در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 33 - 5

5- زنان ، در دوران هایی پیش از اسلام ، خودآرایی نموده و در معرض نگاه نامحرمان قرار می گرفتند .

ولا تَبْرَجن تَبْرَجَ الْجَهْلِيَّةِ الْأُولَى

ص: 312

118- خودنمایی در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 33 - 5

5- زنان ، در دوران هایی پیش از اسلام ، خودآرایی نموده و در معرض نگاه نامحرمان قرار می گرفتند .

و لا تبرجن تبرج الجهنیة الأولى

119- خوردن جنین در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 139 - 1,3,4

1 - مشرکان عصر جاهلی خوردن جنین دامهای وقف شده برای خدا و یا بتها را در صورت زنده بر آمدن بر مردان مجاز و بر زنان حرام می شمردند.

وقالوا ما فی بطون هذه الأنعم خالصة لذكورنا و محرم علی أزوجنا

مراد از «ازواج» به قرینه تقابل آن با «ذکور» مطلق «زن» است نه خصوص همسران

3 - مشرکان عصر جاهلی استفاده از جنین مرده حیوانات وقف شده برای خدا و یا بتها را برای زنان و مردان مجاز می شمردند.

و محرم علی أزوجنا و إن یکن میتة فهم فیہ شرکاء

4 - خوردن جنین مرده دام در برخی موارد از نظر مشرکان عصر جاهلی جایز بود.

و إن یکن میتة فهم فیہ شرکاء

120- دامداری در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 136 - 4

4 - کشاورزی و دامداری از منابع درآمد مردم در عصر جاهلیت بوده است.

مما ذراً من الحرث و الأنعم

121- دختر در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 60 - 4

4- داشتن دختر در دیدگاه مشرکان جاهلی ، صفتی زشت محسوب می شد .

للذین لایؤمنون بالأخره مثل السوء

ص: 313

«مثل السوء»، مثلی است که مشرکان جاهلی برای صاحبان دختر به کار می بردند و مرادشان از آن، ضرب المثل بد حالی و بدی بود. اینکه خداوند پس از ذکر دیدگاه آنها درباره نوزادان دختر و محکومیتشان، «مثل السوء» را به خود آنان نسبت می دهد، می تواند قرینه ای باشد بر مطلب یاد شده.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 62 - 2

2- مشرکان دوران جاهلی، از دختردار شدن نفرت داشتند.

و يجعلون لله البنت... و إذا بشر أحدهم بالأنثى ظلّ وجهه مسوداً و هو كظیم..

مراد از «ما» در «ما یكروهون» - به قرینه آیه «و يجعلون لله البنات» (57) - می تواند «بنات» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 17 - 2، 1

1 - خشم و ناراحتی شدید عرب جاهلی، به هنگام اطلاع یافتن از تولد فرزندی دختر برای او

و إذا بشر أحدهم... و هو كظیم

2 - پسر مایه سرور و مباحات و دختر موجب ننگ و عار، در میان عرب جاهلی

و أصفیکم بالبینین. و إذا بشر أحدهم بما ضرب للرحمن مثلاً ظلّ وجهه مسوداً و هو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 18 - 5

5 - عرب جاهلی، خود بیزار از داشتن دختر؛ ولی معتقد به وجود دختر برای خداوند

أو من... و هو فی الخصام غیر مبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 8 - 3

3 - بی رغبتی برخی از مردم عصر جاهلیت، به نگه داری دختران

و إذا الموءودة سئلت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 9 - 2

2 - دختر بودن فرزند - در دیدگاه برخی از اعراب جاهلی - موجب استحقاق قتل بود .

بأیّ ذنب قتلت

ص: 314

122- دختر در دوران جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 58 - 1

1- چهره مشرکان دوران جاهلی ، به هنگام دریافت خبر دختردار شدن ، از شدت غضب و ناراحتی ، دگرگون می شد .

و إذا بشر أحدهم بالأنثى ظل وجهه مسوداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 59 - 11، 12، 8، 4، 2

2- خبر دختردار شدن برای مشرکان ، خبری ناگوار و بد بود .

یتوری من القوم من سوء ما بشر به

4- دودلی و تحیر مشرکان در نگهداری از نوزادان دختر به حالت ذلت و یا در گور کردن آنان

أيمسكه على هون أم يدسه في التراب

مرجع ضمير در «يمسكه»، مبسّره است و منظور از آن نوزاد دختر می باشد و «على هون» حال برای ضمير مفعولی «يمسكه» است. «هون» به معنای خواری و ذلت است و «يدس» (از مصدر دس) به معنای پنهان کردن آمده است.

8- مشرکان صاحب دختر ، حیثیت اجتماعی خود را با داشتن دختر در مخاطره می دیدند .

یتوری من القوم من سوء ما بشر به أيمسكه على هون أم يدسه في التراب

11- تصمیم مشرکان به نگهداری ذلیلانه نوزادان دختر و یا در گور کردن آنان ، تصمیمی بس ناروا و زشت

أيمسكه على هون أم يدسه في التراب ألا ساء ما يحكمون

12- هشدار خداوند به مشرکان ، در مورد تصمیم آنان درباره نوزادان دختر

أيمسكه على هون أم يدسه في التراب ألا ساء ما يحكمون

123- دروغویی مشرکان جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- مشرکان دوران جاهلی ، مردمانی دروغ پرداز و آرایش دهنده مطالب دروغ

و تصف ألسنتهم الكذب

«الكذب» مفعول «تصف» است. آوردن چنین وصفی برای مشرکان به جای فعل «یکذب» حاکی از این است که آنان، مطالب دروغ را توصیف کرده و آرایش می دادند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 42 - 6

6 - مشرکان جزیره العرب ، مردمی سوگندشکن و غیرصادق در ادعای ایمان به پیامبر الهی ویژه خود

و أقسموا بالله .. فلما جاءهم نذير ما زادهم إلا نفورًا

ص: 315

124- دزدی در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 12 - 10

10 - شرک ، سرقت ، زنا ، فرزندکشی ، انتساب فرزند زنا به شوهران از جمله ناهنجاری های اعتقادی - اخلاقی زنان عرب پیش از اسلام

آن لایشرکن ... لایسرقن ... لایزنین ... و لایقتلن اولدهنّ و لایأتین بیهتن

تصریح پیامبر (صلی الله علیه و آله) و قرآن، به لزوم پرهیز زنان عرب از موارد یاد شده؛ بیانگر وجود چنین زمینه هایی در میان زنان عرب جاهلی است.

125- دفن میت در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 21 - 8

8 - خاک سپاری مردگان ، شیوه ای سابقه دار در دوران جاهلیت

فأقبره

یادآوری مراسم خاک سپاری در ضمن بر شمردن نعمت های خداوند برای مردم عصر بعثت، نشانه جاری بودن آن مراسم در آن روزگار است.

126- دین ستیزی در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 30 - 17

17 - وجود شعار های شرک آمیز و ضد توحیدی در مراسم حج عصر جاهلیت

و اجتنبوا قول الزور

«زور» به معنای باطل و اضافه در «قول الزور» اضافه بیانیه است؛ یعنی، از سخنانی که باطل و یاوه است، دوری کنید. با توجه به این که آیه مورد بحث از جمله آیات مربوط به حج است. می توان گفت که مراد از «سخن یاوه» در این جا شعارهای شرک آمیزی بود که مشرکان در مراسم حج و احتمالاً به هنگام ذبح قربانی بر پای بت هایشان - که در منا نصب کرده بودند - سر می دادند.

127- ذبح حیوانات در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 138 - 5

5 - تعدد مشرکان عصر جاهلی به نبرد نام خدا بر بعضی از چهارپایان به هنگام ذبح

و أنعم لایذکرون اسم الله علیها

128- ذبح در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 3 - 9

9 - خوردن مردار ، خون و گوشت خوک ، بردن غیر نام خدا در ذبح ، قربانی برای بت ها و تقسیم گوشت حیوانات با قمار ، از اعمال مردم در جاهلیت

حرمت علیکم . . . و ما ذبح علی النصب و إن تستقسموا بالازلیم

129- ذلت دختر در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 59 - 6

6- مشرکان صاحب دختر در دوران جاهلیت ، نگهداری دختران را برای خود عار و ذلت می دانستند .

ایمسکه علی هون

برداشت فوق بر این اساس است که «علی هون» حال برای ضمیر فاعلی «یمسک» باشد.

130- راههای کسب در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 33 - 24

24 - واداشتن کنیزان به فحشا و خودفروشی جهت کسب در آمد و رفاه بیشتر ، امری رایج در جاهلیت

و لا تکرهوا فتيتمکم علی البغاء .. لتبتغوا عرض الحيوه الدنيا

ص: 317

131- ربا در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 278 - 4

4 - رباخواری از عادات و رسوم جاهلیت

یا ایها الذین امنوا اتقوا الله و ذروا ما بقی من الربوا

132- رباخواری در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 130 - 4

4 - رواج رباخواری در عصر بعثت و زمان جاهلیت

لا تأکلوا الربوا اضعافاً مضاعفه

برخی بر آنند که «اضعافاً مضاعفه» قید حرمت است؛ یعنی در این آیه، تنها از رباخواری به چندین برابر نهی شده و در مرحله ای دیگر، اصل رباخواری حرام شده است. و حرمت تدریجی، حکایت از رواج و شیوع فراگیر رباخواری دارد.

133- رسوم جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 189 - 7، 8، 11، 24

7 - ورود از پشت خانه ها و نه از درب های ورودی ، از آداب حج در سنت های مردم عصر جاهلی

و لیس البر بان تأتوا البیوت من ظهورها

بیان رسم جاهلیت، مبنی بر وارد شدن به خانه از پشت آنها و نه از درب ورودی - پس از ذکر حج - دلالت بر این دارد که سنت یاد شده از آداب حج در زمان جاهلیت بوده است.

8 - ورود حاجیان به خانه ، از پشت آن و پرهیز از راه های متعارف ، عملی نیکو در دیدگاه مردم عصر جاهلیت

و لیس البر بان تأتوا البیوت من ظهورها

نهی نیکویی از رسم یاد شده (لیس البر)، دلالت می کند که آن رسم در نزد مردم جاهلی، رسمی نیکو و ارجمند بوده است.

11 - مسلمانان صدر اسلام بر اساس سنت عصر جاهلی، به هنگام حج از راه های متعارف به خانه ها وارد نمی شدند .

ولیس البر بأن تأتوا البيوت من ظهورها

از اینکه مسلمانان مورد خطاب قرار گرفته اند، معلوم می شود: گروهی از آنان تا پیش از نازل شدن آیه شریفه، به این سنت پایبند بوده اند.

24 - از امام باقر (ع) درباره آیه « لیس البر بأن تأتوا البيوت من ظهورها » روایت شده است : انه كان المحرمون لا يدخلون بيوتهم من أبوابها ولكنهم كانوا ينقبون في ظهر بيوتهم أي في مؤخرها نقباً يدخلون ويخرجون منه فنهوا عن التدنيدك ;

[در جاهلیت] کسانی که برای مناسک حج مُحرم می شدند، از درب خانه هایشان وارد آن نمی شدند؛ بلکه از حفره ای که در

ص: 318

پشت خانه و در انتهای آن باز می کردند، رفت و آمد می نمودند و خداوند آنان را از پایبندی به این عمل نهی فرمود.».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 194 - 3

3 - کافران عصر بعثت نیز به حرمت و قداست ماه های حرام و ممنوعیت جنگ در آنها معتقد بودند .

الشهر الحرام بالشهر الحرام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 200 - 2

2 - تقاخر به نیاکان پس از مناسک حج ، از سنن جاهلی

فاذكروا الله كذاكم اباكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 224 - 9

9 - سنن سوگند بر ترک کار های خیر در عصر جاهلیت

و لا تجعلوا الله عرضة لایمانکم ان تبروا و تتقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 228 - 22

22 - جامعه جاهلی عصر بعثت ، هیچ حقی را برای زنان معتبر نمی شمرد .

و لهنّ مثل الذی علیهنّ بالمعروف

با توجه به اینکه حقوق مردان بر زنان (علیهنّ) را مُسَلّم گرفته و در صدد اثبات حقوق زنان بر مردان (لهنّ) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 229 - 2

2 - نامحدود بودن دفعات طلاق رجعی در جاهلیت و محدود شدن آن در اسلام

با توجّه به شأن نزول: كان الرجل في الجاهليّة اذا طلق امرأته ثم راجعها قبل ان تنقضى عِدَّتْهَا .. وإن طلقها الف مرّة ... فذكرت ذلك لرسول الله (صلى الله عليه وآله) فنزلت: «الطلاق مرّتان ...». (مجمع البيان، ذيل آيه.)

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2 - بقره - 2 - 232 - 8

8 - جلوگیری از ازدواج مجدد زنان مُطَلَّقه، از سنّت های جاهلیّت

و اذا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ

ص: 319

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 278 - 4

4 - رباخواری از عادات و رسوم جاهلیت

یا ایها الذین امنوا اتقوا الله و ذروا ما بقی من الربوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 7 - 5

5 - لغو سنت جاهلی ، در محروم ساختن زنان از ارث

و للنساء نصیب

مرحوم طبرسی نقل می کند که اعراب در زمان جاهلیت زنان را از ارث محروم می ساختند و آیه در ردّ چنین روشی نازل شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 19 - 7

7 - به ارث بردن زنان ، از سنن جاهلی

لا یحلّ لکم ان ترثوا النساء کرهاً

با توجه به شأن نزول در مجمع البیان، ذیل آیه.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 22 - 4،8

4 - ازدواج با همسر پدر ، از سنن جاهلی

و لا تنکحوا ما نکح اباؤکم من النساء الا ما قد سلف

8 - تنفر آمیز بودن ازدواج با همسر پدر ، حتی در نظر مردم جاهلی

انّه کان فاحشهً و مقتاً

چون آنان ازدواج با همسر پدر را «نکاح مقت» می نامیدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 23 - 15

15 - ازدواج با محارم و جمع بین دو خواهر در ازدواج، از سنن جاهلی

حرمت . . . و ان تجمعوا بین الاختین الا ما قد سلف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 94 - 20

20 - کشتار و تعرض نابجا به افراد به خاطر دستیابی به غنیمت، از روش های ناپسند دوران جاهلیت

ولا تقولوا . . . لست مؤمناً تبتغون عرض الحیوه الدنیا . . . کذلک کنتم من قبل

ظاهراً «کذلک» اشاره است به جمله «تبتغون عرض . . .» بر این اساس، مقصود از «من قبل»، قبل از اسلام، یعنی دوران

ص: 320

جاهلیت است که به خاطر مال دنیا، بدون هیچ دلیلی دیگران را می کشتند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 127 - 13،29

13 - بیزاری از ازدواج با دختران یتیم، از اخلاق و رسوم جاهلی

فی یتیمی النساء التي لا تؤتونهن ما كتب لهن و ترغبون ان تنكحوهن

بنابر اینکه پس از «ترغبون» کلمه «عن» مقدر باشد که در این صورت، «رغبت» به معنای اعراض کردن خواهد بود.

29 - محرومیت زنان یتیم، از حق ارث خویش، در عصر جاهلیت

لا تؤتونهن ما كتب لهن

امام باقر(ع) در مورد «ما كتب لهن» در آیه فوق فرمود: ای من المیراث.

مجمع البیان، ج 1، ص 181؛ نورالثقلین، ج 1، ص 557، ح 595.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 3 - 9

9 - خوردن مردار، خون و گوشت خوک، بردن غیر نام خدا در ذبح، قربانی برای بت ها و تقسیم گوشت حیوانات با قمار، از اعمال مردم در جاهلیت

حرمت علیکم... و ما ذبح علی النصب و ان تستقسموا بالالزم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 50 - 1،2

1 - بسیاری از مردمان عصر بعثت، خواستار داوری پیامبر (صلی الله علیه و آله) بر اساس قوانین جاهلی

افحکم الجهلیه بیغون

2 - بسیاری از مسیحیان و یهودیان، در صدد جایگزینی گرایش ها و قوانین جاهلی به جای احکام و قوانین الهی

«بغی»، به معنای طلب کردن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 90 - 2,6

2 - شراب خواری، قمار بازی، گرایش به مظاهر شرک و تقالّی های مرسوم در جاهلیت، کرداری شیطانی است

انما الخمر . . . من عمل الشیطن

6 - لزوم اجتناب از تقالّی ها و استخاره های مرسوم در جاهلیت

والازلّم رجس . . . فاجتنبوه

«ازلام» به معنای چوبهای تیر که در قرعه به کار می رود نیز آمده است یعنی سه قطعه چوبی که بر یکی «افعل» و بر دیگر «لاتفعل» و سومی بدون نوشته و به اصطلاح پوچ بوده است، در عصر جاهلی به هنگام مسافرت و یا انجام امری مهم با قرار دادن

ص: 321

آن چوبها در کیسه و بیرون آوردن یکی از آنها تکلیف خویش را برای انجام آن امر مشخص می کردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 104 - 5

5 - کفرپیشگان بدعت گذار، گرفتار تقلید های کورکورانه از سنت های جاهلی نیاکان خویش اند

قالوا حسبنا ما وجدنا عليه ءاباءنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 137 - 1,7

1 - فرزند کشی و قربانی برای شریکان پنداری خداوند، از سنتهای زشت مشرکان عصر جاهلیت بوده است.

ساء ما يحكمون. و كذلك زين لكثير من المشركين قتل اولدهم

در آیه شریفه تزین کشتن فرزندان به «شركاء» نسبت داده نشده، لذا محتمل است مراد قربانی کردن فرزندان برای بتها باشد، گر چه اعراب جاهلی به انگیزه های دیگری نیز، مانند فقر، عار از دختر داشتن و .. فرزندان خود را می کشتند.

7 - فرزندکشی در نظر گروهی از مشرکان عصر جاهلیت، علی رغم نظر بسیاری دیگر، کاری شایسته تلقی نمی شده است.

كذلك زين لكثير من المشركين قتل اولدهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 138 - 1,4,5

1 - ممنوعیت خوردن برخی از چهارپایان و محصولات زراعی به اعتقاد واهی مشرکان عصر جاهلیت

وقالوا هذه أنعم و حرث حجر لا يطعمها إلا من نشاء بزعمهم

«حجر» به معنای منع و ممنوعیت است و مراد از ممنوعیت «أنعام» و «حرث»، به قرینه «لا يطعمها»، ممنوعیت خوردن از آنهاست.

4 - مشرکان عصر جاهلیت سوار شدن بر برخی از چهارپایان را حرام می دانستند.

وأنعم حرمت ظهورها

5 - تعمد مشرکان عصر جاهلی به نبرد نام خدا بر بعضی از چهارپایان به هنگام ذبح

و أنعم لا يذكرون اسم الله عليها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 139 - 5، 4، 3، 2، 1

1 - مشرکان عصر جاهلی خوردن جنین دامهای وقف شده برای خدا و یا بتها را در صورت زنده بر آمدن بر مردان مجاز و بر زنان حرام می شمردند.

وقالوا ما فی بطون هذه الأنعم خالصه لذكورنا و محرم علی أزوجنا

مراد از «ازواج» به قرینه تقابل آن با «ذکور» مطلق «زن» است نه خصوص همسران

2 - خوردن از دامهایی که به گمان مشرکان عصر جاهلی سهم خدا و یا سهم دیگر معبود بود، از نظر آنان غیر مجاز شمرده می شد.

وقالوا هذه الأنعم و حرث حجر لا يطعمها . . . وقالوا ما فی بطون هذه الأنعم خالصه

ص: 322

«هذه الأنعام» اشاره به چهارپایان خاصی است که در آیات پیشین مورد بحث قرار گرفته بود. از این آیه نیز که در مورد جواز خوردن جنین آن حیوانات است، تحریم اصل آن از دیدگاه مشرکان استفاده می شود.

3 - مشرکان عصر جاهلی استفاده از جنین مرده حیوانات وقف شده برای خدا و یا بتها را برای زنان و مردان مجاز می شمردند.

و محرم علی أزوجنا و إن یکن میتة فهم فیه شرکاء

4 - خوردن جنین مرده دام در برخی موارد از نظر مشرکان عصر جاهلی جایز بود.

و إن یکن میتة فهم فیه شرکاء

5 - مشرکان عصر جاهلی زن را موجودی پست و مرد را دارای برتری و شرافت بر آنها می دانستند. *

خالصه لذکورنا و محرم علی أزوجنا و إن یکن میتة فهم فیه شرکاء

حلیت جنین زنده برای مردان و حلیت جنین مرده برای زنان از دیدگاه مشرکان عصر جاهلیت، حکایت از نگرش آنان به زن دارد. زیرا تنها در صورت مرده به دنیا آمدن جنین خوردن آن را برای زنان مجاز می شمردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 140 - 1،6

1 - کشتن فرزندان (به عنوان قربانی) و تحریم روزیهای خداوند از سنتهای مشرکان عصر جاهلیت

قد خسر الذین قتلوا أولدهم سفها بغیر علم

6 - مشرکان عصر جاهلی به سفاهت خویش در فرزندکشی ناآگاه بودند.

قد خسر الذین قتلوا أولدهم سفها بغیر علم

«باء» در «بغیر علم» به معنای ملامت و وصف برای «سفها» است. لذا معنی آیه چنین می شود: سفاهتی خالی از علم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 142 - 9

9 - مشرکان عصر جاهلیت در اسارت گامها و راههای شیطان بودند.

وقالوا هذه أنعم و حرث حجر... کلوا مما رزقکم الله و لا تتبعوا خطوت الشیطن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 143 - 4,7

4 - توییح خداوند نسبت به مشرکان عصر جاهلی به سبب تحریم بی دلیل بعضی از چهارپایان و جنین آنها

قلء الذکرین حرم أم الأثنین . . . نبئونی بعلم إن کنتم صدقین

7 - مشرکان عصر جاهلی فاقد هر گونه دلیل علم آور بر تحریمهای بی جای خود بودند.

قلء الذکرین حرم . . . نبئونی بعلم إن کنتم صدقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 144 - 3,6

3 - مشرکان عصر جاهلی بدون دلیل به حرمت استفاده از برخی چهارپایان معتقد بودند.

قلء الذکرین حرم أم الأثنین أما اشتملت علیه أرحام الأثنین

ص: 323

در آیه 136 و 137 به برخی از افتراءات مشرکان اشاره شده و آیه با «فذرهم و ما یفترون» پایان یافته و آیات بعد در مقام توییح و شمارش موارد افترا در اعتقادات مشرکان است که از آن جمله تحریم بی جاست.

6 - تحریم برخی حیوانات از سوی مشرکان صدر اسلام، فاقد هر گونه دلیل و مستند قابل قبول

قل الذکرین حرم... نبئونی بعلم... أم کنتم شهداء

استفهام در آیه برای انکار و یا توییح است و مفاد جملات «نبئونی» و «أم کنتم...» نیز نفی وجود دلیل بر مدعاهای مشرکان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 150 - 5

5 - اگر مشرکان بر تحریمهای ادعایی خود گواه و دلیلی نیز بیاورند، ساختگی و بی اساس است.

قل هلم... فإن شهدوا فلا تشهد معهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 151 - 18

18 - رواج کشتار فرزندان به سبب فقر و تنگدستی در عصر جاهلی

و لا تقتلوا أولادکم من إملق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 37 - 1,7,8,11

1 - جا به جا کردن ماه حرام و ماه حلال (انتقال دادن حرمت ماه محرم به ماه صفر و حلیت ماه صفر به محرم) از کار های نادرست عرب های جاهلی

إنما النسیء زیاده فی الکفر

برای عربهای جاهلی که با داشتن خوی جنگ طلبی و غارتگری، تحمل ترک جنگ در سه ماه متوالی (ذیقعد، ذیحجه و محرم) بسیار شاق و دشوار بود، به زعم خود، ماههای محرم و صفر را پس و پیش می کردند؛ یعنی، در ماه محرم الحرام می جنگیدند و در ماه صفر متارکه جنگ داشتند؛ سال بعد دوباره محرم را به جای خود بر می گرداندند و به این کار «نسیء» (تأخیر انداختن) می گفتند.

7 - پایبندی عرب های جاهلی به تعداد ماه های حرام، علی رغم جا به جا کردن آنها

لبواطئوا عده ما حرّم الله

8 - نتیجه جا به جا شدن ماه های حرام از سوی عرب های جاهلی ، چیزی جز حلال شمردن حرام الهی نبود .

فيحلوا ما حرّم الله

11 - « نسیء » ، (جا به جا کردن ماه های حلال و حرام) ، از اعمال زشت عرب های جاهلی و کاری پسندیده و زیبا در دیدگاه آنان

إنما النسيء زيادة في الكفر . . . زين لهم سوء أعمالهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 324

4- رسم مژده دهی به هنگام تولد فرزند در میان عرب های جاهلی

و إذا بشر أحدهم بالأنثى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- متواری و مخفی شدن مشرکان دختردار شده در دوران جاهلیت ، به خاطر شدت ناراحتی ناشی از خبر دختردار شدن

و إذا بشر أحدهم بالأنثى ... يتوری من القوم من سوء ما بشر به

3- مردسالاری ، در دوران جاهلی بر خانواده ها سایه افکنده بود .

و إذا بشر أحدهم بالأنثى ظلّ وجهه ... يتوری من القوم من سوء ما بشر به أيمسکه

11- تصمیم مشرکان به نگهداری ذلیلانه نوزادان دختر و یا در گور کردن آنان ، تصمیمی بس ناروا و زشت

أيمسکه علی هون أم يدسه فی التراب ألا ساء ما يحکمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- ایمان نداشتن به عالم آخرت ، زمینه ساز دخترکشی مشرکان عصر جاهلی

و إذا بشر أحدهم بالأنثى ... يتوری من القوم ... أم يدسه فی التراب ... للذین ل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- مشرکان دوران جاهلی ، از دختردار شدن نفرت داشتند .

و يجعلون لله البنات ... و إذا بشر أحدهم بالأنثى ظلّ وجهه مسوداً و هو کظیم ..

مراد از «ما» در «ما یکرهون» - به قرینه آیه «و يجعلون لله البنات» (57) - می تواند «بنات» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 31 - 2

2- ترس از فقر و ناداری ، عامل روی آوردن اعراب جاهلی به کشتن فرزندان خود

و لا تقتلوا أولادکم خشیه إملق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 32 - 5

5- زنا، عملی شایع و رایج در میان اعراب جاهلی [پیش از اسلام]

و لا تقربوا الزنی إنه کان فحشه و ساء سبیلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 325

9- تصرف بی جا در اموال یتیمان و حیف و میل آنها ، امری رایج و شایع در میان اعراب جاهلی

و لا تقربوا مال الیتیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 28 - 14

14 - حرمت استفاده از گوشت قربانی ، پندار باطل عرب های جاهلی

فکلوا منها

تجویز استفاده از گوشت قربانی، ناظر به پندار باطل عرب های جاهلی است که استفاده از آن را حرام می دانستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 30 - 17، 12

12 - آمیختگی مراسم حج و قربانی ، با مظاهر شرک و بت پرستی در عصر جاهلیت

وَأُحِلَّتْ لَكُمْ الْاَنْعَامُ اِلَّا مَا يَتْلُو عَلَيْكُمْ فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْاَوْثَانِ

17 - وجود شعار های شرک آمیز و ضد توحیدی در مراسم حج عصر جاهلیت

و اجتنبوا قول الزور

«زور» به معنای باطل و اضافه در «قول الزور» اضافه بیانیه است؛ یعنی، از سخنانی که باطل و یاوه است، دوری کنید. با توجه به این که آیه مورد بحث از جمله آیات مربوط به حج است. می توان گفت که مراد از «سخن یاوه» در این جا شعارهای شرک آمیزی بود که مشرکان در مراسم حج و احتمالاً به هنگام ذبح قربانی بر پای بت هایشان - که در منا نصب کرده بودند - سرمی دادند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 36 - 11

11 - حرمت استفاده از گوشت قربانی ، پندار عرب عصر جاهلیت

فاذا وجبت جنوبها فكلوا منها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 27 - 7

7 - ورود ناگهانی و بدون سلام کردن و اذن خواستن ، به محل سکونت و خانه یکدیگر ، از رسوم و اخلاق جاهلیت پیش از اسلام بود .

لاتدخلوا بیوتاً غیر بیوتکم حتی تستأنسوا و تسلّموا علی أهلها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 33 - 24,39

24 - واداشتن کنیزان به فحشا و خودفروشی جهت کسب در آمد و رفاه بیشتر ، امری رایج در جاهلیت

و لاتکرهوا فتیتکم علی البغاء .. لتبتغوا عرض الحیوه الدنیا

ص: 326

39 - « عن علي بن أبي طالب (ع) في قوله: « ولا تکرهوا فتیاتکم علی البغاء » قال: کان اهل الجاهلیه یبغین إمائهم فنهوا عن ذلک فی الإسلام;

حضرت علی بن ابی طالب(ع) درباره سخن خدا «ولا تکرهوا فتیاتکم علی البغاء» فرمود: اهل جاهلیت کنیزان خود را به زنا وادار می کردند. سپس در اسلام از این کار نهی شدند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 61 - 38

38 - « عن أبي جعفر (ع) في قوله « ليس على الأعمى حرج ولا على الأعرج حرج ولا على المريض حرج » وذالك أن أهل المدينة قبل أن يسلّموا كانوا يعزلون الأعمى والأعرج والمريض وكانوا لا يأكلون معهم وكان الأعمى والمريض يقولون: لعلنا نؤذيهم إذا أكلنا معهم فاعتزلوا مواكلتهم فلما قدم النبي (صلى الله عليه وآله) سأله عن ذالك فأئزله الله « ليس عليكم جناح أن تأكلوا جميعاً أو أشتاتاً;

از امام باقر(ع) درباره سخن خداوند «ليس على الأعمى حرج...» فرمود: اهل مدینه قبل از آنکه مسلمان شوند، نابینایان، لنگان و بیماران را از خود جدا می کردند و با آنان هم غذا نمی شدند... و کوران و بیماران می گفتند: شاید اگر ما با دیگران هم غذا شویم، موجب اذیت آنان باشیم. از این رو از هم غذا شدن با دیگران کناره می گرفتند. پس هنگامی که پیامبر(صلی الله علیه و آله) وارد مدینه شد، از آن حضرت سؤال کردند. خداوند این آیه را نازل فرمود: ليس عليكم جناح أن تأكلوا جميعاً أو أشتاتاً».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 4 - 11، 12، 7

7 - در جاهلیت، ظهار همسر از سوی شوهر، امری رایج بوده است.

و ما جعل أزواجكم اللّٰئى تظهن منهنّ أمهتکم

از کاربرد فعل مضارع «تظاهرون» - که دلالت بر استمرار دارد - استفاده می شود که ظهار، امر متداولی بوده است.

11 - در جاهلیت، فرزندخوانده شدگان، فرزند حقیقی تلقی می شدند.

و ما جعل ادعیاءکم أبناءکم

آیه، ناظر به واقعیتی موجود در عصر ظهور اسلام و باقی مانده از دوران جاهلی است. چنان که نوع مفسران، به آن تصریح کرده اند، آیه درباره زیدبن حارثه، پسرخوانده رسول الله(صلی الله علیه و آله) نازل شده است.

12 - فرزند حقیقی تلقی شدن فرزند خوانده شدگان، در عصر جاهلیت، خودساخته بود و منشأ الهی نداشت.

و ما جعل ادعیاءکم أبناءکم ذلکم قولکم بأفوهکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 33 - 5

5- زنان ، در دوران هایی پیش از اسلام ، خودآرایی نموده و در معرض نگاه نامحرمان قرار می گرفتند .

و لا تبرجن تبرج الجهنیة الأولى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 37 - 26

ص: 327

26 - در صدر اسلام، ازدواج با مطلقه پسر خوانده، امری ناروا شمرده می شد.

زَوْجِنَكهَا لَكِي لَا يَكُونُ عَلَي الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 52 - 4

4 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) مجاز نبود بر اساس سنت جاهلی، زنان خود را با همسران دیگران تعویض کند.

لَا يَحِلُّ لَكَ النِّسَاءَ... وَلَا أَنْ تَبَدَّلَ بِهِنَّ مِنْ أَزْوَاجٍ

احتمال دارد که مراد از «تبدیل همسران»، طلاق آنها و ازدواج با دیگران باشد و احتمال دارد که اشاره به سنت جاهلی باشد که مردان، همسران خود را تعویض می کرده اند. برداشت بالا، بنابر احتمال دوم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 2 - 4

4 - در طلاق از نوع ظهار، پندار مردم جزیره العرب این بود که زن ظهار شده، برای شوهرش حکم مادر را پیدا کرده و حرام مؤبد می شود.

الَّذِينَ يَظْهَرُونَ مِنْكُمْ مِنْ نِسَائِهِمْ مَا هُنَّ أُمَّهَاتُهُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 10 - 17

17 - قرار دادن مهریه برای زنان، از آداب همسری در میان عرب قبل از اسلام

وَأَتَوْهُمْ مَا أَنْفَقُوا

بیشتر مفسران مسأله انفاق در آیه شریفه را، به «مهریه» تفسیر کرده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 21 - 8

8 - خاک سپاری مردگان، شیوه ای سابقه دار در دوران جاهلیت

یادآوری مراسم خاک سپاری در ضمن بر شمردن نعمت های خداوند برای مردم عصر بعثت، نشانه جاری بودن آن مراسم در آن روزگار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 8 - 2

2 - زنده به گور کردن دختران ، از رفتار های ناپسند برخی از اعراب جاهلی

و إذا الموءودة سئلت

ظاهر آیه شریفه این است که بین مردم دوران بعثت، نمونه هایی از دفن دختران زنده پدیدار شده بود و این آیه در صدد بازداشتن مردم از ارتکاب آن است.

ص: 328

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 9 - 1

1 - برخی از اعراب جاهلی ، دختران خود را بی هیچ گناه و جرمی زنده به گور می کردند .

بأی ذنب قتلت

استفهام تقریری در آیه شریفه، متوجه مقتول شده است؛ با آن که مراد از آن مؤاخذه قاتل است. این گونه بیان، تأکید بر نبود عذر و بهانه برای قاتل است.

134- رسوم جاهلیت در صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 32 - 7

7 - برخی از تحریمهای ساختگی دوران جاهلی همچنان در افکار مسلمانان صدر اسلام به جا مانده بود و در میان آنان رواج داشت.

قل من حرم زینه الله التي أخرج لعباده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 37 - 21

21 - برخی از سنت های جاهلی ، به قدری در جامعه صدر اسلام رخنه و نفوذ داشت که شکستن آن ، نیاز به اقدام عملی پیامبر (صلی الله علیه و آله) با پشتیبانی خداوند داشت .

فلما قضی زید منها و طرأ زوجها لکی لایکون علی المؤمنین حرج فی أزواج أذعیانهم

135- روش برخورد مشرکان جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 62 - 5

5- مشرکان دوران جاهلی ، مردمانی دروغ پرداز و آرایش دهنده مطالب دروغ

و تصف ألسنتهم الکذب

«الکذب» مفعول «تصف» است. آوردن چنین وصفی برای مشرکان به جای فعل «یکذب» حاکی از این است که آنان، مطالب دروغ را

توصیف کرده و آرایش می دادند.

ص: 329

136- زراعت موقوفه در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 138 - 3

3 - مشرکان عصر جاهلی خوردن از حیوان و یا کشت وقف شده برای خدا و شریکان موهوم او را برای هر کس که می خواستند مجاز می شمردند.

وقالوا هذه أنعم و حرث حجر لا يطعمها إلا من نشاء

137- زکات چهارپایان در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 136 - 1,2

1 - قرار دادن سهمی از زراعت و چهارپایان برای خدا و سهمی از آن برای شریکان موهوم او (مانند بت، جن و ..) از سنتهای مشرکان در عصر جاهلیت

و جعلو الله مما ذراً .. فقالوا هذا لله

به قرینه آیه 100 همین سوره (و جعلوا لله شركاء الجن)، از جمله عقاید موهوم مشرکان، شریک بودن جنیان با خداوند بوده است.

2 - سنت جاهلی مشرکان در قرار دادن سهمی از زراعت و چهارپایان برای خدا و سهمی برای شریکان خیالی او، بی اساس و بر پایه گمان بوده است.

و جعلو الله مما ذراً .. هذا لله بزعمهم

«زعم» به گمان و سخن بی اساس اطلاق می شود. (مصباح اللغه).

138- زکات در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 136 - 3,9

3 - قرار دادن سهم برای خداوند، از آنچه خود آفریده، از پندارهای پوچ مشرکان

و جعلو الله مما ذراً من الحرث و الأنعم نصيباً فقالوا هذا لله بزعمهم

9 - مصرف سهم خداوند برای بتها و دیگر شریکان خیالی و مصرف نکردن سهم بتها برای خداوند، از داوریه‌های ناپسند مشرکان عصر جاهلی بوده است.

فما كان لشركائهم . . . ساء ما يحكمون

مراد از فعلهای «یصل» و «لایصل»، آن گونه که مفسران گفته اند، در مقام خبر از انشای مشرکان است. یعنی مشرکان آنچه را سهم خداوند تلقی می نمودند، مصرفش را برای بتها (مانند مخارج بتکده و ...) مجاز می دانستند، ولی عکس آن را روا نمی شمردند.

ص: 330

139- زکات غلات در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 136 - 1,2

1 - قرار دادن سهمی از زراعت و چهارپایان برای خدا و سهمی از آن برای شریکان موهوم او (مانند بت، جن و ..) از سنتهای مشرکان در عصر جاهلیت

و جعلو الله مما ذراً .. فقالوا هذا لله

به قرینه آیه 100 همین سوره (و جعلوا لله شركاء الجن)، از جمله عقاید موهوم مشرکان، شریک بودن جنیان با خداوند بوده است.

2 - سنت جاهلی مشرکان در قرار دادن سهمی از زراعت و چهارپایان برای خدا و سهمی برای شریکان خیالی او، بی اساس و بر پایه گمان بوده است.

و جعلو الله مما ذراً .. هذا لله بزعمهم

«زعم» به گمان و سخن بی اساس اطلاق می شود. (مصباح اللغه).

140- زمینه دخترکشی در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 60 - 1

1- ایمان نداشتن به عالم آخرت، زمینه ساز دخترکشی مشرکان عصر جاهلی

و إذا بشر أحدهم بالأنثى .. يتوری من القوم .. أم یدسه فی التراب ... للذین ل

141- زمینه علاقه به جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 50 - 7

7 - فسق، سوق دهنده آدمی به فرهنگ و قوانین جاهلی

وإن كثيراً من الناس لفسقون. افحکم الجهلیه بیغون

142- زن در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 228 - 22

22 - جامعه جاهلی عصر بعثت ، هیچ حقی را برای زنان معتبر نمی شمرد .

ص: 331

و لهنّ مثل الذی علیهنّ بالمعروف

با توجه به اینکه حقوق مردان بر زنان (علیهنّ) را مُسَلّم گرفته و در صدد اثبات حقوق زنان بر مردان (لهنّ) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 33 - 5

5- زنان ، در دوران هایی پیش از اسلام ، خودآرایی نموده و در معرض نگاه نامحرمان قرار می گرفتند .

و لاتبرّجن تبرّج الجهلیّه الأولى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 17 - 3

3- زن ، موجودی بی مقدار در دیدگاه عرب جاهلی

و إذا بشر أحدهم . . . و هو کظیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 18 - 1

1- زن ، در فرهنگ جاهلیت پرورش یافته در زینت و تجمل ، و فرودست در میدان جدال و درگیری های کلامی

أو من ینشؤا فی الحلیه و هو فی الخصام غیر مبین

لحن آیه شریفه به گونه ای است که به اعتقاد و باور عرب جاهلی یا موقعیت زن در محیط و فرهنگ خاص آنان اشاره دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 39 - 3

3- اعتقاد عرب جاهلی ، به امتیاز و برتری مردان بر زنان

أم له البنت و لکم البنون

از این که خداوند، مشرکان را مدعی اختصاص پسران به خویش شمرده است؛ استفاده می شود که آنان، از داشتن دختر احساس ننگ می کرده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 19 - 7

7 - به ارث بردن زنان ، از سنن جاهلی

لا یحلّ لکم ان ترثوا النّساء کرهاً

با توجّه به شأن نزول در مجمع البیان، ذیل آیه.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 139 - 1,5

1 - مشرکان عصر جاهلی خوردن جنین دامهای وقف شده برای خدا و یا بتها را در صورت زنده بر آمدن بر مردان مجاز و بر زنان

ص: 332

حرام می شمردند.

وقالوا ما فی بطون هذه الأنعم خالصه لذكورنا و محرم علی أزوجنا

مراد از «ازواج» به قرینه تقابل آن با «ذکور» مطلق «زن» است نه خصوص همسران

5- مشرکان عصر جاهلی زن را موجودی پست و مرد را دارای برتری و شرافت بر آنها می دانستند.*

خالصه لذكورنا و محرم علی أزوجنا و إن یکن میته فهم فیه شرکاء

حلیت جنین زنده برای مردان و حلیت جنین مرده برای زنان از دیدگاه مشرکان عصر جاهلیت، حکایت از نگرش آنان به زن دارد. زیرا تنها در صورت مرده به دنیا آمدن جنین خوردن آن را برای زنان مجاز می شمردند.

143- زنا در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 32 - 5

5- زنا، عملی شایع و رایج در میان اعراب جاهلی [پیش از اسلام]

و لا تقربوا الزنی إنه کان فحشه و ساء سییلاً

144- سختی رسوم جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شرح - 94 - 2 - 7

7- خداوند، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را از گرفتاری به سنت های دوران جاهلیت رهانید.

و وضعنا عنک وزرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شرح - 94 - 3 - 5

5- آداب و رسوم عصر جاهلی برای پیامبر (صلی الله علیه و آله)، کوبنده، آزاردهنده و کمرشکن بود.

الذی أنقض ظهرک

در آیه قبل، برای «وزر»، مصادیقی احتمالی ذکر شد که از جمله آنها، آداب و رسوم دوران جاهلیت بود. این احتمالات، گرچه شاهی قوی ندارد؛ ولی ممکن است هدف از مطلق آوردن کلمه «وزر»، تعمیم آن به تمام مصادیق احتمالی باشد.

145- سرزنش مشرکان جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 333

17 - زخرف - 43 - 19 - 7

7 - نکوهش خداوند ، نسبت به باور های بی دلیل مشرکان جاهلی

و جعلوا الملئکه إنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 28 - 11

11 - توییح عرب عصر بعثت ، از سوی خداوند بر ترک آیین نیاکان یکتاپرست خویش و روی آوردن به شرک

بل قالوا إنا وجدنا آباءنا .. و إذ قال إبرهیم ... و جعلها کلمه باقیه فی عقبه

146- سرزنش مشرکان دوران جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 143 - 4

4 - توییح خداوند نسبت به مشرکان عصر جاهلی به سبب تحریم بی دلیل بعضی از چهارپایان و جنین آنها

قل الذکرین حرم أم الأئیین .. نبئونی بعلم إن کنتم صدقین

147- سفاهت مشرکان دوران جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 140 - 6

6 - مشرکان عصر جاهلی به سفاهت خویش در فرزندکشی ناآگاه بودند.

قد خسر الذین قتلوا أولدهم سفها بغیر علم

«باء» در «بغیر علم» به معنای ملامت و وصف برای «سفها» است. لذا معنی آیه چنین می شود: سفاهتی خالی از علم.

148- سقاییت حاجیان در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 19 - 3

3 - سرپرستی مسجدالحرام و آب دهی به زائران کعبه ، شغلی مهم و افتخارآمیز در میان عرب های جاهلی

أجعلتم سقايه الحاج و عماره المسجدالحرام كمن ءامن بالله . . و جهد في سبيل اللّ

ص: 334

149- سنتهای جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 217 - 7

7 - احترام ماه های حرام (ممنوعیت جنگ در آنها) ، در عصر جاهلیت و تأیید آن در اسلام

یسئلونک عن الشهر الحرام قتال فيه قل قتال فيه کبیر

ظاهر این است که در سؤال سائل نیز کلمه «الحرام» (به معنای دارای حرمت) آمده است؛ بنابراین آن ماهها، پیش از اعلام قرآن مبنی بر تحریم جنگ در آن، از احترام ویژه ای برخوردار بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 100 - 8

8 - بازگشت به کینه ها ، عداوت ها و دیگر ویژگی های جاهلیت پس از گرایش به اسلام ، نمودی از کفر

یردوکم بعد ایمانکم کافرین

اوس و خزرج پس از تحریک یهود، کینه های گذشته را اظهار کردند و آماده جنگ شدند. این کینه‌ورزی را آیه شریفه، گرایش به کفر قلمداد کرده است. (المیزان ج 3).

150- سوارکاری حرام در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 138 - 4،7

4 - مشرکان عصر جاهلیت سوار شدن بر برخی از چهارپایان را حرام می دانستند.

و أنعم حرمت ظهورها

7 - وعده الهی به کیفر مشرکان به سبب افتراهای آنان به خدا (ممنوعیت خوردن برخی از چهارپایان و محصولات، سوار نشدن بر برخی از چهارپایان، نبرد نام خدا به هنگام ذبح)

سیجز یهم بما کانوا یفترون

151- سوگند در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 224 - 9

9 - سُنَّت سوگند بر ترک کارهای خیر در عصر جاهلیت

و لا تجعلوا الله عرضة لایمانکم ان تبرّوا و تتقوا

ص: 335

152- سوگندهای مشرکان جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 42 - 1

1 - سوگند مؤکد مشرکان ، پیش از بعثت رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) ، بر ایمان و پذیرش دین الهی در صورت آمدن پیامبری برای آنان

و أقسموا بالله جهد أيمانهم لئن جاءهم نذير ليكوننّ أهدى من إحدى الأمم

153- شتر در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 4 - 2

2- شتری که ده ماه از آبستنی آن گذشته ، مرغوب ترین سرمایه عرب در عصر بعثت

و إذا العشار عطلت

«عشار»، جمع «عشّراء» است و «ناقه عُشراء» شتری است که ده ماه از آبستنی آن گذشته باشد. از دیدگاه شترداران، شتر در این دوران زیباترین حالت و مرغوب ترین وضعیت را دارد. (لسان العرب)

154- شرایط الوهیت در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اخلاص - 112 - 3 - 8

8 - برخی از مردم پیش از اسلام ، فرزند داشتن و متولد شدن را مانع خدایی نمی دانستند .

لم یلد و لم یولد

ماضی آوردن فعل های «لم یلد» و «لم یولد» - با آن که نفی ولادت همیشگی است - به چنین پنداری در بین مردم آن زمان، اشاره دارد.

155- شرایط ایمان مشرکان جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 42 - 3، 1

1 - سوگند مؤکد مشرکان ، پیش از بعثت رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) ، بر ایمان و پذیرش دین الهی در صورت آمدن پیامبری برای آنان

و أقسموا بالله جهد أيمانهم لئن جاءهم نذير ليكوننَّ أهدى من إحدى الأمم

3 - مشرکان جزیره العرب پیش از اسلام ، شرط ایمان و پذیرش دین الهی را ، آمدن پیامبری ویژه برای آنان از جانب خداوند می دانستند .

ص: 336

و أقسموا بالله جهد أيمانهم لئن جاءهم نذير ليكونن أهدى من إحدى الأمم

بیشتر مفسران بر این باورند که این گفتار از مشرکان، در دوران پیش از اسلام بوده و آنان این سخن را به اهل کتاب - که گاهی آنان را به دین الهی دعوت می کردند - می گفتند.

156- شرک در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 3 - 23

23 - اعراب جاهلی ، مردمانی شرک پیشه و بت پرست

ذلکم اللّٰه ربکم فاعبدوه أفلا تذکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 18 - 1

1 - عرب جاهلی ، مردمانی شرک پیشه و منکر ربوبیت خداوند

و یعبدون من دون اللّٰه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 29 - 2

2 - عرب جاهلی ، مردمی بودند مشرک و بت پرست .

فکفی . . . إن کنا عن عبادتکم لغفلین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 34 - 2

2 - عرب های جاهلی ، مردمانی بودند شرک پیشه و بت پرست .

قل هل من شرکائکم من یبدؤا الخلق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 35 - 2

2 - اعراب جاهلی ، مردمانی بودند شرک پیشه و بت پرست .

قل هل من شركائکم من یهدی إلی الحق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 12 - 10

10 - شرک ، سرقت ، زنا ، فرزندکشی ، انتساب فرزند زنا به شوهران از جمله ناهنجاری های اعتقادی - اخلاقی زنان عرب پیش از

ص: 337

أَنْ لَا يَشْرِكْنَ... لَا يَسْرِقْنَ... لَا يَزْنِينَ... وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُمْ وَلَا يَأْتِينَ بِبَهْتِنِ

تصريح پیامبر (صلی الله علیه و آله) و قرآن، به لزوم پرهیز زنان عرب از موارد یاد شده؛ بیانگر وجود چنین زمینه هایی در میان زنان عرب جاهلی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 151 - 12

12 - جامعه جاهلی در عصر بعثت جامعه ای آلوده به شرک و بی اهتمام نسبت به پدران و مادران بود.

و بالولدين احسنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 30 - 12

12 - آمیختگی مراسم حج و قربانی، با مظاهر شرک و بت پرستی در عصر جاهلیت

وَأُحِلَّتْ لَكُمْ الْاَنْعَمُ اِلَّا مَا يَتْلُو عَلَيْكُمْ فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْاَوْثَانِ

157- طلاق در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 229

2 - نامحدود بودن دفعات طلاق رجعی در جاهلیت و محدود شدن آن در اسلام

الطَّلَاقِ مَرَّتَانِ

با توجه به شأن نزول: كان الرجل في الجاهليّة اذا طلق امرأته ثم راجعها قبل ان تنقضى عِدَّتِها... و إن طلقها الف مرّة... فذكرت ذلك لرسول الله (صلی الله علیه و آله) فنزلت: «الطلاق مرّتان...». (مجمع البيان، ذیل آیه.)

158- ظلم در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 33 - 8

8- شیوع کردار زشت، رفتار نکوهیده، ستمگری، شرک و افترا بر خدا در میان مردم جاهلی

قل من حرم زینه الله .. إنما حرم ربی الفوحش ... و أن تقولوا علی الله ما لا تعلم

مراد از حصر در جمله «انما حرم ..» می تواند حصر حقیقی باشد. یعنی اساس محرمات الهی منحصر در آن پنج امر ذکر شده است و دیگر محرمات به این امور بازمی گردند. و نیز می تواند مراد از آن، حصر قلب، که از اقسام حصر اضافی است، باشد. این گونه حصر نظارت بر اعتقاد و روش مخاطب دارد و به هدف رد پندار و روش او و اثبات عکس آن ایراد می شود. یعنی زینتها و

ص: 338

روزیهایی که شما تحریم کرده اید و از آن پرهیز دارید، حلال است و فواحش و ... حرام است.

159- ظهار در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 4 - 7,8,9

7- در جاهلیت، ظهار همسر از سوی شوهر، امری رایج بوده است.

و ما جعل أزواجكم الّٰی تظهرون منهنّ أمهتکم

از کاربرد فعل مضارع «تظاهرون» - که دلالت بر استمرار دارد - استفاده می شود که ظهار، امر متداولی بوده است.

8- ظهار، از بدعت های عصر جاهلی بود و منشأ الهی نداشت.

و ما جعل أزواجكم الّٰی تظهرون منهنّ أمهتکم. .. ذلکم قولکم بأفوهکم

این که خداوند ظهار را از خود نفی کرده، حاکی است که چنین امری، از بدعت های دوران جاهلیت بوده است.

9- در عصر جاهلیت، مردان، با ظهار همسر خود، او را در ردیف مادر خود قرار داده و با او، ترک مراوده می کردند.

و ما جعل أزواجكم الّٰی تظهرون منهنّ أمهتکم

این که خداوند فرموده است، ظهار، همسر را در منزلت مادر قرار نمی دهد، به دست می آید که مردان، با ظهار همسر، می خواسته اند با آنان ترک مراوده کنند؛ چون، بر این باور بودند که خلوت با مادر قطعاً، امر نادرستی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 2 - 3,4

3- ابراز ناخرسندی از سوی یک زن، سبب شد خداوند، رسم جاهلی ظهار را - که تا آن زمان در میان مسلمانان رواج داشت - ملغاً اعلام کند.

قد سمع الله قول الّٰتی .. الذین یظهرون منکم .. ما هنّ أمهتکم

4- در طلاق از نوع ظهار، پندار مردم جزیره العرب این بود که زن ظهار شده، برای شوهرش حکم مادر را پیدا کرده و حرام مؤبد می شود.

الذین یظهرون منکم من نسائکم ما هنّ أمهتکم

160- عزی در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 19 - 4

4- «لات» و «عزی» در مرتبه بالاتر از «منات»، در نزد عرب جاهلی *

أفرءیتم اللّٰت والعزّٰی

از تقدیم «لات و عزی» و توصیف منات به «الثالثه» (سومی)، مطلب بالا به استفاده می شود.

ص: 339

161- عقیده باطل مشرکان جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 16 - 5

5 - مشرکان جاهلی ، با وجود اعتقاد به مخلوق بودن فرشتگان ، آنان را دختر خدا می پنداشتند .

أم اتَّخِذُ مِمَّا يَخْلُقُ بَنَاتٍ

لحن آیه شریفه نشان می دهد که مشرکان مکه، مخلوق بودن فرشتگان را پذیرفته بودند و خداوند آنان را مورد سرزنش قرار می دهد که چگونه در میان مخلوقات، آنچه را که خود نمی پسندند، به او نسبت می دهند.

162- عقیده جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 198 - 2

2 - ممنوعیت فعالیت های اقتصادی در حج ، پندار غلط برخی از مسلمانان صدر اسلام

لیس علیکم جناح ان تبتغوا فضلا

برخی از مسلمانان، خرید و فروش را در حج گناه می شمردند که با این آیه، این تصوّر دفع شد. (مجمع البیان).

مجمع البیان، ج 2، ص 527؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 201، ح 2.

163- عقیده مردم دوران جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 4 - 1

1- اعتقاد به وجود فرزند برای خدا، عقیده ای مطرح و شایع در عصر نزول قرآن بوده است .

لینذر بأسًا .. وینذر الذین قالوا اتخذ الله ولداً

از میان همه کسانی که مورد انذار قرآن اند، معتقدان به فرزند داشتن خدا، ذکر شده است، مطلب فوق استفاده می شود.

164- عقیده مشرکان جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 57 - 1

ص: 340

1- مشرکان دوران جاهلیت ، معتقد به وجود دخترانی برای خداوند

و يجعلون لله البنت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 60 - 3

3- مشرکان عصر جاهلی ، منکر عالم آخرت بودند .

للذين لا يؤمنون بالأخرة

این آیه، در سیاق آیاتی است که در مذمت مشرکان بود و این خود قرینه ای است بر اینکه مراد از «الذین»، مشرکانند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 62 - 4

4- مشرکان دوران جاهلیت ، باورمند به خداوند علی رغم اسناد امور ناروا به او

و يجعلون لله ما يكرهون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 42 - 4

4- اعتقاد مشرکان عرب ، به محدود بودن قلمرو رسالت پیامبران الهی چون ابراهیم ، موسی و عیسی (ع) به امت ها و اقوام غیر ایشان

و أقسموا باللَّهِ .. لئن جاءهم نذير ليكوننَّ أهدى من إحدى الأمم

از این که مشرکان، آمدن پیامبری ویژه برای خود را؛ شرط ایمان خود برمی شمردند، می توان استفاده کرد که آنان اعتقاد نداشتند که قلمرو ادیان الهی در گذشته شامل آنان نیز می شود؛ وگرنه این تقاضا لغو و غیر منطقی بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 149 - 2

2 - عقیده مشرکان به وجود دختران برای خداوند

الرَّبِّكَ الْبَنَات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 18 - 5

5 - عرب جاهلی ، خود بیزار از داشتن دختر ؛ ولی معتقد به وجود دختر برای خداوند

أَو من ... و هو فی الخصام غیر مبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 19 - 7، 1

1 - مشرکان عصر جاهلیت ، معتقد به مؤنث بودن فرشتگان

ص: 341

و جعلوا الملائكة .. إنثاً

7- نکوهش خداوند، نسبت به باور های بی دلیل مشرکان جاهلی

و جعلوا الملائكة إنثاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 20 - 3،4

3- مشرکان عرب جاهلی، معتقد به خداوند رحمان و مرتبت والای او در مقایسه با دیگر خدایان

وقالوا لو شاء الرحمن ما عبدنهم

از این که مشرکان، عبادت دیگر خدایان را در گرو مشیت خدای رحمان دانسته اند، مطلب بالا استفاده می شود.

4- مشیت الهی و نقش آن در عمل انسان، مورد پذیرش مشرکان عصر جاهلی

وقالوا لو شاء الرحمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 21 - 3،2

2- مزیت پسران بر دختران، از عقاید عرب جاهلی

ألكم الذكر وله الأنثی

3- اعراب جاهلی، معتقد به دختر بودن فرشتگان

أفریتم اللّٰت والعزى .. ألكم الذكر وله الأنثی

از ارتباط میان آیات، می توان استفاده کرد که مشرکان، فرشتگان را دختران خدا و بت ها را مظهری برای آنها می پنداشتند. بدین جهت اسامی مؤنث برای بت ها، (لات و...) برمی گزیدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 23 - 2

2- شرک و بت پرستی، دارای پیشینه تاریخی در میان مردم عرب جاهلی

سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَاَبَاؤُكُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 73 - 3

3 - شرک و بت پرستی ، اندیشه و مرام عرب جاهلی

يَأْتِيهَا النَّاسُ . . . إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ

165- علاقہ به رسوم جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 342

3- گریز از احکام الهی و گرایش به احکام جاهلی ، شیوه و منشی ناپسند

افحکم الجهلیه بیغون

6- خواسته های نفسانی ، ریشه گرایش به احکام جاهلی

و لاتتبع اهواءهم .. افحکم الجهلیه بیغون

166- علایق مردم جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 20 - 1

1 - علاقه فراوان به مال ، از ویژگی های مردم در عصر جاهلیت

و تحبّون المال حبًّا جمًّا

«جمًّا»، به معنای زیاد بودن و انباشته شدن است. (مقایس)

167- عمل ناپسند در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 33 - 8

8- شیوع کردار زشت، رفتار نکوهیده، ستمگری، شرک و افترا بر خدا در میان مردم جاهلی

قل من حرم زینه الله .. إنما حرم ربی الفوحش ... و أن تقولوا علی الله ما لا تعلم

مراد از حصر در جمله «انما حرم ..» می تواند حصر حقیقی باشد. یعنی اساس محرمات الهی منحصر در آن پنج امر ذکر شده است و دیگر محرمات به این امور بازمی گردند. و نیز می تواند مراد از آن، حصر قلب، که از اقسام حصر اضافی است، باشد. این گونه حصر نظارت بر اعتقاد و روش مخاطب دارد و به هدف رد پندار و روش او و اثبات عکس آن ایراد می شود. یعنی زینتها و روزیهای که شما تحریم کرده اید و از آن پرهیز دارید، حلال است و فواحش و ... حرام است.

168- عوامل اندوه مشرکان جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - خشم و ناراحتی شدید عرب جاهلی ، به هنگام اطلاع یافتن از تولد فرزندی دختر برای او

و إذا بشر أحدهم... و هو كظیم

ص: 343

169- عوامل بدعت در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 103 - 14

14 - جهالت و نارسائی عقل و اندیشه ، عامل رواج بدعت ها و افترا ها در جامعه کفرپیشه عصر جاهلی

و لكن الذين كفروا يفترون على الله الكذب و اكثرهم لا يعقلون

170- عوامل ذلت مشرکان جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 17 - 2

2 - پسر مایه سرور و مباحات و دختر موجب ننگ و عار ، در میان عرب جاهلی

و أصفیکم بالبنین . و إذا بشر أحدهم بما ضرب للرحمن مثلاً ظلّ وجهه مسودّاً و هو

171- عوامل سرور مشرکان جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 17 - 2

2 - پسر مایه سرور و مباحات و دختر موجب ننگ و عار ، در میان عرب جاهلی

و أصفیکم بالبنین . و إذا بشر أحدهم بما ضرب للرحمن مثلاً ظلّ وجهه مسودّاً و هو

172- عوامل غضب مشرکان جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 17 - 1

1 - خشم و ناراحتی شدید عرب جاهلی ، به هنگام اطلاع یافتن از تولد فرزندی دختر برای او

و إذا بشر أحدهم . . . و هو کظیم

173- غضب ارث در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 344

1 - مردم عصر جاهلیت ، با تصرف حق دیگران در میراث ، سهم آنان را ضمیمه سهم خویش می ساختند .

و تأکلون التراث أكلاً لَمَّا

«تراث»، «ارث» و «میراث» به یک معنا است (لسان العرب). «لَمَّا» مصدر و به معنای جمع کردن فراوان است (العین). «لَمَمْتُ»؛ یعنی، ضمیمه ساختم (مصباح). «أکل» کنایه از تصرف کامل است؛ به گونه ای که چیزی از میراث باقی نماند. توصیف آن به مصدر (لَمَّا)، برای مبالغه است؛ یعنی، تصرفی که در کنار حق خود، به طور کامل فراگیر حق دیگران نیز باشد.

174- غصب مال یتیم در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 34 - 9

9- تصرف بی جا در اموال یتیمان و حیف و میل آنها ، امری رایج و شایع در میان اعراب جاهلی

و لا تقربوا مال الیتیم

175- غفلت مردم جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 6 - 6

6 - مردم در آغاز بعثت و اجداد آنان در عصر جاهلیت ، در غفلت و بی خبری بسر می بردند .

ما أنذر ءاباؤهم فهم غفلون

برداشت یاد شده مبتنی بر این نکته است که ضمیر «هم» به مجموع «قوم» و «آباء» بازگردد.

176- غلات حرام در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 138 - 2,7 - 1

1 - ممنوعیت خوردن برخی از چهارپایان و محصولات زراعی به اعتقاد واهی مشرکان عصر جاهلیت

وقالوا هذه أنعم و حرث حجر لا يطعمها إلا من نشاء بزعمهم

«حجر» به معنای منع و ممنوعیت است و مراد از ممنوعیت «أنعام» و «حرث»، به قرینه «لا یطعمها»، ممنوعیت خوردن از آنهاست.

2- اعتقاد بی اساس مشرکان به ممنوعیت خوردن از چهارپایان و کشتی (محصول زراعی) که برای خدا و بتها قرار می دادند.

و جعلوا لله .. وقالوا هذه أنعم و حرث حجر لا یطعمها إلا من نشاء بزعمهم

ص: 345

«هذه» اشاره به سهامی است که مشرکان برای خدا و بتها قرار می دادند و در آیه 136 بیان گردیده است.

7 - وعده الهی به کیفر مشرکان به سبب افتراهای آنان به خدا (ممنوعیت خوردن برخی از چهارپایان و محصولات، سوار نشدن بر برخی از چهارپایان، نبردن نام خدا به هنگام ذبح)

سیجزیهم بما کانوا یفترون

177- فرار مشرکان جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 59 - 1

1- متواری و مخفی شدن مشرکان دختردار شده در دوران جاهلیت، به خاطر شدت ناراحتی ناشی از خبر دختردار شدن

و إذا بَشَّرَ أحدهم بالأُنثی . . . یتوری من القوم من سوء ما بَشَّرَ به

178- فرزند کشی در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 137 - 1،2،7

1 - فرزند کشی و قربانی برای شریکان پنداری خداوند، از سنتهای زشت مشرکان عصر جاهلیت بوده است.

ساء ما یحکمون. و کذلک زین لکثیر من المشرکین قتل أولدهم

در آیه شریفه تزیین کشتن فرزندان به «شركاء» نسبت داده نشده، لذا محتمل است مراد قربانی کردن فرزندان برای بتها باشد، گر چه اعراب جاهلی به انگیزه های دیگری نیز، مانند فقر، عار از دختر داشتن و .. فرزندان خود را می کشتند.

2 - کشتن فرزند در نظر بسیاری از مشرکان عصر جاهلیت کاری زیبا و شایسته بوده است.

و کذلک زین لکثیر من المشرکین قتل أولدهم

7 - فرزندکشی در نظر گروهی از مشرکان عصر جاهلیت، علی رغم نظر بسیاری دیگر، کاری شایسته تلقی نمی شده است.

کذلک زین لکثیر من المشرکین قتل أولدهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 140 - 1،6

1 - کشتن فرزندان (به عنوان قربانی) و تحریم روزیهای خداوند از سنتهای مشرکان عصر جاهلیت

قد خسر الذین قتلوا أولدهم سفها بغیر علم

6 - مشرکان عصر جاهلی به سفاهت خویش در فرزندکشی ناآگاه بودند.

قد خسر الذین قتلوا أولدهم سفها بغیر علم

«باء» در «بغیر علم» به معنای ملامسه و وصف برای «سفها» است. لذا معنی آیه چنین می شود: سفاهتی خالی از علم.

ص: 346

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 151 - 18

18 - رواج کشتار فرزندان به سبب فقر و تنگدستی در عصر جاهلی

و لا تقتلوا أولدکم من إملق

179- فرزندخواندگی در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 4 - 12، 11

11 - در جاهلیت، فرزندخوانده شدگان، فرزند حقیقی تلقی می شدند.

و ما جعل ادعیاءکم أبناءکم

آیه، ناظر به واقعیتی موجود در عصر ظهور اسلام و باقی مانده از دوران جاهلی است. چنان که نوع مفسران، به آن تصریح کرده اند، آیه درباره زیدبن حارثه، پسرخوانده رسول الله (صلی الله علیه و آله) نازل شده است.

12 - فرزند حقیقی تلقی شدن فرزند خوانده شدگان، در عصر جاهلیت، خودساخته بود و منشأ الهی نداشت.

و ما جعل ادعیاءکم أبناءکم ذلکم قولکم بأفوهکم

180- فرزندکشی در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 31 - 2

2- ترس از فقر و ناداری، عامل روی آوردن اعراب جاهلی به کشتن فرزندان خود

و لا تقتلوا أولدکم خشیه إملق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 12 - 10

10 - شرک، سرقت، زنا، فرزندکشی، انتساب فرزند زنا به شوهران از جمله ناهنجاری های اعتقادی - اخلاقی زنان عرب پیش از اسلام

أَن لَّيْشْرِكَنَّ ... لَّيْسْرِقَنَّ ... لَّيْزِنَنَّ ... وَ لَّيَقْتُلَنَّ أَوْلَادَهُنَّ وَ لَّيَأْتِيَنَّ بِبَهْتَن

تصریح پیامبر(صلی الله علیه و آله) و قرآن، به لزوم پرهیز زنان عرب از موارد یاد شده؛ بیانگر وجود چنین زمینه هایی در میان زنان عرب جاهلی است.

ص: 347

181- فرهنگ جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 50 - 9

9- لزوم مبارزه با فرهنگ جاهلی و ریشه کن ساختن آن

افحکم الجهلیه بیغون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 33 - 8

8 - شیوع کردار زشت، رفتار نکوهیده، ستمگری، شرک و افترا بر خدا در میان مردم جاهلی

قل من حرم زینه الله .. . إنما حرم ربی الفوحش ... و أن تقولوا علی الله ما لا تعلم

مراد از حصر در جمله «انما حرم .. .» می تواند حصر حقیقی باشد. یعنی اساس محرّمات الهی منحصر در آن پنج امر ذکر شده است و دیگر محرّمات به این امور بازمی گردند. و نیز می تواند مراد از آن، حصر قلب، که از اقسام حصر اضافی است، باشد. این گونه حصر نظارت بر اعتقاد و روش مخاطب دارد و به هدف رد پندار و روش او و اثبات عکس آن ایراد می شود. یعنی زینتها و روزیهای که شما تحریم کرده اید و از آن پرهیز دارید، حلال است و فواحش و ... حرام است.

182- فقر در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 151 - 18

18 - رواج کشتار فرزندان به سبب فقر و تنگدستی در عصر جاهلی

و لا تقتلوا أولدکم من إملق

183- فلسفه زیارت قبور در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 2 - 3

3 - دیدار قبرستان ها برای شمارش مردگان قبیله ، پست ترین اقدام برخی قبایل عصر جاهلی ، در مقام اثبات برتری تعداد خویش بر قبایل

حتی زرتم المقابر

قید «حتی زرتم المقابر»، ممکن است کنایه از مرگ باشد و شاید در معنای حقیقی دیدار گورستان به کار رفته باشد. در صورت دوم، ناظر به رفتاری است که درباره برخی اقوام عرب نقل شده است که کثرت افراد قبیله را، ملاک برتری دانسته و برای بالا بردن رقم آن، حتی مردگان خود را نیز شمردند.

184- قربانی در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 30 - 12

12 - آمیختگی مراسم حج و قربانی ، با مظاهر شرک و بت پرستی در عصر جاهلیت

وَأَحَلَّتْ لَكُمْ الْأَنْعَمَ إِلَّا مَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ

185- قربانی فرزند در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 140 - 1

1 - کشتن فرزندان (به عنوان قربانی) و تحریم روزیهای خداوند از سنتهای مشرکان عصر جاهلیت

قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ قَتَلُوا أَوْلَادَهُمْ سَفَهًا بِغَيْرِ عِلْمٍ

186- قرعه در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 90 - 17

17 - حرمت تقسیم اشیا به وسیله تیر های قمار ، که نوعی قرعه کشی در عصر جاهلیت بوده است .

وَالْأَزْلَمِ رِجْسٍ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ

از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) در پاسخ سؤال از معنی «ازلام» در آیه فوق روایت شده: قد احهم التی یستقسمون بها.

کافی، ج 5، ص 123، ح 2؛ نورالثقلین، ج 1، ص 668، ح 340.

187- قضاوت ناپسند مشرکان جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 59 - 10، 9

9- قرار دادن دختر برای خدا و پسر برای خود از سوی مشرکان ، قضاوتی بس زشت و ناروا بود .

و يجعلون لله البنت سبحنه و لهم ما يشتهون .. ألا ساء ما يحكمون

10- تفاوت قائل شدن بین دختران و پسران از سوی مشرکان عصر جاهلی ، قضاوتی زشت و ناروا بود .

و يجعلون لله البنت سبحنه و لهم ما يشتهون .. ألا ساء ما يحكمون

ص: 349

188- قوانین جاهلانه دوران جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 140 - 9

9- وضع مقررات جاهلانه و انتساب به خدا، ویژگی مشرکان عصر جاهلی

و جعلوا لله... و حرموا ما رزقهم الله افتراء علی الله

189- کافران جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 103 - 2,4,6,7

2- کافران عصر جاهلی جعل احکامی را درباره بحیره، سائبه، وصیله و حامی به خداوند نسبت می دادند.

ما جعل الله... و لكن الذین كفروا یفترون علی الله الكذب

4- احکام ویژه بحیره (ماده شتری که پنجمین حمل مادر خویش باشد) از بدعت ها و افتراهای کافران عصر جاهلی بر خداوند.

ما جعل الله من بحیره... و لكن الذین كفروا یفترون

لسان العرب معنای مذکور برای بحیره را از برخی لغویین نقل کرده است. در جاهلیت گوش چنین شتری را می شکافتند تا علامت آن باشد که نبایستی بر آن سوار شوند و از آب و چراگاهها او را منع کنند و نیز هرگز نباید به کشتن آن اقدام کنند.

6- احکام ویژه وصیله (گوسفند ماده ای که همزاد با بره نر باشد) بدعت و از افتراهای کافران عصر جاهلی بر خداوند

ما جعل الله من... و لاوصیله و لكن الذین كفروا یفترون

در دوره جاهلیت اگر گوسفندی دوقلو می زائید که یکی از آن دو نر بود، ذبح آن را تحریم می کردند و همزاد آن را «وصیله» می نامیدند یعنی ماده گوسفندی که سرنوشت همزادش را به سرنوشت خود گره زد و سبب شد که بر آستان بتها ذبح نشود. امام صادق(ع) در توضیح معنای «وصیله» در آیه فوق فرمود: «ان اهل الجاهلیه كانوا اذا ولدت الناقه ولدین فی بطن قالوا: وصلت، فلا یستحلون ذبحها و لا اکلها...»

معانی الاخبار، ص 148، ح 1؛ نورالثقلین، ج 1، ص 683، ح 410.

7- احکام ویژه حامی (شتر نری که از صلبش ده شتر به وجود آید) از بدعت ها و افتراهای مردم جاهلی بر خداوند

ما جعل الله .. ولاحام ولكن الذين كفروا يفترون

اعراب جاهلی از سوار شدن بر شتر مذکور امتناع میورزیدند و آن را از هیچ آب و چراگاهی منع نمی کردند.

190- کشاورزی در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 350

4 - کشاورزی و دامداری از منابع درآمد مردم در عصر جاهلیت بوده است.

مما ذراً من الحرث و الأنعم

191- کعبه در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فیل - 105 - 5 - 6

6 - کعبه ، حتی در عصر جاهلیت و سلطه شرک ، دارای شرافت و عظمت در پیشگاه خداوند

ألم تر كيف فعل ربك .. فجعلهم كعصف ماأكول

192- گمراهی در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 164 - 12,13,15

12 - گمراهی آشکار مردم ، پیش از بعثت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و ان كانوا من قبل لفي ضلال مبين

13 - هواپرستی و رواج ضدارزش ها ، جهل و محرومیت از تعالیم دین ، از جلوه های گمراهی مردم ، پیش از ظهور پیامبر (صلی الله علیه و آله)

يزكّهم و يعلمهم الكتب و الحكمة و ان كانوا من قبل لفي ضلال مبين

15 - یادآوری وضعیّت نابهنجار (گمراهی آشکار) مردم پیش از بعثت ، برانگیزنده توجه و قدردانی از نعمت بزرگ رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

لقد منّ الله .. و ان كانوا من قبل لفي ضلال مبين

جمله «ان كانوا ..» به منزله دلیل است برای بزرگی نعمت رسالت. یعنی روشن است که پیش از بعثت پیامبر (صلی الله علیه و آله) در چه منجلابی از گمراهی و ضلالت فرو رفته بودید و این پیامبر (صلی الله علیه و آله) و تعالیم قرآنی بود که شما را هدایت کرد.

193- گمراهی مشرکان دوران جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 140 - 11، 10

10 - مشرکان عصر جاهلی مردمی گمراه و به دور از هدایت بودند.

قد ضلوا و ما کانوا مهتدین

11 - مشرکان عصر جاهلی در گذشته نیز از آبشخور هدایت بهره مند نبودند.

ص: 351

قد ضلوا و ما كانوا مهتدين

194- گوشت قربانی در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 36 - 11

11 - حرمت استفاده از گوشت قربانی ، پندار عرب عصر جاهلیت

فإذا وجبت جنوبها فكلوا منها

195- لات در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 19 - 4

4- « لات » و « عزی » در مرتبه بالاتر از « منات » ، در نزد عرب جاهلی *

أفرء یتم اللّٰت و العزّٰی

از تقدیم «لات و عزی» و توصیف منات به «الثالته» (سومی)، مطلب بالا به استفاده می شود.

196- مال دوستی مردم جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 20 - 1

1 - علاقه فراوان به مال ، از ویژگی های مردم در عصر جاهلیت

و تحبّون المال حبًّا جمًّا

«جمًّا»، به معنای زیاد بودن و انباشته شدن است. (مقایس)

197- ماه های حرام در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 194 - 3

3 - کافران عصر بعثت نیز به حرمت و قداست ماه های حرام و ممنوعیت جنگ در آنها معتقد بودند .

الشهر الحرام بالشهر الحرام

ص: 352

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 37 - 7

7 - پایبندی عرب های جاهلی به تعداد ماه های حرام ، علی رغم جا به جا کردن آنها

لبواطئوا عده ما حرّم الله

198- مبارزه با رسوم جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 189 - 10

10 - مبارزه اسلام با آداب و رسوم نادرست و خرافی عصر جاهلیت

و ليس البر بأن تأتوا البيوت من ظهورها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 3 - 10

10 - مبارزه اسلام با مظاهر شرک و بت پرستی و فرهنگ جاهلیت

حرمت علیکم . . . و ما ذبح علی النصب و إن تستقسموا بالآلزم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 50 - 9،10

9 - لزوم مبارزه با فرهنگ جاهلی و ریشه کن ساختن آن

افحکم الجهلیه بیغون

10 - از میان بردن فرهنگ و مقررات جاهلی حاکم بر جوامع ، از اهداف احکام و قوانین الهی

و إن احکم بینهم بما أنزل الله . . . افحکم الجهلیه بیغون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 37 - 21،27

21 - برخی از سنت های جاهلی ، به قدری در جامعه صدر اسلام رخنه و نفوذ داشت که شکستن آن ، نیاز به اقدام عملی پیامبر (صلی الله علیه و آله) با پشتیبانی خداوند داشت .

فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاهَا لَكِي لَيَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ

27 - فلسفه ازدواج پیامبر (صلی الله علیه و آله) با مطلقه پسرخوانده خویش ، شکستن سنتی جاهلی و هموار کردن راه برای دیگران بود .

زَوَّجْنَاهَا لَكِي لَيَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ

ص: 353

199- مبانی رسوم جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 22 - 3

3 - قوم گرایی ، پایه اصلی فرهنگ و اعتقاد عرب جاهلی

بل قالوا إنا وجدنا آباءنا على أمة وإنا على أثرهم مهتدون

از این که عرب های جاهلی تنها به عقاید نیاکان خویش تکیه می کردند و آن را موجب هدایت می دانستند، قوم گرایی آنان استفاده می شود.

200- محرمات جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 32 - 7

7 - برخی از تحریمهای ساختگی دوران جاهلی همچنان در افکار مسلمانان صدر اسلام به جا مانده بود و در میان آنان رواج داشت.

قل من حرم زینه الله التي أخرج لعباده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 36 - 11

11 - حرمت استفاده از گوشت قربانی ، پندار عرب عصر جاهلیت

فإذا وجبت جنوبها فكلوا منها

201- محرمات در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 138 - 1,2,3,4,7

1 - ممنوعیت خوردن برخی از چهارپایان و محصولات زراعی به اعتقاد واهی مشرکان عصر جاهلیت

وقالوا هذه أنعم و حرث حجر لا يطعمها إلا من نشاء بزعمهم

«حجر» به معنای منع و ممنوعیت است و مراد از ممنوعیت «أنعام» و «حرث»، به قرینه «لا یطعمها»، ممنوعیت خوردن از آنهاست.

2- اعتقاد بی اساس مشرکان به ممنوعیت خوردن از چهارپایان و کشتی (محصول زراعی) که برای خدا و بتها قرار می دادند.

و جعلوا لله .. وقالوا هذه أنعم و حرث حجر لا یطعمها إلا من نشاء بزعمهم

«هذه» اشاره به سهامی است که مشرکان برای خدا و بتها قرار می دادند و در آیه 136 بیان گردیده است.

3- مشرکان عصر جاهلی خوردن از حیوان و یا کشت وقف شده برای خدا و شریکان موهوم او را برای هر کس که می خواستند مجاز می شمردند.

ص: 354

وقالوا هذه أنعم و حرث حجر لا يطعمها إلا من نشاء

4- مشرکان عصر جاهلیت سوار شدن بر برخی از چهارپایان را حرام می دانستند.

و أنعم حرمت ظهورها

7- وعده الهی به کیفر مشرکان به سبب افتراهای آنان به خدا (ممنوعیت خوردن برخی از چهارپایان و محصولات، سوار نشدن بر برخی از چهارپایان، نبردن نام خدا به هنگام ذبح)

سیجزیهم بما كانوا یفترون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 139 - 2، 1

1- مشرکان عصر جاهلی خوردن جنین دامهای وقف شده برای خدا و یا بتها را در صورت زنده بر آمدن بر مردان مجاز و بر زنان حرام می شمردند.

وقالوا ما فی بطون هذه الأنعم خالصة لذكورنا و محرم علی أزوجنا

مراد از «ازواج» به قرینه تقابل آن با «ذکور» مطلق «زن» است نه خصوص همسران

2- خوردن از دامهایی که به گمان مشرکان عصر جاهلی سهم خدا و یا سهم دیگر معبود بود، از نظر آنان غیر مجاز شمرده می شد.

وقالوا هذه الأنعم و حرث حجر لا يطعمها... و قالوا ما فی بطون هذه الأنعم خالصة

«هذه الأنعم» اشاره به چهارپایان خاصی است که در آیات پیشین مورد بحث قرار گرفته بود. از این آیه نیز که در مورد جواز خوردن جنین آن حیوانات است، تحریم اصل آن از دیدگاه مشرکان استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 144 - 3

3- مشرکان عصر جاهلی بدون دلیل به حرمت استفاده از برخی چهارپایان معتقد بودند.

قل الذکرین حرم أم الأئینین أما اشتملت علیه أرحام الأئینین

در آیه 136 و 137 به برخی از افتراات مشرکان اشاره شده و آیه با «فذرهم و ما یفترون» پایان یافته و آیات بعد در مقام توبیخ و شمارش موارد افترا در اعتقادات مشرکان است که از آن جمله تحریم بی جاست.

8 - آنچه را مشرکان عصر جاهلی حرام می شمردند، حتی در ادیان پیشین حرام نشده بود.

و علی الذین هادوا حرمانا

چون پس از یادآور شدن تحریمهای بی جای مشرکان عصر جاهلی به تاریخ تحریم برخی طیبات بر یهودیان اشاره شده است، می توان به این نکته پی برد که فلسفه یادآوری این جنبه تاریخی اثبات عدم مشابَهت میان آن چیزی است که مشرکان بر خود تحریم کرده بودند و آنچه در ادیان الهی تحریم شده است.

ص: 355

202- محمد (صلی الله علیه و آله) و رسوم جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شرح - 94 - 3 - 5

5- آداب و رسوم عصر جاهلی برای پیامبر (صلی الله علیه و آله)، کوبنده، آزاردهنده و کمرشکن بود.

الذی أنقض ظهرک

در آیه قبل، برای «وزر»، مصادیقی احتمالی ذکر شد که از جمله آنها، آداب و رسوم دوران جاهلیت بود. این احتمالات، گرچه شاهی قوی ندارد؛ ولی ممکن است هدف از مطلق آوردن کلمه «وزر»، تعمیم آن به تمام مصادیق احتمالی باشد.

203- مرد در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 139 - 5

5- مشرکان عصر جاهلی زن را موجودی پست و مرد را دارای برتری و شرافت بر آنها می دانستند. *

خالصه لذکورنا و محرم علی أزوجنا و إن یکن میتة فهم فیه شرکاء

حلیت جنین زنده برای مردان و حلیت جنین مرده برای زنان از دیدگاه مشرکان عصر جاهلیت، حکایت از نگرش آنان به زن دارد. زیرا تنها در صورت مرده به دنیا آمدن جنین خوردن آن را برای زنان مجاز می شمردند.

204- مردسالاری در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 59 - 3،7

3- مردسالاری، در دوران جاهلی بر خانواده ها سایه افکنده بود.

و إذا بشر أحدهم بالأنثی ظلّ وجهه .. یتوری من القوم من سوء ما بشر به أيمسکه

7- مردان، در دوران جاهلیت بر فرزندان خود ولایت و اختیار تام داشتند.

أيمسکه علی هون أم یدسه فی التراب

اینکه خداوند از تصمیم مشرکان درباره زنده نگه داشتن نوزادان دختر خود و یا در گور کردنشان سخن می گوید و کس دیگری را دخیل و

معترض نمی داند، می تواند حاکی از نکته یاد شده باشد.

205- مسلمانان صدر اسلام و رسوم جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 189 - 11

ص: 356

11 - مسلمانان صدر اسلام بر اساس سنت عصر جاهلی ، به هنگام حج از راه های متعارف به خانه ها وارد نمی شدند .

ولیس البر بان تأتوا البيوت من ظهورها

از اینکه مسلمانان مورد خطاب قرار گرفته اند، معلوم می شود: گروهی از آنان تا پیش از نازل شدن آیه شریفه، به این سنت پایبند بوده اند.

206- مشرکان جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 2 - 7

7 - اهل کتاب و مشرکان در عصر جاهلیت ، خود را در انتظار پیام های مکتوب و پیراسته از باطل قلمداد می کردند که آن را از رسولی الهی دریافت کنند .

حتى تأتئهم البینه . رسول من الله يتلوا صحفًا مطهّره

207- مشرکان جاهلیت و قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 39 - 3، 2

2 - شرک پیشگان عرب جاهلی ، مردمانی ناآشنا به جهان آخرت و حقایق روز بازپسین

بل کذبوا بما لم يحيطوا بعلمه و لما يأتهم تأويله

مراد از «ما لم يحيطوا بعلمه» به قرینه جمله بعد (و لما يأتهم تأويله) می تواند قیامت باشد. در این صورت، جمله «لم يحيطوا ...» بیانگر این است که: موضوع قیامت برای مشرکان عرب جاهلی موضوعی بی سابقه و نوی بود و آنان در گذشته نسبت به آن در بی خبری محض به سر می بردند.

3 - قیامت و روز بازپسین ، مورد انکار شرک پیشگان عصر بعثت

بل کذبوا بما لم يحيطوا بعلمه

208- مشرکان دوران جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 57 - 6، 9

6- انتساب دخترانی به خداوند از سوی مشرکان ، افترا و دروغی ساختگی است .

و يجعلون لله البنات سبحانه

9- اظهار نظر مشرکان درباره دختر داشتن خداوند و فرزند دلخواه (پسر) داشتن خود ، مبتنی بر خواهش نفسانی بوده است .

ص: 357

و يجعلون لله البنت . . . و لهم ما يشتهون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

9 - نحل - 16 - 59 - 2

2- خبر دختردار شدن برای مشرکان ، خبری ناگوار و بد بود .

یتوری من القوم من سوء ما بشر به

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

9 - نحل - 16 - 62 - 1,6,7

1- مشرکان دوران جاهلیت ، چیزهایی را به خداوند نسبت می دادند که برای خود ، خوش نداشتند .

و يجعلون لله ما يكرهون

مراد از «يجعلون» (قرار می دهند) به قرینه آیات قبل (و يجعلون لله البنات) اسناد دادن و متصف کردن است.

6- مشرکان علی رغم استناد امر ناخوشایند به خداوند ، مدعی عاقبتی نیکو برای خود بودند .

و يجعلون لله ما يكرهون و تصف ألسنتهم الكذب أن لهم الحسنى

7- ادعای خوش عاقبتی مشرکان برای خویش ، ادعایی دروغ و دور از واقعیت

و تصف ألسنتهم الكذب أن لهم الحسنى

«أن لهم الحسنى» بدل برای «الكذب» است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

5 - انعام - 6 - 136 - 10,9,2,1

1 - قرار دادن سهمی از زراعت و چهارپایان برای خدا و سهمی از آن برای شریکان موهوم او (مانند بت، جن و ..) از سنتهای مشرکان در عصر جاهلیت

و جعلوا لله مما ذرأاً .. فقالوا هذا لله

به قرینه آیه 100 همین سوره (و جعلوا لله شركاء الجن)، از جمله عقاید موهوم مشرکان، شریک بودن جنیان با خداوند بوده است.

2 - سنت جاهلی مشرکان در قرار دادن سهمی از زراعت و چهارپایان برای خدا و سهمی برای شریکان خیالی او، بی اساس و بر پایه گمان بوده است.

و جعلو الله مما ذراً .. هذا لله بزعمهم

«زعم» به گمان و سخن بی اساس اطلاق می شود. (مصباح اللغه).

9 - مصرف سهم خداوند برای بتها و دیگر شریکان خیالی و مصرف نکردن سهم بتها برای خداوند، از داوریهایی ناپسند مشرکان عصر جاهلی بوده است.

فما كان لشركائهم .. ساء ما يحكمون

مراد از فعلهای «یصل» و «لایصل»، آن گونه که مفسران گفته اند، در مقام خبر از انشای مشرکان است. یعنی مشرکان آنچه را سهم خداوند تلقی می نمودند، مصرفش را برای بتها (مانند مخارج بتکده و ...) مجاز می دانستند، ولی عکس آن را روا نمی شمردند.

10 - دآوری زشت و غلط مشرکان جاهلی در مقایسه خدا با بتها و ترجیح بتها بر او

ص: 358

فما كان لشركائهم . . . ساء ما يحكمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 137 - 9، 7، 2، 1

1 - فرزند کشی و قربانی برای شریکان پنداری خداوند، از سنتهای زشت مشرکان عصر جاهلیت بوده است.

ساء ما يحكمون. و كذلك زين لكثير من المشركين قتل اولدهم

در آیه شریفه تزیین کشتن فرزندان به «شركاء» نسبت داده نشده، لذا محتمل است مراد قربانی کردن فرزندان برای بتها باشد، گر چه اعراب جاهلی به انگیزه های دیگری نیز، مانند فقر، عار از دختر داشتن و . . . فرزندان خود را می کشتند.

2 - کشتن فرزند در نظر بسیاری از مشرکان عصر جاهلیت کاری زیبا و شایسته بوده است.

و كذلك زين لكثير من المشركين قتل اولدهم

7 - فرزندکشی در نظر گروهی از مشرکان عصر جاهلیت، علی رغم نظر بسیاری دیگر، کاری شایسته تلقی نمی شده است.

كذلك زين لكثير من المشركين قتل اولدهم

9 - تعیین سهمی در اموال برای خداوند و سهمی برای شریکان موهوم او و تجویز مصرف سهم خداوند برای شریکان، کارهایی زیبا و شایسته از دیدگاه مشرکان عصر جاهلیت

و جعلوا لله مما ذرأ من الحرث . . . كذلك زين لكثير من المشركين

اسم اشاره «كذلك» به آیه قبل اشارت دارد و مفاد «كاف» تشبیه در آن، بیان شباهت تزیین در این کار (قتل فرزند) با تزیین در آیه قبل (تعیین سهام و . . .) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 138 - 5، 4، 3

3 - مشرکان عصر جاهلی خوردن از حیوان و یا کشت وقف شده برای خدا و شریکان موهوم او را برای هر کس که می خواستند مجاز می شمردند.

وقالوا هذه أنعم و حرث حجر لا يطعمها إلا من نشاء

4 - مشرکان عصر جاهلیت سوار شدن بر برخی از چهارپایان را حرام می دانستند.

و أنعم حرمت ظهورها

5- تعدد مشرکان عصر جاهلی به نبرد نام خدا بر بعضی از چهارپایان به هنگام ذبح

و أنعم لایذکرون اسم الله علیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 139 - 10، 5، 4، 3، 2، 1

1 - مشرکان عصر جاهلی خوردن جنین دامهای وقف شده برای خدا و یا بتها را در صورت زنده بر آمدن بر مردان مجاز و بر زنان حرام می شمردند.

وقالوا ما فی بطون هذه الأنعم خالصه لذكورنا و محرم علی أزوجنا

مراد از «ازواج» به قرینه تقابل آن با «ذکور» مطلق «زن» است نه خصوص همسران

2 - خوردن از دامهایی که به گمان مشرکان عصر جاهلی سهم خدا و یا سهم دیگر معبود بود، از نظر آنان غیر مجاز شمرده می شد.

ص: 359

وقالوا هذه الأنعم و حرث حجر لا يطعمهما . . . وقالوا ما فى بطون هذه الأنعم خالصه

«هذه الأنعم» اشاره به چهارپایان خاصی است که در آیات پیشین مورد بحث قرار گرفته بود. از این آیه نیز که در مورد جواز خوردن جنین آن حیوانات است، تحریم اصل آن از دیدگاه مشرکان استفاده می شود.

3- مشرکان عصر جاهلی استفاده از جنین مرده حیوانات وقف شده برای خدا و یا بتها را برای زنان و مردان مجاز می شمردند.

و محرم علی أزوجنا و إن یکن میتة فهم فیه شرکاء

4- خوردن جنین مرده دام در برخی موارد از نظر مشرکان عصر جاهلی جایز بود.

و إن یکن میتة فهم فیه شرکاء

5- مشرکان عصر جاهلی زن را موجودی پست و مرد را دارای برتری و شرافت بر آنها می دانستند. *

خالصه لذکورنا و محرم علی أزوجنا و إن یکن میتة فهم فیه شرکاء

حلیت جنین زنده برای مردان و حلیت جنین مرده برای زنان از دیدگاه مشرکان عصر جاهلیت، حکایت از نگرش آنان به زن دارد. زیرا تنها در صورت مرده به دنیا آمدن جنین خوردن آن را برای زنان مجاز می شمردند.

10- قوانین و مقررات ساختگی مشرکان عصر جاهلی بی پایه و به دور از حکمت و جاهلانه بوده است.

وقالوا ما فى بطون . . . سیجزیهم وصفهم إنه حکیم علیم

جمله «إنه حکیم علیم» به منزله تعریض به کسانی است که بدون علم و حکمت به جعل احکام بر اساس تصورات خویش می پردازند، چنانکه مشرکان عصر جاهلیت این چنین بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 140 - 1

1- کشتن فرزندان (به عنوان قربانی) و تحریم روزیهای خداوند از سنتهای مشرکان عصر جاهلیت

قد خسر الذین قتلوا أولدهم سفها بغیر علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 142 - 9

9- مشرکان عصر جاهلیت در اسارت گامها و راههای شیطان بودند.

وقالوا هذه أنعم و حرث حجر . . . كلوا مما رزقكم الله ولا تتبعوا خطوات الشيطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 143 - 7

7 - مشرکان عصر جاهلی فاقد هر گونه دلیل علم آور بر تحریمهای بی جای خود بودند.

قل الذکرین حرم . . . نبئونی بعلم إن کنتم صدقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 144 - 3

3 - مشرکان عصر جاهلی بدون دلیل به حرمت استفاده از برخی چهارپایان معتقد بودند.

قل الذکرین حرم أم الأئینین أما اشملت علیه أرحام الأئینین

ص: 360

در آیه 136 و 137 به برخی از افتراءات مشرکان اشاره شده و آیه با «فذرهم و ما یفترون» پایان یافته و آیات بعد در مقام توبیخ و شمارش موارد افترا در اعتقادات مشرکان است که از آن جمله تحریم بی جاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 146 - 8

8 - آنچه را مشرکان عصر جاهلی حرام می شمردند، حتی در ادیان پیشین حرام نشده بود.

و علی الذین هادوا حرمننا

چون پس از یادآور شدن تحریمهای بی جای مشرکان عصر جاهلی به تاریخ تحریم برخی طبقات بر یهودیان اشاره شده است، می توان به این نکته پی برد که فلسفه یادآوری این جنبه تاریخی اثبات عدم مشابهت میان آن چیزی است که مشرکان بر خود تحریم کرده بودند و آنچه در ادیان الهی تحریم شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 58 - 1,5,6

1- چهره مشرکان دوران جاهلی ، به هنگام دریافت خبر دختردار شدن ، از شدت غضب و ناراحتی ، دگرگون می شد .

و إذا بشر أحدهم بالأنثی ظلّ وجهه مسودًا

5- مشرکان ، با دریافت خبر دختردار شدن ، آکنده از اندوه می شدند و از شدت شرمندگی آن را بروز نمی دادند .

و إذا بشر أحدهم بالأنثی . . . و هو کظیم

«کظیم» در لغت، راه خروج نفس است و در حبس نفس و سکوت استعمال می شود و در آیه، مراد از «کظیم» کسی است که آکنده از اندوه است.

6- مشرکان ، علی رغم نفرت از دختردار شدن ، آن را به خداوند نسبت می دادند .

و یجعلون لله البنت . . . و إذا بشر أحدهم بالأنثی ظلّ وجهه مسودًا و هو کظیم

209- ملاک ارزشها در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 19 - 3

3- سرپرستی مسجدالحرام و آب دهی به زائران کعبه ، شغلی مهم و افتخارآمیز در میان عرب های جاهلی

أجعلتم سقايه الحاج و عماره المسجدالحرام كمن ءامن بالله . . و جهد في سبيل اللّ

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - احقاف - 46 - 11 - 5

5- پذيرش امور از سوى طبقه اشراف ، ملاك ارزشي بودن آن امور در جامعه جاهلي

لو كان خيرا ما سبقونا إليه

ص: 361

210- ملانکه پرستی مشرکان جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 20 - 1

1 - فرشتگان ، مورد پرستش و احترام مشرکان عرب جاهلی

وقالوا... ما عبدنهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 22 - 4

4 - پرستش فرشتگان ، سنتی دیرینه و آیینی سابقه دار در تاریخ عرب جاهلی

بل قالوا إنا وجدنا آباءنا على أمة

واژه «أمة»، بیانگر آیین و مذهب است.

211- منابع اقتصادی دوران جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 136 - 4

4 - کشاورزی و دامداری از منابع درآمد مردم در عصر جاهلیت بوده است.

مما ذراً من الحرث و الأنعم

212- منات در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 19 - 4

4 - «لات» و «عزی» در مرتبه بالاتر از «منات»، در نزد عرب جاهلی *

أفرئتم اللّٰت و العزّٰی

از تقدیم «لات و عزی» و توصیف منات به «الثالثة» (سومی)، مطلب بالا به استفاده می شود.

213- موقعیت والدین در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 151 - 12

ص: 362

12 - جامعه جاهلی در عصر بعثت جامعه ای آلوده به شرک و بی اهتمام نسبت به پدران و مادران بود.

و بالولدين احسنا

214- مهریه در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 10 - 17

17 - قرار دادن مهریه برای زنان ، از آداب همسری در میان عرب قبل از اسلام

و ءاتوهم ما أنفقوا

بیشتر مفسران مسأله انفاق در آیه شریفه را، به «مهریه» تفسیر کرده اند.

215- نجات از جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 94 - 21، 22

21 - رهایی مردم از جاهلیت و گرایش آنان به اسلام ، از نعمت های بزرگ الهی

كذلك كنتم من قبل فمّن اللّٰه علیكم

«مّنّت» به معنای نعمت بزرگ است.

22 - رهایی آدمی از گرایش های جاهلی در اختیار خدا و به مشیت اوست .

كذلك كنتم من قبل فمّن اللّٰه علیكم

216- نشانه های برتری قبیله در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 1 - 4

4 - افزون تر بودن تعداد ، نشان برتری قبیله ای بر قبایل دیگر در فرهنگ جاهلی

أللهیكم التكاثر

آیه بعد، در یکی از احتمالات آن ناظر به ماجرای تقاخر دو قبیله از قریش، با یکدیگر است تا آن جا که به شمارش مردگان و اثبات فزونی افراد خود پرداختند. ارتباط آن با «تکائر» در این آیه، بیانگر برداشت یاد شده است.

ص: 363

217- نظام خانواده در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 59 - 3

3- مردسالاری، در دوران جاهلی بر خانواده ها سایه افکنده بود.

وإذا بشر أحدهم بالأنثى ظل وجهه... يتوری من القوم من سوء ما بشر به أيمسكه

218- نفرت مشرکان جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 42 - 8

8 - نفرت شدید مشرکان از بعثت رسول اکرم (صلی الله علیه و آله)، به رغم سوگند مؤکد قبلی خود مبنی بر ایمان به پیامبر برخاسته از میان نژاد آنان

و أقسموا بالله... فلما جاءهم نذیر ما زادهم إلا نفورًا

219- ورود به خانه دیگران در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 27 - 7

7 - ورود ناگهانی و بدون سلام کردن و اذن خواستن، به محل سکونت و خانه یکدیگر، از رسوم و اخلاق جاهلیت پیش از اسلام بود.

لاتدخلوا بیوتًا غیر بیوتکم حتی تستأنسوا و تسلّموا علی أهلها

220- وقف در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 138 - 3

3 - مشرکان عصر جاهلی خوردن از حیوان و یا کشت و وقف شده برای خدا و شریکان موهوم او را برای هر کس که می خواستند مجاز می شمردند.

وقالوا هذه أنعم و حرث حجر لا یطعمها إلا من نشاء

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

5 - انعام - 6 - 139 - 1,3

ص: 364

1 - مشرکان عصر جاهلی خوردن جنین دامهای وقف شده برای خدا و یا بتها را در صورت زنده بر آمدن بر مردان مجاز و بر زنان حرام می شمردند.

وقالوا ما فی بطون هذه الأنعم خالصه لذكورنا و محرم علی أزوجنا

مراد از «ازواج» به قرینه تقابل آن با «ذکور» مطلق «زن» است نه خصوص همسران

3 - مشرکان عصر جاهلی استفاده از جنین مرده حیوانات وقف شده برای خدا و یا بتها را برای زنان و مردان مجاز می شمردند.

و محرم علی أزوجنا و إن یکن میتة فهم فیہ شرکاء

221- ویژگیهای جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 36 - 1

1 - اعراب جاهلی ، مردمانی بودند کوتاه نظر ، خرافاتی و پیرو موهومات .

فما لکم کیف تحکمون. و ما یتبع اکثرهم إلا ظناً

222- ویژگیهای مشرکان دوران جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 140 - 9

9 - وضع مقررات جاهلانه و انتساب به خدا، ویژگی مشرکان عصر جاهلی

و جعلوا لله... و حرموا ما رزقهم الله افتراء علی الله

223- هواپرستی در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 164 - 13

13 - هواپرستی و رواج ضد ارزش ها ، جهل و محرومیت از تعالیم دین ، از جلوه های گمراهی مردم ، پیش از ظهور پیامبر (صلی الله علیه و آله)

یزگیهم و یعلمهم الکتب و الحکمه و ان کانوا من قبل لفی ضلال مبین

7- جایزه

1- احکام جایزه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 72 - 9

9- جواز تعیین جایزه برای کشف جرم و شناسایی و دستگیری مجرم

نفق صواع الملك و لمن جاء به حمل بعير

2- جایزه در دستگیری مجرمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 72 - 9

9- جواز تعیین جایزه برای کشف جرم و شناسایی و دستگیری مجرم

نفق صواع الملك و لمن جاء به حمل بعير

3- جایزه در مسابقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 72 - 8

8- مشروعیت ایجاد رقابت با تعیین جایزه

و لمن جاء به حمل بعير

ص: 366

جایزه یابنده آبخوری پادشاه مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 72 - 5,7

5- یک بار شتر غله، جایزه تعیین شده از جانب یوسف (ع) برای آورنده جام شاهی

و لمن جاء به حمل بعیر

7- یوسف (ع) خود متعهد به پرداخت جایزه و اجرت به آورنده جام مفقودشده *

و لمن جاء به حمل بعیر و أنا به زعیم

مقصود از «أنا» در «و أنا به زعیم» یوسف (ع) و یا رئیس و مسؤول کارگزاران او می باشد. برداشت فوق ناظر به احتمال نخست است.

4- جواز جایزه برای کشف جرم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 72 - 9

9- جواز تعیین جایزه برای کشف جرم و شناسایی و دستگیری مجرم

تفقد صواع الملك و لمن جاء به حمل بعیر

ص: 367

1- آثار جبر گرای

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 148 - 8

8 - جبرگرایی بهانه ای برای فرار از مسؤولیت است.

سيقول الذين أشركوا لو شاء الله ما أشركنا

2- آثار عقیده به جبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 35 - 17

17- مشرکان مکه، با اشاعه فکر جبرگرایی، درصدد اثبات عبث بودن بعثت انبیا بودند.

وقال الذين أشركوا لو شاء الله ما عبدنا من دونه من شيء... فهل على الرسل إلا

عبارت «فهل على الرسل إلا البلاغ المبين» پس از بیان اعتقادات مشرکان، می تواند جوابی برای آنان باشد؛ با این توضیح که مشرکان می خواستند با استناد ایمان و کفر به خداوند، بیان کنند که با چنین امری، جایی برای آمدن انبیا نیست و خداوند با «فهل على الرسل...» جواب آنان را می دهد که آمدن پیامبران، بیهوده نیست و برای ابلاغ پیام الهی است.

3- بطلان جبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 148 - 11

ص: 368

11 - انسان دارای اختیار در عقیده و عمل، و جبرگرایی اندیشه ای باطل است.

كذلك كذب الذين من قبلهم حتى ذاقوا بأسنا قل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 107 - 2

2- گرایش به ایمان و کفر، متکی به اراده و تصمیم خود انسان است .

ءامنوا به أو لاتؤمنوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 7 - 10

10- مجبور کردن مردم بر ایمان آوری، ناسازگار با هدف هستی و آزمون آنان است .

فلعلك بخر نفسك .. إنا جعلنا ما على الأرض ... لنبلوهم

مطرح ساختن ابتلا و آزمایش انسان ها به عنوان فلسفه و هدف برای آفرینش زمین و موهبت های آن، اشاره به این نکته دارد که براساس این هدف و فلسفه، نمی توان مردم را بر ایمان مجبور کرد و نباید انتظار داشت که همه آنان در برابر دعوت پیامبران و منادیان هدایت، تسلیم شوند.

4- بی منطقی جبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 148 - 13، 15

13 - تمسک به مشیت الهی برای اثبات جبر فاقد بنیان علمی است.

هل عندكم من علم فتخرجوه لنا

15 - عقاید مشرکان در مورد مشیت الهی و استفاده جبر از آن، بنیادی جز گمان ندارد.

إن تتبعون إلا الظن وإن أنتم إلا تخرصون

5- بی منطقی جبر گرایی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- مشركان جبرگرا فاقد هر گونه دليل بر عقايد خویش هستند.

قل هم عندكم من علم .. فله الحجه البلغه

ص: 369

6- جبر تاریخ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 41 - 6

6- برخی از رخدادها، از پیش تعیین شده و غیر قابل تغییر و تحول است .

قضى الأمر الذى فيه تستفتيان

7- جبر در رجعت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 83 - 4

4 - عدم وجود آزادی و اختیار برای کافران در صحنه « رجعت »

فهم یوزعون

8- جبر در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 38 - 11

11 - قیامت ، روز سلب اختیار از انسان

یوم . . . لا یتکلمون إلا من أذن له الرحمن

9- جبر محیط اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 74 - 8

8- تأثیر جامعه بر فرد ، جبری و غیر قابل اجتناب نیست و حفظ سلامت اخلاقی در محیط کاملاً فاسد و آلوده ، ممکن است .

ونجینه من القریه التى كانت تعمل الخبیث

برداشت یاد شده به خاطر این است که حضرت لوط(ع) توانسته بود در محیط آلوده و فاسد قومش، پاک و بی گناه بماند و سرانجام نجات

یابد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 99 - 3

3 - محیط اجتماعی ، در عین تأثیر گذاشتن بر خصلت های روحی و گرایش های عقیدتی انسان ، از وی سلب اختیار و انتخاب

ص: 370

نمی کند .

الأعراب أشد كفراً و نفاقاً .. و من الأعراب من يؤمن بالله

تصریح به وجود مؤمنان راستین در میان اعراب بادیه نشین به دنبال بیان خصلت کفر ورزی و نفاق شدید آنان، می تواند إشعار به مطلب فوق داشته باشد.

10- جبر موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 8 - 6

6- همه موجودات ، ناگزیر از اطاعت خداوند و تنها انسان دارای حق انتخاب آگاهانه

و النجم و الشجر یسجدان .. و وضع المیزان . ألا تطغوا فی المیزان

خداوند، در آیات پیشین «نجم» و «شجر» را تسلیم بی چون و چرای فرمان حق شمرده و هستی را مسخر قوانین دانسته است؛ اما تنها از انسان می خواهد که خود با اختیار و انتخاب سر بر آستان معیارها بساید.

11- جبر و اختیار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 35 - 18

18 - انسان موجودی مختار در اطاعت و معصیت خداوند

و لا تقربا هذه الشجرة فتكونا من الظلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 148 - 11، 18

11 - انسان دارای اختیار در عقیده و عمل، و جبرگرایی اندیشه ای باطل است.

كذلك كذب الذین من قبلهم حتی ذاقوا بأسنا قل

18 - خداوند کسی را به پذیرش عقیده شرک مجبور نساخته است.

لو شاء الله ما أشركنا .. إن أتمم إلا تخرصون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 149 - 6،9

6 - اگر مشیت خداوند اجبار انسان بر هدایت بود، همگان را، بی استثنا، هدایت می کرد.

فلو شاء لهديكم أجمعين

9 - سنت و مشیت خداوند بر هدایت و ضلالت جبری آدمیان قرار نگرفته است.

ص: 371

فلو شاء لهديكم أجمعين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

11 - طه - 20 - 116 - 9

9 - انسان به خاطر استعداد های گسترده و شایستگی های ذاتی اش ، برتر از فرشتگان است .

للملئکه اسجدوا لأدم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

11 - طه - 20 - 123 - 15

15 - انسان ، دارای اختیار در انتخاب راه هدایت و یا گمراهی

فإمّا يأتيتكم منى هدى فمن اتبع هداى

12- دلایل بطلان جبر

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

5 - انعام - 6 - 149 - 3

3 - خداوند دارای دلایل و حجت‌های رسا بر نفی پندار جبر و عقاید شرک است.

قل فله الحجه البلغه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

9 - نحل - 16 - 36 - 5

5- برانگیختن انبیا در میان همه امت ها برای دعوت به توحید عبادی ، دلیل بطلان عقیده مشرکان به جبری بودن شرکشان

وقال الذين أشركوا لو شاء الله ما عبدنا من دونه من شيء... ولقد بعثنا فى كل أ

آوردن عبارت «قد بعثنا..» پس از بیان کلام مشرکان درباره جبری بودن شرکشان، به منزله جواب برای آن است؛ با این بیان که اگر شرک خواست خداوند بود، نباید انبیا را مبعوث می کرد و حال آنکه آنان را برای هدایت برانگیخته است و این حکایت از بطلان عقیده آنان دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

11- بعثت انبیا، دلیلی روشن بر دروغ بودن ادعای مشرکان بر اینکه هدایت و گمراهی جبری است.

قال الذین أشركوا لو شاء الله ما عبدنا من دونه من شيء... ولقد بعثنا في كل أم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- مبعوث شدن انبیا از سوی خداوند ، دلیل بطلان عقیده مشرکان ، در جبری انگاشتن اعتقاداتشان

وقال الذین أشركوا لو شاء الله ما عبدنا من دونه من شیء . . . و ما أرسلنا من قبلك

احتمال دارد که آیه در صدد جواب گویی به مشرکان باشد که می پنداشتند مشیت خداوند آنان را به شرک عبادی وا داشته است (لو شاء الله ما عبدنا من دونه) که خداوند به آنان پاسخ می دهد: سنت خداوند در هدایت مردم برانگیختن انسانهایی جهت هدایتگری است و جبری در کار نیست.

13- رد جبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 30 - 5

5- انسان ، موجودی مختار و توانا بر آزاد شدن از هرگونه جبر اجتماعی - فرهنگی

و ما كان لنا عليك من سلطان بل كنتم قومًا طغين

برداشت یاد شده از آن جا است که پیشوایان کفر، اجبار کردن مشرکان به گمراهی را از خود سلب کرده و خود آنان را مقصّر معرفتی خواهند کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 113 - 8

8 - تأثیر نسب و پیوند خویشاوندی در سرنوشت فرزندان و در هدایت و گمراهی آنان ، امری مطلق ، قطعی و جبری نیست .

و من ذرّیتهما محسن و ظالم لنفسه مبین

دو گروه شدن نسل ابراهیم و اسحاق (علیهما السلام) گویای این حقیقت است که تأثیر نسب و خویشاوندی، در سرنوشت انسان و در هدایت و گمراهی فرزندان، مطلق و جبری نیست؛ بلکه فرزندان از هر خانواده ای ممکن است خوب و یا بد باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 39 - 5

5 - انسان فرجام نیک یا بد را به خواست خود ، انتخاب می کند و بر آن مجبور نیست .

فمن شاء اتّخذ إلی ربّه ما بآ

5 - نفی اندیشه جبریگری و نیز تفکر تفویض صرف

اصابتکم مصیبه . . . هو من عند انفسکم . . . و ما اصابکم . . . فباذن الله

آیه مورد بحث و آیه قبل، شکست احد را هم وابسته به خود مسلمانان دانسته و هم اذن الهی را در آن شکست دخیل شمرده است ; یعنی افعال بندگان در عین اینکه مستند به خود آنان است، خارج از خواست و اذن الهی نخواهد بود.

14- زمینه جبر گرایی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 148 - 5

5- برداشت نادرست از مفهوم مشیت الهی دستاویزی برای ابراز عقیده جبر است.

لو شاء الله ما أشرکنا ولا ءاباؤنا

15- ممانعت از جبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 33 - 4

4- پیشگیری خداوند از گسترش فضای کفر و بی اختیار شدن انسان ها و برهم خوردن زمینه های انتخاب

و لولا أن یکون الناس أمه وحده

مراد از «أمه واحده» شدن مردم، ممکن است تمایل یافتن آنان به کفر باشد.

16- نجات از جبر محیط اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 57 - 3

3- رهایی انسان از جبر محیط اجتماعی و نیز از پیامدهای سوء معاشرت با افراد فاسد و منحرف جامعه، در سایه ایمان به خدا و لطف و عنایت او، امری ممکن است.

و لولا نعمه ربّی لکننت من المحضرين

17- نفی جبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 32 - 2

2- ایمان و کفر جن، به اختیار و انتخاب خود آنان و نه معلول جبر

و من لایجب داعی الله

از سیاق این آیات - که در آن جنیان تشویق و تهدید شده اند و اجابت و عدم اجابت به خود آنان نسبت داده شده است - مطلب بالا استفاده می شود.

ص: 374

{ جبر و اختیار }

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 253 - 12، 13

12 - سُنَّتِ خداوندی، علی رغم ارسال انبیا، برای دعوت به ایمان و رفع اختلاف، اجبار آدمیان به ایمان و عدم اختلاف و کشتار نیست.

و لو شاء الله ما اقتتل الذين... و لكن اختلفوا

13 - آزادی انسان ها در انتخاب کفر و ایمان به رسالت انبیا، سُنَّتِ الهی

و لو شاء الله ما اقتتل... و لكن اختلفوا فمنهم من امن و منهم من كفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 30 - 9

9 - اختیاری بودن اعمال انسان، مورد پذیرش او در قیامت

تودّ لو أنّ بینها و بینه امداً بعيداً

از اینکه انسان دوست دارد میان او و عملش فاصله باشد و نمی گوید مجبور بودم، معلوم می شود که انسان می پذیرد اعمالش، اختیاری بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 166 - 4

4 - جریان افعال ارادی بندگان به اذن خداوند

قل هو من عند انفسکم... و ما اصابکم... فباذن الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 16 - 14

14 - انسان ها در اعمال خویش نه مجبورند و نه رها و آزاد. (امر بین الامرین).

من اتبع رضونته .. باذنه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 35 - 11، 10، 8

8 - مشیت خداوند بر هدایت جبری مردم قرار نگرفته است.

و لو شاء الله لجمعهم على الهدى

حرف «لو» برای امتناع است؛ یعنی خدا این چنین هدایتی را نمی خواهد، در صورتی که مسلماً هدایت اختیاری و تشریحی را خداوند خواهان است، پس ناچار باید این هدایت، هدایت جبری باشد.

ص: 375

10 - خواست خداوند، آزادی و اختیار انسان در انتخاب راه هدایت است.

و لو شاء الله لجمعهم على الهدى

11 - انسان در انتخاب راه هدایت و ضلالت آزاد است.

فإن استطعت أن تتبغى .. و لو شاء الله لجمعهم على الهدى

از اینکه خداوند می فرماید اگر هر گونه معجزه بیاید ایمان نمی آورند و اگر خداوند می خواست می توانست هدایت کند، معلوم می شود که انسان در انتخاب راه آزاد است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 125 - 8

8 - هدایت و گمراهی انسان تحت اراده خداوند است.

فمن یرد الله أن یهدیه .. و من یرد أن یضله یجعل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 129 - 10

10 - انسانها خود رقم زننده سرنوشت خویش هستند.

و كذلك نولی .. بما كانوا یکسبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 137 - 15

15 - اختیار تکوینی انسان در انتخاب مسیر شرک و توحید

و لو شاء الله ما فعلوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 179 - 7

7 - انسان ها و جنیان دارای نقشی مؤثر در تعیین فرجام و سرنوشت خویش (دوزخی شدن و یا رهایی از آن)

لهم قلوب لا يفقهون بها .. و لهم اذان لا يسمعون بها

جمله «لا يفقهون بها» و نظایر آن می رساند که گمراهان به دلیل بهره نجستن از ابزار شناخت، به وادی گمراهی گرفتار شده اند و بنابراین خود مقصر هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 186 - 1،2

1 - هدایت و ضلالت مردم در اختیار خدا و به دست اوست .

من يضلل الله فلا هادي له

2 - کسانی را که خداوند به ضلالت کشاند ، هیچکس و هیچ چیز قادر بر هدایت آنان نیست .

من يضلل الله فلا هادي له

ص: 376

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 17 - 4

4 - انسان در افعال خویش نه مستقل از اراده خداوند است و نه از سوی او مجبور به انجام افعال خویش

و ما رمیت إذ رمیت و لکن الله رمی

چون از یکسو فعل پیامبر (صلی الله علیه و آله) به خود او استناد داده شده و از سوی دیگر همان فعل به خداوند نسبت داده شده است، معلوم می شود انسان در انجام افعال، نه از استقلال کامل برخوردار است و نه مجبور به انجام افعال خویش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 47 - 11

11 - کردار آدمیان، خارج از مشیت خداوند تحقق نخواهد پذیرفت .

والله بما یعملون محیط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 92 - 7

7 - رفتار و کردار انسانها، خارج از اراده و مشیت خداوند نیست .

إن ربی بما تعملون محیط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 118 - 1,2

1 - مشیت خداوند بر آن نیست که انسان ها را در پذیرش دین حق مضطر و مجبور کند .

و لو شاء ربک لجعل الناس أمة واحدة

مراد از «مشیت» در آیه فوق، مشیت تکوینی است که ملازم جبر و اکراه می باشد و مقصود از اتفاق همگان و تشکیل امت واحده - به قرینه «إلا من رحم» در آیه بعد - اتفاق به کلمه حق و دین الهی است. بنابراین «لو شاء...»؛ یعنی، اگر خداوند اراده می کرد که همه انسانها به اتفاق دین حق را بپذیرند، چنین می شد، ولی خداوند چنین نخواست؛ بلکه خواسته است تا مردم از روی اختیار به حق گرایش پیدا کنند.

2- مشیت خداوند بر آن نیست که با جبر و اکراه، مردمان را بر محور حق گرد آورد و از آنان امتی واحد بسازد.

و لو شاء ربک لجعل الناس أمة واحدة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 10 - 11 - 13

10- جوامع بشری در رقم زدن سرنوشت خویش نه مستقل از اراده خداوندند و نه مجبور از ناحیه او

إن الله لا یغیر ما بقوم حتی یغیروا ما بأنفسهم

جمله «إن الله لا یغیر ما بقوم» تغییر دهنده و از میان برنده را خدا می داند و عبارت «حتی یغیروا ما بأنفسهم» انسانها را در رقم زدن سرنوشت خویش دخیل می شمرد.

ص: 377

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 15 - 2

2- گروهی از موجودات از سر طاعت و به دلخواه بر خدا سجده می کنند و گروهی ناخواسته و برخلاف تمایل خویش .

و لله يسجد من في السموت و الأرض طوعاً و كرهاً

«طوع» و «کره» مصدرند و در آیه شریفه به معنای اسم فاعل (طائعين) و (کارهين) می باشد. «طائع» به کسی یا چیزی گفته می شود که کاری را از روی تمایل انجام دهد و «کاره» به کسی و یا چیزی می گویند که عملی را بدون تمایل و از روی کراهت به ثمر رساند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهيم - 14 - 3 - 7

7- آدمی در کردار و عمل خویش ، مختار و آزاد است .

الذين يستحبون الحيوه الدنيا على الآخرة . . أولئك في ضلل بعيد

در تعریف «اختیار» گفته اند: اختیار، توان و قدرت بر تصمیم گیری است. اینکه در آیه آمده است: آنان که تصمیم بر ترجیح دنیا بر آخرت می گیرند، در گمراهی هستند، حکایت از اختیار آدمی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهيم - 14 - 21 - 18

18- مستکبران ، در قیامت ، گمراهی خود را جبری و معلول خواست خداوند معرفی می کنند .

قالوا لو هدينا الله لهدينكم

«لو» حرف شرط امتناعی است و مقدم قضیه را ممتنع می کند. بنابراین مفهوم عبارت چنین می شود اگر خداوند ما را هدایت می کرد و محال است که چنین بکند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهيم - 14 - 22 - 10، 9

9- دعوت و القای شیطان از انسان سلب اختیار نمی کند و او مسؤول اعمال خویش خواهد بود .

و ما كان لي عليكم من سلطان إلا أن دعوتكم فاستجبتم لي فلا تلوموني و لوموا أنفسكم

10- تلاش شیطان برای گمراهی و اغوای انسان ها ، محدود به دعوت و القاست ، نه غلبه و اجبار

و ما كان لي عليكم من سلطان إلا أن دعوتكم فاستجبتم لي

«سلطان» اسم مصدر «سلط» و به معنای قهر و غلبه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 42 - 2

2- ابلیس ، هیچ گونه سلطه ای بر بندگان خداوند ندارد و نمی تواند آنان را به اجبار به گمراهی بکشاند .

إن عبادي ليس لك عليهم سلطان

ص: 378

«سلطان» دست یافتن به چیزی از طریق قهر و اجبار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 60 - 4

4- انسان ، در برابر محیط اجتماعی و عوامل تأثیرگذار ، مجبور نیست و در تعیین سرنوشت خویش مختار است .

إلا امرأته قدرنا إنها لمن الغبرين

خداوند، همسر لوط(ع) را به خاطر اینکه همنشین قوم بدکار لوط بود، عذاب کرد. این می رساند که همسر لوط(ع) در همنشینی و یا ترک آن آزاد بود و می توانست خود را از آلوده شدن نجات دهد و گرنه عذاب وی غیر معقول و به دور از اقتضای حکمت خداوند حکیم بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 9 - 8

8- انسان در پذیرش مسیر زندگی آزاد است و خواست خداوند بر هدایت جبری او تعلق نگرفته است .

و لو شاء لهدیکم أجمعین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 33 - 13

13- انکار حقانیت کتاب های آسمانی ، چیزی بود که خود منکران آن را برگزیدند و خداوند آنان را بر آن وادار نکرد .

كذلك فعل الذین من قبلهم و ما ظلمهم الله و لكن كانوا أنفسهم یظلمون

این برداشت، مبتنی بر این احتمال است که مراد از ظلم به نفس، انحراف از مسیر حق باشد که خداوند آن را به منحرفان اسناد می دهد و نقش خود را نفی می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 35 - 13، 15

13- انسان ها در پذیرش دین و یار د آن ، مختارند .

وقال الذین أشركوا لو شاء الله ما عبدنا من دونه من شیء... فهل علی الرسل إلا ا

آوردن عبارت «فهل على الرسل إلا البلاغ..» در پایان آیه، می تواند جواب ادعای مشرکان درباره جبری بودن عقیده شان باشد؛ به این صورت که خداوند در جواب آنان می فرماید: پیامبران فقط برای ابلاغ پیام خداوند فرستاده شده اند و جبری در کار نیست.

15- وظیفه همه انبیای الهی، تنها ابلاغ پیام خداوند به صورت روشن و صریح بوده است و نه اجبار مردم به قبول آن.

فهل على الرسل إلا البلاغ المبين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 43 - 9

9- بنای خداوند، در هدایت مردم، استفاده از قدرت قاهره و مجبور ساختن آنان نیست.

لو شاء الله ما عبدنا من دونه من شيء . . . و ما أرسلنا من قبلك إلا رجالاً نوحى إل

ص: 379

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 82 - 2

2- وظیفه پیامبر (صلی الله علیه و آله)، تنها ابلاغ پیام الهی به انسان ها بود و نه اجبار مردمان به پذیرش آن پیام.

فإنما عليك البلاغ المبين

حصر در آیه فوق (فإنما عليك ..) حصر اضافی بوده و نسبت به اجبار و اکراه سنجیده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 93 - 8

8- هدایت و گمراهی انسان ها توسط خداوند، تابع خواست و انتخاب خود آنان است.

يضلّ من يشاء ويهدى من يشاء

برداشت فوق، بنابراین احتمال است که فاعل «یشاء»، ضمیری باشد که به «من» برگردد و با فاعل «يضلّ» متحد نباشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 104 - 3

3- راهیابی به هدایت، نیازمند خواست خود انسان و بسته به اختیار اوست.

إن الذين لا يؤمنون بأيت الله لا يهديهم الله

از «لایؤمنون» استفاده می شود: آنان که نمی خواهند ایمان بیاورند از لطف و هدایت الهی محرومند؛ پس راهیابی به لطف و هدایت او مشروط به خواست خود انسان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 15 - 3

3- انسان در انتخاب راه هدایت یا گمراهی مختار است.

من اهتدى فإنما يهتدى لنفسه و من ضلّ فإنما يضلّ عليها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- انسان ها ، حتی در برابر اعمال ناپسند و مورد نفرت خداوند ، آزادی و اختیار عمل دارند .

كَلَّ ذَلِكْ كَانِ سَيِّئَةً عِنْدَ رَبِّكَ مَكْرُوهاً

از اینکه خداوند، پس از برشمردن کارهای زشت، از آنها نهی کرده و سپس فرموده است: «سئیه عند ربك مکروهاً» به دست می آید که منفور خداوند بودن باعث جلوگیری تکوینی از وقوع آنها به دست بشر نمی کند. و این، خود حکایت از اختیار عمل انسان می نماید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- هدایت و گمراهی انسان به دست خداوند است .

من يهد الله فهو المهتد و من يضلل فلن تجد لهم أولياء من دونه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 107 - 3

3- انتخاب راه کفر یا ایمان ، پس از ابلاغ و تبیین تعالیم دین ، با خود مردم است .

و قرءاناً فرقناه لتقرأه على الناس على مكث .. قل ءامنوا به أو لا تؤمنوا

ذکر «قل ءامنوا به أو لا تؤمنوا» پس از بیان فلسفه نزول تدریجی قرآن و تبیین حق و باطل برای مردم، می تواند بیانگر نکته یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 7 - 9

9- انتخاب راه ، براساس اختیار و آگاهی ، از هدف های ارائه قرآن به انسان و ایجاد شرایط مناسب برای زندگی وی در زمین است .

لم يؤمنوا بهذا الحديث .. جعلنا ما على الأرض زينة لها لنبلوهم

در آیه قبل، خداوند، پیامبر(صلی الله علیه و آله) را از پافشاری بی حد برای ایمان آوری مردم به قرآن، بازداشته است و در این آیه، بیان می دارد که دنیا و جلوه های آن، برای آزمایش انسان ها برپا شده است، بنابراین، خداوند، گرچه قرآن را مایه آگاهی انسان قرار داده، ولی نمی خواهد او را بر پذیرش آن اجبار کند، بلکه می خواهد که او با آگاهی کامل و با اختیار خود، در این آزمون شرکت کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 17 - 15

15- هدایت یافتن و گمراه شدن آدمی ، به اراده خداوند است .

من يهد الله فهو المهتد و من يضلل فلن تجد له ولياً مرشداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 24 - 4

4- کردار انسان ها ، مقهور خواست خداوند و مستند به خود ایشان است .

إِنِّي فاعل . . . إلا أن يشاء الله

چنان چه کسی بگوید: «به خواست خداوند، من، در آینده، چنین کاری را انجام خواهم داد» - براساس آیه شریف - گفتاری صحیح و مُجاز، به زبان آورده است. بنابراین، خواست خداوند، مانع استناد کار به خود انسان نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 63 - 7

7 - تلاش اغواگرانه - به اعتقاد پیشوایان شرک - تنها دعوت و فراخوانی است ; نه اجبار و سلب کردن اختیار از دیگران

أغوينهم كما غوينا

ص: 381

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 33 - 6

6 - مستضعفان در قیامت ، انتخاب کفر و بی دینی را تحمیلی از سوی مستکبران معرفی خواهند کرد .

إذ تأمرونا أن نكفر بالله و نجعل له أندادًا

کاربرد فعل «تأمرونا» (از ماده «أمر») و به معنای فرمان و دستور) دلالت می کند که مستکبران به صورت دستور آمرانه، مستضعفان را وادار به پذیرش عقیده ای می کرده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 17 - 4

4 - انسان ، موجودی مختار و در برابر تمامی تلاش ها و رفتارهایش ، مسؤول است .

اليوم تجزي كل نفس بما كسبت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 23 - 10

10 - انتخاب آزادانه راه انحراف ، منتهی به گمراهی و کج روی اجتناب ناپذیر

أفرءیت من اتخذ إلهه هویه و أضله الله علی علم

19- بطلان جبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 107 - 2

2- گرایش به ایمان و کفر ، متکی به اراده و تصمیم خود انسان است .

ءامنوا به أو لاتؤمنوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 7 - 10

10- مجبور کردن مردم بر ایمان آوری، ناسازگار با هدف هستی و آزمون آنان است.

فلعلک بنع نفسک .. إنا جعلنا ما علی الأرض ... لنبلوهم

مطرح ساختن ابتلا و آزمایش انسان ها به عنوان فلسفه و هدف برای آفرینش زمین و موهبت های آن، اشاره به این نکته دارد که براساس این هدف و فلسفه، نمی توان مردم را بر ایمان مجبور کرد و نباید انتظار داشت که همه آنان در برابر دعوت پیامبران و منادیان هدایت، تسلیم شوند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 148 - 11

ص: 382

11 - انسان دارای اختیار در عقیده و عمل، و جبرگرایی اندیشه ای باطل است.

كذلك كذب الذين من قبلهم حتى ذاقوا بأسنا قل

20- جبر و اختیار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 35 - 18

18 - انسان موجودی مختار در اطاعت و معصیت خداوند

و لا تقربا هذه الشجرة فتكونا من الظلمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 148 - 11، 18

11 - انسان دارای اختیار در عقیده و عمل، و جبرگرایی اندیشه ای باطل است.

كذلك كذب الذين من قبلهم حتى ذاقوا بأسنا قل

18 - خداوند کسی را به پذیرش عقیده شرک مجبور نساخته است.

لو شاء الله ما أشركنا .. إن أنتم إلا تخرصون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 149 - 6، 9

6 - اگر مشیت خداوند اجبار انسان بر هدایت بود، همگان را، بی استثنا، هدایت می کرد.

فلو شاء لهدیکم أجمعین

9 - سنت و مشیت خداوند بر هدایت و ضلالت جبری آدمیان قرار نگرفته است.

فلو شاء لهدیکم أجمعین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 116 - 9

9- انسان به خاطر استعداد های گسترده و شایستگی های ذاتی اش ، برتر از فرشتگان است .

للملئکه اسجدوا لأدم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 123 - 15

15 - انسان ، دارای اختیار در انتخاب راه هدایت و یا گمراهی

فإِذَا يَأْتِيَكُم مِّنْهُ هُدًى فَمَنْ اتَّبَعَ هُدَايَ

ص: 383

21- دلایل بطلان جبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 36 - 5

5- برانگیختن انبیا در میان همه امت ها برای دعوت به توحید عبادی ، دلیل بطلان عقیده مشرکان به جبری بودن شرکشان

وقال الذین أشركوا لو شاء الله ما عبدنا من دونه من شیء . . . ولقد بعثنا فی کلّ أ

آوردن عبارت «قد بعثنا . . .» پس از بیان کلام مشرکان درباره جبری بودن شرکشان، به منزله جواب برای آن است؛ با این بیان که اگر شرک خواست خداوند بود، نباید انبیا را مبعوث می کرد و حال آنکه آنان را برای هدایت برانگیخته است و این حکایت از بطلان عقیده آنان دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 39 - 11

11- بعثت انبیا ، دلیلی روشن بر دروغ بودن ادعای مشرکان بر اینکه هدایت و گمراهی جبری است .

قال الذین أشركوا لو شاء الله ما عبدنا من دونه من شیء . . . ولقد بعثنا فی کلّ أم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 43 - 8

8- مبعوث شدن انبیا از سوی خداوند ، دلیل بطلان عقیده مشرکان ، در جبری انگاشتن اعتقاداتشان

وقال الذین أشركوا لو شاء الله ما عبدنا من دونه من شیء . . . و ما أرسلنا من قبلک

احتمال دارد که آیه در صدد جواب گویی به مشرکان باشد که می پنداشتند مشیت خداوند آنان را به شرک عبادی وا داشته است (لو شاء الله ما عبدنا من دونه) که خداوند به آنان پاسخ می دهد: سنت خداوند در هدایت مردم برانگیختن انسانهایی جهت هدایتگری است و جبری در کار نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 149 - 3

3 - خداوند دارای دلایل و حجت‌های رسا بر نفی پندار جبر و عقاید شرک است.

قل فله الحجه البلغه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 166 - 5

5 - نفی اندیشه جبریگری و نیز تفکر تقویض صرف

ص: 384

اصابتکم مصیبه . . . هو من عند انفسکم ... و ما اصابکم ... فباذن الله

آیه مورد بحث و آیه قبل، شکست احد را هم وابسته به خود مسلمانان دانسته و هم اذن الهی را در آن شکست دخیل شمرده است؛ یعنی افعال بندگان در عین اینکه مستند به خود آنان است، خارج از خواست و اذن الهی نخواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 30 - 5

5 - انسان، موجودی مختار و توانا بر آزاد شدن از هرگونه جبر اجتماعی - فرهنگی

و ما کان لنا علیکم من سلطن بل کنتم قومًا طغین

برداشت یاد شده از آن جا است که پیشوایان کفر، اجبار کردن مشرکان به گمراهی را از خود سلب کرده و خود آنان را مقصّر معرفّی خواهند کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 113 - 8

8 - تأثیر نسب و پیوند خویشاوندی در سرنوشت فرزندان و در هدایت و گمراهی آنان، امری مطلق، قطعی و جبری نیست.

و من ذرّیتهما محسن و ظالم لنفسه مبین

دو گروه شدن نسل ابراهیم و اسحاق (علیهما السلام) گویای این حقیقت است که تأثیر نسب و خویشاوندی، در سرنوشت انسان و در هدایت و گمراهی فرزندان، مطلق و جبری نیست؛ بلکه فرزندان از هر خانواده ای ممکن است خوب و یا بد باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 39 - 5

5 - انسان فرجام نیک یا بد را به خواست خود، انتخاب می کند و بر آن مجبور نیست.

فمن شاء اتّخذ إلی ربّه ما بآ

ص: 385

9- جبرئیل

1- جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 198 - 18

18 - خطاب جبرئیل به حضرت ابراهیم ، در عرفات : « اعرف بها مناسکک و اعترف بذنبک » سبب نامگذاری عرفات به این نام

فاذا افضتم من عرفات

امام باقر (ع) و امام صادق (ع): .. فقال «جبرئیل» هذه عرفات، فاعرف بها مناسکک و اعترف بذنبک فسَمّی عرفات

کافی، ج 4، ص 207، ح 9؛ علل الشرایع، ج 2، ص 436، ح 1، ب 173.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 253 - 6

6 - اعطای نشانه های روشن از جانب خداوند ، به عیسی بن مریم (ع) و تأیید او به روح القدس (جبرئیل)

و اتینا عیسی ابن مریم البینات و ایدناه بروح القدس

2- آثار دشمنی با جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 98 - 9

9 - یهودیان ، به دلیل عداوتشان با جبرئیل کافرند و خداوند دشمن آنان است .

من کان عدواً لله .. و جبریل و میکل فإن الله عدو للكفرین

از مصداقهای «الکافرین» - به دلیل آیات گذشته - یهودیان هستند.

ص: 386

3- آثار رؤیت جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 23 - 3

3 - عقل سالم پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مشهود بودن جبرئیل برای آن حضرت در فضایی روشن، تضمین کننده دریافت صحیح قرآن از فرشته وحی

و ما صاحبکم بمجنون . و لقد رءاه بالأفق المبین

4- ابراهیم (ع) و جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 198 - 18

18 - خطاب جبرئیل به حضرت ابراهیم، در عرفات: « اعرف بها مناسکک و اعترف بذنبک » سبب نامگذاری عرفات به این نام

فاذا افضتکم من عرفات

امام باقر (ع) و امام صادق (ع): .. فقال « جبرئیل » هذه عرفات، فاعرف بها مناسکک و اعترف بذنبک فسمی عرفات

کافی، ج 4، ص 207، ح 9؛ علل الشرایع، ج 2، ص 436، ح 1، ب 173.

5- اطاعت از جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 21 - 3، 1

1 - فرمان های جبرئیل، تخلف ناپذیر است و کسی از اطاعت او سرپیچی نمی کند .

مطاع

3 - هر آنچه در سیطره عرش خداوند است (تمام هستی)، به فرمان جبرئیل گردن می نهد .

عند ذی العرش مکین . مطاع

مقید نشدن «مطاع» به طائفه ای خاص و نیز توصیف خداوند به «ذی العرش» در بیان جایگاه ویژه جبرئیل نزد او، گویای آن است که فرمان روایی جبرئیل بر تمام عرشیان و در نتیجه تمام هستی، فراگیر است.

6- امانت داری جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 387

4- جبرئیل ، موجودی مقدس و منزّه از دخل و تصرف در آیات الهی

قل نزلہ روح القدس من ربّک

با توجه به اینکه «قدس» به معنای طهارت و پاکی است، ملقب شدن جبرئیل به «روح القدس» می تواند برای اعلام پاک بودن او از دخل و تصرف در آیات الهی باشد.

7- امانتداری جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 51 - 11

11 - فرشته وحی ، پیکی امین در ابلاغ پیام خدا به پیامبران

فیوحی یاذنه ما یشاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 21 - 4،5

4 - جبرئیل در پیشگاه خداوند ، فرشته ای امین و به دور از خیانت در انجام دادن رسالت های خویش

ثَمَّ آمین

«ثَمَّ» اسمی است که برای اشاره به مکان دور یا با عظمت به کار می رود. و در آیه شریفه، اشاره به مکانی است که «عند ذی العرش» بر آن دلالت داشت.

5 - جبرئیل در ابلاغ قرآن به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، امانت داری قابل اعتماد و به دور از هرگونه دخل و تصرف در آن بود .

إنّه لقول رسول . . . آمین

8- انقیاد جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 97 - 3

3 - جبرئیل ، نه از سر خود بلکه به اذن خدا و فرمان او ، قرآن را بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) فرود آورد .

فإنه نزله على قلبك بإذن الله

9- برتری انبیا از جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 388

5- برتری رسولان الهی بر فرشتگان حتی بر جبرئیل و میکائیل *

من کان عدواً لله و ملئکته و رسله و جبریل و میکیل

چنانچه گذشت ذکر بخصوص جبرئیل و میکائیل از میان سایر فرشتگان حکایت از برتری این دو فرشته دارد و تقدیم ذکری «رساله» بر «جبریل و میکال» اشاره به برتری بر جبرئیل و میکائیل دارد.

10- بشارتهای جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 19 - 2

2- مأمور ویژه الهی با بشارت فرزند به مریم (س) ، خود را مأمور بخشیدن پسری پاک نهاد به وی معرفی کرد .

قال إنما أنا رسول ربك لأهب لك غلاماً زكياً

اسناد «هبه فرزند» به جبرئیل به خاطر وساطت او در بخشش الهی است. «زکی» از ریشه «زکاء» به معنای صلاح گرفته شده است (مصباح). «تزکیه» و «زکاه» در معانی «طهارت» و «نمّو» و «برکت» و «مدح» استعمال دارد و در هر مورد، معنای مناسب آن مورد نظر است. طهارت و صلاح کودک به شایستگی های ذاتی او است.

11- پرسش از جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 20 - 3

3- حضرت مریم (س) از جبرئیل خواست او را از چگونگی پیدایش فرزندش بدون پدر آگاه سازد .

قالت أئی یكون لی غلم ولم یمسنی بشر ولم أك بعیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 21 - 2

2- جبرئیل در پاسخ به سؤال و نگرانی مریم بر حتمی بودن وعده الهی و حامله شدن او به عیسی (ع) تأکید کرد .

قال کذلک

چنان چه مشارالیه «ذلک» مضمون رسالت جبرئیل باشد، در این صورت تأکید بر تحقق حتمی بشارت است؛ یعنی «موضوع همان گونه است که گفتم».

ص: 389

12- تجسم جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 17 - 14

14- « قال الباقر (ع) : إنّها (مریم) بشرت بعیسی فبینا هی فی المحراب إذ تمثّل لها الروح الامین بشراً سوياً ;

امام باقر(ع) فرمود: همانا او (مریم) به ولادت عیسی(ع) بشارت داده شد، پس در حالی که در محراب بود، ناگهان روح الامین به شکل انسانی کامل اندام بر او ظاهر گشت».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 6 - 3

3 - تجلی جبرئیل ، برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) در سیمای واقعی خویش به هنگام تعلیم وحی

ذو مرّه فاستوی

برخی از مفسران درباره معنای «فاستوی» گفته اند: مراد، ظاهر شدن فرشته وحی به شکل اصلی آن، برای پیامبر(صلی الله علیه و آله) می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 7 - 5

5 - ظهور جبرئیل با سیمای اصلی خود ، بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) در افق بالای آسمان *

فاستوی . و هو بالأفق الأعلى

13- تدبیر جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 6 - 1

1 - جبرئیل ، فرشته ای صاحب کمال عقل و درایت

ذو مرّه فاستوی

یکی از معانی که واژه «مرّه» بر آن اطلاق می شود، «عقل» است. نکره آمدن «مرّه» نیز برای تفخیم و به تقدیر «ذو مرّه کامله» است.

14- تعالیم جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 6 - 2

2- روی آوردن جبرئیل به سوی پیامبر (صلی الله علیه و آله)، جهت تعلیم قرآن به آن حضرت

علمه شدید القوی . . . فاستوی

ص: 390

برداشت یاد شده بر این اساس است که متعلق «استوی» حذف شده و تقدیر آن «فاستوی إلیه» می باشد (آهنگ پیامبر کرد).

15- تقدس جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 102 - 4

4- جبرئیل ، موجودی مقدس و منزّه از دخل و تصرف در آیات الهی

قل نزله روح القدس من ربّك

با توجه به اینکه «قدس» به معنای طهارت و پاکی است، ملقب شدن جبرئیل به «روح القدس» می تواند برای اعلام پاک بودن او از دخل و تصرف در آیات الهی باشد.

16- تنزیه جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 102 - 4

4- جبرئیل ، موجودی مقدس و منزّه از دخل و تصرف در آیات الهی

قل نزله روح القدس من ربّك

با توجه به اینکه «قدس» به معنای طهارت و پاکی است، ملقب شدن جبرئیل به «روح القدس» می تواند برای اعلام پاک بودن او از دخل و تصرف در آیات الهی باشد.

17- جایگاه جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 7 - 3

3- جایگاه جبرئیل ، در برترین مرتبه و افق هستی قرار دارد .

و هو بالأفق الأعلى

18- جبرئیل از عالم امر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 52 - 6

6 - جبرئیل ، موجودی از عالم امر *

ص: 391

أوحينا إليك روحًا من أمرنا

قید «من أمرنا» می تواند برای بیان این نکته باشد که «روح»، آفریده ای از عالم بالا و فرشته ای از عالم امر است.

19- جبرئیل در افق اعلی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 7 - 5

5- ظهور جبرئیل با سیمای اصلی خود، بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) در افق بالای آسمان*

فاستوی . و هو بالأفق الأعلى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 13 - 2

2- جبرئیل، برای نشان دادن خود به پیامبر (صلی الله علیه و آله) از افق اعلی بر آن حضرت نازل شد .

و هو بالأفق الأعلى . . . و لقد رءاه نزلهُ أُخرى

به کارگیری «نزله» - از ریشه «نزول» (فرود آمدن) - نشان می دهد که رؤیت جبرئیل، در صورتی بود که او از مقام خود پایین بیاید و خود را به پیامبر (صلی الله علیه و آله) برساند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 23 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، جبرئیل را در چشم انداز افق و کناره ای از جهان هستی دیده بود .

و لقد رءاه بالأفق

«أفق»، به معنای مقدار ظاهر و آشکار از ناحیه های فلک و کناره های زمین است (لسان العرب). فاعل «رأى» ضمیر «صاحبکم» است و ضمیر مفعولی «رءاه» به «رسول» در آیات پیشین برمی گردد.

20- جبرئیل در سدره المنتهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 14 - 3، 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، جبرئیل را بار دیگر در کنار « سدره المنتهی » مشاهده کرد .

و لقد رآه نزلهُ أُخرى . عند سدره المنتهی

3 - « سئل عبدالله بن مسعود ، « و لقد رآه نزلهُ أُخرى قال : قال رسول الله رأيت جبرئیل عند سدره المنتهی ؛

از عبدالله بن مسعود درباره «و لقد رآه نزلهُ أُخرى» سؤال شد، او گفت: رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود: جبرئیل را در نزد «سدره المنتهی» دیدم».

ص: 392

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 16 - 2

2- تأثیر حضور جبرئیل بر «سدره المنتهی»، به هنگام نشان دادن خود به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إذ يغشى السدره ما يغشى

به کار رفتن واژه «إذ» نشان می دهد که «سدره المنتهی»، همیشه غرق در آن پوشش نبوده؛ بلکه به هنگام حضور جبرئیل چنان ویژگی را می یافت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 17 - 2

2- ره نیافتن هیچ گونه خطا و انحراف در مشاهدات قلبی پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در دیدن جبرئیل در «سدره المنتهی»

ما زاغ البصر و ما طغى

مراد از «البصر» در آیه شریفه - به قرینه «ما کذب الفؤاد ما رأى» - دیده دل است؛ و نه چشم سر.

21- جبرئیل در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 4 - 2

2- فرشتگان و جبرئیل، کارگزاران الهی در عرصه قیامت

تخرج الملائكة و الروح إليه

22- جبرئیل و عجز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 20 - 2

2- جبرئیل، به دور از هرگونه نقص و ناتوانی در ابلاغ پیام خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

ذی قوه

مراد از «قوه» ممکن است نیروی لازم برای انجام رسالت باشد. در این صورت به معنای فراموش کار نبودن و توانمندی جبرئیل بر دریافت کامل قرآن و حفاظت از آن، تا مرحله رساندن به پیامبر (صلی الله علیه و آله) است.

ص: 393

23- جبرئیل و عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 110 - 8

8 - جبرئیل (ع)، پشتیبان عیسی (ع)، از جانب خداوند

اذ ایدتک بروح القدس تکلم الناس فی المهد و کهلا

جمله «تکلم...» می رساند که سخنان و تعالیم عیسی(ع) در دوران حیات خویش برخاسته از کمکها و وساطت روح القدس بوده است و چون ابلاغ وحی به تمامی پیامبران توسط جبرئیل انجام گرفته می توان گفت: روح القدس همان جبرئیل است.

24- جبرئیل و محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 20 - 2

2 - جبرئیل، به دور از هرگونه نقص و ناتوانی در ابلاغ پیام خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

ذی قوه

مراد از «قوه» ممکن است نیروی لازم برای انجام رسالت باشد. در این صورت به معنای فراموش کار نبودن و توانمندی جبرئیل بر دریافت کامل قرآن و حفاظت از آن، تا مرحله رساندن به پیامبر(صلی الله علیه و آله) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 24 - 2

2 - جبرئیل کسی جز پیامبر (صلی الله علیه و آله) را بر آیات قرآن آگاه نمی ساخت .

و ما هو علی الغیب بضنین

کلمه «الغیب» - به قرینه «هو» - دلالت می کند که فرشته وحی آنچه را می آوژد، به غیر پیامبر(صلی الله علیه و آله) ابلاغ نمی کرد.

25- جبرئیل و مریم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 24 - 12

12- در پی زایمان مریم (س)، فرشته الهی (جبرئیل) او را از جاری شدن آب در پایین پایش با خبر ساخت.

فنادیها من تحتها ألا تحزنی قد جعل ربك تحتک سریاً

محتمل است که ضمیر فاعلی در فناداها به فرشته الهی برگردد.

ص: 394

26- جبرئیل و نقص

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 20 - 2

2 - جبرئیل ، به دور از هرگونه نقص و ناتوانی در ابلاغ پیام خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

ذی قوه

مراد از «قوه» ممکن است نیروی لازم برای انجام رسالت باشد. در این صورت به معنای فراموش کار نبودن و توانمندی جبرئیل بر دریافت کامل قرآن و حفاظت از آن، تا مرحله رساندن به پیامبر (صلی الله علیه و آله) است.

27- جبرئیل و یعقوب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 86 - 17

17- "عن أبي عبد الله (ع): ... هبط عليه جبرئيل فقال له: يا يعقوب ربك يقرؤك السلام ويقول لك: شكوتني إلى الناس ... فلا تعود تشكوني إلى خلقي... فقال: "إنما أشكوا بئني و حزني إلى الله...";

از امام صادق (ع) روایت شده است: ... جبرئیل بر یعقوب فرود آمد و گفت: پروردگارت سلام می رساند و می گوید: از من به مردم شکوا کردی ... دیگر چنین کاری نکن ... پس گفت: "إنما أشكوا بئني و حزني إلى الله...".

28- حتمیت اوامر جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 21 - 1

1 - فرمان های جبرئیل ، تخلف ناپذیر است و کسی از اطاعت او سرپیچی نمی کند .

مطاع

29- حقیقت جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 17 - 7

7- جبرئیل ، موجودی غیر جسمانی ، شریف و عالی مرتبه *

فأرسلنا إليها روحنا

اضافه «روح» به «نا» اضافه تشریفیه است. ارسال روح، گویای این است که آن روح، موجودی مستقل و مطیع خداوند بوده و توان سیر و ادای رسالت داشته است و محتوای رسالت خویش را درک می کرده است و تمثیل او به صورت بشر، دلیل قدرت او بر آن

ص: 395

کار و سازگار بودن وجود او با تمثلات جسمانی است. قابل انطباق بودن این ویژگی ها بر جبرئیل سبب شده است که برخی مفسران، فرشته نازل شده بر مریم (س) را، جبرئیل دانسته اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 193 - 4,6

4 - جبرئیل ، حقیقتی از سنخ روح

نزل به الروح الامین

«ال» در «الروح» برای عهد بوده و اشاره به جبرئیل (ع) دارد. بنابراین تعبیر از «جبرئیل» به «روح» بیانگر مطلب یاد شده است.

6 - « عن الأصبع بن نباته إن رجلاً سأل علياً (ع) عن الروح قال : ليس هو جبرئيل قال علي (ع) : جبرئيل من الملائكة و الروح غير جبرئيل . . . يقول الله لنبئيه . . . « نزل به الروح الامين » . . . » .

اصبع بن نباته می گوید: شخصی از حضرت علی (ع) در باره روح سؤال کرد؛ حضرت فرمود: روح جبرئیل نیست، جبرئیل از ملائکه است؛ در حالی که روح غیر از جبرئیل است . . . خداوند خطاب به پیامبر (صلی الله علیه و آله) می فرماید: . . . «نزل به الروح الامين» . . .» .

30- حمایتهای جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 4 - 14,15

14 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مورد حمایت و پشتیبانی جبرائیل ، صالح ترین مؤمنان (علی (ع)) و فرشتگان قرار داشت .

و جبریل و صلح المؤمنین و الملائکه بعد ذلک ظهیر

مقصود از «صالح المؤمنین» - برابر نظر بسیاری از مفسران و روایات وارده از عامّه و خاصّه - امیرالمؤمنین علی (ع) است (مجمع البیان، ذیل آیه).

15 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در برابر ضدیت و خیانت برخی از همسرانش ، مورد حمایت و پشتیبانی خداوند ، جبرائیل ، صالح مؤمنان (علی (ع)) و فرشتگان قرار داشت .

و إن تظها عليه فإنّ الله هو موليه . . . و الملائکه بعد ذلک ظهیر

31- دشمنان جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - عداوت و کینه توزی یهودیان با جبرئیل (ع)

من کان عدواً لجبریل

مراد از «من کان» - به دلیل آیات گذشته - یهودیان هستند.

ص: 396

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 98 - 2

2 - خداوند ، دشمن کسانی است که با جبرئیل و میکائیل دشمنی دارند .

من كان عدواً لله... و جبریل و میکال فإن الله عدو للكافرين

32- دشمنی یهود با جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 97 - 15، 14، 13، 12، 11، 5، 1

1 - عداوت و کینه توزی یهودیان با جبرئیل (ع)

من كان عدواً لجبریل

مراد از «من کان» - به دلیل آیات گذشته - یهودیان هستند.

5 - نزول قرآن بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) توسط جبرئیل ، موجب دشمنی و کینه توزی یهود با او گردید .

من كان عدواً لجبریل فإنه نزله علی قلبک یاذن الله

جمله «فانه...» (جبرئیل به اذن خدا قرآن را بر قلب تو فرود آورد) بیانگر منشأ کینه توزی یهود با جبرئیل است.

11 - بازگشت دشمنی یهود با جبرئیل ، به دشمنی با خداوند است .

من كان عدواً لجبریل فإنه نزله علی قلبک یاذن الله

هر یک از حقایق بیان شده در جمله «فانه نزله» تا «بشری للمؤمنین» پاسخی به یهود در ارتباط با کینه توزی آنان با جبرئیل است. قید «یاذن الله» بیان می دارد که جبرئیل به فرمان خدا، قرآن را برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) آورده است؛ پس اگر نزول قرآن مایه عداوت است باید شما یهودیان با خدا دشمنی کنید. بنابراین جواب جمله شرطیه «من کان...» چنین می شود: «فهو عدو الله».

12 - دشمنی یهود با جبرئیل ، در حقیقت دشمنی با تورات ، دشمنی با مایه های هدایت بشر و دشمنی با پیام آور بشارت است .

فانه نزله... مصداقاً لما بین یدیه و هدی و بشری للمؤمنین

هر یک از توصیفهای «مصداقاً...» و «هدی» و «بشری للمؤمنین» همانند «یاذن الله» می تواند پاسخی نقضی به یهودیان کینه توز با جبرئیل باشد؛ یعنی، دشمنی کردن با آورنده قرآن - که دین و کتاب شما را تأیید می کند، مایه هدایت بشر است و به سعادتها بشارت می

دهد - در واقع دشمنی کردن با تورات و ... است.

13 - نازل شدن قرآن به فرمان خدا، دلیلی بر ناروایی عداوت یهود با جبرئیل است.

من كان عدواً لجبرئيل فإنه نزله على قلبك يا ذن الله

برداشت فوق بر این اساس است که قید «یا ذن الله» پاسخی حلی در ارتباط با عداوت یهود با جبرئیل باشد؛ یعنی، او به فرمان خدا قرآن را بر قلب پیامبر (صلی الله علیه و آله) نازل کرد و کسی که فرمان خدا را اطاعت کند، نباید در نزد معتقدان به خدا میغوض باشد.

14 - تأیید تورات از سوی قرآن، دلیلی بر بیجا بودن دشمنی یهود با پیام آور وحی (جبرئیل) است.

فإنه نزله على قلبك يا ذن الله مصدقاً لما بين يديه

«مصدقاً لما بين يديه» (قرآن درستی تورات را تأیید می کند) در پاسخ به یهودیان دشمن جبرئیل، این نکته را بیان می کند که جبرئیل حقیقتی را آورد که دین و کتاب شما را تصدیق می کند و شاهد راستی و درستی آن است و لذا نا به جاست که با نازل کننده آن (جبرئیل) دشمنی کنید.

ص: 397

15 - هدایتگری و بشارت دهندگی قرآن ، دلیلی بر نابه جابودن عداوت یهود با نازل کننده آن (جبرئیل) است .

فَإِنَّ نَزْلَهُ عَلَى قَلْبِكَ . . . هُدًى وَبُشْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ

عبارت «هدی و بشری» نیز همانند «مصدقاً» حاوی این نکته است که جبرئیل معارفی را به پیامبر (صلی الله علیه و آله) القا کرد که بشارت دهنده و هدایتگر است و لذا دشمنی کردن با او، نمی تواند توجیه معقولی داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 98 - 9

9 - یهودیان ، به دلیل عداوتشان با جبرئیل کافرند و خداوند دشمن آنان است .

مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِلَّهِ . . . وَجِبْرِيلَ وَمِيكَالَ فَإِنَّ اللَّهَ عَدُوٌّ لِلْكَافِرِينَ

از مصداقهای «الکافرین» - به دلیل آیات گذشته - یهودیان هستند.

33- ذکر امانتداری جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 21 - 7

7 - توجّه به شرافت جبرئیل و نیرومندی ، منزلت الهی ، فرمان روایی بی چون و چرا و امانت داری او ، زمینه ساز باور به سلامت قرآن در مرحله نزول و ابلاغ به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ . ذِي قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ . مَطَاعَ ثَمَّ أَمِينٍ

34- ذکر حاکمیت جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 21 - 7

7 - توجّه به شرافت جبرئیل و نیرومندی ، منزلت الهی ، فرمان روایی بی چون و چرا و امانت داری او ، زمینه ساز باور به سلامت قرآن در مرحله نزول و ابلاغ به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ . ذِي قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ . مَطَاعَ ثَمَّ أَمِينٍ

35- ذکر شرافت جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 21 - 7

7 - توجّه به شرافت جبرئیل و نیرومندی، منزلت الهی، فرمان روایی بی چون و چرا و امانت داری او، زمینه ساز باور به سلامت

ص: 398

قرآن در مرحله نزول و ابلاغ به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إنه لقول رسول كريم . ذی قوه عند ذی العرش مکین . مطاع ثم أمين

36- ذکر قدرت جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 21 - 7

7- توجه به شرافت جبرئیل و نیرومندی، منزلت الهی، فرمان روایی بی چون و چرا و امانت داری او، زمینه ساز باور به سلامت قرآن در مرحله نزول و ابلاغ به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إنه لقول رسول كريم . ذی قوه عند ذی العرش مکین . مطاع ثم أمين

37- رؤیت جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 13 - 2, 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، فرشته وحی (جبرئیل) را یک بار دیگر نیز دید .

و لقد رءاه نزلهُ أُخرى

«نزلهُ» مرادف «مرّه» است؛ یعنی، «مرّه أُخرى» (یک بار دیگر).

2- جبرئیل، برای نشان دادن خود به پیامبر (صلی الله علیه و آله) از افق اعلی بر آن حضرت نازل شد .

و هو بالأفق الأعلى . . . و لقد رءاه نزلهُ أُخرى

به کارگیری «نزلهُ» - از ریشه «نزول» (فرود آمدن) - نشان می دهد که رؤیت جبرئیل، در صورتی بود که او از مقام خود پایین بیاید و خود را به پیامبر (صلی الله علیه و آله) برساند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 14 - 3, 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، جبرئیل را بار دیگر در کنار « سدره المنتهی » مشاهده کرد .

و لقد رءاه نزلهُ أُخرى . عند سدره المنتهی

3 - « سئل عبدالله بن مسعود ، « و لقد رآه نزلهُ أُخرى قال : قال رسول الله رأيت جبرئيل عند صدره المنتهى ؛

از عبدالله بن مسعود درباره « و لقد رآه نزلهُ أُخرى» سؤال شد، او گفت: رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود: جبرئیل را در نزد «صدره المنتهى» دیدم».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 16 - 2

ص: 399

2- تأثیر حضور جبرئیل بر « سدره المنتهی » ، به هنگام نشان دادن خود به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إذ يغشى السدره ما يغشى

به کار رفتن واژه «إذ» نشان می دهد که «سدره المنتهی»، همیشه غرق در آن پوشش نبوده؛ بلکه به هنگام حضور جبرئیل چنان ویژگی را می یافت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 23 - 1،2

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، جبرئیل را در چشم انداز افق و کناره ای از جهان هستی دیده بود .

و لقد رءاه بالأفق

«أفق»، به معنای مقدار ظاهر و آشکار از ناحیه های فلک و کناره های زمین است (لسان العرب). فاعل «رأى» ضمیر «صاحبکم» است و ضمیر مفعولی «رءاه» به «رسول» در آیات پیشین برمی گردد.

2 - جایگاه ظهور جبرئیل برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، جایگاهی روشن و بی ابهام بود که دیدنی ها در آن مشتبه نمی شد .

و لقد رءاه بالأفق المبين

38- رؤیت قلبی جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 11 - 1

1 - شهود قلبی پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، جبرئیل را به هنگام وحی

ما كذب الفؤاد ما رأى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 17 - 2

2 - ره نیافتن هیچ گونه خطا و انحراف در مشاهدات قلبی پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در دیدن جبرئیل در « سدره المنتهی »

ما زاغ البصر و ما طغى

مراد از «البصر» در آیه شریفه - به قرینه «ماکذب الفؤاد ما رأی» - دیده دل است؛ و نه چشم سر.

39- سدره المنتهی هنگام نزول جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 16 - 1

1 - «سدره المنتهی» ، در پوششی خاص به هنگام نزول بار دیگر جبرئیل بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) در کنار آن

و لقد رءاه نزلهُ أُخْرَى . إذ یغشی السدره ما یغشی

ص: 400

40- صعود جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 4 - 8

8 - « عن علی بن الحسین (ع) : . . . و إنَّ لله تبارک و تعالیٰ بقاعاً فی سماءاته فمن عُرِّجَ به إلیها فقد عُرِّجَ به إلیه ألا تسمع الله عزوجلّ يقول : « تعرج الملائکه و الروح إلیه » . . . » ;

از امام سجاده (ع) روایت شده است: . . . برای خدای تبارک و تعالیٰ در آسمان ها، بقعه هایی هست، پس هر کس به یکی از آنها عروج داده شود، به سوی خدا عروج داده شده است. آیا کلام خدای عزوجلّ را نشنیده ای که می فرماید: (تعرج الملائکه و الروح إلیه) . . .».

41- عظمت جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 4 - 3

3 - جبرئیل ، فرشته ای با عظمت و بلندمرتبه در سلسله فرشتگان و کارگزاران الهی در عالم

تعرج الملائکه و الروح إلیه

مطلب یاد شده، از اختصاص به ذکر یافتن «روح» به دست می آید.

42- عقل جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 6 - 1

1 - جبرئیل ، فرشته ای صاحب کمال عقل و درایت

ذو مرّه فاستوی

یکی از معانی که واژه «مرّه» بر آن اطلاق می شود، «عقل» است. نکره آمدن «مرّه» نیز برای تفخیم و به تقدیر «ذو مرّه کامله» است.

43- عمل پسندیده جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 19 - 4

4- جبرئیل ، دارای ویژگی ها و رفتاری پسندیده و فرستاده ای بزرگوار برای ابلاغ قرآن

ص: 401

«کرم» واژه ای است که در مورد زیبایی های والا و کارهای پسندیده کاربرد دارد. (مفردات راغب)

44- فضایل جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 51 - 11

11 - فرشته وحی ، پیکی امین در ابلاغ پیام خدا به پیامبران

فیوحی باذنه ما یشاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 6 - 1

1 - جبرئیل ، فرشته ای صاحب کمال عقل و درایت

ذو مرّه فاستوی

یکی از معانیی که واژه «مرّه» بر آن اطلاق می شود، «عقل» است. نکره آمدن «مرّه» نیز برای تفخیم و به تقدیر «ذو مرّه کامله» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 19 - 4

4 - جبرئیل ، دارای ویژگی ها و رفتاری پسندیده و فرستاده ای بزرگواری برای ابلاغ قرآن

رسول کریم

«کرم» واژه ای است که در مورد زیبایی های والا و کارهای پسندیده کاربرد دارد. (مفردات راغب)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 21 - 4,5,7

4 - جبرئیل در پیشگاه خداوند ، فرشته ای امین و به دور از خیانت در انجام دادن رسالت های خویش

ثمّ امین

«ثُمَّ» اسمی است که برای اشاره به مکان دور یا با عظمت به کار می رود. و در آیه شریفه، اشاره به مکانی است که «عند ذی العرش» بر آن دلالت داشت.

5 - جبرئیل در ابلاغ قرآن به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، امانت داری قابل اعتماد و به دور از هرگونه دخل و تصرف در آن بود.

إِنَّه لَقَوْلِ رَسُولٍ .. أَمِينٍ

7 - توجّه به شرافت جبرئیل و نیرومندی، منزلت الهی، فرمان روایی بی چون و چرا و امانت داری او، زمینه ساز باور به سلامت قرآن در مرحله نزول و ابلاغ به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إِنَّه لَقَوْلِ رَسُولٍ كَرِيمٍ . ذِي قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ . مَطَاعٍ ثَمَّ أَمِينٍ

ص: 402

45- فلسفه دشمنی با جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 97 - 5

5 - نزول قرآن بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) توسط جبرئیل ، موجب دشمنی و کینه توزی یهود با او گردید .

من كان عدواً لجبريل فإنه نزله على قلبك يا ذن الله

جمله «فانه . . .» (جبرئیل به اذن خدا قرآن را بر قلب تو فرود آورد) بیانگر منشأ کینه توزی یهود با جبرئیل است.

46- فلسفه صعود جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 4 - 70 - 1

1 - عروج و صعود ملائکه و جبرئیل به سوی خدا (به صعودگاه ها و جایگاه های بلند مرتبه) در قیامت برای دریافت فرامین الهی و اجرای آن

تعرج الملائكة و الروح إليه

مقصود از «روح» روح الامین و جبرئیل است. ضمیر در «إليه» به «الله» بازمی گردد؛ به این اعتبار که خداوند که صاحب معارج است. بر این اساس مقصود آیه شریفه، این حقیقت است که فرشتگان برای دریافت فرمان های الهی، به صعودگاه و جایگاه دریافت آنها عروج می کنند و چون خداوند صاحب این جایگاه ها و صعودگاه ها است، فرشتگان در حقیقت به سوی او عروج خواهند کرد.

47- فلسفه نزول جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 7 - 1

1 - عزیمت جبرئیل از بالاترین افق هستی ، به سوی پیامبر (صلی الله علیه و آله) جهت ابلاغ قرآن به آن حضرت

فاستوی . و هو بالأفق الأعلى

ضمایر در این آیات، به «شدیدالقوی» (جبرئیل) بازمی گردد.

48- قدرت جبرئیل

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

18 - نجم - 53 - 5 - 2,5

ص: 403

2 - جبرئیل ، فرشته ای بس مقتدر و نیرومند

عَلْمَه شَدِيدَ الْقَوَى

5 - جبرئیل ، دارای توانایی های بی شمار و در حد اعلا

عَلْمَه شَدِيدَ الْقَوَى

«الْقَوَى» جمع همراه با «ال» است و افاده عموم می کند. بنابراین «شديدالقوى»؛ یعنی، کسی که در او همه توانایی ها، در حدی شدید وجود دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 20 - 1,6

1 - جبرئیل ، فرشته ای نیرومند و پر قدرت

ذی قوّه

نکره بودن «قوّه»، بر عظمت آن دلالت دارد.

6 - «عن أبي عبد الله (ع) في قوله: «ذی قوّه عند ذی العرش مکین» قال: یعنی: جبرئیل ...»؛

از امام صادق (ع) درباره سخن خداوند «ذی قوّه عند ذی العرش مکین» روایت شده که مراد جبرئیل است. «...».

49- کارگزاران جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 21 - 2

2 - جبرئیل در ابلاغ قرآن به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، تنها نبود و مأمورانی فرمان پذیر در اختیار داشت .

لقول رسول ... مطاع

50- کرامت جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 19 - 4

4- جبرئیل ، دارای ویژگی ها و رفتاری پسندیده و فرستاده ای بزرگوار برای ابلاغ قرآن

رسول کریم

«کرم» واژه ای است که در مورد زیبایی های والا و کارهای پسندیده کاربرد دارد. (مفردات راغب)

ص: 404

51- کفر دشمنان جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 98 - 7،9

7 - دشمنان جبرئیل و میکائیل کافرند .

من كان عدواً لله . . . و جبریل و میکل فإن الله عدو للكفرین

9 - یهودیان ، به دلیل عداوتشان با جبرئیل کافرند و خداوند دشمن آنان است .

من كان عدواً لله . . . و جبریل و میکل فإن الله عدو للكفرین

از مصداقهای «الکافرین» - به دلیل آیات گذشته - یهودیان هستند.

52- گفتگوی جبرئیل با یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 15 - 18

18- « قال رسول الله (صلى الله عليه وآله) لما ألقى يوسف فى الجبّ أتاه جبرئيل عليه السلام فقال له : يا غلام ، من ألقاك فى هذا الجبّ ؟ قال : إخوتى . قال : ولِمَ ؟ قال : لمودّه أبى إيتاى حسدونى . . . » ;

رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود: هنگامی که یوسف(ع) در چاه افکنده شد، جبرئیل نزد او آمد و گفت: ای پسر! چه کسی تو را در این چاه افکند؟ گفت: برادرانم. جبرئیل گفت: چرا؟ گفت: چون پدرم مرا دوست می داشت، آنان بر من حسد ورزیدند...».

53- گواهی جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 21 - 1

1- جبرئیل ، شگفت زدگی مریم (س) را امری به جا دانست و بر عفت و پاکدامنی وی گواهی داد .

قال كذلك

«كذلك» خبر برای مبتدای محذوف و مرکب از حرف تشبیه و اسم اشاره است. مشارالیه آن ممکن است گفتار مریم(س) باشد، در این مفاد آیه این است که گرچه موضوع همان گونه است که گفتم، ولی خداوند این کار را بر خویش دشوار نمی بیند.

54- محمد (صلی اللہ علیہ و آلہ) و جبرئیل

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

18 - نجم - 53 - 13 - 1

1 - پیامبر (صلی اللہ علیہ و آلہ)، فرشتہ وحی (جبرئیل) را یک بار دیگر نیز دید .

ص: 405

و لقد رءاه نزلهُ أُخرى

«نزلهُ» مرادف «مرّه» است؛ یعنی، «مرّه أُخرى» (یک بار دیگر).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 23 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، جبرئیل را در چشم انداز افق و کناره ای از جهان هستی دیده بود.

و لقد رءاه بالأفق

«أفق»، به معنای مقدار ظاهر و آشکار از ناحیه های فلک و کناره های زمین است (لسان العرب). فاعل «رأى» ضمیر «صاحبکم» است و ضمیر مفعولی «رءاه» به «رسول» در آیات پیشین برمی گردد.

55- مراد از جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 17 - 13

13- «عن الأصیغ بن نباته: . . . قال علیّ (ع) جبرئیل من الملائکه والروح غیر جبرئیل . . . قال (الله) لمریم «فأرسلنا إليها روحنا فتمثل لها بشرًا سوياً» . . .»

از اصیغ بن نباته روایت شده که: .. حضرت علی (ع) فرمود: جبرئیل از فرشتگان است و روح غیر از جبرئیل است... خداوند در باره مریم می فرماید: «فأرسلنا إليها روحنا فتمثل لها بشرًا سوياً»...

56- مسؤولیت جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 19 - 2

2- مأمور ویژه الهی با بشارت فرزند به مریم (س)، خود را مأمور بخشیدن پسری پاک نهاد به وی معرفی کرد.

قال إنّما أنا رسول ربّک لأهب لک غلامًا زکيًا

اسناد «هبه فرزند» به جبرئیل به خاطر وساطت او در بخشش الهی است. «زکّی» از ریشه «زکاء» به معنای صلاح گرفته شده است (مصباح). «ترکیه» و «زکاه» در معانی «طهارت» و «نمّو» و «برکت» و «مدح» استعمال دارد و در هر مورد، معنای مناسب آن مورد نظر است. طهارت و صلاح کودک به شایستگی های ذاتی او است.

5 - خداوند ، در تأکید بر مأموریت جبرئیل در ابلاغ قرآن به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، به ستارگان و شب و سپیده دم سوگند یاد کرده است .

فَلَا أُقْسِمُ بِالْخَنَسِ . . . وَاللَّيْلِ . . . وَالصُّبْحِ . . . إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ

ص: 406

57- معارفه جبرئیل و مریم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 19 - 1

1- مأمور ویژه الهی در پاسخ به نگرانی مریم (س) خود را به او شناساند و فرستاده خدا بودن خود را به او ابلاغ کرد.

قالت إني أعوذ .. قال إنما أنا رسول ربك

58- مقامات جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 98 - 4

4 - جبرئیل و میکائیل دارای مقامی برتر از سایر فرشتگان در پیشگاه خدا

من كان عدواً لله و ملائکته و رسله جبریل و میکیل

کلمه «ملائکته» شامل جبرئیل و میکائیل می شود. بنابراین ذکر بخصوص آنها از میان سایر فرشتگان، می تواند اشاره به برتری مقام آنان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 17 - 7

7- جبرئیل، موجودی غیر جسمانی، شریف و عالی مرتبه *

فأرسلنا إليها روحنا

اضافه «روح» به «نا» اضافه تشریفیه است. ارسال روح، گویای این است که آن روح، موجودی مستقل و مطیع خداوند بوده و توان سیر و ادای رسالت داشته است و محتوای رسالت خویش را درک می کرده است و تمثیل او به صورت بشر، دلیل قدرت او بر آن کار و سازگار بودن وجود او با تمثلات جسمانی است. قابل انطباق بودن این ویژگی ها بر جبرئیل سبب شده است که برخی مفسران، فرشته نازل شده بر مریم (س) را، جبرئیل دانسته اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 7 - 3

3 - جایگاه جبرئیل ، در برترین مرتبه و افق هستی قرار دارد .

و هو بالأفق الأعلى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 4 - 3

ص: 407

3 - جبرئیل ، فرشته ای با عظمت و بلندمرتبه در سلسله فرشتگان و کارگزاران الهی در عالم

تعرج الملائکه و الروح إليه

مطلب یاد شده، از اختصاص به ذکر یافتن «روح» به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 20 - 3,6

3 - جبرئیل ، نزد خداوند ، دارای قدر و منزلتی والا است .

عند ذی العرش مکین

«مکین»، به معنای جا افتاده و دارای قدر و منزلت است. (مفردات راغب)

6 - «عن أبي عبد الله (ع) في قوله: «ذی قوه عند ذی العرش مکین» قال: یعنی: جبرئیل...»؛

از امام صادق(ع) درباره سخن خداوند «ذی قوه عند ذی العرش مکین» روایت شده که مراد جبرئیل است...».

59- منشأ قدرت جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 20 - 5

5 - سلطه خداوند بر عرش ، پشتوانه اقتدار جبرئیل

ذی قوه عند ذی العرش مکین

وصف «ذی العرش»، می تواند این نکته را برجسته سازد که منزلت والای جبرئیل، نزد کسی که عرش مقهور او است، اتصاف او را به «ذی قوه» تضمین می کند.

60- ناپسندی دشمنی با جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 97 - 13,14,15

13 - نازل شدن قرآن به فرمان خدا ، دلیلی بر ناروایی عداوت یهود با جبرئیل است .

من كان عدواً لجبرئيل فإنه نزله على قلبك يا ذن الله

برداشت فوق بر این اساس است که قید «یا ذن الله» پاسخی حلی در ارتباط با عداوت یهود با جبرئیل باشد؛ یعنی، او به فرمان خدا قرآن را بر قلب پیامبر (صلی الله علیه و آله) نازل کرد و کسی که فرمان خدا را اطاعت کند، نباید در نزد معتقدان به خدا مبعوض باشد.

14 - تأیید تورات از سوی قرآن، دلیلی بر بیجا بودن دشمنی یهود با پیام آور وحی (جبرئیل) است.

فإنه نزله على قلبك يا ذن الله مصداقاً لما بين يديه

«مصداقاً لما بين يديه» (قرآن درستی تورات را تأیید می کند) در پاسخ به یهودیان دشمن جبرئیل، این نکته را بیان می کند که جبرئیل حقیقتی را آورد که دین و کتاب شما را تصدیق می کند و شاهد راستی و درستی آن است و لذا نا به جاست که با نازل

ص: 408

کننده آن (جبرئیل) دشمنی کنید.

15 - هدایتگری و بشارت دهندگی قرآن، دلیلی بر نابه جا بودن عداوت یهود با نازل کننده آن (جبرئیل) است.

فإنه نزله علی قلبک . . . هدی و بشری للمؤمنین

عبارت «هدی و بشری» نیز همانند «مصدقاً» حاوی این نکته است که جبرئیل معارفی را به پیامبر (صلی الله علیه و آله) القا کرد که بشارت دهنده و هدایتگر است و لذا دشمنی کردن با او، نمی تواند توجیه معقولی داشته باشد.

61- نجات جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 68 - 12

12 - «قال رسول الله (صلی الله علیه و آله): «و نفخ فی الصور فصعق من فی السماوات و من فی الأرض إلا من شاء الله» قالوا: یا رسول الله من هؤلاء الذین استثنی الله، قال: جبرئیل و میکائیل و ملک الموت و اسرائیل و حملة العرش . . .»

از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) روایت شده که فرمود: «و نفخ فی الصور.. إلا من شاء الله». [اصحاب] گفتند: ای رسول خدا! این کسانی که استثنا شده اند چه کسانی هستند؟ فرمود: جبرئیل، میکائیل، ملک الموت، اسرائیل و حاملان عرش هستند...».

62- نزدیکی جبرئیل به محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 8 - 1,2

1 - جبرئیل برای ابلاغ وحی، به پیامبر (صلی الله علیه و آله) خود را به آن حضرت نزدیک و نزدیک تر کرد.

ثمّ دنا فتدلّی

«دنا»؛ یعنی، نزدیک شد و «تدلّی»؛ یعنی، آویخت و این کنایه از شدت نزدیکی است. ضمیر فاعل در «دنا» و «تدلّی» به جبرئیل بازمی گردد.

2 - نزدیک و نزدیک تر شدن پیامبر (صلی الله علیه و آله)، به مبدأ وحی در افق اعلی برای دریافت قرآن

و هو بالأفق الأعلى . ثمّ دنا فتدلّی

برداشت یاد شده بر این اساس است که ضمیر فاعلی به پیامبر (صلی الله علیه و آله) بازمی گردد.

1 - جبرئیل برای وحی کردن قرآن به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، خود را آن قدر به آن حضرت نزدیک کرد که فاصله میان وی و حضرت به اندازه دو کمان یا کمتر از آن رسید .

فكان قاب قوسين أو أدنى

«قاب» معادل «مقدار» و «قاب قوسین» به معنای اندازه دو کمان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 10 - 1

1 - جبرئیل ، آن گاه که خود را کاملاً به پیامبر (صلی الله علیه و آله) نزدیک کرد ، حقایق عظیمی را به آن حضرت وحی نمود .

فأوحى إلى عبده ما أوحى

حرف «فاء» می رساند که این وحی ، پس از «دنا فتدلی . . .» صورت گرفته است. عبارت «ما أوحى» نیز دلالت بر تفخیم دارد. برداشت بالا مبتنی بر این نکته است که ضمیر فاعلی در «فأوحى» به جبرئیل بازگردد.

63- نزول جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 13 - 2

2 - جبرئیل ، برای نشان دادن خود به پیامبر (صلی الله علیه و آله) از افق اعلی بر آن حضرت نازل شد .

وهو بالأفق الأعلى . . . ولقد رءاه نزلهُ أُخْرَى

به کارگیری «نزله» - از ریشه «نزول» (فرود آمدن) - نشان می دهد که رؤیت جبرئیل، در صورتی بود که او از مقام خود پایین بیاید و خود را به پیامبر (صلی الله علیه و آله) برساند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قدر - 97 - 4 - 13

13 - « عن النبى (صلی الله علیه و آله) أنه قال : إذا كان ليله القدر تنزل الملائكة الذين هم سكان سدره المنتهى و منهم جبرئيل فينزل جبرئيل (ع) و معه ألوية ينصب لواء منها على قبرى و لواء على بيت المقدس و لواء فى المسجد الحرام و لواء على طور سيناء و لا يدع فيها مؤمناً و لا مؤمنة إلا سلم عليه ;

از پیامبر (صلی الله علیه و آله) روایت شده که فرمود: زمانی که شب قدر فرا رسد، فرشتگان ساکن «سدره المنتهی» - که از جمله آنان جبرئیل است - نازل می شوند. پس جبرئیل [بر زمین] فرود می آید در حالی که پرچم هایی همراه او است. پرچمی را بر سر قبر من و پرچمی را در بیت المقدس و پرچمی را در مسجدالحرام و پرچمی را بر طور سینا برپا می کند و در آن شب، هیچ مرد و زن مؤمنی را فروگذار نمی کند؛ مگر این که بر او سلام می کند».

64- نزول جبرئیل بر برگزیدگان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 2 - 6

6- خداوند ، ملائکہ را به ہمراہی جبرئیل بر بندگان منتخب خود فرود می آورد .

ينزل الملائكة بالروح من أمره

ص: 410

به قرینه برخی از آیات قرآن - که از جبرئیل امین به عنوان «روح القدس» و «روح الامین» یاد شده - ممکن است مراد از «روح» در این آیه حضرت جبرئیل باشد. لازم به ذکر است در این صورت «باء» در «بالروح» به معنای «مع» می باشد.

65- نزول جبرئیل بر محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 124 - 29

29 - از علی (ع) روایت شده که از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) شنیدم که می فرمود: «ان جبرئیل أتى إلیّ بسبع كلمات، وهی التي قال الله تعالى: «وإذ ابتلى إبراهيم ربه بكلمات فاتمهن»... وهی... يا الله يا رحمان يا رب يا ذالجلال و الاكرام يا نور السماوات و الأرض يا قريب يا مجيب...»

جبرئیل هفت کلمه نزد من آورد و این همان کلماتی بود که خداوند درباره ابراهیم (ع) فرموده (وإذ ابتلى إبراهيم ربه كلمات فاتمهن)... و آن کلمات... عبارت بود از: يا الله، يا رحمان، يا رب، يا ذالجلال و الاكرام، يا نور السماوات و الأرض، يا قريب، يا مجيب...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 144 - 4

4 - هر ناحیه ای از آسمان می توانست و احتمال داشت که محل ظهور و پیدایش فرشته وحی بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) باشد.

قد نرى تقلب وجهك في السماء

از اینکه پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای مشاهده نزول فرشته وحی به نقطه ای خاص و معین چشم نمی دوخت و صورتش را به هر سویی می چرخانید، به برداشت فوق می توان دست یافت.

66- نزول جبرئیل بر مریم (س)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 17 - 3,8

3- در پی استقرار مریم (س) در ناحیه شرقی و در مکانی مستور خداوند فرشته ای ارجمند را به سوی او فرستاد.

فاتّخذت من دونهم حجاباً فأرسلنا إليها روحنا

مراد از «روحنا»، به دلیل صفاتی که در ادامه آیات برای او ذکر شده است، یکی از فرشتگان است که عظمت و ارجمندی او در پیشگاه پروردگار، مایه انتساب او به خداوند شده است. با توجه به آیاتی که جبرئیل را «روح الامین» و «روح القدس» خوانده می توان گفت: این

فرشته، همان جبرئیل بوده است.

8- مأمور ویژه الهی، به صورت مردی معتدل و دارای همه خصوصیات جسمی یک انسان، برای مریم (س) نمودار شد.

فتمثل لها بشراً سوياً

«تمثیل»، یعنی صورت پذیری و به شکل چیزی نمودار شدن. «بشراً» حال است برای فاعل «تَمَثَّلَ» و مراد از آن به قرینه آیه

ص: 411

بعد، مرد است. «سوی» به معنای معتدل است و «بشراً سوياً»، یعنی انسانی معتدل که در خصوصیات جسمی خارج از حد افراط و تفریط باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 19 - 7

7- «عن الباقر (ع) [فی قصّه مریم]: ... تمثّل لها الروح الأمين . . .» قال إنّما أنا رسول ربّك لأهب لك غلاماً زكياً «فتغلّ في جيبها فحملت بعيسى (ع)»؛

از امام باقر(ع) [در داستان مریم] روایت شده: روح الامین بر وی ظاهر شد . . . و گفت: «إِنَّمَا أَنَا رَسُولُ رَبِّكَ لِأَهَبَ لَكَ غُلَامًا زَكِيًّا» پس آب دهان در گریبان وی افکند و او به عیسی(ع) حامله شد.».

67- نقش جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 87 - 22

22 - از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) روایت شده که فرمود: «روح القدس» جبرئیل؛

«روح القدس» جبرئیل است. «

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 97 - 14، 15، 3، 5

2 - جبرئیل، نازل کننده قرآن بر قلب پیامبر (صلی الله علیه و آله)

فإنه نزله علی قلبک

3 - جبرئیل، نه از سر خود بلکه به اذن خدا و فرمان او، قرآن را بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) فرود آورد.

فإنه نزله علی قلبک یاذن الله

5 - نزول قرآن بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) توسط جبرئیل، موجب دشمنی و کینه توزی یهود با او گردید.

من کان عدواً لجبریل فإنه نزله علی قلبک یاذن الله

جمله «فانه . . .» (جبرئیل به اذن خدا قرآن را بر قلب تو فرود آورد) بیانگر منشأ کینه توزی یهود با جبرئیل است.

14 - تأیید تورات از سوی قرآن ، دلیلی بر بیجا بودن دشمنی یهود با پیام آور وحی (جبرئیل) است .

فإنه نزله علی قلبک یاذن الله مصدقاً لما بین یدیه

«مصدقاً لما بین یدیه» (قرآن درستی تورات را تأیید می کند) در پاسخ به یهودیان دشمن جبرئیل، این نکته را بیان می کند که جبرئیل حقیقتی را آورد که دین و کتاب شما را تصدیق می کند و شاهد راستی و درستی آن است و لذا نا به جاست که با نازل کننده آن (جبرئیل) دشمنی کنید.

15 - هدایتگری و بشارت دهندگی قرآن ، دلیلی بر نابه جا بودن عداوت یهود با نازل کننده آن (جبرئیل) است .

فإنه نزله علی قلبک . . . هدی و بشری للمؤمنین

عبارت «هدی و بشری» نیز همانند «مصدقاً» حاوی این نکته است که جبرئیل معارفی را به پیامبر (صلی الله علیه و آله) القا کرد که بشارت

ص: 412

دهنده و هدایتگر است و لذا دشمنی کردن با او، نمی تواند توجیه معقولی داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 102 - 3

3- روح القدس (جبرئیل) ، واسطه ابلاغ وحی و نازل کننده قرآن از جانب پروردگار

قل نزلّه روح القدس من ربّک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 193 - 1

1 - نزول قرآن ، توسط روح الامین (جبرئیل) بر پیامبر (صلی الله علیه و آله)

نزل به الروح الامین

مراد از «الروح الامین» با توجه به آیه 97 سوره «بقره» (من كان عدواً لجبرئیل فإِنَّه نَزَّلَه على قلبك بإذن الله) جبرئیل (ع) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 51 - 10

10 - ارسال وحی از سوی فرشته وحی ، تنها منوط به اذن و مشیت الهی است .

فیوحی یاذنه ما یشاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 52 - 5

5 - روح القدس (جبرئیل) ، واسطه وحی الهی برای پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) بود .

كذلك أوحینا إلیك روحاً من أمرنا

برداشت یاد شده بر این پایه مبتنی است که مراد از «روحاً» فرشته وحی (جبرئیل) باشد. در این صورت نصب «روحاً» مبتنی به اعتبار نزع خافض و به تقدیر «أوحینا إلیك بروح من أمرنا» است و یا به لحاظ عامل محذوف و به تقدیر «أوحینا إلیك یارسالنا روحاً من أمرنا» می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 5 - 1

1 - قرآن ، تعلیم داده شده به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، به وسیله جبرئیل

علمه شدید القوی

به گفته عموم مفسران، مراد از «شدید القوی» جبرئیل است؛ گرچه برخی نیز این احتمال را مطرح کرده اند که مراد از آن خداوند است. به نظر می رسد تعبیرهای «فاستوی، دنا، تدلی و...» با این احتمال سازگار نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 7 - 4

ص: 413

4- دریافت پیام وحی به وسیله جبرئیل از مقام الوهیت و آوردن آن برای پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و هو بالأفق الأعلى

مراد از «أفق اعلی» می تواند مقام الوهیت باشد که جبرئیل از آن جا وحی را دریافت کرده، به زمین می آورد و به پیامبر (صلی الله علیه و آله) می رساند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 10 - 2

2- جبرئیل ، واسطه وحی الهی به پیامبران

فأوحى إلى عبده ما أوحى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 4 - 2

2- فرشتگان و جبرئیل ، کارگزاران الهی در عرصه قیامت

تعرج الملائكة و الروح إليه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 22 - 6

6- سلامت عقلانی پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، ضامن دریافت صحیح قرآن از فرشته وحی و مصونیت مرحله دریافت از خطا و تحریف

و ما صاحبکم بمجنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 24 - 2

2- جبرئیل کسی جز پیامبر (صلی الله علیه و آله) را بر آیات قرآن آگاه نمی ساخت .

و ما هو علی الغیب بضنین

کلمه «الغیب» - به قرینه «هو» - دلالت می کند که فرشته وحی آنچه را می آوژد، به غیر پیامبر (صلی الله علیه و آله) ابلاغ نمی کرد.

68- وضوح جایگاه جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 23 - 2

2 - جایگاه ظهور جبرئیل برای پیامبر (صلی الله علیه و آله)، جایگاهی روشن و بی ابهام بود که دیدنی ها در آن مشتبه نمی شد.

و لقد رءاه بالأفق المبين

ص: 414

69- ویژگیهای تجسم جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 17 - 8

8- مأمور ویژه الهی ، به صورت مردی معتدل و دارای همه خصوصیات جسمی یک انسان ، برای مریم (س) نمودار شد .

فتمثل لها بشراً سوياً

«تمثیل»، یعنی صورت پذیری و به شکل چیزی نمودار شدن. «بشراً» حال است برای فاعل «تَمَثَّلَ» و مراد از آن به قرینه آیه بعد، مرد است. «سوياً» به معنای معتدل است و «بشراً سوياً»، یعنی انسانی معتدل که در خصوصیات جسمی خارج از حد افراط و تفریط باشد.

70- ویژگیهای جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 19 - 4

4 - جبرئیل ، دارای ویژگی ها و رفتاری پسندیده و فرستاده ای بزرگوار برای ابلاغ قرآن

رسول کریم

«کرم» واژه ای است که در مورد زیبایی های والا و کارهای پسندیده کاربرد دارد. (مفردات راغب)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 20 - 1

1 - جبرئیل ، فرشته ای نیرومند و پر قدرت

ذی قوه

نکره بودن «قوه»، بر عظمت آن دلالت دارد.

71- یهود و جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 97 - 6

6 - تصور جاهلانہ یهود در مورد جبرئیل و نظام وحی

قل من كان عدواً لجبريل فإنه نزله على قلبك ياذن الله

ص: 415

10- جرایم

1- جرایم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 12 - 7

7 - اعدام ، کیفر طعن و توهین به اسلام

و طعنوا فی دینکم فقتلوا

2- آثار مداوم جرایم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 66 - 11، 9

9 - غیر قابل بخشش بودن کیفر برخی از منافقان ، به دلیل مداومت و استمرار آنان بر انجام جرم و خطا

إن نغف عن طائفة منکم نعذب طائفة بأنهم كانوا مجرمین

برداشت فوق با توجه به این است که «بأنهم . . .» تعلیل «نعذب» می باشد و «هم كانوا مجرمین» افاده استمرار می کند.

11 - استمرار و مداومت بر جرم ، مانع پذیرفته شدن توبه و عذرخواهی انسان از درگاه الهی

لا تعتذروا . . . نعذب طائفة بأنهم كانوا مجرمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 75 - 11

11 - جرم مستمر و تبه کاری ، زمینه ساز پیدایش روح استکبار و سر باز زدن از پذیرش حق است .

فاستکبروا و كانوا قوماً مجرمین

ص: 416

3- آثار جرایم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 61 - 29,30,35

29 - انکار آیات الهی و کشتن انبیا ، موجب خوار گشتن و درمانده شدن همیشگی بنی اسرائیل شد .

ذلک بأنهم كانوا یكفرون بأیت اللّٰه و یقتلون النبیین

«ذلک» اشاره به «ذله»، «مسکنه» و «غضب الهی» است و باء در «بأنهم» سببیه می باشد.

30 - بنی اسرائیل ، به خاطر کفرشان به آیات الهی و کشتن پیامبران ، مورد غضب خداوند قرار گرفتند .

ذلک بأنهم كانوا یكفرون بأیت اللّٰه و یقتلون النبیین

35 - کشتن رهبران الهی ، موجب ذلت و فقر و در پی دارنده غضب خداوند است .

ضربت علیهم الذله ... ذلک بأنهم ... یقتلون النبیین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 66 - 13

13 - جرایم انسان ، منشأ اصلی کیفر و عذاب الهی

نعذب طائفه بأنهم كانوا مجرمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 82 - 6

6 - جرم و تبه کاری ، زمینه ساز حق ستیزی است .

و یحق اللّٰه الحق بکلمته و لو کره المجرمون

4- تناسب جرایم با مجازات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 81 - 1

1 - گنهکاران یهود همانند دیگر گنهکاران ، به اندازه استحقاقشان ، در آتش دوزخ گرفتار خواهند شد .

لن تمسنا النار إلا أياماً معدودة .. بلی

«بلی» (چنین نیست) حرف جواب است و برای رد سخن و ادعای مطرح شده به کار می رود. این کلمه در آیه شریفه رد ادعای یهود (لن تمسنا النار إلا أياماً معدودة) است.

5- جرایم آل فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 417

1 - بنی اسرائیل همواره تحت سیطره خاندان فرعون ، به شکنجه های سخت گرفتار بودند .

و إذ نجینکم من آل فرعون یسومونکم سوء العذاب

«سوم» (مصدر یسومون) به معنای تحمیل کردن است. اضافه «سوء» به «العذاب» اضافه صفت به موصوف می باشد؛ یعنی: العذاب السوء.

6- جرایم بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 61 - 27

27 - بنی اسرائیل ، پیامبران بسیاری را به قتل رساندند .

و یقتلون النبیین بغیر الحق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 85 - 3, 4, 1

1 - بنی اسرائیل عصر بعثت ، علی رغم اعترافشان به پیمان الهی (پرهیز از خونریزی) ، همدیگر را می کشتند .

ثم اقررتم ... ثم اُتتم هؤلاء تقتلون انفسکم

کلمه «هؤلاء» در جمله «ثم اُتتم هؤلاء» (شما همانانی هستید) اشاره به این معنا دارد که: آنچه را آیه مورد بحث می خواهد بیان کند مربوط به بنی اسرائیل عصر بعثت است و خطابه‌های آیه نظیر خطابه‌های گذشته نیست که صفت گذشتگان را با عنایتی به موجودین نسبت می داد.

2 - بنی اسرائیل با بیرون راندن گروهی از همکیشان خود از خانه و دیارشان ، پیمان الهی را نقض کردند .

ثم اُتتم هؤلاء ... تخرجون فریقاً منکم من دیرهم

آیه مورد بحث اشاره به جنگها و خونریزی‌هایی دارد که پیش از هجرت پیامبر (صلی الله علیه و آله) به مدینه بین طوایف یهود واقع می شد. یهودیان بنی النضیر با بنی قریظه درگیر می شدند؛ هر کدام غالب می شد دیگری را از خانه و کاشانه اش اخراج می کرد.

3 - بنی اسرائیل در کشتن و آواره کردن گروهی از همکیشان خود ، یکدیگر را یاری و پشتیبانی کردند .

«تظاهر» (مصدر تظاہرون) به معنای یاری و پشتیبانی کردن یکدیگر است. «تظاہرون علیکم»؛ یعنی، طایفه ای از شما طایفه دیگر را علیہ گروهی از خودتان یاری می داد.

4- بنی اسرائیل، مردمی گنہکار و متجاوز به خاطر یاری رسانی به یکدیگر در بیرون راندن گروهی از ہمکیشان خود از دیارشان

تظہرون علیہم بالاثم و العدون

باء در «بالاثم» بای ملابست است و «بالاثم و العدوان» حال برای فاعل «تظاہرون» می باشد؛ یعنی، علیہ آنان ہمدیگر را یاری می کردید و در آن هنگام گنہکار و متجاوز بودید.

7- جرایم در اصحاب اخدود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 8 - 7

7 - در دیدگاه اصحاب اخدود، ایمان به خداوند جرمی سنگین و غیر قابل گذشت بود.

و ما نقموا منهم إلا أن يؤمنوا بالله

8- جرایم علمای مسیحیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 34 - 2

2 - بسیاری از عالمان دینی یهود و نصارا، اموال مردم را به ناحق و بدون سبب موجه و مشروع، تصاحب می کردند.

إن كثيراً من الأخبار و الرهبان ليأكلون أموال الناس بالباطل

9- جرایم علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 34 - 2

2 - بسیاری از عالمان دینی یهود و نصارا، اموال مردم را به ناحق و بدون سبب موجه و مشروع، تصاحب می کردند.

إن كثيراً من الأخبار و الرهبان ليأكلون أموال الناس بالباطل

10- جرایم غیر قابل عفو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 66 - 8

8 - سردمداران جریان نفاق و عاملان اصلی جرم و تبهکاری در جامعه، غیر قابل بخشش و مستحق مجازات

إن نفع عن طائفة منكم نعتب طائفة بأنهم كانوا مجرمين

تعلیل عذاب دسته ای از منافقان، به اینکه اینان گروه مجرم و تبهکارند - در برابر عفو گروهی دیگر - می تواند گویای این حقیقت باشد

که: سردمداران جریان نفاق و عاملان اصلی جرم، شایسته بخشش نبوده و باید مجازات شوند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 67 - 8

8 - امکان عفو عناصر غیر اصلی و خط گیرنده نفاق و غیر قابل بخشش بودن جرم عناصر اصلی و خط دهنده *

ص: 419

إن نَعَفَ عن طائفة .. نَعَذِبَ طائفة ... بعضهم من بعض

«بعضهم من بعض» تحت تأثیر بودن برخی از منافقان از برخی دیگر را افاده می کند و نیز این آیه تفسیر آیه قبل می باشد و علت عفو گروهی و کیفر گروهی دیگر را بیان می نماید.

11- جرایم فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 49 - 4,5,6,7,9,11,12

4 - فرعونیان ، پسران بنی اسرائیل را سر می بریدند و زنانشان را زنده باقی می گذاشتند .

یذبحون ابناءکم و يستحيون نساءکم

«ذبح» به معنای سربریدن است و «تذبیح» (مصدر یذبحون از باب تفعیل) از کثرت سربریدن حکایت دارد. «إستحیاء» (مصدر یستحيون) به معنای باقی گذاردن بر حیات و زندگانی است.

5 - کشتار گسترده پسران و زنده نگه داشتن زنان ، سخت ترین شکنجه فرعونیان بر بنی اسرائیل

یسومونکم سوءالعذاب یذبحون ابناءکم و يستحيون نساءکم

جمله «یذبحون ..» می تواند تفسیر جمله قبل باشد؛ یعنی، منظور از «سوء العذاب» همان سربریدن پسران و باقی گذاشتن زنان است و نیز می تواند بیان مصداق بارزی از آن باشد؛ یعنی، فرعونیان عذابهایی بر بنی اسرائیل تحمیل می کردند که از آن جمله سربریدن فرزندان و ... می باشد. بر این مبنا ذکر به خصوص عذاب یاد شده، به خاطر شدت آن بوده است.

6 - زنان بنی اسرائیل در نهایت سختی و شکنجه و هم آغوش مرگ ، در سیطره فرعونیان

یسومونکم سوءالعذاب یذبحون ابناءکم و يستحيون نساءکم

7 - زنان بنی اسرائیل به خاطر کشتار وسیع فرزندانشان به دست فرعونیان ، لذت حیات از آنان سلب شده بود و از زنده ماندن خود در عذاب بودند .

یسومونکم سوءالعذاب یذبحون ابناءکم و يستحيون نساءکم

زنده گذاشتن زنان، به عنوان یک عذاب برای بنی اسرائیل مطرح شده است؛ در حالی که مجرد نکشتن، عذاب و شکنجه تلقی نمی شود. بنابراین با توجه به اینکه جمله «یستحيون نساءکم» پس از «یذبحون ابناءکم» آمده، می توان گفت: همان کشتن فرزندان موجب می شده که زنان از زنده ماندن خویش و دیدن قتل فجیع فرزندانشان، در رنج و عذاب باشند. آوردن زنان و نه دختران در مقابل پسران این معنا را تأیید می کند.

9 - در صورتی که خداوند بنی اسرائیل را از سیطره فرعونیان نجات نمی داد ، آنان همچنان به شکنجه و کشتار فرزندانشان ادامه می دادند .

یسومونکم سوءالعذاب یذبحون ابناءکم و یستحیون نساءکم

برداشت فوق از فعلهای مضارع «یسومون» و «یذبحون» و «یستحیون» استفاده شده است.

11 - خداوند با رهاسازی بنی اسرائیل از شکنجه های سخت فرعونى ، آنان را مورد آزمون بزرگی قرار داد .

و فی ذلکم بلاء من ربکم عظیم

برداشت فوق مبتنی بر این است که: «بلاء» به معنای آزمون و «ذلکم» اشاره به رهایی از عذاب - که از «نجیناکم» استفاده می شود - باشد.

ص: 420

12 - نجات از شکنجه فرعونیان ، از نعمت های بزرگ خداوند برای بنی اسرائیل

و فی ذلکم بلاء من ربکم عظیم

در برداشت فوق «بلاء» به معنای نعمت و «ذلکم» اشاره به رهاسازی از عذاب، گرفته شده است.

12- جرایم قبل از اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 192 - 5

5 - در صورتی که کافران محارب ایمان آورند ، نباید بر خطا های پیشینشان (کشتن مسلمانان ، فتنه انگیزی و . . .) مورد مؤاخذه قرار گیرند .

فإن انتهوا فإن الله غفور رحيم

13- جرایم منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 11 - 9، 1

1 - منافقان ، عناصری فسادگر و تباه کننده جامعه

و إذا قيل لهم لا تفسدوا فی الأرض

کلمه «فی الأرض» نشانگر این است که فسادگری منافقان محدود به خود و اطرافیانشان نبوده، بلکه فسادی است فراگیر و سرایت کننده به جامعه ای که در آن به سر می برند.

9 - فسادگری و اصلاح ناپذیری منافقان ، موجب گرفتار آمدن آنان به عذابی دردناک خواهد شد .

و لهم عذاب الیم بما كانوا .. إذا قيل لهم لا تفسدوا فی الأرض

برداشت فوق مبتنی بر این است که: «إذا قيل» عطف بر «یکذبون» در آیه قبل باشد. بر این مبنا، مفاد جمله «إذا قيل...» نیز همانند «یکذبون» بیانگر سبب گرفتاری منافقان به عذاب الیم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 12 - 7، 1

1 - منافقان ، مردمی فسادپیشه و تبه‌کارند .

ألا إنهم هم المفسدون

2 - منافقان ، سرچشمه و منشأ فساد ها و تبه‌کاری ها در جوامع دینی هستند .

ألا إنهم هم المفسدون

در آیاتی از قرآن غیر منافقان نیز فسادگر خوانده شده اند بنابراین حصر در جمله «ألا إنهم . . .» (تنها منافقان فسادگرند) حصر ادعایی است و اشاره به این معنا دارد که: فسادگری غیر منافقان در قیاس با منافقان چیزی به حساب نمی آید؛ و یا اینکه فساد

ص: 421

دیگران نیز به گونه ای به نفاق و منافقان باز می گردد.

7- لزوم هوشیاری مؤمنان در برابر فسادگری ها و تبهکاری های منافقان

ألا إنهم هم المفسدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 48 - 5، 1

1 - فتنه انگیزی و کارشکنی همیشگی منافقان ، علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) و اسلام در جبهه های نبرد

لقد ابتغوا الفتنة من قبل

5- منافقان ، تلاش تخریب گرانه خود را تا مرحله غلبه حق و پیروزی قطعی جبهه اسلام ، ادامه می دهند .

لقد ابتغوا الفتنة . . . حتی جاء الحق و ظهر أمر الله و هم كرهون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 61 - 3، 2، 1

1 - پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) ، مورد آزار و اذیت مستمر برخی از منافقان

و منهم الذین یؤذون النبی

«من» در «منهم» برای تبعیض و فعل مضارع «یؤذون» مفید استمرار است ؛ یعنی، برخی از منافقان پیوسته پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) را مورد اذیت قرار داده و باعث رنجش خاطر آن حضرت می شدند.

2- جوسازی و تبلیغات سوء منافقان ، علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و منهم الذین یؤذون النبی و یقولون هو أذن

3- معرفی پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، به عنوان فردی ساده و خوش باور نمونه ای از اذیت های منافقان نسبت به آن حضرت

الذین یؤذون النبی و یقولون هو أذن

«أذن» به کسی گفته می شود که به هر سخنی گوش فرا دهد و زود باور کند ؛ یعنی، ساده و خوش باور باشد. گفتنی است که برداشت فوق بر این اساس است که جمله «یقولون هو أذن» برای بیان مورد و نمونه ای باشد که منافقان، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را به آن متهم کرده و باعث رنجش خاطر آن حضرت می شدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 67 - 9

9 - شیوه منافقان ، ترویج امور زشت و منکر و پیشگیری از تحقق معروف (ارزش ها و نیکی ها)

المنفقون و المنفقت . . . یأمرون بالمنکر و ینهون عن المعروف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 81 - 9، 1

1 - تخلف منافقان از شرکت در جنگ تبوک

فرح المخلفون بمقعدهم خلف رسول الله

این بخش از آیات مربوط به جنگ تبوک و تخلف منافقان از شرکت در آن است.

ص: 422

9- اخلا لگري منافقان صدر اسلام ، در بسيج براي جنگ تبوك

لاتتفروا في الحر

14- جرايم موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

13 - شعراء - 26 - 14 - 1,2

1 - موسی (ع) ، فردي مجرم (قاتل) از نظر نظام فرعوني

و لهم عليّ ذنب

مقصود از «ذنب» قتل مرد قبطی است که موسی در پی آن، از مصر فرار کرد و به مدین رفت.

2 - رفتار گذشته موسی (ع) (قتل مرد قبطی) ، از نظر دستگاه فرعوني جرم محسوب می شد ، نه از دیدگاه خود وی

و لهم عليّ ذنب

برداشت یاد شده بدان احتمال است که تعبیر (لهم عليّ ..) اشاره ای باشد به این که آنان مرا مجرم می دانند؛ گرچه واقعاً گناهکار نیستم.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

13 - شعراء - 26 - 19 - 1

1 - یادآوری فرعون به موسی (ع) نسبت به جرم گذشته او در قتل مرد قبطی

وفعلت فعلتك التي فعلت

مقصود فرعون از «فعلتك التي فعلت» قتل مرد قبطی به دست موسی (ع) است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

13 - شعراء - 26 - 21 - 4

4 - قتل مرد قبطی توسط موسی (ع) ، از نظر نظام فرعوني جرم و گناه بود ؛ ولی در پیشگاه پروردگار چنین نبود .

ففررت منكم .. فوهب لي ربّي حكماً وجعلني من المرسلين

موسی (ع) در دستگاه فرعون مجرم شمرده می شود و می گریزد؛ اما در پیشگاه پروردگار مورد لطف قرار گرفته و به دریافت حکمت و

رسالت مفتخر می گردد.

15- جرایم یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 86 - 6

6 - یهودیان به انگیزه دستیابی به مزایای دنیا، همکیشان خود را کشته و آنان را از دیارشان آواره می ساختند .

ص: 423

ثم أنتم هؤلاء تقتلون... أولئك الذين اشتروا الحيوه الدنيا بالآخره

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

1 - بقره - 2 - 91 - 19,21

19 - يهود ، پیامبران بسیاری از نژاد اسرائیل را به قتل رساندند .

فلم تقتلون أنبياء الله من قبل

چون جمله «فلم تقتلون...» (پس چرا پیامبران خدا را می کشتید؟) در جواب ادعای یهود، مبنی بر ایمان آنان به پیامبران بنی اسرائیل، آمده است، معلوم می شود: مراد از «أنبياء الله» پیامبران بنی اسرائیل است.

21 - کشته شدن پیامبرانی از نژاد اسرائیل به دست یهودیان ، دلیل ایمان نداشتن آنان حتی به پیامبران بنی اسرائیل

نؤمن بما أنزل علينا .. قل فلم تقتلون أنبياء الله من قبل

16- جرم غير قابل عفو

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

12 - نور - 4 - 24 - 6

6 - كيفر «كذف» (هشتاد تازیانه) ، غير قابل عفو و لازم الاجرا است .

والذين يرمون المحصنت .. فاجلدوهم ثمين جلده

17- عفو معاونان جرایم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - توبه - 9 - 67 - 8

8 - امکان عفو عناصر غير اصلی و خط گیرنده نفاق و غير قابل بخشش بودن جرم عناصر اصلی و خط دهنده *

إن نفع عن طائفه .. نعذب طائفه ... بعضهم من بعض

«بعضهم من بعض» تحت تأثیر بودن برخی از منافقان از برخی دیگر را افاده می کند و نیز این آیه تفسیر آیه قبل می باشد و علت عفو گروهی و كيفر گروهی دیگر را بیان می نماید.

18- عوامل پیشگیری از جرایم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 81 - 17

17 - توجه به شدت عقاب های اخروی ، عاملی بازدارنده از گناه و مخالفت با پیامبر (صلی الله علیه و آله)

ص: 424

قل نار جهنم أشد حراً لو كانوا يفقهون

19- عوامل پیشگیری از جرم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 179 - 2

2- قصاص ، عاملی مهم و اساسی در بازداری مردم از ارتکاب قتل

و لکم فی القصاص حیوه . . . لعلکم تتقون

20- عوامل جرم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 61 - 32,36,37

32 - عصیان و تجاوز گری بنی اسرائیل ، ریشه گرایش آنان به کفر و جرئتشان بر کشتن پیامبران بود .

یکفرون بآیت الله . . . ذلک بما عصوا و كانوا یعتدون

مشارالیه «ذلک» در «ذلک بما عصوا» کفر به آیات خدا و کشتن پیامبران است. قابل ذکر است که برخی از مفسران، ذلک در «ذلک بما عصوا» را اشاره به «ذلت و ...» دانسته اند و در نتیجه عصیان و تجاوز را نیز علت «ذلت و ...» شمرده اند.

36 - تجاوزگری و ارتکاب گناهان ، آدمی رابه سوی کفر گرایش داده و بر کشتن رهبران الهی بی پروا می سازد .

یکفرون بآیت الله . . . ذلک بما عصوا و كانوا یعتدون

37 - شهرنشینی بنی اسرائیل و رسیدن به رفاه و آسایش ، زمینه ساز عصیانگری ، تجاوز ، کشتن پیامبران و کفرشان بود .

لن نصبر علی طعام وحد . . . اهبطوا مصراً . . . و ضربت علیهم الذله

برداشت فوق، مقتضای ارتباط بخش دوم آیه؛ یعنی، «و ضربت علیهم الذله . . .» با بخش اول آیه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 49 - 9

9- بی اعتقادی به معاد ، از عوامل مهم و ریشه های عمده انجام دادن گناه است .

و عرضوا علی ربّک . . . و وضع الکتب . . . فتیری المجرمین

«وضع الکتب» عطف است بر «عرضوا» در آیه قبل و ارتباط دو آیه گویای این است که مصداق مورد نظر از مجرمان در این آیه، همان منکران معاد هستند که در آیه قبل مطرح بودند.

ص: 425

21- کیفیت کشف جرایم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 73 - 1, 2, 4

1 - خداوند ، به قوم موسی فرمان داد تا قطعه ای از گاو ذبح شده را بر پیکر مقتول بزنند .

فقلنا اضربوه ببعضها

ضمیر مفعولی در «اضربوه» به «نفساً» بر می گردد و ضمیر در «ببعضها» به «بقره» ارجاع می شود.

2 - مقتول قوم موسی در پی زده شدن پاره ای از گاو ذبح شده بر وی ، زنده شد .

فقلنا اضربوه ببعضها كذلك يحيى الله الموتى

عبارت «كذلك يحيى الله الموتى» خداوند بدین سان مردگان را زنده می کند» پس از جمله «فقلنا . . .» دلالت بر زنده شدن آن مقتول دارد.

4 - مقتول قوم موسی پس از زنده شدن ، قاتل خویش را معرفی کرد .

والله مخرج ما كنتم تكتمون. فقلنا اضربوه ببعضها كذلك يحيى الله الموتى

بیان زنده شدن مقتول بنی اسرائیل، پس از بیان وعده الهی به افشای هویت قاتل، دلالت بر جمله ای محذوف دارد؛ یعنی: فضربوه بها فصار حياً و قال إن فلاناً قتلنى.

22- مبارزه با جرایم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 193 - 2

2 - لزوم مبارزه با فتنه و فتنه انگیزان

و قتلوهم حتى لا تكون فتنه

23- مبارزه با عوامل جرم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 30 - 8

8 - مبارزه اسلام با علل و زمینه های وقوع جرم ، بزهکاری و فحشا

قل للمؤمنین یغضوا من أبصرهم و یحفظوا فروجهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 31 - 8

8 - مبارزه اسلام با علل و زمینه های وقوع جرم ، بزهکاری و فساد جنسی

وقل للمؤمنت یغضن من أبصرهنّ و یحفظن فروجهنّ

ص: 426

24- مراتب جرایم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 82 - 6

6 - تخلف از جهاد و فرمان رسول خدا (صلی الله علیه و آله) و اخلال در بسیج و تجهیز سپاه اسلام، جرمی است بزرگ.

خلف رسول الله... قالوا لاتنفروا... قل نار جهنم... جزاء بما كانوا یکسبون

25- معاونت در جرایم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 85 - 3,4,6,7

3 - بنی اسرائیل در کشتن و آواره کردن گروهی از همکیشان خود، یکدیگر را یاری و پشتیبانی کردند.

تظہرون علیہم

«تظاهر» (مصدر تظاہرون) به معنای یاری و پشتیبانی کردن یکدیگر است. «تظاہرون علیکم»؛ یعنی، طایفه ای از شما طایفه دیگر را علیه گروهی از خودتان یاری می داد.

4 - بنی اسرائیل، مردمی گنهکار و متجاوز به خاطر یاری رسانی به یکدیگر در بیرون راندن گروهی از همکیشان خود از دیارشان

تظہرون علیہم بالاثم و العدون

باء در «بالاثم» بای ملایست است و «بالاثم و العدوان» حال برای فاعل «تظاہرون» می باشد؛ یعنی، علیه آنان همدیگر را یاری می کردید و در آن هنگام گنهکار و متجاوز بودید.

6 - معتقدان به ادیان الهی نباید در کشتن و آواره کردن همکیشان خود، به قاتلان و آواره کنندگان یاری رسانند.

تظہرون علیہم بالاثم و العدون

7 - یاری رساندن به قاتلان و آواره کنندگان اهل دین، گناه و تجاوز است.

تظہرون علیہم بالاثم و العدون

26- موارد جرایم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - ادای شهادت واجب و کتمان آن ظلم است .

و من أظلم ممن كتم شهاده عنده من الله

ص: 427

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 67 - 22

22 - ترویج زشتی ها ، پیشگیری از نیکی ها و امتناع از انفاق ، جرم و موجب عذاب حتمی

نعذب . . . مجرمین ... یأمرون بالمنکر و ینهون عن المعروف و یقبضون أیدیهم

آیه شریفه، بیانگر خصوصیات مجرمانی است که در آیه پیشین آمده است.

27- موارد جرم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 110 - 16

16- تکذیب پیامبران الهی ، جرم و گناه است و تکذیب کنندگان مجرم و گنهکارند .

و لا یردّ بأسنا عن القوم المجرمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 147 - 10

10 - تحریم آنچه خداوند حرام نکرده و تکذیب وحی جرم است.

قل لا أجد فیما أوحی إلیّ محرماً . . . فإن کذبوک ... و لا یردّ بأسه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 35 - 6

6- شرک‌ورزی و پرستش غیر خدا ، جرم و گناه است .

و أنا بریء مما تجرمون

چون مخاطبان «تجرمون» مشرکان و پرستش کنندگان غیر خدا هستند ، می توان گفت: منظور از گناه در جمله «تجرمون» شرک ورزی و

پرستش غیر خداست. قابل ذکر است که «ما» در «مما» مصدریه می باشد؛ یعنی: أنا بریء من إجرامکم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- نپذیرفتن تعالیم انبیا و استهزا کردن آنان ، جرم و تبه کاری است .

و ما یأتیهم من رسول إلا کانوا به یستهزءون. کذلک نسلکھ فی قلوب المجرمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 49 - 6

6- شرک و دنیاپرستی و مغرور شدن به مال و فرزند ، گناه و مایه دلهره و وحشت در آخرت است .

فتری المجرمین مشفقین ممّافیه

ص: 428

آیات گذشته، در باره دنیاپرستی و شرک بود، لذا مصداق مورد نظر از «مجرمین» همان مشرکان سرمست به مواهب دنیوی اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 53 - 4

4- شرک، جرم و گناه است و آتش دوزخ را در پی دارد.

نادوا شركاءى . . . و رءا المجرمون النار فظنوا أنّهم مواقعوها

مصداق بارز جرم، در این آیه، به قرینه آیه قبل، شرک است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 5 - 14

14 - نسبت دادن عمدی شخصی به فرزندی کسی، گناه و جرم است.

و لیس علیکم جناح فیما أخطأتم به و لکن ما تعمّدت قلوبکم

خبر «لکن» محذوف است و می تواند چیزی مانند «جناح» و «ذنب» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 47 - 4

4 - انکار دین الهی و مقابله با پیامبران، بارزترین جرم

إنّ المجرمین فی ضلل و سعر

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که وصف «المجرمین» - به صورت مطلق - بر کسانی اطلاق شده است که به پیامبر(صلی الله علیه و آله) و دین الهی کفر ورزیده اند.

28- موانع ارتکاب جرایم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 36 - 16

16 - تقوا، زمینه ساز رعایت حرمت ماه های حرام و بازدارنده آدمی از گناه و قانون شکنی

منها أربعه حرم . . . فلا تظلموا فيهن أنفسكم . . . واعلموا ان الله مع المتقين

جرم

29- آثار ترك جرم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مائده - 5 - 93 - 4

ص: 429

4 - جرم های سابق بر منع قانونی قابل مؤاخذه و مجازات ، در صورت دست نکشیدن مجرمان از آن جرم ، پس از منع قانونی

ليس على الذين ءامنوا و عملوا الصلحت جناح فيما طعموا إذا ما اتقوا

برداشت فوق بر این مبناست که متعلق «اذ ما اتقوا . . .» به قرینه آیه قبل شراب و قمار باشد بر این مبنا مفهوم جمله شرطیه «لا جناح ... اذا ما اتقوا» چنین می شود آنانکه از شراب و قمار پس از تحریم آن پرهیز نکنند بر شراب خواری و قماربازی سابقشان نیز مؤاخذه می شوند.

30- آثار جرم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 147 - 11

11 - جرم، زمینه ساز گرفتار شدن به عذاب الهی است.

و لا یرد بأسه عن القوم المجرمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 200 - 4

4 - حق ناپذیری دل های مجرمان ، کیفری تعیین شده از جانب خداوند در قبال جرم هایشان

كذلك سلكنه فی قلوب المجرمین

ذکر مشرکان با وصف «المجرمین»، اشعار به علیت حکم دارد؛ یعنی، «سلکنا القرآن و هو بلسان عربی مبین فی قلوب هؤلاء المشرکین مثل ذلک السلوک جزاء لأجرامهم؛ ما قرآن را با این که به زبان عربی روشن است در دل های مشرکان هم چون زبان عجمی غیر قابل فهم راه دادیم، تاکیفری باشد در برابر جرم هایشان».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 69 - 8

8 - جرم و تبه کاری ، زمینه مخالفت ورزیدن با پیامبران الهی و انکار معاد

إن هذا إلاّ أسطیر الأولین . . . فانظروا کیف کان عقبه المجرمین

31- ادله اثبات جرم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- لزوم به کارگیری روش های جرم شناسی ، برای تشخیص مجرم

إن كان ... و هو من الصدقین

ص: 430

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 61 - 4

4- گواهی دادن ، وسیله اثبات جرم در میان قوم ابراهیم

فأتوا به .. لعلمهم یشهدون

32- اراده در جرم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 5 - 13

13 - قصد و اراده ، در جرم بودن و یا نبودن عملی ، نقشی اساسی دارد .

و لیس علیکم جناح فیما أخطأتم به و لکن ما تعمّدت قلوبکم

33- اقسام جرم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 44 - 4

4- هفت جرم و راه خطا در دنیا وجود دارد که به جهنم منتهی می شود .

إن جهنم .. لها سبعة أبواب لكل باب منهم جزء مقسوم

34- بزرگترین جرم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 35 - 4

4- استکبار در برابر پذیرش کلمه توحید ، بزرگ ترین و سنگین ترین جرم است .

کذلک نفعل بالمجرمین . إنهم كانوا إذا قيل لهم لا إله إلا الله يستکبرون

دوزخی دانستن کسانی که مرتکب جرم استکبار در برابر توحید شده اند، حاکی از حقیقت یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انکار رسالت پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) ، بزرگ ترین جرم

کذلک نفعل بالمجرمین . . . و یقولون . . . لشاعر مجنون

دوزخی شدن مشرکان و کافران، به خاطر انکار رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مجرم شمرده شدن آنان، بیانگر مطلب یاد شده است.

ص: 431

35- تفاوت جرم کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 83 - 11

11 - همه کافران در جرم و کیفر ، یکسان نیستند .

نحشر من کلّ أمّه فوجًا ممّن یکذب بایتنا

از این که از میان تکذیب گران هر امت، تنهاگروهی در این مرحله به منظور محاکمه و مجازات، جدا و محشور می شوند؛ می توان استفاده کرد که این گروه ها دارای گناهی سنگین تر و کیفری متناسب با آن هستند.

36- تناسب مجازات با جرم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 79 - 15

15 - کیفر الهی برای گناهکاران ، متناسب با گناه آنان است .

فیسخرون منهم سخر الله

37- جرم اخلال در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 82 - 6

6 - تخلف از جهاد و فرمان رسول خدا (صلی الله علیه و آله) و اخلال در بسیج و تجهیز سپاه اسلام ، جرمی است بزرگ .

خلف رسول الله .. قالوا لاتنفروا ... قل نار جهنم ... جزاء بما کانوا یکسبون

38- جرم ارتداد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 74 - 25

25 - روی گردانی از حق و اصرار بر کفر و ارتداد ، مستلزم کیفر شدید دنیوی و اخروی است .

وإن يتولوا يعذبهم الله عذاباً أليماً فى الدنيا و الآخره

ص: 432

39- جرم استهزای انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 12 - 7

7- نپذیرفتن تعالیم انبیا و استهزا کردن آنان ، جرم و تبه کاری است .

و ما یأتیهم من رسول إلاّ کانوا به یستهزءون. کذلک نسلکة فی قلوب المجرمین

40- جرم اشاعه فساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 67 - 22

22 - ترویج زشتی ها ، پیشگیری از نیکی ها و امتناع از انفاق ، جرم و موجب عذاب حتمی

نعذب . . . مجرمین ... یأمرون بالمنکر و ینهون عن المعروف و یقبضون أیدیهم

آیه شریفه، بیانگر خصوصیات مجرمانی است که در آیه پیشین آمده است.

41- جرم افساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 191 - 7

7 - فتنه انگیزی بدتر از جنگ و خونریزی است .

و الفتنه أشد من القتل

42- جرم امر به منکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 67 - 9

9- شیوه منافقان ، ترویج امور زشت و منکر و پیشگیری از تحقق معروف (ارزش ها و نیکی ها)

المنفقون و المنفقت . . . یأمرون بالمنکر و ینهون عن المعروف

43- جرم اهانت به دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 433

7 - توبه - 9 - 65 - 6

6 - بازیچه قرار دادن ارزش های دینی ، حرام است .

لیقولن إنما كنا نخوض ونلعب قل أبالله و آئته و رسوله كنتم تستهزءون

44- جرم ایمان در اصحاب اخدود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 8 - 7

7 - در دیدگاه اصحاب اخدود ، ایمان به خداوند جرمی سنگین و غیر قابل گذشت بود .

و ما نقموا منهم إلا أن يؤمنوا بالله

45- جرم بدعت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 79 - 1

1 - تحریر و نوشتن افکار و اندیشه ها به عنوان کتاب الهی و قوانین دینی ، جرم و گناهی بزرگ ، و در پی دارنده عذاب الهی است .

فویل للذین یکتبون .. فویل لهم ممّا کتبت أیدیهم

کلمه «ویل» کلمه ای است که انسان به هنگام گرفتار شدن به عذاب، آن را بر زبان جاری می کند. بنابراین مراد از «فویل للذین ...» گرفتار شدن بدعتگذاران به عذاب است.

46- جرم پیروی از شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 60 - 5

5 - پیروی از شیطان ، جرم است و پیروان او مجرم اند .

و امتزوا الیوم ایها المجرمون . ألم أعهد إلیکم ینیءادم أن لاتعبدوا الشیطن

از ارتباط میان آیه شریفه و آیه پیش - که خطاب به مجرمان بود - برداشت یاد شده به دست می آید.

47- جرم تحریم مباحات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 147 - 10

ص: 434

10 - تحریم آنچه خداوند حرام نکرده و تکذیب وحی جرم است.

قل لا أجد فیما أوحی إلیّ محرماً... فإن کذبوک... ولا یرد بأسه

48- جرم تخلف از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 82 - 6

6 - تخلف از جهاد و فرمان رسول خدا (صلی الله علیه و آله) و اخلال در بسیج و تجهیز سپاه اسلام، جرمی است بزرگ.

خلف رسول الله... قالوا لاتنفروا... قل نار جهنم... جزاء بما کانوا یکسبون

49- جرم تخلف از قوانین جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 193 - 9

9 - متجاوزان از مقررات جنگ، باید مجازات شوند.*

فلا عدون إلا علی الظلمین

50- جرم تکذیب انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 12 - 7

7- نپذیرفتن تعالیم انبیا و استهزا کردن آنان، جرم و تبه کاری است.

و ما یأتیهم من رسول إلا کانوا به یرتدون. کذلک نسلک فی قلوب المجرمین

51- جرم تکذیب دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 47 - 4

4 - انکار دین الهی و مقابله با پیامبران، بارزترین جرم

إنّ المجرمين في ضلل و سحر

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که وصف «المجرمین» - به صورت مطلق - بر کسانی اطلاق شده است که به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و دین الهی کفر ورزیده اند.

ص: 435

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 18 - 4

4 - تکذیب دین ، جرمی بزرگ و غیر قابل بخشش

کذلک نفعل بالمجرمین

مقصود از «مجرمان»، همان «مکذبان» است که در این سوره یازده بار ذکر شده است و چون تکذیب گران، محکوم به هلاکت اند؛ بنابراین جرم آنان (تکذیب دین)، بزرگ و غیر قابل بخشش خواهد بود.

52- جرم تکذیب قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 46 - 6

6 - تکذیب روز جزا، جرمی نابخشودنی است و تکذیب گران مجرم اند .

ویل یومئذ للمکذبین .. کلوا و تمتعوا قليلاً إنکم مجرمون

مطلب یاد شده، از به کار رفتن عنوان «مجرمان» درباره «مکذبان»، استفاده شده است.

53- جرم تکذیب محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 36 - 5

5 - انکار رسالت پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) ، بزرگ ترین جرم

کذلک نفعل بالمجرمین .. و یقولون ... لشاعر مجنون

دوزخی شدن مشرکان و کافران، به خاطر انکار رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مجرم شمرده شدن آنان، بیانگر مطلب یاد شده است.

54- جرم تکذیب وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 147 - 10

10 - تحریم آنچه خداوند حرام نکرده و تکذیب وحی جرم است.

قل لا أجد فيما أوحى إليّ محرماً... فإن كذبوك... ولا يرد بأسه

ص: 436

55- جرم خانواده لوط (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 56 - 6

6- گرایش به پاکی و ارزش ها ، تنها جرم لوط (ع) و خاندانش در نظر آن جامعه فسادزده

قالوا أخرجوا آل لوط من قريبتكم إنيهم أناس يتطهرون

عبارت «إنيهم أناس» تعلیل برای حکم اخراج است.

56- جرم خطایی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 5 - 17

17 - گناه و جرم به حساب نیاوردن گناه خطایی ، برخاسته از آمرزندگی و مهربانی خداوند است .

وليس عليكم جناح فيما أخطأتم به .. و كان الله غفوراً رحيمًا

57- جرم دین سازی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 79 - 1

1 - تحریر و نوشتن افکار و اندیشه ها به عنوان کتاب الهی و قوانین دینی ، جرم و گناهی بزرگ ، و در پی دارنده عذاب الهی است .

فويل للذين يكتوبون .. فويل لهم مما كتبت أيديهم

کلمه «ویل» کلمه ای است که انسان به هنگام گرفتار شدن به عذاب، آن را بر زبان جاری می کند. بنابراین مراد از «فویل للذین ...» گرفتار شدن بدعتگذاران به عذاب است.

58- جرم رشوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 188 - 3.7

3 - پرداخت رشوه به قاضیان ، ناروا و حرام است .

و تدلوا بها إلى الحکام

«تدلوا» عطف بر «تأكلوا» است و لذا مجزوم به «لا»ی ناهیه می باشد؛ یعنی: و لاتدلوا . .؛ ادلاء (مصدر تدلوا) به معنای فرستادن دلو در چاه است و در آیه کنایه از وسیله قرار دادن می باشد. بنابراین «تدلوا بها ...»؛ یعنی، به قاضیان اموالی را نپردازید تا بدین وسیله به اموال مردم چنگ اندازی کنید. گفتنی است که به دست آوردن مال خصوصیتی ندارد و لذا می توان حرمت رشوه را در

ص: 437

همه مواردی که حقی ضایع شود استفاده کرد. کلمه «بالأثم» مؤید این حقیقت است.

7- ناروایی و حرمت پرداخت رشوه به منظور جلب نظر حاکمان و قضاوت ایشان به سود رشوه دهنده ، حکمی معلوم برای همگان

و تدلوا بها إلى الحكام لتأكلوا فريقاً من أموال الناس بالأثم و أنتم تعلمون

مفعول «تعلمون» می تواند حرمت رشوه پرداختن به حاکمان باشد و نیز می تواند حرمت تصرف در اموال دیگران باشد. برداشت فوق ناظر به احتمال اول است.

59- جرم رهبران شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 34 - 2

2- سردمداران شرک و کفر و توده های کافر و مشرک ، در پیشگاه عدل الهی مجرم اند .

إنا كذلك نعمل بالمجرمين

مقصود از «مجرمین» دو گروه پیشوایان شرک و توده های مشرک اند که در آیات پیشین از آنان سخن به میان آمد.

60- جرم رهبران کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 34 - 2

2- سردمداران شرک و کفر و توده های کافر و مشرک ، در پیشگاه عدل الهی مجرم اند .

إنا كذلك نعمل بالمجرمين

مقصود از «مجرمین» دو گروه پیشوایان شرک و توده های مشرک اند که در آیات پیشین از آنان سخن به میان آمد.

61- جرم شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 35 - 6

6- کفر و شرک ، جرم است و کافران و مشرکان از تبهکاران اند .

از مقابله مجرمان با مسلمانان به دست می آید که مقصود از آن، کافران و مشرکان است.

ص: 438

62- جرم عصیان از محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 82 - 6

6 - تخلف از جهاد و فرمان رسول خدا (صلی الله علیه و آله) و اخلال در بسیج و تجهیز سپاه اسلام ، جرمی است بزرگ .

خلف رسول الله... قالوا لاتنفروا... قل نار جهنم... جزاء بما کانوا یکسبون

63- جرم غصب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 188 - 8

8 - ناروایی و حرمت چنگ اندازی به اموال دیگران ، حکمی معلوم برای همگان

و لاتأکلوا أموالکم بینکم بالبطل... و أنتم تعلمون

برداشت فوق بر این اساس است که: مفعول «تعلمون» حرمت تصرف در اموال دیگران - که از جمله «لاتأکلوا...» به دست می آید - باشد.

64- جرم غیر قابل عفو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 4 - 6

6 - کیفر «قذف» (هشتاد تازیانه) ، غیر قابل عفو و لازم الاجرا است .

والذین یرمون المحصنت... فاجلدوهم ثمنین جلده

65- جرم فرار از جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 27 - 2

2 - فرار از میدان جنگ ، گناه بوده و نیازمند توبه و استغفار به درگاه خداست .

ثم وليتم مدبرين . . . ثم يتوب الله من بعد ذلك على من يشاء

ص: 439

66- جرم فرزند کشی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 31 - 12

12- فرزندکشی ، خطا و جنایتی بس بزرگ و عملی محکوم در طول اعصار و قرن های گذشته

إن قتلهم کان خطئاً کبیراً

«خطئاً» در لغت به معنای عدول از جهت اصلی و حقیقی است و از جمله کاربردهای این واژه، جایی است که شخص تصمیم بر انجام کار نادرست می گیرد و آن را به انجام می رساند (مفردات راغب)

67- جرم قبل از تحریم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 93 - 4

4 - جرم های سابق بر منع قانونی قابل مؤاخذه و مجازات ، در صورت دست نکشیدن مجرمان از آن جرم ، پس از منع قانونی

لیس علی الذین ءامنوا و عملوا الصلحت جناح فیما طعموا إذا ما اتقوا

برداشت فوق بر این مبناست که متعلق «اذ ما اتقوا . . .» به قرینه آیه قبل شراب و قمار باشد بر این مبنا مفهوم جمله شرطیه «لا جناح ... اذا ما اتقوا» چنین می شود آنانکه از شراب و قمار پس از تحریم آن پرهیز نکنند بر شراب خواری و قماربازی سابقشان نیز مؤاخذه می شوند.

68- جرم قتل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 178 - 11، 8

8 - اولیای مقتول می توانند قاتل را از قصاص عفو کنند .

فمن عفی له من أخیه شیء

مراد از «من» قاتل و مقصود از «أخیه» ولی مقتول می باشد. ضمیرهای «له» و «أخیه» به «من»، یعنی قاتل باز می گردد و «شیء» عبارت است از حق قصاص. بنابراین جمله «فمن عفی ...» چنین معنا می شود: پس آن قاتلی که از طرف ولی مقتول چیزی از حق قصاص بر او بخشیده شود ...

11 - ولیّ مقتول ، بهتر است قاتل را عفو کرده و از حق خویش (قصاص) درگذرد .

فمن عفی له من أخیه شیء

ترغیب ولیّ مقتول به گذشت از حق قصاص، از جمله اهدافی است که می توان از کاربرد کلمه «أخیه» به جای ولیّ مقتول استفاده کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 440

7 - فتنه انگیزی بدتر از جنگ و خونریزی است .

و الفتنه أشد من القتل

69 - جرم قتل بعد از عفو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 178 - 26

26 - ولّی مقتول اگر پس از عفو یا گرفتن دیه ، قاتل را بکشد ، باید کشته شود . *

فمن اعتدی بعد ذلک فله عذاب الیم

جمله «فله عذاب الیم» را می توان بیان واقعیتی دانست که تجاوزگر در دنیا یا آخرت به آن گرفتار خواهد شد و می توان آن را حکمی کیفری و مجازاتی شمرد که جامعه اسلامی باید آن را اجرا کند. برداشت فوق بر اساس دومین احتمال است.

70 - جرم قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 84 - 2

2 - قوم لوط مردمی مجرم و تبهکار

فانظر کیف کان عقبه المجرمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 32 - 3

3 - قوم لوط ، مردمی مجرم و مستحق کیفر

قالوا إنا أرسلنا إلى قوم مجرمین

مراد از «قوم مجرمین» - که فرشتگان مأمور شدند تا کیفرشان دهند - قوم لوط است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- اسراف (تجاوز از قانون الهی و زیاده روی در گناه) ، بارزترین جرم قوم لوط بود .

أرسلنا إلى قوم مجرمين . . . للمسرفين

تعبیر «مسرف» در این آیه، به معنای تجاوز از قانون است که بر قوم مجرم لوط، منطبق شده است.

ص: 441

71- جرم کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 8 - 5

5 - شرک و کفر ، جرم است و مشرکان و کافران ، مجرم هستند .

و لو کره المجرمون

از مصادیق مورد نظر برای «المجرمون» مشرکان مکه هستند مکه از آنان در آیه قبل به کافران تعبیر کرد. بنابراین مجرم بر کافر و مشرک اطلاق شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 84 - 5

5 - تکذیب آیات الهی ، جرم مشترک همه کافران در طول تاریخ

و یوم نحشر من کلّ أمّه فوجًا. .. حتّٰی إذا جاء وقال أكذبتُم بایتی

با این که گروه های حاضر در دادگاه، هر کدام از امتی خاص و متفاوت است؛ ولی همه آنها به خاطر یک جرم (تکذیب آیات الهی) محاکمه می شوند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 34 - 2

2 - سردمداران شرک و کفر و توده های کافر و مشرک ، در پیشگاه عدل الهی مجرم اند .

إنّا کذلک نفعل بالمجرمین

مقصود از «مجرمین» دو گروه پیشوایان شرک و توده های مشرک اند که در آیات پیشین از آنان سخن به میان آمد.

72- جرم کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 59 - 4

4 - کفر ، جرم است و کافران مجرم اند .

و امتزوا اليوم أيها المجرمون

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که خداوند کافران را - که در آیات پیشین از آنان سخن گفته شده - با لفظ «مجرمان» خطاب کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 35 - 6

6 - کفر و شرک ، جرم است و کافران و مشرکان از تبهکاران اند .

أفنجعل المسلمين كالمجرمين

ص: 442

از مقابله مجرمان با مسلمانان به دست می آید که مقصود از آن، کافران و مشرکان است.

73- جرم لوط (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 56 - 6

6- گرایش به پاکی و ارزش ها، تنها جرم لوط (ع) و خاندانش در نظر آن جامعه فسادزده

قالوا أخرجوا آل لوط من قريبتكم إنيهم أناس يتطهرون

عبارت «إنيهم أناس» تعلیل برای حکم اخراج است.

74- جرم مبارزه با اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 6 - 4

4- مؤاخذه کفار به جرم مبارزه با اسلام، پیش از ارائه معارف الهی قرآن به آنان و تمام شدن حجت بر ایشان، ممنوع است.

و خذوهم واحصروهم... و إن أحد من المشركين استجارك فأجره حتى يسمع كلم الله

75- جرم محاربه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 191 - 17، 1، 2

1 - مسلمانان باید کافران محارب را هر کجا یافتند، بکشند.

و اقتلوهم حيث ثقتموهم

ضمیر «هم» در جمله فوق به «الذین یقاتلوکم» بر می گردد و لذا از آنان به کافران محارب تعبیر شده است. «ثقف» (مصدر ثقتم) به معنای یافتن و دسترسی پیدا کردن است.

2- ضرورت کشتن کافران محارب، محدود به میدان جنگ نیست.

و اقتلوهم حيث ثقتموهم

عبارت «حيث ثقتموهم» (هر كجا آنان را يافتيد و بر آنان دسترسي داشتيد) گويای برداشت فوق است.

17 - سزای كفرپيشگان محارب و فتنه انگيز ، كشتن آنان است .

فاقتلوهم كذلك جزاء الكافرين

«ال» در «الكافرين» عهديه است و اشاره به كافرانی دارد كه سر جنگ با مسلمانان دارند و يا عليه ايشان فتنه انگيزی می كنند.

ص: 443

76- جرم مخالفت با انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 47 - 4

4- انکار دین الهی و مقابله با پیامبران ، بارزترین جرم

إِنَّ الْمَجْرِمِينَ فِي ضَلَالٍ وَسُعْرٍ

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که وصف «المجرمین» - به صورت مطلق - بر کسانی اطلاق شده است که به پیامبر(صلی الله علیه و آله) و دین الهی کفر ورزیده اند.

77- جرم مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- انفال - 8 - 8 - 5

5- شرک و کفر ، جرم است و مشرکان و کافران ، مجرم هستند .

ولو کره المجرمون

از مصادیق مورد نظر برای «المجرمون» مشرکان مکه هستند مکه از آنان در آیه قبل به کافران تعبیر کرد. بنابراین مجرم بر کافر و مشرک اطلاق شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 34 - 2

2- سردمداران شرک و کفر و توده های کافر و مشرک ، در پیشگاه عدل الهی مجرم اند .

إِنَّا كَذَلِكَ نَفْعَلُ بِالْمَجْرِمِينَ

مقصود از «مجرمین» دو گروه پیشوایان شرک و توده های مشرک اند که در آیات پیشین از آنان سخن به میان آمد.

78- جرم معرضان از آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 22 - 3

3 - اعراض کنندگان از آیات الهی ، مردمی مجرم اند .

و من أظلم ممّن ذكر بأيت ربّه ثمّ أعرض عنها إنّنا من المجرمين منتقمون

ص: 444

79- جرم نفاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 67 - 8

8 - امکان عفو عناصر غیر اصلی و خط گیرنده نفاق و غیر قابل بخشش بودن جرم عناصر اصلی و خط دهنده *

إن نعت عن طائفه . . . نعتب طائفه . . . بعضهم من بعض

«بعضهم من بعض» تحت تأثیر بودن برخی از منافقان از برخی دیگر را افاده می کند و نیز این آیه تفسیر آیه قبل می باشد و علت عفو گروهی و کیفر گروهی دیگر را بیان می نماید.

80- جرم نهی از معروف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 67 - 9

9 - شیوه منافقان ، ترویج امور زشت و منکر و پیشگیری از تحقق معروف (ارزش ها و نیکی ها)

المنفقون و المنفقت . . . یأمرون بالمنکر و ینهون عن المعروف

81- جواز جایزه برای کشف جرم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 72 - 9

9- جواز تعیین جایزه برای کشف جرم و شناسایی و دستگیری مجرم

تفقد صواع الملك و لمن جاء به حمل بعير

82- روش جرم شناسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 27 - 4

4- لزوم به کارگیری روش های جرم شناسی ، برای تشخیص مجرم

إن كان . . . وهو من الصدقين

ص: 445

83- زمینه جرم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 30 - 3

3 - وسوسه های نفسانی قاییل ، وادار کننده وی به کشتن هابیل

فطوعت له نفسه قتل اخیه فقتله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 9 - 6

6- علاقه آدمی به محبوب شدن ، می تواند وی را برای رسیدن به این مقصود ، به قتل و جنایت وادار کند .

اقتلوا یوسف . . . یخل لکم وجه ابیکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 88 - 6

6- جلوگیری از نفوذ ادیان الهی و رواج بی دینی ، زمینه ساز رواج فساد و تبه کاری در جامعه است .

الذین کفروا و صدّوا عن سبیل الله . . . بما کانوا یفسدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 43 - 3

3 - پیوستگی تنگاتنگ میان انکار قیامت با اقدام به جرم و گناه

هذه جهنّم الّتی یکذّب بها المجرمون

از این که هر مجرمی به صورت مطلق تکذیب گر جهنم معرفی شده، مطلب بالا استفاده می شود.

84- عنصر معنوی جرم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 5 - 13

13 - قصد و اراده ، در جرم بودن و یا نبودن عملی ، نقشی اساسی دارد .

ولیس علیکم جناح فیما أخطأتم به و لکن ما تعمّدت قلوبکم

85- عوامل پیشگیری از جرم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 179 - 2

ص: 446

2- قصاص، عاملی مهم و اساسی در بازداری مردم از ارتکاب قتل

ولکم فی القصاص حیوه... لعلکم تتقون

86- عوامل جرم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 49 - 9

9- بی اعتقادی به معاد، از عوامل مهم و ریشه های عمده انجام دادن گناه است.

و عرضوا علی ربک... و وضع الکتب... فتری المجرمین

«وضع الکتب» عطف است بر «عرضوا» در آیه قبل و ارتباط دو آیه گویای این است که مصداق مورد نظر از مجرمان در این آیه، همان منکران معاد هستند که در آیه قبل مطرح بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 61 - 32,36,37

32 - عصیان و تجاوزگری بنی اسرائیل، ریشه گرایش آنان به کفر و جرئتشان بر کشتن پیامبران بود.

یکفرون بآیت الله... ذلک بما عصوا و کانوا یعتدون

مشارالیه «ذلک» در «ذلک بما عصوا» کفر به آیات خدا و کشتن پیامبران است. قابل ذکر است که برخی از مفسران، ذلک در «ذلک بما عصوا» را اشاره به «ذلت و...» دانسته اند و در نتیجه عصیان و تجاوز را نیز علت «ذلت و...» شمرده اند.

36 - تجاوزگری و ارتکاب گناهان، آدمی را به سوی کفر گرایش داده و بر کشتن رهبران الهی بی پروا می سازد.

یکفرون بآیت الله... ذلک بما عصوا و کانوا یعتدون

37 - شهرنشینی بنی اسرائیل و رسیدن به رفاه و آسایش، زمینه ساز عصیانگری، تجاوز، کشتن پیامبران و کفرشان بود.

لن نصبر علی طعام وحد... اهبطوا مصراً... و ضربت علیهم الذله

برداشت فوق، مقتضای ارتباط بخش دوم آیه: یعنی، «و ضربت علیهم الذله...» با بخش اول آیه است.

87- عوامل جرم زا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16- رفاه و دل‌بستگی به لذت‌های دنیا، زمینه‌ساز ستمگری و گرایش به جرم و گناه است.

واتبع الذین ظلموا ما اُتفوا فیہ و کانوا مجرمین

ص: 447

88- فرجام جرم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 44 - 4

4- هفت جرم و راه خطا در دنیا وجود دارد که به جهنم منتهی می شود .

إن جهنم .. لها سبعة أبواب لكل باب منهم جزء مقسوم

89- مبارزه با عوامل جرم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 30 - 8

8 - مبارزه اسلام با علل و زمینه های وقوع جرم ، بزهکاری و فحشا

قل للمؤمنين يغضوا من أبصرهم و يحفظوا فروجهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 31 - 8

8 - مبارزه اسلام با علل و زمینه های وقوع جرم ، بزهکاری و فساد جنسی

وقل للمؤمنات يغضضن من أبصرهن و يحفظن فروجهن

90- منشأ جرم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 60 - 6

6 - نقش شیطان ، در پیدایش جرم و تبه کاری در میان بنی آدم

أيها المجرمون . ألم أعهد إليكم بيني ءادم أن لاتعبدوا الشيطان

سرزنش کردن مجرمان به علت اطاعت از شیطان، می تواند بیانگر این نکته باشد که شیطان، مشوق و تحریک کننده انسان به انجام جرم و تبه کاری است.

91- موارد جرم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 147 - 10

10 - تحریم آنچه خداوند حرام نکرده و تکذیب وحی جرم است.

ص: 448

قل لا أجد فيما أوحى إليّ محرماً .. فإن كذبوك ... و لا يرد بأسه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 35 - 6

6- شرک‌ورزی و پرستش غیر خدا، جرم و گناه است .

و أنا بریء مما تجرمون

چون مخاطبان «تجرمون» مشرکان و پرستش‌کنندگان غیر خدا هستند، می‌توان گفت: منظور از گناه در جمله «تجرمون» شرک‌ورزی و پرستش غیر خداست. قابل ذکر است که «ما» در «مما» مصدریه می‌باشد؛ یعنی: أنا بریء من إجرامکم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 12 - 7

7- نپذیرفتن تعالیم انبیا و استهزا کردن آنان، جرم و تبه‌کاری است .

و ما یأتیهم من رسول إلاّ کانوا به یستهزءون. کذلک نسلکة فی قلوب المجرمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 49 - 6

6- شرک و دنیاپرستی و مغرور شدن به مال و فرزند، گناه و مایه دلهره و وحشت در آخرت است .

فتری المجرمین مشفقین ممّا فیه

آیات گذشته، در باره دنیاپرستی و شرک بود، لذا مصداق مورد نظر از «مجرمین» همان مشرکان سرمست به مواهب دنیوی اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 53 - 4

4- شرک، جرم و گناه است و آتش دوزخ را در پی دارد .

نادوا شرکاءى .. و رءا المجرمون النار فظنوا أنّهم مواقعوها

مصداق بارز جرم، در این آیه، به قرینه آیه قبل، شرک است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 5 - 14

14 - نسبت دادن عمدی شخصی به فرزندی کسی ، گناه و جرم است .

و لیس علیکم جناح فیما أخطأتم به و لکن ما تعمّدت قلوبکم

خبر «لکن» محذوف است و می تواند چیزی مانند «جناح» و «ذنب» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 47 - 4

4 - انکار دین الهی و مقابله با پیامبران ، بارزترین جرم

ص: 449

إنّ المجرمین فی ضلل و سحر

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که وصف «المجرمین» - به صورت مطلق - بر کسانی اطلاق شده است که به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و دین الهی کفر ورزیده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 110 - 16

16- تکذیب پیامبران الهی، جرم و گناه است و تکذیب کنندگان مجرم و گنهکارند.

و لا یردّ بأسنا عن القوم المجرمین

92- موانع ارتکاب جرم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 38 - 10

10 - ایجاد امنیت در جامعه و بازداشتن مجرمان از ارتکاب جرم، فلسفه تشریح حدود

نکلا من الله

«نکلا» همچون «جزاء» مفعول له برای «فاقطعوا» است.

93- موانع جرم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 29 - 12

12 - ایمان به خدا و مجازات او، تأثیرگذار در دوری انسان از گناه و بزه کاری (چون قتل به ناحق)

يقوم .. فمن ینصرنا من بأس الله إن جاءنا

یادآوری خداوند و عذاب او، از سوی مؤمن آل فرعون در راستای نجات جان موسی (ع)، می تواند بیانگر برداشت یاد شده باشد.

جرم شناسی

94- روش جرم شناسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 27 - 4

4- لزوم به کارگیری روش های جرم شناسی ، برای تشخیص مجرم

إن كان ... و هو من الصدقین

ص: 450

1- بی ثمری جزع جهنمیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 21 - 24

24- « النبی (صلی الله علیه و آله) . . . فی قوله : « سواء علینا أجزعنا أم صبرنا ما لنا من محیص » قال : یقول أهل النار : هلموا ، فلنصبر ، فیصبرون خمسمائه عام فلما رأوا ذلك لا ینفعهم قالوا : هلموا فلنجزع . . . فیکون خمسمائه عام فلما رأوا ذلك لا ینفعهم قالوا « سواء علینا أجزعنا أم صبرنا ما لنا من محیص » ؛

از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) در باره سخن خدا «سواء علینا أجزعنا. . .» روایت شده است که فرمود: اهل آتش [به یکدیگر] می گویند: بیایید صبر کنیم؛ پس پانصد سال صبر می کنند. آن گاه که دیدند این صبر سودی برایشان نداشت، گویند: بیایید بی تابی کنیم... پس پانصد سال می گریند. آن گاه که دیدند این گریه [هم] سودی نبخشید، می گویند: سواء علینا أجزعنا أم صبرنا ما لنا من محیص».

2- جزع اخروی رهبران مستکبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 21 - 21

21- رهبران مستکبر ، در قیامت ، درمی یابند که صبر و نیز جزع ، عذاب الهی را از آنان برطرف نخواهد کرد .

قالوا . . . سواء علینا أجزعنا أم صبرنا

3- سرزنش جزع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 451

7- كبر و غرور به هنگام نعمت و رفاه و جزع و ناآرامی به هنگام مصیبت و بلا ، امری نکوهیده و ناپسند

وإذا أنعمنا .. وإذا مسّ الشّرّ

ص: 452

12- جزیره العرب

1- جزیره العرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 103 - 22

22 - جامعه جزیره العرب در عصر بعثت پیامبر (صلی الله علیه و آله)، به خاطر تفرقه و نزاع، در معرض نابودی و هلاکت

و کنتم علی شفا حفرة من النار

بنابراینکه «النار»، استعاره از هلاکت و نابودی باشد.

2- بادیه نشینان جزیره العرب و احکام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 97 - 2

2 - بادیه نشینان جزیره العرب در عصر بعثت، مردمی دور از فرهنگ دینی و جاهلتر از آن بودند که مرز احکام الهی را به درستی بشناسند

الأعراب أشد کفراً و نفاقاً و أجدر ألا يعلموا حدود ما أنزل الله

3- بادیه نشینی در جزیره العرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 97 - 15

15 - مردم جزیره العرب در عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) دو گروه شهرنشین و بادیه نشین بودند.

ص: 453

الأعراب أشد كفراً و نفاقاً

4- بت پرستی مردم جزیره العرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 20 - 1

1 - « لات » ، « عزی » و « منات » مهم ترین خدایان مورد پرستش مردم جزیره العرب

و منوه الثالثه الأخری

از یاد کردن نام این سه بت، می توان مطلب بالا را به دست آورد.

5- بی فرهنگی بادیه نشینان جزیره العرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 97 - 2

2 - بادیه نشینان جزیره العرب در عصر بعثت ، مردمی دور از فرهنگ دینی و جاهلتر از آن بودند که مرز احکام الهی را به درستی بشناسند

الأعراب أشد كفراً و نفاقاً و أجدر ألا يعلموا حدود ما أنزل الله

6- بینش اهالی جزیره العرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 57 - 11

11 - مکه ، مکانی مقدس و محترم برای مردم جزیره العرب

أولم نمكّن لهم حرماً آمناً

مکه از آن جهت «حرم» نام گرفته که مورد حرمت و احترام مردم آن دیار بوده است.

7- بینش اهالی جزیره العرب و کعبه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - حرمت و قداست كعبه در نزد مردم جزيره العرب مانع از تجاوز ديگران به مكه و برهم زدن امنيت و آرامش ساكنان آن

أولم نمكّن لهم حرماً آمناً

ص: 454

8- بینش مردم جزیره العرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 2 - 4

4- در طلاق از نوع ظهار ، پندار مردم جزیره العرب این بود که زن ظهار شده ، برای شوهرش حکم مادر را پیدا کرده و حرام مؤبد می شود .

الذین یظہرون منکم من نسائہم ما هنّ أمہتہم

9- تأمین نیازهای مادی جزیره العرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 8 - 4

4- چهارپایان برطرف کننده نیازهای مادی و روحی مردم جزیره العرب بوده اند .

و الأنعم خلقها لکم فیہا دفءٌ و منفع و منها تأکلون . و لکم فیہا جمال ... لتركبو

«دفء»، «منافع»، «منها تأکلون» و «ترکبوها» بیانگر نیازهای مادی و «جمال» و «زینہ» بیانگر نیازهای روحی و روانی است.

10- تأمین نیازهای معنوی جزیره العرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 8 - 4

4- چهارپایان برطرف کننده نیازهای مادی و روحی مردم جزیره العرب بوده اند .

و الأنعم خلقها لکم فیہا دفءٌ و منفع و منها تأکلون . و لکم فیہا جمال ... لتركبو

«دفء»، «منافع»، «منها تأکلون» و «ترکبوها» بیانگر نیازهای مادی و «جمال» و «زینہ» بیانگر نیازهای روحی و روانی است.

11- تاریخ جزیره العرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 94 - 14

14 - تحکیم بیشتر پایه های حاکمیت دین در جزیره العرب ، در پرتو جهاد و پیروزی مؤمنان در جنگ تبوک

يعتذرون اليكم اذ رجعتم اليهم

با توجه به اینکه این آیات در زمینه جنگ تبوک است که به پیروزی مسلمانان انجامید و از اینکه خداوند می فرماید پس از

ص: 455

بازگشت از این جنگ پیروز، متخلفان به عذرخواهی روی خواهند آورد می توان گفت که این نبود مگر به خاطر ذلت و ضعفی که در خود احساس می کردند و قدرتی که در مؤمنان می دیدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 57 - 15

15 - وجود امنیت در مکه ، عامل تبدیل شدن آن شهر به مرکز عمده اقتصاد و تجارت در جزیره العرب

حرماً آمناً یجیٰ إلیه ثمرت کلّ شیء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 9 - 12

12 - مردم جزیره العرب ، گرفتار انواع ضلالت ها پیش از بعثت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و نزول قرآن

هو الذی ینزل . . . لیخرجکم من الظلمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 9 - 11

11 - وجود مذاهب و ادیان گوناگون در جزیره العرب به هنگام بعثت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

لیظهره علی الدین کلّه

12- جهل بادیه نشینان جزیره العرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 97 - 2

2 - بادیه نشینان جزیره العرب در عصر بعثت ، مردمی دور از فرهنگ دینی و جاهلتر از آن بودند که مرز احکام الهی را به درستی بشناسند

الأعراب أشد کفراً و نفاقاً و أجدر ألا یعلموا حدود ما أنزل الله

13- حاکمیت دین در جزیره العرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - تحکیم بیشتر پایه های حاکمیت دین در جزیره العرب ، در پرتو جهاد و پیروزی مؤمنان در جنگ تبوک

يعتذرون اليكم اذا رجعتم اليهم

با توجه به اینکه این آیات در زمینه جنگ تبوک است که به پیروزی مسلمانان انجامید و از اینکه خداوند می فرماید پس از

ص: 456

بازگشت از این جنگ پیروز، متخلفان به عذرخواهی روی خواهند آورد می توان گفت که این نبود مگر به خاطر ذلت و ضعفی که در خود احساس می کردند و قدرتی که در مؤمنان می دیدند.

14- حجاب در جزیره العرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 31 - 16

16 - استفاده از روسری ، بدون پوشاندن گلو و سینه ، از پوشش های زنان جزیره العرب پیش از تشریح حکم حجاب از جانب اسلام

و لیضربن بخمرهنّ علی جیوبهنّ

15- حق ناپذیری بادیه نشینان جزیره العرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 97 - 1

1 - بادیه نشینان جزیره العرب در عصر بعثت ، در کفر و نفاق پابرجا تر و در امتناع از پذیرش سخن حق ، سخت تر بودند .

الأعراب أشدّ كفراً ونفاقاً

16- حمله ایران به جزیره العرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 57 - 22

22 - « عن زين العابدين (ع) إنه اجتمعت قريش إلى أبي طالب ورسول الله عنده . . . وقالت والله لو سمعت بهذا فارس والروم لأختطفننا من أرضنا ولقلعت الكعبة حجراً حجراً، فنزل « وقالوا إن تتبّع الهدى معك » . . . »

از امام سجاد(ع) روایت شده: همانا قریش نزد ابی طالب جمع شدند، در حالی که رسول خدا(صلی الله علیه و آله) نزد وی بود. . . و گفتند به خدا سوگند اگر این پیروی از محمد(صلی الله علیه و آله) را اهل فارس و روم بشنوند، ما را از سرزمینمان می ربایند و کعبه را سنگ به سنگ از جا خواهند کند پس این آیه نازل شد: «وقالوا إن تتبّع الهدى معك نتخطف من أرضنا» . . .».

17- حمله روم به جزیره العرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

22 - « عن زين العابدين (ع) إنه اجتمعت قريش إلى أبي طالب ورسول الله عنده . . . وقالت و الله لو سمعت بهذا فارس و الروم لأختطفتنا من أرضنا و لقلعت الكعبه حجراً حجراً ، فنزل « وقالوا إن تتبع الهدى معك » . . . »

از امام سجاد(ع) روایت شده: همانا قریش نزد ابی طالب جمع شدند، در حالی که رسول خدا(صلی الله علیه و آله) نزد وی بود. . . و گفتند به خدا سوگند اگر این پیروی از محمد(صلی الله علیه و آله) را اهل فارس و روم بشنوند، ما را از سرزمینمان می ربایند و کعبه را سنگ به سنگ از جا خواهند کند پس این آیه نازل شد: «وقالوا إن تتبع الهدى معك تتخطف من أرضنا»...».

18- خوشنامی ابراهیم(ع) در جزیره العرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 19 - 2

2 - حضرت ابراهیم و موسی (ع) ، پیامبرانی شناخته شده در جزیره العرب و دارای طرفدارانی بسیار

صفح ابرهیم و موسی

از آن جا که کتاب های پیشینیان محدود به صحیفه های حضرت ابراهیم و موسی(ع) نبود؛ تصریح به این دو می تواند برخاسته از نفوذ چشمگیر این پیامبران در جزیره العرب عصر پیامبر(صلی الله علیه و آله) باشد.

19- خوشنامی موسی(ع) در جزیره العرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 19 - 2

2 - حضرت ابراهیم و موسی (ع) ، پیامبرانی شناخته شده در جزیره العرب و دارای طرفدارانی بسیار

صفح ابرهیم و موسی

از آن جا که کتاب های پیشینیان محدود به صحیفه های حضرت ابراهیم و موسی(ع) نبود؛ تصریح به این دو می تواند برخاسته از نفوذ چشمگیر این پیامبران در جزیره العرب عصر پیامبر(صلی الله علیه و آله) باشد.

20- دین در جزیره العرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 9 - 11

11 - وجود مذاهب و ادیان گوناگون در جزیره العرب به هنگام بعثت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

ليظهره على الدين كله

ص: 458

21- شهرنشینی در جزیره العرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 97 - 15

15 - مردم جزیره العرب در عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) دو گروه شهرنشین و بادیه نشین بودند .

الأعراب أشد کفراً و نفاقاً

22- عذاب استیصال در جزیره العرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 14 - 1

1 - مردم جزیره العرب ، جانشین امتهایی که در آن سرزمین با عذاب استیصال الهی منقرض شده بودند .

ولقد أهلکنا القرون من قبلکم .. ثم جعلنکم خلف فی الأرض

23- عوامل رشد اقتصادی جزیره العرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 57 - 15

15 - وجود امنیت در مکه ، عامل تبدیل شدن آن شهر به مرکز عمده اقتصاد و تجارت در جزیره العرب

حرماً آمناً یجبی إلیه ثمرت کلّ شیء

24- کفر بادیه نشینان جزیره العرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 97 - 1

1 - بادیه نشینان جزیره العرب در عصر بعثت ، در کفر و نفاق پابرجاتر و در امتناع از پذیرش سخن حق ، سخت تر بودند .

الأعراب أشد کفراً و نفاقاً

25- گمراهی مردم جزیره العرب

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

18 - حدید - 57 - 9 - 12

ص: 459

12 - مردم جزیره العرب ، گرفتار انواع ضلالت ها پیش از بعثت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و نزول قرآن

هو الذی ینزل . . . لیخرجکم من الظلمت

26- مردم جزیره العرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 14 - 1

1 - مردم جزیره العرب ، جانشین امتیاهی که در آن سرزمین با عذاب استیصال الهی منقرض شده بودند .

و لقد أهلكنا القرون من قبلکم . . . ثم جعلنکم خلف فی الأرض

27- مردم جزیره العرب و حج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 25 - 10

10 - حج و زیارت مسجدالحرام ، مراسمی رایج در میان مردم جزیره العرب

سواء العکف فیہ و الباد

28- مردم جزیره العرب و زیارت مسجدالحرام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 25 - 10

10 - حج و زیارت مسجدالحرام ، مراسمی رایج در میان مردم جزیره العرب

سواء العکف فیہ و الباد

29- مردم جزیره العرب و مسجدالحرام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 25 - 11

11 - « مسجدالحرام » نامی شناخته شده و متداول در میان مردم جزیره العرب

والمسجد الحرام الذي جعله للناس

ص: 460

30- مرکز جزیره العرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 92 - 11

11 - شهر مکه، مرکز سرزمین حجاز در اوان ظهور اسلام

و لتنذر أم القرى و من حولها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 59 - 11

11 - مکه ، محور و مرکز عمده شهر ها و قرای جزیره العرب در صدر اسلام

حتی یبعث فی أممها رسولاً

31- نبوت در جزیره العرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 68 - 12

12 - وحی و رسالت ، دارای پیشینه در تاریخ جزیره العرب

أم جاءهم ما لم یأت اباہم الاولین

32- نژاد مردم جزیره العرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 11 - 5

5 - مردم جزیره العرب ، از نظر نژادی از نسل قوم نوح بودند .

حملنکم فی الجاریہ

33- نفاق بادیه نشینان جزیره العرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بادیه نشینان جزیره العرب در عصر بعثت ، در کفر و نفاق پابرجاتر و در امتناع از پذیرش سخن حق ، سخت تر بودند .

الأعراب أشد کفراً و نفاقاً

ص: 461

34- نیاکان مردم جزیره العرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 11 - 4

4- مردم جزیره العرب ، از نسل مؤمنان عصر نوح بودند .

حملنکم فی الجاریه

در این آیه، «حمل شدن» به مخاطبان عصر نزول قرآن نسبت داده شده است و مقصود حمل اجداد آنان است و چون نجات آنان به سبب مؤمن بودن ایشان بوده است؛ می توان نتیجه گرفت مردم جزیره العرب (مخاطبان این آیه)، از نسل همین مؤمنان نجات یافته بودند.

35- وحی در جزیره العرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 68 - 12

12 - وحی و رسالت ، دارای پیشینه در تاریخ جزیره العرب

أم جاءهم ما لم یأت اباہم الاولین

36- ویژگیهای بادیه نشینان جزیره العرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 97 - 1، 2

1 - بادیه نشینان جزیره العرب در عصر بعثت ، در کفر و نفاق پابرجاتر و در امتناع از پذیرش سخن حق ، سخت تر بودند .

الأعراب أشد کفراً و نفاقاً

2 - بادیه نشینان جزیره العرب در عصر بعثت ، مردمی دور از فرهنگ دینی و جاهلتر از آن بودند که مرز احکام الهی را به درستی بشناسند .

الأعراب أشد کفراً و نفاقاً و أجدراً ألا یعلموا حدود ما أنزل اللّٰه

ص: 462

1- آثار جزیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 29 - 4

4 - لزوم متارکه جنگ با اهل کتاب ، در صورت پرداخت جزیه و تسلیم شدن ایشان در برابر حکومت اسلامی

قتلوا الذین لا یؤمنون . . . من الذین أوتوا الکتب حتی یعطوا الجزیه عن ید و هم صغرو

2- احکام جزیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 29 - 3,4,7,8,9

3 - اهل کتاب [در حاکمیت اسلام] محکوم به پرداخت جزیه اند .

الذین أوتوا الکتب حتی یعطوا الجزیه عن ید و هم صغرون

4 - لزوم متارکه جنگ با اهل کتاب ، در صورت پرداخت جزیه و تسلیم شدن ایشان در برابر حکومت اسلامی

قتلوا الذین لا یؤمنون . . . من الذین أوتوا الکتب حتی یعطوا الجزیه عن ید و هم صغرو

7 - پرداخت جزیه اهل کتاب به حکومت اسلامی ، باید به دست خود آنان و با انقیاد و تسلیم باشد ، نه اینکه حکومت برای دریافت آن ناچار به اعمال زور شود .

من الذین أوتوا الکتب حتی یعطوا الجزیه عن ید و هم صغرون

8 - زراره گوید : « قلت لأبی عبدالله (ع) : ما حد الجزیه علی اهل الکتب . . . ؟ فقال : ذاک إلی الامام أن یأخذ من کل انسان منهم ما شاء . . . تؤخذ منهم علی قدر ما یطیقون . . . فإن الله تبارک و تعالی قال : « حتی یعطوا الجزیه عن ید و هم صاغرون » و کیف یکون صاغرا و هو لا یكثرث لِمَا یؤخذ منه . . . »

به امام صادق (ع) گفتم: جزیه که بر اهل کتاب بسته می شود چه مقدار است؟ فرمود: این در اختیار امام است تا هر چه بخواهد از

هر یک آنان بگیرد . . . جزیه تا مقداری که توان دارند از آنها گرفته می شود ; ... زیرا خدای تبارک و تعالی فرمود: «تا اینکه جزیه را با دست خویش با خواری پردازند» و چگونه خوار می شود کسی که نسبت به آنچه از او گرفته می شود بی تفاوت باشد ...» .

9 - از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) درباره جزیه سؤال شد ، فرمود : « جزیه الأرض و الرقبه . . . ;

جزیه را می توان بر اراضی بست و می توان سرانه گرفت . . . » .

3- جزیه از اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 29 - 10، 3، 8

3 - اهل کتاب [در حاکمیت اسلام] محکوم به پرداخت جزیه اند .

الذین أوتوا الكتب حتى يعطوا الجزیه عن ید و هم صغرون

8 - زراره گوید : « قلت لأبی عبدالله (ع) : ما حد الجزیه علی اهل الكتاب . . . ؟ فقال : ذاک إلی الامام أن يأخذ من کل انسان منهم ما شاء . . . تؤخذ منهم علی قدر ما یطیقون . . . فإن الله تبارک و تعالی قال : « حتى يعطوا الجزیه عن ید و هم صاغرون » و کیف یکون صاغرا و هو لا یكثرث لِمَا یؤخذ منه . . . ;

به امام صادق (ع) گفتم: جزیه که بر اهل کتاب بسته می شود چه مقدار است؟ فرمود: این در اختیار امام است تا هر چه بخواهد از هر یک آنان بگیرد . . . جزیه تا مقداری که توان دارند از آنها گرفته می شود ; ... زیرا خدای تبارک و تعالی فرمود: «تا اینکه جزیه را با دست خویش با خواری پردازند» و چگونه خوار می شود کسی که نسبت به آنچه از او گرفته می شود بی تفاوت باشد ...» .

10 - از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) روایت شده است : « . . . إنی لست آخذ الجزیه إلا من اهل الكتاب . . . إن المجوس کان لهم نبی فقتلوه و کتاب أحرقوه . . . ;

. . . من جزیه نمی گیرم مگر از اهل کتاب ... مجوس، دارای پیغمبر و کتاب بودند که پیغمبر خود را کشتند و کتاب را آتش زدند ... » .

4- جزیه از مجوس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 29 - 10

10 - از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) روایت شده است : « . . . إنی لست آخذ الجزیه إلا من اهل الكتاب . . . إن المجوس کان لهم نبی فقتلوه و کتاب أحرقوه . . . ;

... من جزیه نمی گیرم مگر از اهل کتاب ... مجوس، دارای پیغمبر و کتاب بودند که پیغمبر خود را کشتند و کتاب را آتش زدند ...».

ص: 464

5- شرایط پرداخت جزیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 29 - 7

7- پرداخت جزیه اهل کتاب به حکومت اسلامی ، باید به دست خود آنان و با انقیاد و تسلیم باشد ، نه اینکه حکومت برای دریافت آن ناچار به اعمال زور شود .

من الذین أوتوا الكتب حتی يعطوا الجزیه عن ید و هم صغرون

6- فلسفه جزیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 29 - 5

5- جزیه اهل کتاب به حکومت اسلامی ، مالیاتی است برای حفظ جان و رهایی از مرگ .

قتلوا الذین لا یؤمنون . . . من الذین أوتوا الكتب حتی يعطوا الجزیه

7- مقدار جزیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 29 - 8

8 - زراره گوید : « قلت لأبی عبدالله (ع) : ما حد الجزیه علی اهل الكتاب . . . ؟ فقال : ذاک إلی الامام أن يأخذ من کل انسان منهم ما شاء . . . تؤخذ منهم علی قدر ما یطیقون . . . فإن الله تبارک و تعالی قال : « حتی يعطوا الجزیه عن ید و هم صاغرون » و کیف یکون صاغرا و هو لا یكثرث لِمَا یؤخذ منه . . . »

به امام صادق (ع) گفتم: جزیه که بر اهل کتاب بسته می شود چه مقدار است؟ فرمود: این در اختیار امام است تا هر چه بخواهد از هر یک آنان بگیرد . . . جزیه تا مقداری که توان دارند از آنها گرفته می شود ; ... زیرا خدای تبارک و تعالی فرمود: «تا اینکه جزیه را با دست خویش با خواری پردازند» و چگونه خوار می شود کسی که نسبت به آنچه از او گرفته می شود بی تفاوت باشد ... ».

8- موارد جزیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 29 - 9

9 - از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) درباره جزیه سؤال شد، فرمود: « جزیه الأرض و الرقبه . . . » ;

جزیه را می توان بر اراضی بست و می توان سرانه گرفت . . . ».

ص: 465

1- احكام جعاله

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - يوسف - 12 - 72 - 10، 11، 12، 13

10- جعاله از قرارداد های مشروع و دارای اعتبار قانونی

و لمن جاء به حمل بعير و أنا به زعيم

«جعاله» در اصطلاح متعهد شدن به پرداخت عوض در مقابل انجام کار است. بر این اساس جمله «لمن جاء...» گویای قرارداد جعاله می باشد. در این قرارداد متعهد را «جاعل»، انجام دهنده را «عامل» و اجرت را «جعل» می نامند.

11- صحت جعاله منوط به مشخص بودن عامل نیست .

و لمن جاء به حمل بعير

12- صحت جعاله منوط به تعیین محدوده زمانی برای انجام کار نیست .

و لمن جاء به حمل بعير

چون کارگزاران یوسف در قرارداد جعاله تعیین نکردند که کار مورد نظرشان (یافتن جام شاهی) در چه محدوده زمانی (فرصتی محدود و یا زمانی خاص) انجام گیرد، برداشت فوق استفاده می شود.

13- در صحت جعاله، معین بودن مقدار عملیاتی که برای انجام کار مورد جعاله لازم است، شرط نیست .

و لمن جاء به حمل بعير

از آن جا که مشخص نبود پیدا کردن جام مفقود شده چه مقدار کار خواهد برد، می توان گفت: در قرارداد «جعاله» جهل به مقدار کار به صحت آن ضرر نمی زند.

2- تاريخ جعاله

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - یوسف - 12 - 72 - 19

19- جعاله ، ضمان و کفالت ، قراردادهایی مرسوم در عصر یوسف (ع)

و لمن جاء به حمل بعير و أنا به زعيم

3- تعیین عامل جعاله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 72 - 11

11- صحت جعاله منوط به مشخص بودن عامل نیست .

و لمن جاء به حمل بعير

4- جعاله با ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 94 - 9

9- قوم درگیر با یاجوج و ماجوج ، با اظهار آمادگی برای پرداخت دست مزد به ذوالقرنین در برابر ساختن سد ، او را دعوت به عقد قرارداد جعاله کردند .

فهل نجعل لك خراجاً على أن تجعل بيننا وبينهم سداً

5- جعاله در دوران یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 72 - 19

19- جعاله ، ضمان و کفالت ، قراردادهایی مرسوم در عصر یوسف (ع)

و لمن جاء به حمل بعير و أنا به زعيم

6- جعاله مردم شمال سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- قوم درگير با ياجوج و ماجوج ، با اظهار آمادگي براي پرداخت دست مزد به ذوالقرنين در برابر ساختن سد ، او را دعوت به عقد قرارداد جعاله كردند .

ص: 467

فهل نجعل لك خرجًا على أن تجعل بيننا وبينهم سداً

7- جعالة يوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 72 - 7

7- یوسف (ع) خود متعهد به پرداخت جایزه و اجرت به آورنده جام مفقودشده *

و لمن جاء به حمل بعير و أنا به زعيم

مقصود از «أنا» در «و أنا به زعيم» یوسف(ع) و یا رئیس و مسؤول کارگزاران او می باشد. برداشت فوق ناظر به احتمال نخست است.

8- جواز ضمانت در جعالة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 72 - 15

15- ضمانت برای جُعَل (اجرت در جعالة) حتی پیش از انجام کار مورد جعالة ، جایز است و اعتبار قانونی دارد .

و أنا به زعيم

گوینده جمله «و أنا به زعيم» - که برای پرداخت اجرت (حمل بعير) ضامن شده است - پیش از آن که عامل ، پیمانہ را بیابد اجرت را ضمانت کرده است.

9- زمان در جعالة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 72 - 12

12- صحت جعالة منوط به تعیین محدوده زمانی برای انجام کار نیست .

و لمن جاء به حمل بعير

چون کارگزاران یوسف در قرارداد جعالة تعیین نکردند که کار مورد نظرشان (یافتن جام شاهی) در چه محدوده زمانی (فرصتی محدود و یا زمانی خاص) انجام گیرد ، برداشت فوق استفاده می شود.

10- شرایط صحت جعالة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 468

11- صحت جعاله منوط به مشخص بودن عامل نیست .

و لمن جاء به حمل بعير

12- صحت جعاله منوط به تعیین محدوده زمانی برای انجام کار نیست .

و لمن جاء به حمل بعير

چون کارگزاران یوسف در قرارداد جعاله تعیین نکردند که کار مورد نظرشان (یافتن جام شاهی) در چه محدوده زمانی (فرصتی محدود و یا زمانی خاص) انجام گیرد ، برداشت فوق استفاده می شود.

13- در صحت جعاله ، معین بودن مقدار عملیاتی که برای انجام کار مورد جعاله لازم است ، شرط نیست .

و لمن جاء به حمل بعير

از آن جا که مشخص نبود پیدا کردن جام مفقود شده چه مقدار کار خواهد برد ، می توان گفت: در قرارداد «جعاله» جهل به مقدار کار به صحت آن ضرر نمی زند.

11- عقد جعاله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 72 - 10

10- جعاله از قرارداد های مشروع و دارای اعتبار قانونی

و لمن جاء به حمل بعير و أنا به زعيم

«جعاله» در اصطلاح متعهد شدن به پرداخت عوض در مقابل انجام کار است. بر این اساس جمله «لمن جاء...» گویای قرارداد جعاله می باشد. در این قرارداد متعهد را «جاعل» ، انجام دهنده را «عامل» و اجرت را «جُعل» می نامند.

12- مشروعیت جعاله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 72 - 10

10- جعاله از قرارداد های مشروع و دارای اعتبار قانونی

و لمن جاء به حمل بعير و أنا به زعيم

«جعاله» در اصطلاح متعهد شدن به پرداخت عوض در مقابل انجام کار است. بر این اساس جمله «لمن جاء...» گویای قرارداد جعاله می باشد. در این قرارداد متعهد را «جاعل»، انجام دهنده را «عامل» و اجرت را «جُعل» می نامند.

ص: 469

13- مقدار کار در جعاله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 72 - 13

13- در صحت جعاله، معین بودن مقدار عملیاتی که برای انجام کار مورد جعاله لازم است، شرط نیست.

ولمن جاء به حمل بعیر

از آن جا که مشخص نبود پیدا کردن جام مفقود شده چه مقدار کار خواهد برد، می توان گفت: در قرارداد «جعاله» جهل به مقدار کار به صحت آن ضرر نمی زند.

ص: 470

1- احیای جمادات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 110 - 31، 27، 21

21 - حیات بخشی به موجودات جامد از معجزات حضرت عیسی (ع)

و اذ تخلق من الطین کھیئه الطیر باذنی فتنفخ فیها فتکون طیراً باذنی

27 - عیسی (ع)، ارائه کننده معجزات خویش (حیات بخشی به اجسام بی جان، درمان کوری و پیسی و زنده کردن مردگان)، در بسیاری از مواقع

اذ تخلق... و تبری الاکمه و الابرص باذنی و اذ تخرج

برداشت فوق از فعل مضارع «تخلق» و «تبری» و «تخرج» که حاکی از استمرار انجام کار می باشد، استفاده شده است.

31 - توانایی عیسی (ع) بر ارائه معجزاتی همانند روح بخشی به مجسمه ها، درمان کوری و پیسی و احیای مردگان، از نعمت های ویژه خداوند به آن حضرت

اذکر نعمتی... و تبری الاکمه و الابرص باذنی و اذ تخرج الموتی باذنی

2- امکان احیای جمادات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 110 - 22

22 - جواز و امکان آفرینش موجود زنده از عناصر مادی بی جان

و اذ تخلق من الطین کھیئه الطیر باذنی

ص: 471

3- جواز احیای جمادات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 110 - 22

22 - جواز و امکان آفرینش موجود زنده از عناصر مادی بی جان

و اذ تخلق من الطین کهیئه الطیر باذنی

4- حشر جمادات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 180 - 14

14 - حشر جمادات و اشیا در قیامت

سیطون ما بخلوا به یوم القیمه

5- حیات اخروی جمادات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 6 - 46 - 7

7- وجود حیات و شعور در موجودات ، حتی جمادات در آخرت

کانوا لهم أعداء و کانوا بعبادتهم کفرین

از ضمائر «ذوی القعول» در آیه شریفه، مطلب یاد شده استفاده می شود.

6- شعور اخروی جمادات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 6 - 46 - 7

7- وجود حیات و شعور در موجودات ، حتی جمادات در آخرت

کانوا لهم أعداء و کانوا بعبادتهم کفرین

از ضمائم «ذوی القعول» در آیه شریفه، مطلب یاد شده استفاده می شود.

ص: 472

7- شعور جمادات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 18 - 7

7 - کوه ها ، دارای نوعی شعور و شناخت نسبت به خداوند

یسَّبِحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 5 - 9

9- وجود نوعی شعور ، در همه موجودات جهان حتی جمادات *

و هم عن دعائهم غفلون

جای انکار نیست که در میان معبودهای مشرکان، بت ها و جمادات نیز وجود داشته اند و خداوند در مورد چنین موجوداتی، اولاً ضمیر ذوی العقول (هم) آورده و ثانیاً صفتی را درباره آنان به کار برده (غافلون) که از نوع عدم و ملکه است؛ زیرا غفلت در جایی صدق می کند که زمینه توجه، وجود داشته باشد. از این دو تعبیر استفاده می شود که جمادات نیز دارای نوعی توجه و شعوراند.

ص: 473

1- آداب نماز جمعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 9 - 17، 15

15 - « عن عليّ أنّه سئل عن قول الله [تعالى] « يا أيّها الذين آمنوا إذا نودى للصلاه من يوم الجمعة فاسعوا إلى ذكر الله » قال : ليس السعى الإشتداد ;

از امام علی(ع) درباره سخن خداوند تعالی «یا ایّها الذین آمنوا إذا نودی للصلاه من یوم الجمعة فاسعوا إلى ذکر الله» سؤال شد، آن حضرت فرمود: مراد از «سعی» شدت در راه رفتن (دویدن) نیست».

17 - « عن أبي جعفر (ع) فی قوله « يا أيّها الذين آمنوا . . . فاسعوا إلى ذكر الله . . . » قال : اسعوا أى امضوا و يقال : اسعوا اعملوا لها و هو قصّ الشارب و نتف الإبط و تقلیم الأظفار و الغسل و لبس أفضل ثیابک و تطیب للجمعه فهو السعى ;

از امام باقر(ع) درباره سخن خداوند، «فاسعوا إلى ذکر الله..» روایت شده که «اسعوا» به معنای «امضوا» است؛ یعنی، بروید و گفته می شود «اسعوا اعملوا لها»؛ یعنی، بکوشید تا برای آنها اعمالی انجام دهید و آن اعمال کوتاه کردن موی شارب و ازاله مو از زیر بغل، گرفتن ناخن، غسل، پوشیدن بهترین پیراهن ها و خوشبو کردن برای نماز جمعه است. پس این اعمال سعی است».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 10 - 11

11 - « روى عن أنس عن النبيّ (صلى الله عليه وآله) قال : فى قوله : « فإذا قضيت الصلاة فانتشروا . . . » ليس لطلب دنيا و لكن عيادة مريض و حضور جنازه و زيارة أخ فى الله . . . ;

آنس از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) روایت نموده که آن حضرت درباره سخن خداوند «فإذا قضيت الصلاة فانتشروا..» فرموده: [این انتشار و پراکنده شدن در زمین] برای به دست آوردن دنیا نیست؛ بلکه برای عیادت بیماری یا حضور بر جنازه ای و یا زیارت برادری برای خداوند است...».

2- احکام نماز جمعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 11 - 4,5,6

4- ایراد خطبه در نماز جمعه بهوسیله امام جمعه ، از شرایط آن است .

و ترکوک قائماً

5- ایستادن در حال ایراد خطبه های نماز جمعه ، از آداب آن است .

و ترکوک قائماً

6- لزوم استماع خطبه های نماز جمعه و پرهیز از پرداختن به کار های دیگر

و إذا رأوا .. و ترکوک قائماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 9 - 2,7,13

2- اذان ، از آداب برپایی نماز جمعه

إذا نودی للصلوة من یوم الجمعة

ندا برای نماز، همان اذان است.

7- تعطیل کردن خرید و فروش و هر عملی که مانع شرکت در نماز جمعه می شود ، فرمان الهی به مؤمنان

یأیها الذین ءامنوا .. و ذروا البیع

مراد از «ذروا البیع» - با توجه به دعوت مردم به شرکت در نماز جمعه - تنها رها کردن خرید و فروش نیست؛ بلکه ذکر خرید و فروش، از باب ذکر بارزترین مصداقی است که مانع شرکت در نماز جمعه می شود. بر این اساس هر عملی که مانع شرکت در نماز جمعه شود، باید ترک گردد.

13 - خرید و فروش و کسب و کار ، پیش از اعلام نماز جمعه جایز است .

إذا نودی للصلوة من یوم الجمعة فاسعوا إلى ذکر الله و ذروا البیع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 10 - 1

1 - جواز خرید و فروش ، پس از تمام شدن نماز جمعه

فإذا قضيت الصلوة فاتتثروا فى الأرض وابتغوا من فضل الله

3- اذان نماز جمعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 9 - 2

2 - اذان ، از آداب برپایی نماز جمعه

إذا نودى للصلوة من يوم الجمعة

ص: 475

ندا برای نماز، همان اذان است.

4- ارزش نماز جمعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 9 - 8

8 - شرکت در نماز جمعه و پرداختن به ذکر خدا، بسی ارزشمندتر از کسب مال و سایر منافع دنیوی

فاسعوا إلى ذکر الله و ذروا البیع ذلکم خیر لکم

5- استماع خطبه نماز جمعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 11 - 6

6 - لزوم استماع خطبه های نماز جمعه و پرهیز از پرداختن به کار های دیگر

و إذا رأوا ... و ترکوک قائماً

6- امامت جمعه محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 11 - 3

3 - اقامه نماز جمعه، در صدر اسلام و به امامت حضرت رسول اکرم (صلی الله علیه و آله)

و إذا رأوا تجره ... و ترکوک قائماً

7- امامت نماز جمعه در صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 11 - 3

3 - اقامه نماز جمعه، در صدر اسلام و به امامت حضرت رسول اکرم (صلی الله علیه و آله)

و إذا رأوا تجره ... و ترکوک قائماً

8- اهمیت استماع خطبه های نماز جمعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 9 - 6

6 - تلاش و جدیت برای درک خطبه های نماز جمعه و اهمیت دادن به آن ، توصیه خداوند به مؤمنان

فاسعوا إلى ذكر الله

در صورتی که مراد از «ذکر الله» در آیه شریفه خطبه های نماز جمعه باشد؛ براشت بالا استفاده می شود.

9- اهمیت تلاش برای نماز جمعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 9 - 6

6 - تلاش و جدیت برای درک خطبه های نماز جمعه و اهمیت دادن به آن ، توصیه خداوند به مؤمنان

فاسعوا إلى ذكر الله

در صورتی که مراد از «ذکر الله» در آیه شریفه خطبه های نماز جمعه باشد؛ براشت بالا استفاده می شود.

10- اهمیت نماز جمعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 11 - 7

7 - مأموریت پیامبر (صلی الله علیه و آله) از سوی خداوند ، برای بیان جایگاه بلند نماز در پیشگاه الهی

قل ما عند الله خیر من اللهو و من التجره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 9 - 9 - 1,3

1 - شرکت در نماز جمعه ، توصیه خداوند به مؤمنان

يأتها الذين ءامنوا .. فاسعوا إلى ذكر الله

3- نماز جمعه ، « ذکر الله » است .

فاسعوا إلى ذكر الله

مفسران « ذکر الله » را به دو معنا تفسیر کرده اند: الف) مراد از « ذکر الله » نماز جمعه است ب) مراد از آن خطبه های نماز جمعه است. برداشت یاد شده بر پایه تفسیر اول است.

9- فریضه نماز جمعه و رها کردن داد و ستد به هنگام اقامه آن ، در جهت تأمین مصالح و منافع خود مؤمنان است .

إذا نودی للصلوة من یوم الجمعة فاسعوا إلى ذکر الله.. .. ذلکم خیر لکم

ص: 477

11- بیع بعد از نماز جمعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 10 - 1

1 - جواز خرید و فروش ، پس از تمام شدن نماز جمعه

فإذا قضيت الصلوة فاتتثروا في الأرض وابتغوا من فضل الله

12- بیع هنگام نماز جمعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 9 - 16، 13

13 - خرید و فروش و کسب و کار ، پیش از اعلام نماز جمعه جایز است .

إذا نودی للصلوة من يوم الجمعة فاسعوا إلى ذكر الله و ذروا البيع

16 - « قال رسول الله (صلى الله عليه و آله) حرمت التجاره يوم الجمعة ما بين الأذان الأول إلى الإقامه إلى انصراف الإمام لأن الله يقول : « يا أيها الذين آمنوا إذا نودی للصلاه من يوم الجمعة فاسعوا إلى ذكر الله و ذروا البيع ;

از رسول خدا(صلى الله عليه و آله) روایت شده که فرمود: ما بین اذان اول تا اقامه و انصراف امام از آن، تجارت حرام است؛ زیرا خدای تعالی می فرماید: یا ایها الذين آمنوا إذا نودی للصلاه من يوم الجمعة فاسعوا إلى ذكر الله و ذروا البيع».

13- پاداش نماز جمعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 11 - 8

8 - ثواب نماز جمعه ، بسی برتر و بالاتر از درآمد های مادی و لذت های دنیوی است .

قل ما عند الله خير من اللهو و من التجره

14- پاداش نمازگزاران جمعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 11 - 9

9- ثواب نماز جمعه ، برای برپادارندگان آن ، در نزد خداوند محفوظ است .

قل ما عند الله خير

ص: 478

15- ترک بیع هنگام نماز جمعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 9 - 7,9

7- تعطیل کردن خرید و فروش و هر عملی که مانع شرکت در نماز جمعه می شود، فرمان الهی به مؤمنان

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا... وَذَرُوا الْبَيْعَ

مراد از «ذروا البیع» - با توجه به دعوت مردم به شرکت در نماز جمعه - تنها رها کردن خرید و فروش نیست؛ بلکه ذکر خرید و فروش، از باب ذکر بارزترین مصداقی است که مانع شرکت در نماز جمعه می شود. بر این اساس هر عملی که مانع شرکت در نماز جمعه شود، باید ترک گردد.

9- فریضه نماز جمعه و رها کردن داد و ستد به هنگام اقامه آن، در جهت تأمین مصالح و منافع خود مؤمنان است.

إِذَا نُوذِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ... ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ

16- ترک نماز جمعه محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 11 - 1,2

1 - مسلمانان صدر اسلام، با مشاهده بساط داد و ستد و یا لهو و سرگرمی، جذب آن می شدند و مصللاً را ترک و پیامبر (صلی الله علیه و آله) را در حال ایراد خطبه های نماز جمعه، رها می کردند.

وَإِذَا رَأَوْا تِجْرَةً أَوْ لَهْوًا أَنْفَضُوا إِلَيْهَا وَتَرَكَوْكَ قَائِمًا

2 - نکوهش مسلمانان صدر اسلام از سوی خداوند، به خاطر ترک مصللاً برای داد و ستد و یا تماشای لهو و رها کردن پیامبر (صلی الله علیه و آله) در حال ایراد خطبه های نماز جمعه

وَإِذَا رَأَوْا تِجْرَةً أَوْ لَهْوًا أَنْفَضُوا إِلَيْهَا وَتَرَكَوْكَ قَائِمًا

17- تلاش برای نماز جمعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 9 - 5,17

فاسعوا إلى ذكر الله

17 - « عن أبي جعفر (ع) في قوله « يا أيها الذين آمنوا . . . فاسعوا إلى ذكر الله . . . » قال : اسعوا أي امضوا ويقال : اسعوا اعملوا لها و هو قصّ الشارب و نتف الإبط و تقليم الأظفار و الغسل و لبس أفضل ثيابك و تطيب للجمعه فهو السعى ؛

از امام باقر(ع) درباره سخن خداوند، «فاسعوا إلى ذكر الله..» روایت شده که «اسعوا» به معنای «امضوا» است؛ یعنی، بروید و

ص: 479

گفته می شود «اسعوا اعملوا لها»؛ یعنی، بکوشید تا برای آنها اعمالی انجام دهید و آن اعمال کوتاه کردن موی شارب و ازاله مو از زیر بغل، گرفتن ناخن، غسل، پوشیدن بهترین پیراهن ها و خوشبو کردن برای نماز جمعه است. پس این اعمال سعی است».

18- خطبه نماز جمعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 11 - 4

4- ایراد خطبه در نماز جمعه بهوسیله امام جمعه، از شرایط آن است.

و ترکوک قائماً

19- خطبه های نماز جمعه محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 11 - 1

1 - مسلمانان صدر اسلام، با مشاهده بساط داد و ستد و یا لهو و سرگرمی، جذب آن می شدند و مصلاً را ترک و پیامبر (صلی الله علیه و آله) را در حال ایراد خطبه های نماز جمعه، رها می کردند.

و إذا رأوا تجره أو لهواً انفضوا إليها و ترکوک قائماً

20- روزه در جمعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 8 - 22

22 - « عن أبي عبد الله (ع) في قول الله عز وجل: «توبوا إلى الله توبه نصوحاً» قال: هو صوم «يوم الأربعاء» و «يوم الخميس» و «يوم الجمعة»؛

از امام صادق (ع) درباره سخن خدای عزوجل «توبوا إلى الله توبه نصوحاً» روایت شده که توبه نصوح، روزه گرفتن در روزهای چهارشنبه، پنج شنبه و جمعه است». شاید مراد این باشد که روزه در این ایام، مانند توبه نصوح موجب آمرزش گناهان است و شاید مقصود این باشد که از شرایط توبه نصوح، روزه گرفتن در این ایام است.

21- روزی نمازگزاران جمعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 11 - 11

ص: 480

11 - خداوند ، روزی برپاداران نماز جمعه را تضمین کرده است .

قل ما عند الله خير . . . و الله خير الرزقين

22- سرزنش ترک نماز جمعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 11 - 2

2 - نکوهش مسلمانان صدراسلام از سوی خداوند ، به خاطر ترک مصلاً برای داد و ستد و یا تماشای لهو و رها کردن پیامبر (صلی الله علیه و آله) در حال ایراد خطبه های نماز جمعه

و إذا رأوا تجره أو لهواً انفضوا إليها و تركوك قائماً

23- سوگند به روز جمعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 3 - 8,9

8 - « عن محمد بن هاشم عن روى عن أبي جعفر (ع) قال : سأله الأبرش الكلبي عن قول الله عز وجل « و شاهد و مشهود » فقال أبو جعفر (ع) : ما قيل لك ؟ فقال : قالوا : الشاهد يوم الجمعة و المشهود يوم عرفه ، فقال أبو جعفر (ع) : ليس كما قيل ، الشاهد يوم عرفه و المشهود يوم القيامة أما تقرأ القرآن ؟ قال الله عز وجل : « ذلك يوم مجموع له الناس و ذلك يوم مشهود » ;

محمد بن هاشم از کسی که از امام باقر(ع) روایت کرده، نقل می کند: ابرش کلبی از امام باقر(ع) درباره سخن خداوند عزوجل «و شاهد و مشهود» سؤال کرد، حضرت فرمود: [در این باره] برای تو چه گفته شده؟ عرض کرد: گفته اند: «شاهد» روز جمعه و «مشهود» روز عرفه است. حضرت فرمود: این چنین که برای تو گفته شده است نیست؛ بلکه «شاهد» روز عرفه و مشهود روز قیامت است. مگر قرآن نخوانده ای که خدای عزوجل فرموده است: ذلك يوم مجموع له الناس و ذلك يوم مشهود».

9 - « عن عليّ (ع) قال : . . . و الشاهد يوم الجمعة و المشهود يوم النحر ;

از امام علی(ع) روایت شده که فرمود: شاهد روز جمعه و مشهود روز قربانی (دهم ذی الحجه) است».

24- شرایط نماز جمعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 11 - 4

4- ایراد خطبه در نماز جمعه بهوسیله امام جمعه ، از شرایط آن است .

و ترکوک قائماً

ص: 481

25- شرکت در نماز جمعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 11 - 10

10 - شرکت در نماز جمعه ، باعث از دست رفتن روزی مردمان نمی شود .

و إذا رأوا تجره ... و الله خير الرزقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 9 - 5

5 - مؤمنان ، وظیفه دار جدیت و تلاش برای شرکت در نماز جمعه

فاسعوا إلى ذكر الله

26- عجله برای نماز جمعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 9 - 14، 15

14 - « عن جابر بن يزيد عن أبي جعفر (ع) قال : قلت له قول الله عز وجل : « فاسعوا إلى ذكر الله » قال : اعملوا و عجلوا فإنه يوم مضيق على المسلمين فيه ;

جابر بن یزید گوید: به امام باقر (ع) گفتم: مراد از (سخن) خداوند عزوجل «فاسعوا إلى ذكر الله» چیست؟ فرمود: اعمال جمعه را با عجله انجام دهید [تا به نماز جمعه برسید] زیرا روز جمعه، [وقت] برای مسلمانان تنگ است [و اعمال مستحبّه زیاد است]».

15 - « عن عليّ أنّه سئل عن قول الله [تعالی] « يا أيها الذين آمنوا إذا نودى للصلاه من يوم الجمعة فاسعوا إلى ذكر الله » قال : ليس السعي الإشتداد ;

از امام علی (ع) درباره سخن خداوند تعالی «یا ایها الذین آمنوا إذا نودی للصلاه من یوم الجمعة فاسعوا إلى ذکر الله» سؤال شد، آن حضرت فرمود: مراد از «سعی» شدت در راه رفتن (دویدن) نیست».

27- فضیلت جمعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) روایت شده که فرمود: « یوم الجمعة سید الأيام . . . خلق الله فيه آدم واهبط فيه آدم إلى الأرض

;

روز جمعه شریف ترین روزهاست . . . در آن روز خداوند آدم را آفرید و در همین روز او را به زمین فرستاد».

ص: 482

28- فضیلت شب جمعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 98 - 18

18- « عن أبي عبدالله (ع) : في قول يعقوب لبنيه « سوف أستغفر لكم ربي » قال : أخرها إلى السحر ليله الجمعة ;

از امام صادق(ع) درباره سخن خدا از قول يعقوب که گفت: «سوف أستغفر لكم ربي» روایت شده است که فرمود: يعقوب استغفار را تا سحر شب جمعه به تأخیر انداخت.».

29- فلسفه نماز جمعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 9 - 4

4- یاد خداوند ، فلسفه و روح نماز جمعه است .

إذا نودی للصلوة من یوم الجمعة فاسعوا إلى ذکر الله

آمدن تعبیر «ذکر الله» درباره نماز جمعه، می تواند اشاره به حقیقت یاد شده باشد.

30- قیام هنگام خطبه نماز جمعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 11 - 5

5- ایستادن در حال ایراد خطبه های نماز جمعه ، از آداب آن است .

و ترکوک قائماً

31- قیامت در جمعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 103 - 8

8- « قال الصدوق روی : . . . و تقوم القيامة فی یوم الجمعة . . . قال الله عزوجل : « ذلك یوم مجموع له الناس و ذلك یوم مشهود » ;

صندوق گوید: روایت شده است که .. قیامت در روز جمعه برپا می شود... و خدای عزوجل فرمود: ذلک یوم مجموع (...).

ص: 483

32- موانع ترك نماز جمعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 11 - 12

12 - اعتقاد به رازق بودن خداوند ، ناسازگار با ترك كردن نماز جمعه به منظور كسب روزی

و إذا رأوا تجره . . . و الله خير الرزقين

33- نماز جمعه محمد (صلى الله عليه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 11 - 3

3 - اقامه نماز جمعه ، در صدر اسلام و به امامت حضرت رسول اکرم (صلى الله عليه و آله)

و إذا رأوا تجره . . . و تركوك قائماً

ص: 484

17- جمعیت

1- آثار رشد جمعیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 6 - 7

7- رشد اقتصادی و نیروی انسانی و توازن و همپایی آن دو، دارای نقش تعیین کننده در سرنوشت ملتها

و آمدنکم بأمول و بنین

در کنار هم یاد شدن «مال» و «فرزند» نشانگر آن است که قرین بودن این دو با یکدیگر، در غلبه ملتها بر دشمنان خویش نقش آفرین است.

2- آثار کثرت جمعیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 14 - 5

5- ثروت انبوه و جمعیت بسیار، از عوامل تکذیب دین و از موانع ایمان است.

أن كان ذا مال و بنین

3- اهمیت رشد جمعیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 6 - 10

10- رشد اقتصادی و ازدیاد جمعیت به منظور برتری و فزونی یافتن بر نیروی انسانی و اقتصادی دشمن، سیاستی است شایسته و

ص: 485

و آمددنکم بأمول و بنین و جعلنکم أكثر نفیراً

جمله «و جعلناکم...» بمنزله نتیجه برای جمله «و آمددناکم...» است؛ چرا که «نفیر» در لغت به عده ای از مردان گفته می شود که امکانات لازم برای کوچ کردن و حرکت دسته جمعی را داشته باشند (مفردات راغب)، و مقصود از آن به مناسبت مورد، این است که خداوند با کمک اموال و فرزندان به شما، این توانایی را داد که بر دشمن خود فزونی داشته و چیره شوید.

4- تعیین جمعیت خانواده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 50 - 6

6 - حاکمیت مطلق و بلامنزاع خدا در صحنه هستی، پشتوانه اجرای مشیت او در میزان جمعیت و نوع جنسیت فرزندان خانواده

لله ملک السموت .. و يجعل من یشاء عقیماً

5- تفاخر به جمعیت مردگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 2 - 3

3 - دیدار قبرستان ها برای شمارش مردگان قبیله، پست ترین اقدام برخی قبایل عصر جاهلی، در مقام اثبات برتری تعداد خویش بر قبایل دیگر

حتی زرتم المقابر

قید «حتی زرتم المقابر»، ممکن است کنایه از مرگ باشد و شاید در معنای حقیقی دیدار گورستان به کار رفته باشد. در صورت دوم، ناظر به رفتاری است که درباره برخی اقوام عرب نقل شده است که کثرت افراد قبیله را، ملاک برتری دانسته و برای بالا بردن رقم آن، حتی مردگان خود را نیز شمردند.

6- جمعیت قوم یونسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 147 - 2

2 - جمعیت قوم یونس، بیش از یک صد هزار نفر بود.

وأرسلته إلى مائة ألف أو يزيدون

ص: 486

7- جمعیت مکذبان انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 95 - 5

5 - تکذیب کنندگان انبیای پیشین بر اثر برخورداری از رفاه و آسایش جمعیتشان افزایش یافت .

حتی عفو

از معانی «عفو» زیاد شدن است. در لسان العرب آمده: «عفا القوم: کثروا».

8- خطر ازدیاد جمعیت بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 4 - 10

10 - خطر آفرینی افزایش جمعیت قوم بنی اسرائیل و جوانان آن ، برای حکومت فرعون

یذبح أبناءهم

9- سرزنش تفاخر به جمعیت مردگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 1 - 8

8 - « قال علیّ (ع) بعد تلاوه «ألهیکم التکاثر حتی زرتم المقابر» یا له مراماً ما أبعدَه و زوراً ما أغفلَه و خطراً ما افظعه . . . أفبمصارع أباءهم یفخرون أم بعدید الهلکی یتکاثرون . . . و لأن یكونوا عبراً أحق من أن یكونوا مفتخراً؛

علی (ع) بعد از تلاوت آیه «ألهیکم التکاثر حتی زرتم المقابر»، فرمود: شگفتا چه هدف بسیار دوری! و چه زیارت کنندگان غافل و چه خرامیدن بسیار زشتی! آیا به محل زمین خوردن پدران خویش می نازند و یا به تعداد هلاک شدگان [اقوام خود] مباحات می کنند؟ . . . به راستی اینها مایه عبرت قرار گیرند، سزاوارتر است تا مایه مباحات و افتخار باشند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 2 - 6

10- کثرت جمعیت اهل مدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 70 - 11

11 - جمعیت بیشتر ، امکانات برتر و قدرت فزونتتر قوم نوح ، عاد ، ثمود ، قوم ابراهیم و اصحاب مدین در مقایسه با منافقان عصر

ص: 487

پیامبر (صلی الله علیه و آله)

كالذین من قبلکم كانوا أشد منكم قوه . . . ألم یأتهم نبأ الذین من قبلهم قوم نوح ...

11- کثرت جمعیت قوم ابراهیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 70 - 11

11 - جمعیت بیشتر ، امکانات برتر و قدرت فزونتتر قوم نوح ، عاد ، ثمود ، قوم ابراهیم و اصحاب مدین در مقایسه با منافقان عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله)

كالذین من قبلکم كانوا أشد منكم قوه . . . ألم یأتهم نبأ الذین من قبلهم قوم نوح ...

12- کثرت جمعیت قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 70 - 11

11 - جمعیت بیشتر ، امکانات برتر و قدرت فزونتتر قوم نوح ، عاد ، ثمود ، قوم ابراهیم و اصحاب مدین در مقایسه با منافقان عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله)

كالذین من قبلکم كانوا أشد منكم قوه . . . ألم یأتهم نبأ الذین من قبلهم قوم نوح ...

13- کثرت جمعیت قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 70 - 11

11 - جمعیت بیشتر ، امکانات برتر و قدرت فزونتتر قوم نوح ، عاد ، ثمود ، قوم ابراهیم و اصحاب مدین در مقایسه با منافقان عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله)

كالذین من قبلکم كانوا أشد منكم قوه . . . ألم یأتهم نبأ الذین من قبلهم قوم نوح ...

14- کثرت جمعیت قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - جمعیت بیشتر، امکانات برتر و قدرت فزونیتر قوم نوح، عاد، ثمود، قوم ابراهیم و اصحاب مدین در مقایسه با منافقان عصر

ص: 488

پیامبر (صلی الله علیه و آله)

کالذین من قبلکم کانوا أشد منکم قوه . . . ألم یأتهم نبأ الذین من قبلهم قوم نوح ...

15- کثرت جمعیت کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 44 - 1

1 - جبهه کفر ، متکی به جمعیت و اتحاد نیرو های خود برای مقابله با حق

أم یقولون نحن جمیع منتصر

«جمیع» خبر «نحن» است؛ یعنی، ما جماعتی هستیم که با حیثیت جمعی خویش پیروز مندیم.

16- کثرت جمعیت مدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 86 - 6,7

6 - خداوند با عنایت ویژه خویش به مردم مدین ، در مدتی کوتاه جمعیت اندکشان را فزونی بخشید و از آنان امتی بزرگ ساخت .

و اذکروا إذ کنتم قلیلا فکثرکم

عطف «کثرکم» به وسیله «فاء» بر جمله قبل می رساند که زیاد کردن جمعیت مردم مدین در مدتی نسبتاً کوتاه انجام گرفته است و همین معنا بیانگر عنایت ویژه خداوند به آنان است.

7 - شعیب برای گرایش دادن مردم مدین به راه خدا ، عنایت خداوند در زیاد کردن جمعیت اندک آنان را یادآور شد .

و اذکروا إذ کنتم قلیلا فکثرکم

17- نعمت کثرت جمعیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 86 - 7,8

7 - شعیب برای گرایش دادن مردم مدین به راه خدا ، عنایت خداوند در زیاد کردن جمعیت اندک آنان را یادآور شد .

و اذكروا إذ كنتم قليلا فكثركم

8- انبوهی جمعیت هر ملت از نعمت های الهی بر آنان است .

و اذكروا إذ كنتم قليلا فكثركم

ص: 489

18- نقش جمعیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 54 - 4

4- فراوانی پیروان و سابقه تاریخی یک اندیشه، دلیل حقانیت آن نیست.

قالوا وجدنا ءاباءنا .. أئتم وءاباؤکم فی ضلل مبین

برداشت یاد شده از آن جا به دست می آید که مردم بت پرست در پاسخ به اعتراض حضرت ابراهیم(ع)، مسأله سابقه تاریخی اندیشه بت پرستی و فزونی پیروان اندیشه شرک را مطرح کردند؛ ولی حضرت ابراهیم(ع) با گمراه خواندن آنان و اجدادشان چنین استدلالی را مردود دانست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 1 - 4

4 - افزون تر بودن تعداد، نشان برتری قبیله ای بر قبایل دیگر در فرهنگ جاهلی

ألهیکم التکاثر

آیه بعد، در یکی از احتمالات آن ناظر به ماجرای تفاخر دو قبیله از قریش، با یکدیگر است تا آن جا که به شمارش مردگان و اثبات فزونی افراد خود پرداختند. ارتباط آن با «تکاثر» در این آیه، بیانگر برداشت یاد شده است.

19- نقش جمعیت در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 25 - 6,8

6 - کثرت نفرات مسلمانان در جنگ حنین، کارساز نبود.

و یوم حنین إذ أعجبتکم کثرتکم فلم تغن عنکم شیئاً

8 - کثرت نیروهای رزمی، بدون امداد های الهی، تضمین کننده پیروزی نیست.

إذ أعجبتکم کثرتکم فلم تغن عنکم شیئاً

20- نقش کثرت جمعیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 43 - 2

2- اموال و نفقات ، هيچ قدرت و تأثيری در جلوگیری از عذاب و كيفر الهی ندارند .

و هي خاويه على عروشها . . . ولم تكن له فئه ينصرونه من دون الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 490

1 - جبهه کفر، متکی به جمعیت و اتحاد نیروهای خود برای مقابله با حق

أم یقولون نحن جمیع منتصر

«جمیع» خبر «نحن» است؛ یعنی، ما جماعتی هستیم که با حیثیت جمعی خویش پیروز شدیم.

ص: 491

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می دانند و کسانی که نمی دانند یکسانند؟

سوره زمر / 9

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک 129/34 - طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: 03134490125

دفتر تهران: 021 - 88318722

بازرگانی و فروش: 09132000109

امور کاربران: 09132000109

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

